Yunanistan dosyası

ant

Konstantin Çukalas

ANT YAYINLARI : 38
Ortadoğu Devrimci Çemberi Dizisi : 2

Orijinal Adı :
THE GREEK TRAGEDY

İlk Yayını :
LONDRA, 1969

Türkiye Yayını:
ANT YAYINLARI
Ağustos 1970, İstanbul

Kapak :
İNCİ ÖZGÜDEN

Dizgi — Baskı :
OSMANBEY MATBAASI

Konstantin Çukalas

YUNANİSTAN DOSYASI

Türkçesi : ŞEYLA

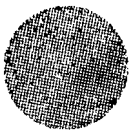

ANT YAYINLARI
Cağaloğlu, Başmusahip Sok. 10/2 İSTANBUL

Önsöz

Diktatörlükler gökten zembille inmez. 21 Nisan 1967'de yapılan askeri *darbe,* uluslararası kamuoyunu çok şaşırtmış olabilir. Oysa, olayların akışı içinde, askeri bir diktatörlük Yunan halkına, pek anlaşılır, hatta pek muhtemel bir sonuç gibi gözükmekteydi.

Bu kitabın amacı, bu olayların kaynaklarını ve onları doğuran siyasi, sosyal ve uluslararası güçlerin konumunu açıklamaktır. Halen Yunanistan'da etkin olan bu güçleri yeterli derecede anlıyabilmek için, onların kaynaklarını ve tarihsel gelişimlerini incelemek gerekmektedir. Ancak, bu kitap tarihi bir hikaye olmak amacını gütmüyor. Amaç, hikayeyi anlatmak değil, bu hikayenin yorumlanabilmesi için gerekli çerçeveyi kurmaktır. Bu yüzden de, çeşitli devirler ve konular aynı şekilde incelenmemiştir. Yoğun sosyal ve siyasi hareketlerin önemli değişmelere yolaçtığı ve bu değişmelerin temeldeki yapıyı da biçimlendirdikleri yakın dönemler üstünde daha önemle durulmuştur. Bu dönemlerde beliren bazı yeni akımlar, sistemin sonraki gelişimini açıklamamıza yardımcı

olacaktır. Başlıca dönüm noktalarında yerli (Yunan'lı) güçlerle uluslararası egemen kuvvet bloklarının etkileri arasındaki ilişkilere dikkat edilmelidir. Çağdaş Yunanistan'ı anlayabilmek için, yerli ve uluslararası unsurların karşılıklı etkilerini bilmek, herhangi bir ülke için olduğundan daha önemlidir.

19. yüzyılda modern Yunanistan'ın kuruluşunu, başlama noktası olarak almak zorundayız. 1912-13 Balkan savaşlarından sonra modern «burjuva» Yunan devletinin kurulması; Liberal Parti'nin elde ettikleri ve aynı partinin özellikle Britanya ile olan güçlü bağı takviye etmek amacını güden dış politikası; Sağ ve Sol arasındaki gelecek çatışmalar için temel atmış ve ülkeyi uluslararası işlere karıştıran süreci başlatmıştır. Bu bölümden sonra İkinci Dünya Savaşı'nın doğurduğu olaylar üzerinde durulmaktadır: işgal, direniş ve içsavaş. Çünkü bugünkü Yunan gerçeklerini esaslı olarak aydınlatacak olan, 1944-49 döneminin kargaşalıklarıdır. Sol'un ilkin 1944'de, ardından 1949'da uğradığı yenilgi, yalnızca kapitalist düzenin sürmesini sağlamakla kalmayıp, savaş sonrası rejimin alacağı biçimleri belirlemiş, aynı rejimin kültürel ve ideolojik yönelişlerini, yabancı güç merkezlerine olan kritik bağımlılığını, dolayısıyla iç gelişim tarzını da etkilemiştir. 20 yıl önceki içsavaşın sonucu, doğrudan doğruya 1967 *darbesine* ve o günden beri gücü ellerinde bulunduran albaylar rejimine yolaçmıştır. Bu kitabın büyük bir kısmı, bu iki kargaşalık arasındaki ilişkiler zincirini incelemektedir.

Buna rağmen, albaylar rejiminin kendisi incelenmemektedir. Diktatörlük altındaki sosyal ve siyasi güçlerin gelişimiyle ilgili ciddi bir bilgiden yoksun oluşumuz, bu konuyu kapsamaya çalışan bir incelemenin asılsız ve yanlış olmasına yolaçacaktır. Değişik türde bir inceleme, yada doğrudan doğruya polemiğe dayanan bir yazı hazırla-

nılabilir elbette. Gazeteciler, polis baskısını, işkenceleri, rejimin ilkel popülizmini, çelişkiler dolu sosyal ve ekonomik siyasetini ortaya çıkarmışlardır. Yunanistan'daki direniş örgütleri ve sürgündeki parlamento üyeleri, bugünkü durumu incelemişler ve programlarını belirtmişlerdir. Bir çok Avrupa hükümeti, bu rejimi ve siyaseti açıkça kınamış, Harold Wilson, bu siyaseti «vahşilik» diye tanımlamıştır. Bu saldırılar bir yığın bilgiye dayanıyorsa da, bunlar sosyal ve siyasi bir düzen olarak diktatörlüğün nasıl işlediğini incelemek için yeterli değildir. Kısacası, cuntanın iç gelişimi, kendi içindeki karşıt eğilimlerin varlığı ve önemi, ayrıca dış güçlerin, özellikle Amerika'nın *kesin* rolü hakkında yeterli bir bilgiye sahip değiliz. Sızan haberlere ve bir takım söylentilere dayanan bugünkü bilgimizle, «Yunan» siyasetini yöneten merkezin, muhtemelen, Washington D.C. yada çevresi olduğunu söyleyebiliriz.

Uluslararası güçler tarafından korunan ve ilhamını faşizmden alan çağdaş bir totaliter hareketin (bu koşullar altında kendisine hangi adın takılmasını arzu ederse etsin) savaş öncesi dikta rejimlerinin egemen olmak ve gücü ellerine geçirmek için dayandıkları şeye, yani bir parti halinde örgütlenmiş geniş ve bilinçli bir halk tabanına mutlaka ihtiyacı olmadığı açıktır. İster ustaca bir uyutma ile, ister bir baskı sayesinde veya ikisiyle birden elde edilmiş olsun, halk kitlesinin ataleti, küçük bir grubun iktidarda kalması için yeterli olabilir. Ancak, bu grubun iktidarının sürmesi de, baskı mekanizmasının maddi olanaklarını ellerinde bulunduran bir zümreyi denetleyebilmesine bağlıdır. Öyleyse, diktatörlerin sürekli olarak tekrarladıkları, «demokrasinin Yunan halkı olgunlaşınca iade edileceği» sözü, belki de şu anlama gelmektedir: «Halkın hiçbir şeyi umursamaz bir konuma geleceği zamanı bekliyoruz!». Bu süre zarfında da, ustalıkla hazırlan-

mış bir baskı mekanizması, kitle ayaklanmaları düzeyine erişmediği sürece herhangi bir memnuniyetsizlik belirtisini denetim altında bulundurabilecektir.

Ancak, yaygın ekonomik memnuniyetsizliğin diktatörlüğün yarattığı siyasi boğulma havasına eklendiği bir dönemde, bu son ihtimal ortadan kalkabilir. Darbe öncesi yıllardaki ekonomik ilerlemenin yerini alan bugünkü gerileme, albayların yada danışmanlarının Keynes okuyabilmelerine rağmen (!) sürekli bir durgunluğa dönüşmektedir. Gerçi bugüne dek önemli bir buhrandan uzak kalınabilmiştir ve belki de uzun bir süre daha kalınabilecektir. Ama, ekonomik hayatın kritik durumunun giderilmesi pek muhtemel gözükmemektedir.

Albayların aldığı bir takım tedbirler, sürekli bir iktidar mekanizması yaratmak istediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Bütün sendikaların, baroların ve çeşitli kuruluşların yukarıdan denetlenmesi; dini otoritelerin ideoloji yapımcıları olarak yüklendikleri yeni tavır; hükümetin, gerek kamu örgütlerine, gerekse özel şirketlere kendi adamlarını ataması; 'üretici sınıfların temsilcilerine' (elbette, bunları da hükümet atamıştır) karar verenler diye bakılması; işte bütün bunlar Mussolini ve Salazar'ın Korporatif Devlet'ini hatırlatmaktadır.

Belki de bu teşhisi daha iyi açıklayan nokta, silahlı kuvvetlerin, rejimin koruyucusu sıfatıyla, siyasi düzenin üstünde ve ötesinde bir grup olduğunun «anayasa»da belirtilmesidir. Bu durum, kılıçla iktidarı ellerine geçirenlerin, yaşamlarını onunla sürdürmek istediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Kurumların yapısı az çok belirginse de, siyasi sistemin bir parçası haline gelen bu yeni unsurların ne şekilde çalıştıkları hakkında bilgimiz kıttır. Siyasi karar mekanizması ne denli karanlıkta kalırsa, kaçınılmaz olarak kurumların yapılarındaki değişmeler de o denli esrarengiz, o denli meçhul gözükecektir. Ülke yönetiçile-

rinin amaçları açıkça ortadaysa da, kendi sistemleri içindeki gerçek rolleri bilinmemektedir.

Bu yüzden halkın istekleriyle yöneticilerin güçleri arasında doğabilecek bir çatışmanın, önlenip önlenemiyeceği sorusu halen karşılıksızdır. Böyle bir çatışmanın sonucu gerek Yunanistan'da, gerekse uluslararası çerçevede, taraflar savaşa tam olarak katılmadıkları sürece belli olmayacaktır. Şu anda Yunan halkının faal bir direnişe geçme potansiyeli gelişiyorsa da, bu halen ortaya çıkamayan bir güçten ibarettir. George Papandreu'nun cenaze töreninde yarım milyon kişinin gösteride bulunması, albayların 1968 Eylül'ünde düzenledikleri göstermelik plebisitin düzenbazlıktan başka bir şey olmadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte, normal siyasi hayatın bozulmasının kitleleri ve özellikle köylüleri nasıl etkilediğini bilemiyoruz. Karamsar da görünsek, Yunanistan'ın geleceğini şekillendirecek güçleri henüz bilmediğimizi söylemek zorundayız.

Ne var ki bu, herşeyin bitmiş olduğu anlamına gelmez. Kesin bilgiden yoksun olduğumuz halde şu nokta oldukça açıktır: bugünkü rejim, kendisine aklının estiğince hareket etme imkanı kazandırabilecek sağlam bir yerli destekten yoksundur ve muarızlarını kayıtsızlığa yada hayal kırıklığına sürükleyememiştir. Oysa böyle bir durum, onu 'alttan' gelecek saldırılara karşı güven altına alabilirdi. Böylece, her faaliyet alanını sürekli olarak baskı altında tutma zorunluluğu doğmaktadır. Bu yüzden de albaylar rejimi dış desteğe, yani Amerikan desteğine dayanmaya mecburdur. Bu son unsur, rejimin «günlük ekmeğini» sağlıyorsa da, içinde tehlike ve güvensizlik tohumları taşımaktadır. Ancak seni destekleyenler için gerekli olduğun sürece karşılıksız destek görebilirsin! Ortadoğu'nun her an patlamağa hazır olan bu konumunda, Papadopulos'un «Benden sonra tufan» diye tehditler savur-

ması, siyaset adamları için olmasa bile, askerler için oldukça önemlidir. Fakat uluslararası konum her an değişebilir ve rejim güçlü bir yerli temelden yoksun olduğu için uluslararası pazarlığa girme hakkını kaybedebilir. Unutulmamalı ki, modern emperyalizmin ölçüleri yalnızca ekonomik değildir.

Yeni hükümet yabancı kapitale şimdiye dek görülmemiş faydalar sağlamıştır. Ancak bu kapital bugüne dek pek istekli görünmemiştir. Yunanistan öyle sınırlı bir pazar ve öyle fakir bir hammadde kaynağıdır ki, etkin unsurlar siyasi ve stratejik olmaktadır. Bunlar ise, Amerika'da bile zamanla değiştirilebilir. Yunan halkının tutumu işte bu konumda kritik bir önem kazanmaktadır. Yalnızca kaba kuvvete dayanarak ayakta duran bir hükümete karşı girişilecek topyekun ve örgütlü bir direniş, yabancıların üstünde bahse girişebilecekleri güçlü bir yarış atı gibidir. Bu durum ise, rejimin pazarlık şansını sıfıra indirmektedir. Hatta, belirli koşullar altında albayların günlük ekmeklerini sağlayan «hamiliğin» de sona ermesine yolaçacak uluslararası bir ilginin hızla gelişmesi beklenebilir.

Birbirleriyle çelişen iki iddiadan birinin gerçekleşmesi söz konusudur: «Yunan halkının kaderi kendi elindedir» ve «Yunanistan her zaman egemen siyasi gücün uygun gördüğü şekilde yönetilecektir.» Uzun vadede, ilk iddianın ağırlığını ortaya koyması gerekmektedir. Fakat ne bahasına?.. İkincisinin esneklik ve çabukluk gibi birtakım avantajları olabileceği asla unutulmamalıdır.

Yakın bir gelecekte, yeni bir faktör uluslararası siyasetin ekseni olabilir. Bu da Batı Avrupa ülkelerinin tutumudur. Daha önce de uluslararası bir sorun olan Yunanistan, belki ilk kez bugün bir Avrupa sorunu olmaktadır. Avrupalılar kendilerine çeki düzen verip ağırlıklarını ortaya koyarlarsa, mutlak bir iktidarın Yunanistan üstünde nüfuzunu sürdürmesi önlenebilir.

Bu kısa kitabı yazmakta o kadar çok insana borçluyum ki, hepsinden söz edebilmem mümkün değildir. Fakat bütün taslağı benimle birlikte gözden geçiren George Krimpas'a özellikle teşekkür etmek isterim. Bir çok yanlış ve kusur onun çabaları sayesinde düzeltilmiştir ve kitabın son şeklini almasına yaptığı katkının değerini ölçemem. Ayrıca büyük bir dikkatle kitabıma uygun bir anlatım dili kazandıran Mervyn Jones'a derin şükranlarımı ifade etmek isterim.

Paris, Mart 1969.

KÇ.

1 Bağımsız Yunanistan'ın Doğuşu (1821-1909)

Modern Yunan tarihinin birbuçuk yüzyıllık geçmişi boyunca yabancı devletlerin müdahalesi veya desteği, aşağı yukarı tüm buhranların doğuş ve sonuçlanmasında az yada çok etkin olmuştur. Yerli sosyal ve siyasi güçler hiçbir zaman kendi kendilerine gelişememiş ve hareket serbestliği kazanamamıştır. Bu yüzden Yunan halkı, ölüm kalım zamanlarında dahi kendi kaderini tayin edecek güce kavuşamamıştır.

Stratejik ve diplomatik durumu bir yana, Yunanistan, coğrafi konumundan ötürü uluslararası dikkati her zaman üstüne çekmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında Batı siyaseti tarafından rehin olarak kullanılmış, Çanakkale Boğazı'nın kontrolu için gerekli bir donanma üssü oluvermiş, «özgür dünya»nın yayılan komünizm'i durdurmaya çalıştığı sırada da bir kale görevini yüklenmiştir. Sürekli olarak kaynayan Ortadoğu'nun stratejik denetimi için de en güvenilir üs'lerden biri olmuştur. Ve Yunanistan uyandırdığı bu uluslararası ilginin bedelini her zaman pahalı ödemek zorunda kalmıştır.

İç gelişim ve dış müdahale arasındaki karşılıklı etki ve tepkilerin özünü kavramak için, bugünü de yaratan tarihsel gelişimi incelemek zorundayız.

Yunan ulusunun tarihi ve kültürel özünü tam olarak saptamak güçtür. Öyle bir ulus ki, Balkanlı fakat Slav değil, Ortadoğulu fakat müslüman değil, Avrupalı fakat Batılı değil. Klasik çağdan Bizans İmparatorluğu'na ve bugünkü modern Yunanistan'a kadar gelen bir ırk, kültür ve ulus birliği izlemek, mümkün olabilir yada olmayabilir. Fakat kesinlikle diyebiliriz ki, çağdaş Yunanistan'ın sosyal ve ekonomik yapısının kaynakları uzun Osmanlı yönetimi devresinde yatmaktadır.

Bizans İmparatorluğu hiçbir zaman ulusal bir devlet olmamıştı. İmparatorluğun özellikle son dönemlerinde, «Helen» unsurlar kültürel alanda ağırlıklarını ortaya koymuşlarsa da, Doğu Roma İmparatorluğu'nun devamı ve doruğu olan Bizans, Ortodoks Devlet'in egemenliği altında çeşitli ulusların yarattığı bir yığındı. 12. yüzyılda çöküş belirtilerinin ortaya çıkması ve Osmanlı gücünün İmparatorluğu gölgede bırakmasıyla, Yunanlılar kendilerini Balkan yarımadasında ve Anadolu'daki diğer etnik guruplardan ayıran ulusal bir benliğin bilincine vardılar. Bu keskin ulusal bilinç Yunanlıları diğer guruplardan ayıran coğrafi engellerin yokluğuyla çelişki halinde idi. Çeşitli Balkan uluslarının devamlı değişen coğrafi dağılımları, mütecanis (homojen) olmaktan uzaktı. Nüfusun çoğunluğunu Yunanlıların teşkil ettikleri adalar, yarımadanın güney kısımları ve Slav unsurun egemen olduğu Balkan dağlarının kuzeyindeki yörelerin dışında Yunan, Sırp, Bulgar, Ulah, Arnavut, Romanyalı ve tabii ki Türk unsurlar Balkanların geniş bir alanında hep bir arada yaşıyorlardı. Yunanlılar özellikle şehirlerde ve kıyı bölgelerinde toplanmışlardı. Dağlarda ve iç yörelerin ovalarında ise, Slav'lar çoğunluktaydı. İstanbul ile Selanik, Yanya, Edir-

ne, Filibe, İassi, İzmir, İskenderiye gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun bellibaşlı ticaret ve kültür merkezlerinde Yunanlıların üstünlüğü belirgindi. Katı sosyal taksimatıyla Osmanlı ideolojisi, ticari işleri küçümsemekteydi. Bu da, Yunanlıların ve onlardan daha az bir ölçüde Yahudiler ve Ermeniler gibi azınlık grupların, iş hayatını kendi tekelleri altına almalarını sağlamıştı. Bizans aristokrasisinin kalıntılarıyla, yeni doğan banker ve tüccarlardan (bunlara Phanariot adı veriliyordu) meydana gelen İstanbul'un Rum ahalisi, kısa zamanda ekonomik faaliyetlerin büyük bir çoğunluğunu ele geçirmişti. Mamafih Phanariotlar sadece finans alanında faaliyet göstermiyorlardı. Bu kişiler sık sık Osmanlı iktidar mekanizmasında oldukça önemli siyasi ve idari görevler yükleniyorlardı. İmparatorluğun merkezinde kısa zamanda nüfuz kazanmışlardı; eyaletlerde ise, kendilerine bazen babadan oğula bile geçebilen, yöneticilikler veriliyordu. 18. Yüzyılın ortasından sonra gelişen ve Balkanlıların durgun hayatlarına yeni bir canlılık katan ticaret, teşebbüs ve denizcilik işlerinde de Yunanlı unsurların hakimiyeti görülüyordu. Yeni doğan Yunan burjuvazisinin bu nüfuzu, gerek Yunanlılar, gerekse Slavlar için büyük bir önem kazandı. Özellikle, 1789'dan sonra Avrupa'da gelişen ihtilalci fikirler bu sınıfın aracılığıyla Balkanlara yayıldı. Balkan Federasyonunun kurulmasıyla sonuçlanacak bir bağımsızlık hareketi düşüncesi, Rus kışkırtmalarıyla da yayılıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun her kesiminde görülen çökmeler ise, Balkan yarımadasının bütün sosyal sınıfları arasında bağımsızlık ümitlerinin doğmasına sebep olmuştu.

Bu gelişmeler 1821 Yunan İhtilali'ne yolaçtı. Yunanlıların ilk yıllarda kazandıkları başarılara rağmen, yeniden örgütlenen Osmanlı ve Mısır donanmaları kesin bir zafer elde ettiler. Böylece, siyasi bir 'şah' denmiş oldu. 1827 yılına doğru ise Ege adalarına, Mora'ya ve Balkan

yarımadasının güney kısmına (Rumeli) kıstırılmış olan ihtilal hareketleri sona ermek üzereydi.

İşte tam bu sırada yabancı güçlerin müdahalesi kesinleşti. Savaş boyunca yapılan gaddarlıklar ve klasik geçmişe karşı duyulan romantik tutkular, uluslararası kamuoyunu oldukça heyecanlandırmıştı. Kitlelerin baskısıyla siyasi çıkarlar bu kez birleşiverdi ve büyük güçler durumu ele almayı kararlaştırdılar. Rusya, Fransa ve Büyük Britanya 1827 yılında Türk-Mısır donanmasını Navarin'de yokederek, Yunanistan'ın bağımsızlığını sağladılar. Navarin'i izleyen olaylar sırasında bu güçlerin oynadıkları önemli rolü kavramak için güttükleri siyasete bir göz atalım. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Akdeniz'de güçlü bir yer elde etmek için, Balkanlar'da kendi himayesinde bir Yunan-Slav devletinin kurulmasını istiyordu. Ruslar, Slavların Balkan nüfusunun çoğunluğunu teşkil etmesini ve Hristiyan Ortodoks olmasını propaganda aracı olarak kullanıyordu. İngiliz siyaseti ise, Rusların genişlemesini önleyecek bir güç olacağından, Osmanlı İmparatorluğunu yaşatmak amacını güdüyordu. Uzun vadede, İmparatorluğun içindeki güçler onu kaçınılmaz bir şekilde çöküşe sürükleyecekse, İngiltere bağımsız bir Yunan devletinin kurulmasına taraftar olabilirdi. Yine de bu devlet, siyasi ve ekonomik yönlerden Britanya'ya bağımlı olacak ve bu yüzden de Balkanlardaki diğer etnik gruplara karşı açık bir düşmanlık güdecekti. 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını tanıyan *Londra Protokolü,* Britanya siyasetinin zaferi idi. Yunanistan'da mutlak bir krallığın kurulması için verilen karar, Çar'ın eski bir bakanı olarak Rus emellerine taraftar vali Ioannis Kapodistrias'ı tasfiye etmek amacını güdüyordu. Yeni devletin sınırlarının nisbeten homojen bir nüfusla kaplı çok küçük bir alanı kapsaması, onu mutlak bir şekilde yabancı, yani İngiliz iktisadi ve siyasi desteğine bağımlı kılıyordu.

Bu durum bir süre sonra Yunan'lılarla Slav'lar arasında düşmanlığın doğmasına yolaçtı. Balkan yarımadası bundan böyle, Avrupa'nın en hareketli noktası ve müdahaleci güçlerin çarpışma sahnesi olacaktı. 400 yıldanberi, Osmanlı İmparatorluğu'nun eyaletlerinde birbirleriyle uyum içinde yaşıyan hristiyan halkları birleştirecek bir federasyon fikri böylece rafa kaldırıldı. Britanya, Rusya, Fransa, Avusturya ve daha sonra Almanya bu eyaletlerin geleceği üstüne kavgaya giriştiler; hesabı ise halklar ödedi ve halen de ödemektedir.

Yunanistan'ın sosyo - ekonomik yapısı bağımsızlığın ilanından sonra da köklü bir değişime uğramadı. Osmanlı rejimi zamanında görülen yarı - feodal yapı yokoldu ama, daha önce feodal Türk beylerinin ellerinde bulunan ve kapladığı alan ülkenin ekili arazisinin yarısına yakın olan bu topraklar, bu defa mahalli beylerin ve eşrafın eline geçti. Bu beyler Osmanlı egemenliği sırasında önemli bir rol oynamışlardı. Özellikle sınırlı bir muhtariyet elde etmiş olan bazı köylerde, bu kişilere yöneticilik ve temsilcilik hakları verilmişti. Bağımsızlık Savaşının ilk aylarında çekimser bir tavır takınan bu beyler, sonradan ihtilal hareketine katılarak, etkin bir rol oynadılar. Kısa bir süre sonra halk kitleleriyle aralarında anlaşmazlıklar başladı, ki bunlar, bazen vahşi silahlı çatışmalara kadar varıyordu. Mahalli beylerle halk güçleri arasındaki sınıf düşmanlığı bağımsızlık ilan edildiğinde de kesin bir sonuca ulaşmamıştı. Beylerin baskısı altında olan Kapodistrias, toprakları yoksul köylülere dağıtmaktan çekiniyordu. Kapodistrias önemli aşiretlerden birinin üyesi tarafından öldürüldü. Bavyera Kralı I. Ludwig'in ikinci oğlu Otto Wittelsbach'ın başa geçmesiyle köhnemiş sosyal yapı güven altına alınmış oldu. Bu yüzden bir takım reformlara girişilmesi ve toprak sorununun çözümlenmesi yüzyıl geriye kaldı.

On yıl kadar süren bir savaşın sonunda tamamen harap olmuş küçük bir ülke, %95 oranında bir köylü nüfus ve köhnemiş yarı-feodal bir yapı... İşte 1832'de Yunanistan böyleydi. Yeni devlet Helenizmin merkezi bile değildi, sınırları içinde önemli hiçbir şehir yeralmamaktaydı. Bütün kültürel, dini, ekonomik merkezleri yabancı ülkelerdeydi. Üç milyon Yunanlının yalnızca 700.000 kadarı yeni kurulan devlette yaşamaktaydı. Nauplia'dan sonra ülkenin başkenti olan Atina, 5000 nüfuslu sefil bir köydü. Atina'yı, 200.000'den fazla Yunanlının yaşadığı, ulusal ve dini canlanmanın sembolü, Phanariot'ların ve Yunan burjuvazisinin merkezi, Rum okulları ve yayınevleriyle dolu İstanbul ile karşılaştırmak bile abesti. İstanbul, aynı zamanda, Patrikhane'yi ve «Ulusun Büyük Okulunu» (itibarlı bir üniversite) da barındırmaktaydı.

Tabii yeni devletin ilk çabası Yunanlıların yaşadığı Türk egemenliği altındaki toprakları ele geçirmek oldu. Ulusal duyguları tatmin eden bu doğal itilim, Yunanlılar için çok önemli olduğu ve diğer Balkan uluslarının çıkarlarıyla doğrudan doğruya çatışmadığı halde, kısa zamanda Yunan egemenliği altında Bizans İmparatorluğunu yeniden kurma ütopyasına dönüşerek yozlaştı. «Megalo İdea» adını alan bu özlem yüzyılın en önemli ideolojik ve siyasi sloganı oldu. Bu özlemin, gerek iç gerek dış siyasette yarattığı yankılar oldukça genişti. «Rüyamızı gerçekleştirmek için ulusal birlik gereklidir» demagojisi ile, bütün iç sorunların çözümü rafa kaldırılıyordu. Yönetici guruplar, sürekli tedirginliğe yolaçan iç durumu düzeltmek için gerekli tedbirleri almak istemediğinde yada alamadığında, bu rüyanın gerçekleştirilmesi fikri ortaya atılıyor ve böylece kamuoyunun dikkati başka taraflara yöneltiliyordu. Buna rağmen, büyük tasarının kültürel paraleli olan «Helen» değerlerini yüceltme çabası, ulusal birliğin ve bilincin gelişmesine yardım etti. «Ölümsüz Yunanistan»,

«Yunan Ulusunun Kültür Birliği» gibi kavramların mistik gücü, kısa zamanda önemli ideolojik sapmalar doğurdu, ki bunların etkisi bugün bile tamamen kaybolmamıştır. Klasik geçmişe doğru bu mistik yöneliş, ulusun gerçekçi ve ilerici bir görüş açısı geliştirmesini engellemekle kalmayıp, «Arı» bir dilin zorla yerleştirilmesine de yolaçtı. Klasik Yunanca'nın dilbilgisi kurallarıyla yüklü bu dil, konuşulan lehçeye tamamen yabancıydı ve bazen halk tarafından anlaşılamıyordu. Resmi dil ile konuşulan dil arasıdaki bu çelişki, yüzyılın ikinci yarısında egemen oldu ve en önemli kültürel sorun haline geldi. Tutucu siyasi güçler tarafından geçmişe dönük, mistik eğitim ve kültür değerlerinin muhafazasıyla aynılaştırılan ve ulusun ölmezliğini simgeleyen «arı» dil, eğitim alanında günümüze dek süregelen bir belirsizlik, bir anlaşılmazlık yaratmıştır.

«Megalo İdea»nın uluslararası çerçevede yaptığı yankılanmalar daha da uzaklara erişmekteydi. Denetimden yoksun ve uzlaşılmaz Yunan Ulusçuluğu şovenizme dönüştü. Bu da, aynı amaçları taşıyan diğer Balkan ülkeleriyle Yunanistan arasındaki ilişkileri günümüze dek etkileyen bir çatışmanın doğmasına yolaçtı. Büyük güçler, özellikle Rusya ve Britanya arasındaki emperyalist çekişme, bu sorunu daha da kızıştırdı. 19. yüzyıl boyunca bu devletler kendi çıkarları doğrultusunda bu patlamaları kışkırttılar, yada askeri müdahaleden dahi çekinmeyerek bunları bastırdılar. 1853 yılında Kırım Savaşı'nın başlamasıyla Rusya Yunanistan'ı, Teselya ve Makedonya'daki ihtilal hareketlerini desteklemeye zorladı. İngiliz ve Fransızlar bu duruma çabucak karşılık verdiler. Fransız ve İngiliz birlikleri Pire limanına çıktılar ve Yunanistan 3 yıl (1854-57) süreyle baskı altında tutuldu. Birliklerin çekilmesinden sonra da, ülkenin bu devletlerin ekonomik denetimi altında olduğu ilan edildi.

Yunanistan'ın sosyo-ekonomik yapısı ise çok yavaş bir gelişim göstermekteydi. Geniş bir Bavyera maiyetiyle çevrili mutlak kral Otto, Yunan halkının gerçek ihtiyaç ve arzularına hiç kulak asmıyordu. Gerek sefalet içinde yaşıyan halk kitleleri, gerekse ihtilalden sonra doğan yüksek zümre (toprak sahipleri, eşraf ve askeri liderler) büyük bir memnuniyetsizlik içindeydi. Bavyeralılar açıkça despotluk kurmuştu ve yerli güçlerden tamamen kopuk olarak ülkeyi yönetiyorlardı. İlk Yunan anayasasının ilanı ile sonuçlanan 1844 İhtilali de, durumu pek az değiştirebilmişti. Hükümdarın mutlak gücünün kısıtlanması yalnızca lafta kalıyordu. Bu yüzden de, yabancı «koruyucuların» çıkarlarını temsil eden ve halk tarafından İngiliz, Fransız ve Rus partileri diye adlandırılan üç ana partinin bütün entrikaları, açıkça kralın lutfunu sağlamaya yönelmişti.

1860 yılında ekonomik denetimin sona ermesiyle bir ilerleme başladı. Yeni bir siyasi nesil yetişmiş ve kapitalist sürecin ilk belirtileri ortaya çıkmıştı. Endüstriyel faaliyet çok kısıtlı olmakla beraber, 1838'den bu yana üç misli gelişen ticaret filosu ve alışverişin gözle görülür biçimde artışı, yükselen bir burjuvazinin doğmasına yolaçmıştı. Gerçi ekonomik ve kültürel faaliyetin ana merkezleri yabancı ülkelerdeydi ama, ulusal devletin de nüfuzu artıyordu. Küçümsenmiyecek bir ölçüde yerli sermaye ülkede yatırımlara girişti ve bu, yabancı ülkelerde yaşıyan Yunanlılara da pek cazip gelmeye başladı. Osmanlı Hükümeti'nin düşmanca tedbirler almasından korkan İstanbul ve diğer büyük şehirlerdeki Yunan burjuvazisi de bu cazibeye kapıldı. Padişah müslüman olmayan halkın haklarını koruyan fermanlar çıkarmak zorunda kaldığı halde, Yunan burjuvazisinin bu korkusunu bütün yüzyıl boyunca devam eden soğuk ve sıcak savaşlar güçlendirmekteydi; çünkü sık sık bağımsızlık hareketleri patlak veriyordu.

Genellikle Bavyeralılardan nefret ediliyordu. Otto'nun dönek dış siyaseti de İngiltere'nin doğan siyasi güçleri desteklemesine yolaçtı. 1862 yılında Otto tahttan indirildi ve yerine Danimarka'lı Prens George Glücksburg geçti. Bu değişiklikle Yunan siyaseti Rus yörüngesinden çıkıp İngiliz yörüngesine oturuyordu. Bir dostluk gösterisi olarak, İngilizlerin işgali altında olan İon adaları 1864'de Yunanistan'a verildi. Bu arada çöken Osmanlı İmparatorluğu iç ve dış baskılara dayanacak gücünü yitirdiğinden, Britanya siyaseti, Yunanistan'ı Slav komşularına karşı güçlendirmek amacındaydı. Balkan ulusları ne zaman sultana karşı birleşmeye yönelseler, İngilizlerin vetosu ile karşılaşıyorlardı; çünkü Rus nüfuzu altında bir Balkan Federasyonunun kurulması İngilizlere kabus gibi geliyordu. 1867 yılında Yunan Başbakanı, Sırbistan, Romanya ve Karadağ'la Balkanların geleceğinin bu ulusların kendi iç işleri sayılması gerektiğini kabul eden bir anlaşma imzaladı. İngilizler Kral George'a baskı yaptılar ve hükümet devrildi. 1877 Osmanlı-Rus savaşının arifesinde, Yunanistan İngilizlerin baskısıyla Sırbistan'ın Türkiye'ye karşı müşterek bir saldırıya geçme teklifini geri çevirdi. Savaşın sonunda imzalanan Ayastefanos anlaşmasıyla Slav devletlerinin güçlenmesi Yunanistan'ın aleyhine idi. Bunun üzerine İngilizler 1878 Berlin Antlaşması'yla Slav'ların elde ettikleri toprakların kısıtlanmasını sağladılar ve Türkiye ile yapılan sonraki görüşmelerde Teselya ile Epirus'un(*) bir kısmının Yunanistan'a verilmesi için ısrar ettiler. Böylece, toprakların dengesi Ruslara karşı korundu ve Britanya, Balkan yarımadasında antlaşmalardan sonra çıkan ayrılıkları daha da kışkırtarak muhtemel bir koalisyonu önledi.

1864'den sonraki dönemde ilk demokratik anayasa

(*) Pindus dağlarının batısından, Yunan denizine kadar uzanan yöreye verilen ad. (Ç).

ilan edildi. Özellikle 1875-95 yılları arasında, iktisadi ve idari yapıyı değiştirmek amacını güden esaslı bir çabaya girişildi. Bu döneme dikkati çeken kişiliğiyle Karilaos Trikupis hakim oldu ve önemsiz aralıklarla ülkeyi 20 yıl yönetti. Trikupis'in en büyük başarısı o güne dek görülmemiş bir kamu hizmetleri programı düzenlemesiydi. Döşenen yolların uzunluğu 1909 yılında 1863'dekinin 10 katına çıktı, modern bir demiryolu şebekesinin temeli atıldı ve Korent Kanalı açıldı. Kamu hizmetleri sektörü, ordu ve donanma yeni baştan düzenlendi. Alt yapıdaki bu değişmelerin sonucu kısa zamanda hissedildi. Ticaret filosu 1895 yılında 400.000 tonalito'ya erişti, alışveriş hızlandı ve bazı büyük bankalar kapılarını açarak modern bir kredi sisteminin temelini attılar. Ülke hızlı bir ekonomik gelişim safhasına girdi. Endüstri üretimi de arttı; beygirgücü ile ölçülen endüstri potansiyeli 1889'da 1867'e nazaran 20 misline ulaşmıştı.

Yine de, Yunanistan bir endüstri ülkesi olmaktan uzaktı. Hissedilir çoğalmaya rağmen, gelişmeler daha çok ticari ve mali bir temele dayanıyordu. Şehir proletaryası henüz gelişmemişti; işçi sayısı ancak 19. yüzyılın sonunda 200.000'e ulaşabilmişti. Kısa zamanda sendika hareketleri başladı ve birçok grevler düzenlendi. Fakat bu sendikalar siyasi ve toplumsal hayatı etkileyemeyecek kadar güçsüz, küçük ve dağınıktılar. Bu dönemde ağırlığını en fazla ortaya koyan sınıf, küçük burjuvaziydi. Şehir nüfusunun genel nüfusa oranı 1853'de % 8 iken, 1879'da % 28'e yükseldi. 19. yüzyılın son yıllarında sosyal yapıdaki en büyük değişiklik bu şehirli nüfusun ortaya çıkması idi.

Kaçınılmaz olarak orta sınıfın doğuşu Yunanistan'ın siyasi yapısını da etkiledi. Liberal güçlerin gelişimini sağlayacak temel atılmıştı ve Trikupis'in kendisi de bu yeni gücün en göze batan temsilcisi idi. Gerek endüstri

burjuvazisi, gerekse finans burjuvazisi liberal hareketi destekledi. Tutucu güçler ise, eski egemen sınıf olan büyük toprak sahiplerine dayanmaktaydı. Halen tarımsal olan bu dönemde toprak sahipleri ekili toprağın % 75'ini ellerinde tutuyorlardı ve bu kişilerin en büyük amaçları muhtemel bir toprak reformunu engellemekti. Topraksız köylüler geri kalmış ve eğitimden yoksun oldukları için etkin bir siyasi güç olarak örgütlenemiyorlardı. 1880'lerde birtakım köylü ayaklanmaları yeraldığı halde bunlar şiddetle bastırıldı. Köylüler çoğunlukla toprak sahiplerinin ve mahalli eşrafın nüfuzu altında kaldılar. Toprak reformu isteği, ancak yüzyılın sonuna doğru ulusal önem taşıyan siyasi bir unsur olabilecek kadar yaygınlaştı.

Bir takım direnişlerle karşılaşan Trikupis toprak reformunu gerçekleştirmekten çekindi. İşte bu noktada çok yanıldı; çünkü bu durum ülke tarımının az gelişmişliğini sürdürmekle kalmayıp toprak sahiplerinin bağımsız ve güçlü bir sınıf olarak yaşıyabilmesini de sağladı. Nitekim bu sınıf liberal hareketi bozguna uğratarak Trikupis Hükümeti'ni devirdi.

Trikupis'in en önemli başarısızlığı mali siyasetinde idi. Kamu hizmetlerinin çoğaltılması sonucu artan giderler, halen feodal bir temele dayanan vergi sisteminin yeni baştan düzenlenmesiyle karşılanmadı. Türk feodal sisteminin bir kalıntısı olan nüfus vergisinin dışında, bütün vergiler vasıtalıydı ve eşit olmayan bir temele dayanıyordu. Mülk ve gelir vergisi ise hiç yoktu. Hükümetin yıllık geliri artmıştı ama, kamu giderlerini karşılayamıyordu. Bu yüzden Trikupis, yerli ve yabancı kapitalden borç istemeye başladı. Fakat çoğunlukla İngiliz'lerden alınan dış borçlar durumu daha da kötüleştirdi. Artan iktisadi bağımlılık siyasi bağımlılığı da çoğalttı. Trikupis, isteseydi de İngiliz himayesinin pençesinden kaçamazdı.

Öte yandan, kamu giderlerini aynı ölçüde finanse

eden yerli kapitale bağımlılık, liberal hükümete daha öldürücü bir darbe indirdi. Özel sermayenin devletin gelir kaynakları üstündeki denetimi gittikçe arttı. Sermayeciler liberal devletin güçlükleri çoğaldıkça serpilip gelişmeye başladılar. Oysa siyasi düzeyde kendileri bu devleti kurmak için çalışıyorlardı. Bankacılık ve ticaret zihniyetini değiştirmek istemeyen finans dünyası, kendi amaçlarını kendi elleriyle yıkıyordu. Ekonomik hayata egemen yerli sermayeciler, ülkenin endüstriyel ve iktisadi kalkınmasını sağlamak için hiçbir katkıda bulunmayı istemezken, devletin kanuni sorumluluğunu harfiyen yerine getirmesini bekliyorlardı. Birleşen iç ve dış baskıların altında kalan Trikupis, 1893'de devletin iflasını ilan etti. İki yıl sonra da iktidardan indirildi.

Trikupis'in iktidardan düşmesi, (birçok Yunan devletadamı gibi o da kendi eliyle seçtiği sürgünde ölecekti), liberal Yunan burjuvazisinin sorumluluğu kabul edip modern bir devlet yaratma yolundaki ilk ciddi çabasının başarısızlığa uğradığını belirlemektedir. Liberallerin iktidara gelmesini sağlamış olan sınıflar ise, geçici de olsa tutuculuğa yöneldiler. Çoğalan mali zorluklarla başetmek için düzenli bir şekilde artırılan vergilerden işçiler ve en fazla köylüler zarar gördüler. Bu arada toprak reformu konusunda hâlâ çekimser kalınması, liberallerin siyasetini destekleyecek yeni bir sınıfın doğmasını engelledi. Doğal müttefiklerini kaybeden ilerici Yunan burjuvazisi, toprak sahibi sınıfın çıkarlarına dayanan geleneksel siyasi düzene başarıyla karşı koyamıyacaktı.

Trikupis'in düşmesinden sonra tutucular iktidarı ellerine geçirdi. 1895'ten 1907'ye kadar süren dönemde, Yunan ekonomisi durgunlaştı. Dış ticaret hacmi düştü ve yerli pazarlarda alışveriş azaldı. Yeni hükümet dış borçlar sorununu çözümleyemedi, piyasada sürekli bir durgunluk başladı. Halkın artan memnuniyetsizliği karşısında hükü-

met «Megalo İdea»ya sarıldı. Kamuoyu harekete geçirildi. Hiçbir askeri hazırlık yapılmamış olmasına ve ekonomik buhrana rağmen, 1897'de Yunanistan Türkiye'ye savaş ilan etmek zorunda kaldı. Alman subaylarının yeni baştan düzene soktukları Türk Ordusu, birkaç hafta içinde veliaht Konstantin yönetimindeki örgütsüz ve morali düşük Yunan ordusunu ezdi ve hiçbir ciddi direnişle karşılaşmaksızın Yunan topraklarını işgale başladı.

Yunanistan bu savaşı ancak güçlü uluslararası baskılar ve özellikle İngiliz baskısı sayesinde önemsiz toprak kayıplarıyla atlatabildi. 1878 Berlin Antlaşması'ndan bu yana Almanların Osmanlı Devleti üzerinde nüfuz kazanmaları, Britanya'yı yeni kaygulara sürüklemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun kesinlikle parçalanması çok uzak olmadığına göre, Balkanlar'da İngiliz çıkarlarının tek sağlam temsilcisi Yunanistan'ın zayıflaması, Britanya için öldürücü olabilirdi. En önemli sorun, Balkan yarımadasının kalbi ve askeri merkezi olan Makedonya'nın geleceği idi. Balkan ulusları, tarihi, siyasi ve demografik gerekçelerle bütün yörenin kendilerine ait olduğunu ileri sürüyorlardı. Makedonya, bu uluslar arasındaki yoğun siyasi ve askeri mücadelenin ve propagandanın sahnesi oluvermişti.

Yunanistan'ın bu yenilgisi önemli toprak kayıplarına yolaçmadıysa da halkın morali için büyük bir darbe oldu. Herkes tarafından «1897 ayıbı» diye bilinen bu olaydan sonra «Megalo İdea»dan kesinlikle vazgeçildi. Tutucu hükümetin «Tarihi Hellas»ı yeniden yaratma iddiasıyla Yunan devletinin yeteneksizliği ve güçsüzlüğü arasındaki zıtlık, bütün tarafların yeni bir askeri teşebbüse girişilmeden önce köklü yapısal reformların gerekli olduğunu anlamalarına yardım etti. Bu memnuniyetsizlik orduda daha da derindi. Alt kademelerdeki subaylar, bütün ulusal özlemleri boşa çıkaran siyaset dünyasını kınıyorlardı. Krallık

da sorumlu tutuluyordu; çünkü ehliyetsiz komutalarıyla ordunun moralini bozan kral ve oğulları idi.

Yenilgiden sonraki on yıl boyunca, istikrarsız koalisyonlardan meydana gelen güçsüz hükümetler, her an bozulabilecek bir dengeyi koruma çabasındaydılar. 1905 yılında Eleftherios Venizelos yönetimindeki Girit'li güçler İngiliz çıkarlarının uşağı olan ada valisi Yunan Prensi George'a karşı ayaklandılar. Hükümetin bu ayaklanma karşısında takındığı tavır, ordudaki kral aleyhtarı duyguların güçlenmesine sebep oldu. Yeniden gelişen liberal düşüncenin etkisi altında ordudaki memnuniyetsizlik gizli bir kuruluş şeklini aldı. Alt kademelerdeki burjuva kökenli subaylar «Askeri İttifak» adını taşıyan bir örgüt kurdular. Genç radikal politikacılar grubuyla işbirliği yapan bu örgüt, hükümete bir ültimatom verdi. Bu ültimatomda ordunun derhal yeni baştan düzene konulması, kralın siyasete karışma hakkını kısıtlayan yeni bir anayasa yapılması, kraliyet ailesinin ordu komutasına karışmaması ve idari mekanizmada radikal bir temizlik yapılması isteniyordu.

Bu istekler reddedildi ve bunun üzerine Subaylar Birliği ihtilali başlattığını ilan etti (1909).

1909 İhtilali, bir dönemin sonunu belirlemektedir. Daha ilerde göreceğimiz gibi, bu ihtilal burjuvaların üstünlüğünü sağlamıştı. Artık son feodalite kalıntıları da kaybolacaktı. Yunanistan yeni bir devreye giriyordu.

2 Burjuva Devletinin Kuruluşu (1909-22)

1909 yılında yeralan askeri ihtilal belli bir ideolojik ve siyasi anlam taşımıyordu. Siyasete egemen partilerle Saraya karşı duyulan uzun bir hoşnutsuzluk ve öfke devresi bu ihtilalle doruğuna ulaşıyordu. Sunulan istekler, genç subayların milliyetçi özlemlerine dayanıyordu. Ülkeyi yöneten oligarşinin(*) yetersizliği ve bencilliği yüzünden bu özlemler hiçbir zaman gerçekleşemeyecekmiş gibiydi. Fakat Albay Zorbas'ın sunduğu askeri ültimatom, istenilenden çok daha fazlasını elde edecekti. Sistemi köklü bir değişikliğe uğratmak fırsatının bu ihtilalle ansızın ortaya çıktığını gören orta sınıfların büyük bir çoğunluğu, ihtilalci askerleri destekledi. Bu destek üzerine ihtilalciler, sadece bir takım ılımlı istekler öne sürmediklerini, aslında ülkenin tek örgütlü gücü haline geldiklerini kavradılar. Kral I. George, kuvvetli bir siyasi sezgiye sahip olduğundan, araya girmeye kalkışmadı. Yunanistan'ı yüzyıl kadar

(*) Sınıf yada zümre egemenliğine dayanan bir hükümet şekli. Aynızamanda «egemen grup» anlamında da kullanılabilir. (Ç).

yönetmiş olan aşiretlerin siyasi oligarşisi artık bütün otoritesini kaybetmişti.

Bu aşiretler, siyasi partileri kendi tekelleri altına almak suretiyle ülkeye egemen olabilmişlerdi. 1900 yılından beri artmakta olan huzursuzluk, bir takım ilerici ve sosyalist eğilimli hareketlerin doğmasına yolaçmıştı. Bu hareketler daha çocukluk devrelerini yaşarlarken, askeri ihtilal, ergeç patlayacak olan genel bir karşı çıkışı hızlandırmıştı. Zaten bu karşı çıkış, güçlü bir yönetici kadroya sahip olamadığı için o güne dek gizli kalmıştı.

Yönetici zümre ile yükselen burjuvazi arasındaki bu sınıf düşmanlığının bir takım açık ve kesin siyasi şekillere bürünmemiş olmasını kısmen şöyle açıklayabiliriz: Yunanistan'da gerçek bir feodal sistem olmadığından, çıkarlar arasındaki ayrılıklar Batı Avrupa'da olduğu kadar keskin değildi. Yine aynı nedenden dolayı Trikupis'in tasarımları için henüz pek erkendi. Fakat 1901 yılına kadar durum köklü bir değişime uğramıştı. Bankacılık sisteminin hızlı gelişimi ve özellikle ticaret filosunun ilerleyişi[1] orta sınıfları daha da güçlendirmiş; bir yıl önce Padişah'ı deviren Jön Türkler İhtilali ise, radikallerin ümitlerini yeniden uyandırmıştı. İş başına gelen hükümetlerin güttüğü ekonomik siyaset de, orta sınıflar ve köylüler için gittikçe boğucu olmaya başlamıştı. İhtiyaç maddeleri üstünden alınan vergilerin sürekli olarak artırılması, bütün yükü, ticari birlikler ve sendikalar kurmaya başlamış olan işçilerle orta sınıflara yığmıştı. 1909 yılının Mart ayında binlerce dükkan sahibi, Atina ve Pire'de vergilerin adaletsiz dağılımı aleyhinde şiddetli gösterilerde bulunmuşlardı. 14 Eylül günü sayısı 50.000'i aşan bir insan kalabalığı Atina'yı titretmişti. (Şehrin toplam nüfusu 200.000'in altındaydı). «İhtilal»e tam anlamıyla güvendiklerini belirten Atina'lılar,

(1) Gemilerin tonajı 1875 yılında 8.241 iken, 1915'te 893.650'ye yükseldi.

artık albayların amaçlarının ötesine geçmişlerdi. Müterakki bir gelir vergisi sistemi,(*) üretimin korunması, o güne dek yaygın olan angarya sisteminin ortadan kaldırılarak kamu hizmetlerinin gerçekten halkın yararına olan bir memurlar kadrosu haline getirilmesi, işçilerin hayat standardının yükseltilmesi ve tefeciliğin kanuni bir suç olarak yasaklanması gibi istekler, uzun süre siyasi bir alana dökülmeyen sınıf düşmanlığını dile getirmekteydi. Bir çok sendikanın kurulmasıyla işçilerin örgütlenme hareketi kuvvetlenmişti. Ayrıca köylülerin duyduğu hoşnutsuzluk da 1898 yılından beri artmaktaydı. Başlıca ihracat maddesi olan kuş üzümü ticaretinin 1898 yılında geçirdiği buhran, tarımla geçinen halkın büyük bir kesimini sefalete sürüklemişti. Huzursuzluk, özellikle Teselya yöresinde şiddetle hissediliyordu. Türklerden kalan «derebey malikaneleri sistemi»nin yıkılması yolundaki istekler, 1905 ve 1910 yılları arasında şiddetli köylü ayaklanmalarına yolaçmış, fakat bunlar kanlı bir şekilde bastırılmıştı.

«Askeri İttifak», yeni hareketin siyasi liderliğini Eleftherios Venizelos'a verdi. Giritli genç bir avukat olan Venizelos, adanın bağımsızlık savaşları sırasında kendisini göstermişti. Yunan burjuvazisi iktidarı öylesine çabuk elde etmişti ki, bu durumdan yararlanabilmesini sağlayacak yerleşik bir siyasi yapı bile yoktu. Aslında böyle olması daha iyi sonuçlar doğuracaktı. Özellikle siyaset alanındaki boşluğu doldurmak üzere çağırılmış olan Venizelos'un çevresini, bir anda kabiliyetli ve radikal genç aydınlar sardı. Bu aydınlar, tatmin edilemeyen orta sınıflar arasında uzun süreden beri gelişmekte olan düşünceleri, eğilimleri ve özlemleri temsil ediyorlardı.

1910 seçimleri yeni kurulan Liberal Parti'nin zaferiy-

(*) Vergiye tabi olan gelirin artmasıyla, vergi oranının da yükselmesi esasına dayanan bir sistem (Ç).

le sonuçlandı ve Venizelos ilk kabinesini kurdu. Bu kabineyi tamamen yeni siyasi kişiler meydana getiriyordu. Artık yoğun bir yapım ve köklü reformlar dönemi başlamıştı. Burjuva entellektüelleri uzun zamandan beri özledikleri bir şeyi, yani Batı Avrupa tarzında çağdaş bir demokrasiyi nihayet gerçekleştirmeye çalışacaklardı.

Liberallerin reform programının ön şartı bir Anayasa reformuydu. Bu yüzden, 1864 Anayasası tamamen düzeltildi, kişisel özgürlükler garanti altına alındı ve bir «Hukuk Devletinin» temelleri atıldı. Fakat Krallığın resmi imtiyazları kısıtlandığı halde, Kralın gerçek gücü müphem bırakılmıştı. Bu durum ise daha ilerde ciddi sonuçlar doğuracaktı.

Bu yapısal çerçeve içinde Venizelos, etkili bir yasama işlemine girmişti. Toprak reformu en acil, fakat en zor sorundu. Devlet, 1911 yılında Anayasada yapılan bir değişiklikle karşılıksız istimlak hakkını elde etti. Şüphesiz halen güçlü olan toprak sahibi sınıf bu değişikliğe şiddetle karşı koydu. Yunan adalarında yaygın olan ortaçağa özgü tarım sistemi değiştirildi (1912) ve ilk kez tarım kooperatifleri kuruldu. Sosyal hayata ilişkin kanunlar da aynı ölçüde radikaldi. Düşük ücretlerin borçlanma gibi durumlarda müsaderesi kaldırıldı (1909), Atina ve Pire'deki sendika federasyonları yeni baştan düzenlendi (1910), Pazar, resmi istirahat günü ilan edildi (1910), işletme ile işçiler arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamak üzere daha süratli çalışan yeni bir adli sistem kuruldu (1912), işçiler ve işverenler arasında ortak sendikaların kurulması yasaklandı (1914) ve yeni kurulan işçi sendikalarına toplu iş sözleşmelerini görüşme ve imzalama hakları tanındı. En son olarak da 1914 yılında mecburi bir işçi sigortaları sistemi kabul edildi.

Mali sistem, bir eşitlik temeline dayanılarak yeniden örgütlendi. Müterakki bir gelir vergisi sistemi 1911 yılında

yürürlüğe girdi ve 1914 yılında veraset ve intikal vergileri yeniden düzene sokularak artırıldı. Venizelos Hükümeti tarafından getirilen kanuni çerçeve o güne dek görülmedik genişlikte olduğu ve ilerici bir görüş açısına dayandığı halde, bu kanunların bazıları ancak uzun yıllar sonra meyve verecekti. Örneğin, toprak sahiplerinin şiddetli karşı çıkışlarına paralel olarak Venizelos bile, etkin bir toprak dağılımını gerçekleştirme konusunda tereddütler besliyordu. Venizelos'un bu tutumu, bir süre sonra geniş köylü kitlelerinin kendi özlemlerini gerçekleştirmeyen bu Başbakanı terketmelerine önemli ölçüde etkide bulunacaktı. Fakat Venizelos'un siyasetindeki aksaklıklar şimdilik pek belli olmuyordu. Hükümet faaliyetlerinin bütün alanlar da getirdiği canlılık, ülkeye bir kendine güven duygusunun yayılmasına yolaçmıştı.

Ülkenin askeri gücünün takviye edilmesine de çok önem verildiği belirtilmelidir. İngiliz ve Fransızların nezareti altında, Ordu ve Donanma köklü bir biçimde değiştirilerek yeniden düzene sokulmuş ve güçlendirilmişti. Bu yüzden 1912 - 13 Balkan Savaşları başladığında, Venizelos'un yönetimi altındaki Yunanistan, bu savaşlarla baş edebilecek kadar güçlüydü. İlkin Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan ile Türkiye'ye karşı, sonra da Sırbistan ile Bulgaristan'a karşı ittifaklar yapan Yunan Ordusu, her iki durumda da zafere ulaştı. Veliaht Konstantin, Yunan Ordularının başında Selanik'e girdi ve savaşın sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması'yla (1913) Yunanistan, Girit, Epirus ve Selanik de dahil olmak üzere Makedonya'nın büyük bir kısmı ile Ege adalarını elde etti. Yalnız Çanakkale Boğazı'nın giriş noktaları olan İmroz ve Bozcaada Yunanistan'a verilmemişti.

Fakat Helenizmin bu muzaffer dönemi pek uzun sürmeyecekti. Kral George'un bir deli tarafından öldürülmesinden sonra tahta geçen Konstantin, kısa bir süre sonra

Venizelos ile kavga etti. Zaten Konstantin, Birinci Balkan Savaşı'ndan beri Başbakana karşı kin beslemekteydi. Eski siyaset dünyasının önemli kişilerini çevresinde toplayan Kral, Orduya güvenerek, Venizelos'un siyasetini sistemli bir biçimde sabote etmeye başladı. Yönettiği muzaffer ve parlak seferlerden beri kendisi, Ordunun göz bebeğiydi. Bu tarihten sonra birbirlerine rakip iki siyasi güç merkezi ortaya çıkacaktı.

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, iki adam arasındaki mücadeleyi uluslararası siyasetle ilgili sorunlar daha da kızıştırdı. Kayzer'in kızkardeşiyle evli olan Konstantin, ateşli bir Alman taraftarıydı. Fakat Yunanistan'ın başlıca düşmanları olan Türkiye ve Bulgaristan, Almanya'nın yanında yeralmışlardı. Bu yüzden Kral, ülkeyi merkez güçlerine katılmaya açıkça zorlayamazdı. Bunun üzerine tarafsız kalınmasını istedi. Bu ise, İtilaf devletlerinin yanında yeralmaya karar vermiş olan Venizelos ile arasında bir çatışmanın doğmasına yolaçtı. Batılı güçlerin zafere ulaşacaklarına, özellikle İngiliz savaş gemilerinin Akdeniz'deki üstünlüğüne inanan ve yeni toprak kazançları sağlamayı ümideden Venizelos, 1913 yılında yapılan Yunan-Sırp ittifakına bağlı kalınmasında ısrar etti. Bu ittifaka göre Sırbistan, Bulgarların saldırısına uğradığı takdirde, Yunanistan'dan yardım görecekti. Böyle bir saldırı pek yakın gibi gözüktüğü için, Venizelos ittifak teklifinde bulunan İngiltere ve Fransa ile tam bir işbirliği yapılmasına taraftardı. Kral buna şiddetle karşıydı. Bunun üzerine Venizelos istifa etti, fakat 1915'te yapılan genel seçimleri kazandığından tekrar iş başına geldi. Kralın hükümet siyasetini kabul etmeyi kabaca reddetmesiyle, Venizelos beş ay sonra tekrar istifa etmek zorunda kaldı. Kral zaten gizlice Kayzer'le temasa geçmiş, hatta Bulgar elçisine, her ne olursa olsun, ülkesinin Yunanistan'dan korkmaması gerektiğini bildirmişti. Anayasa tarafından

Kral'a tanınmış olan yetkinin bu denli kötüye kullanılması, Sırbistan'ın istila edilmesine sebep oldu. Venizelos ise, Kral'ı ve güttüğü ikiyüzlülüğü suçlamaktan başka bir şey yapamadı. Artık Konstantin, bir takım kukla hükümetlerin aracılığıyla ülkeyi bir diktatör gibi yönetiyordu. Venizelos taraftarlarına karşı da şiddetli bir baskı başladı. Bunun üzerine Venizelos 1916 yılında yapılacak olan seçimlere katılmamaya karar verdi ve parlamento dışı bir muhalefet sürdürmeye başladı.

Bu arada itilaf devletlerinin askeri durumu nazik bir safhaya girmişti. Selanik'e gelmiş olan itilaf birlikleri, Yunanistan'dan yardım, yada hiç olmazsa destek görmeden pek az şey yapabilirlerdi. Gelibolu seferinin başarısızlıkla sonuçlanması ise, bir Balkan Cephesi'nin açılmasını zorunlu kılmıştı. Öte yanda kayzer ve kızkardeşi, Almanya'nın yanında savaşa katılması yada hayırhah bir tavırla tarafsız kalması için Konstantin'e sürekli baskı yapıyorlardı. İtilaf devletlerinin bütün tehditlerine ve müdahalelerine rağmen Konstantin, stratejik bir önem taşıyan Yunan - Bulgar sınırı üstündeki Rupel kalesini Bulgarlar'a teslim etti. Eylül ayında Bulgarlara Ege Denizi kıyısındaki Kavala limanına girme hakkını dahi vererek, burada garnizon kurmuş olan Yunan bölüklerine teslim olmalarını bildirdi.

Bunun üzerine itilaf devletleri daha güçlü tedbirlerin alınması gerektiğine karar verdiler. Öfke içinde Girit'e dönen Venizelos, bir ihtilal yapmaya ve Selanik'te rakip bir hükümet kurmaya kışkırtıldı (Ekim, 1916). İtilaf birlikleri derhal Selanik'e gönderildi. Konstantin'in dişlerini gıcırdatarak razı olması üzerine Anglo - Fransız birlikleri Atina'ya girdiler, fakat Kraliyet müfrezelerinin beklenmedik direnişiyle karşılaşınca, şehri terketmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine itilaf devletleri bir abluka uyguladılar. En sonunda Konstantin, tahtı ikinci oğlu Aleksandr'a bırak-

mak zorunda kaldı (Haziran, 1917) ve Venizelos, zafer içinde tekrar Atina'ya döndü.

Bu olay Venizelos ile itilaf devletleri ve özellikle İngiltere arasındaki ilişkileri saptayacaktı. Venizelos bütün politika hayatı boyunca dış siyasetinin katı prensibine, yani Yunanistan'ın çıkarlarının her zaman için İngiltere'ye bağlı olduğu inancına sadık kalacak ve İngilizlerin nasihatlerine asla uymamazlık etmeyecekti. Bu olaydan sonra Krallığa karşı güdeceği tavrı da büyük ölçüde İngiltere saptamıştı. İngiltere'nin krallığa karşı çıkışı, sadece Konstantin'in şahsına yöneltilmişti. Yunanistan'a bağlanmak isteyen Kıbrıs'ın Rum kesiminde 1930'ların ortasında büyük bir huzursuzluk başladığında, Girit'in Yunanistan'a bağlanması için uzun bir süre çarpışmış olan Venizelos, Kıbrıs halkının isteklerini desteklemeyi reddedecekti.

Bir buçuk yıl sonra savaş sona erdi. İtilaf Devletlerinin zaferi, Yunanistan'ın bütün toprak isteklerini gerçekleştirmesini sağladı. 1920'de imzalanan Sevr Barışı'yla, Batı ve Doğu Trakya ile Bozcaada ve İmroz Yunanistan'a verildi. Ayrıca Yunanistan, İzmir'in ve şehrin hinterland'ı olan bir kısım Anadolu topraklarının idaresiyle görevlendirildi. Venizelos'un siyaseti kesin bir zafer elde etmişti. Fakat Yunanistan'ın ödeyeceği bedel, bu zaferle kıyaslanamayacak kadar ağır olacaktı. Venizelos ile Veliaht Konstantin arasında 1912 yılında kişisel bir anlaşmazlık olarak başlayan kan davası, artık gayet keskin ulusal bir «hizipleşme» haline girmişti. Bu durum, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasındaki devrede ülkenin sosyal ve siyasi hayatına egemen oldu.

Her iki tarafın da açık bir teröre başvurması ve muhaliflerini öldürmesi, giderilmesi güç bir boşluk yarattı. Rejim sorunu, yani krallığa karşı cumhuriyet rejimi, diğer meseleleri gölgede bırakarak, kendisini doğuran gerçek

nedenler olan ciddi sosyal problemleri bile bir kenara itti.

1920 yılında yapılan genel seçimlere, dış siyasetle ilgili sorunlar egemen olmuştu. «Küçük, fakat şerefli Yunanistan» sloganıyla kralcılar, seferberliğin sona ereceğini ve barışı vadediyorlar, Liberaller ise iki kıtayı ve beş denizi kapsayacak bir «Büyük Yunanistan» ileri sürüyorlardı. Sekiz yıl süren seferberlik ve çarpışma, savaş yorgunu halkı etkilemişti. Büyük şehirlerin liberal burjuvazisi ve işçi sınfı arasındaki gücünü koruyan Venizelos, köylüler tarafından terkedildi ve seçimi kaybetti. Kral Aleksandr'ın seçimlerden birkaç hafta önce beklenmedik bir şekilde ölmesi, tahta kimin geçeceği sorusunu doğurarak güçlükleri artırmıştı. Yeni hükümeti kuran Kralcıların bu soru üstüne düzenledikleri plebisitte, Kral Konstantin'in tahta geçmesi kabul edildi. Elbette bu durum itilaf güçlerini son derece rahatsız etti.

Yeni hükümetin karşısına çıkan ilk sorun, Türkiye'yi zarara sokarak «Büyük Yunanistan»ı kuran Sevr Antlaşması'nı güçlendirmekti. Özellikle İzmir'in hinterlandında durum çok nazikti, çünkü bu bölgede Yunan idaresi kendisine düşman olan bir Türk halkıyla uğraşmak zorundaydı. «Büyük Yunanistan» hayalinin büyüsü altında kalan Kralcılar, siyasi programlarını yüzüstü çevirerek Venizelos'un atılgan dış siyasetini izlemeye başladılar. Fakat çıkarlarının yönü değişmiş olan itilaf devletleri artık kendilerine güvenmiyordu. Böylece Kralcılar, Mustafa Kemal'in güçlü önderliği altında durdurulamayacak bir şekilde artan Türk milliyetçiliği karşısında tek başlarına kaldılar. Venizelos taraftarlarının bir çoğunun tasfiye edilmesi, Ordunun hem moralini bozmuş hem de etkinliği azaltmıştı. Bu yüzden Mustafa Kemal'in Ankara'daki istihkamlarına karşı girişilen genel saldırı teşebbüsü bir felaketle sonuçlandı. 1922 Ağustosunda Yunan Ordusu ezildi ve büyük bir dü-

zensizlik içinde Türklerden kaçmağa başladı. Türkler, bu ordunun kalıntılarını denize döktüler. Yüz binlerce Yunanlı komşu adalara ve Yunanistan'a kaçmak zorunda kaldı. Küçük Asya'nın Ege kıyılarında 2.500 yıldan beri hüküm süren Yunan egemenliği ve tabii «Megalo İdea» da artık sona ermişti.

Bu felaket Yunan ulusunun hayatı üstünde derin ve sürekli izler bırakacaktı. Felaketin ilk sonucu, Kralcı subayların Albay Plastiras yönetiminde bir ihtilal düzenlemeleriydi. Kral bu kez de feragat ederek tahtını oğlu II. George'a bıraktı ve ülkeden sürüldü. Bir kaç ay sonra da öldü. İhtilal hükümeti ve itibarlarını yeniden kazanan Venizelos taraftarları, bu felaketin sorumlusu olarak gördükleri Kralcı grubun üyelerine karşı yeni bir tasfiyeye giriştiler. Aralarında eski Başbakan Gunaris'in de bulunduğu önemli kişilerin altısı, kısa bir yargılamadan sonra idam edildi. Venizelos ve Kralcılar arasındaki «hizipleşme»nin kanla onaylanması, bir yirmi yıl daha sürecek olan fanatik düşmanlığı körüklemişti.

Küçük Asya felaketini 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması izledi ve bu antlaşmayla Yunanistan'ın kesin sınırı çizildi[2]. Yunanistan Doğu Trakya'yı, Bozcaada'yı, İmroz'u ve elbette İzmir ile Anadolu eyaletlerini de kaybetti. Bu antlaşmanın en önemli maddesi, Yunanistan ile Türkiye arasında nüfus değiş tokuşunu zorunlu kılan şarttı. Bir buçuk milyon Yunanlı Anadolu'dan Yunanistan'a gönderilecek ve Yakındoğu'nun etnolojik ve siyasi haritası büyük ölçüde değişikliğe uğrayacaktı.

On yıl süren savaşların sonunda eskisinden tamamen değişik bir ülke doğmuştu. Yunanistan'ın toprakları iki

---

(2) 1947 yılında İtalyanların Yunanistan'a bırakacakları Oniki Adalardan başka.

misline çıktı[3] ve nüfusta büyük bir artış oldu[4]. Bir buçuk milyon mülteci, nüfusun yapısını tamamen değiştirdi. Bu mültecilerin sosyal ve ekonomik alanlarda ülkenin bir parçası haline gelmeleri, en büyük ve aynı zamanda en acil sorun oldu. Özellikle Atina yöresinde ve diğer büyük şehirlerde nüfus çok arttı ve bu yerlerde ilk kez bir şehir proletaryası ortaya çıktı[5]. Yüzbinlerce mülteci, büyük şehirlerin çevrelerinde sefalet alanları kurdular. İşsiz, parasız ve evsiz olan bu kişiler, böylece sürekli bir sosyal ve siyasi karışıklık kaynağı haline geldiler. Mülteci akınının ve zorunlu nüfus mübadelesinin yarattığı bir diğer önemli sonuç da, Makedonya'nın etnik yapısının tamamen değişmesiydi. Müslümanların Makedonya'yı terketmesi ve boşalan kesimlere Liberal hükümetlerin kasten Anadolu Rum köylülerini yerleştirmesi,[6] mütecanis bir etnolojik dağılım göstermeyen, bu yüzden de devamlı ciddi uluslararası anlaşmazlıkların doğmasına sebep olan Makedonya'ya, Yunanlı unsurların tamamen egemen olmasını sağladı.

Bütün bu değişikliklere rağmen, Yunanistan bir tarım ülkesi olarak kaldı. Bu yüzden toprak reformu hâlâ en acil sosyo - ekonomik sorundu. Mültecilerin gelişi bu soru-

(3) 1912'de 63.221 kilometrekare iken, 1922'de 130.199 kilometrekare oldu.

(4) Nüfus 1907'de 2.631.952 idi. Bu sayı 1920'de 5.016.889'a ve mülteci akınının tamamlanmasından sonra 1928'de 6.204.674'e yükseldi.

(5) 1908 yılında nüfusun yalnız % 24'ü 5.000 kişiden kalabalık olan şehirlerde yaşarken; bu oran 1920'de % 27'ye, 1928'de % 33'e yükseldi. Atina'nın nüfusu 1920'de 452.919'du. Bu sayı 1928'de 801.622'ye çıktı.

(6) 1912'de Makedonya'da Rum nüfusun oranı sadece % 42.6 idi. Müslümanlar, nüfusun % 38.4'ünü, Bulgarlar % 9.9'unu ve diğer gruplar. özellikle Yahudiler, % 8.1'ini teşkil ediyorlardı. 1926 yılına kadar Rumların oranı % 88.8'e yükselmiş, Müslümanların tümü yöreyi terketmiş, Bulgarların oranı % 5.1'e ve Yahudilerin oranı % 6.1'e düşmüştü. Mülteciler, Makedonya'da nüfusun % 45'ini, Trakya'da % 35'ini teşkil ediyorlardı.

nun önemini daha da artırmıştı. Makedonya ve Trakya'da elde edilen yörelere, önceleri Teselya'da olduğu gibi, geniş arazileriyle Osmanlı feodal sistemi egemendi. Sosyal bir ihtilal korkusu ve mültecilerin gittikçe artan baskısı, hükümeti acele edip reformu gerçekleştirmeğe zorladı. 1917'de Venizelos ve 1923 yılında ihtilal hükümeti, özel kişilere yada kiliseye ait olsun, yahut kamu toprağı olsun, bütün geniş arazilerin topraksız köylülere dağıtılmasını kabul etti[7]. Fakat toprak sahiplerinin direnişine, fazla kalabalık olan bürokratik kamu hizmetlerinin yavaş ve etkinlikten uzak çalışmasına eklenince, reform işlemi gecikti ve ancak 1937'de tamamlandı. Bu yüzden köylüler iki dünya savaşı arasındaki dönem boyunca karşılaştıkları kanuni, idari ve ekonomik engelleri yenmek için neticesiz çarpışmalara giriştiler. Bu durum, köylülerin kendi küçük topraklarına neden büyük bir şiddetle sarıldıklarını ve toprak sorununa daha radikal çözümler bulmaktaki isteksizliklerini kısmen açıklamaktadır. Ekilebilen topraklar oranının çok düşük olması ve bu yüzden kırlık yörelerde görülen nüfus yoğunluğu[8] normal bir geçim için tamamen yetersiz[9] ve gayet küçük arazilerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu topraklarda yaygın olarak uygulanan nadas usulü, köylülerin ekonomik durumlarının kötülüğünü artırıyordu[10]. Gerçi bir ara fazla nüfus, Amerika Birleşik Devletlerine kitle halinde göç edilmesiyle azalmış, ama 1922'de

(7) En sonunda yüz ölçümü 1.200.000 hektardan fazla toprak, yani ülkedeki ekilebilen toprakların % 38'i; bu şekilde dağıtılacaktı.

(8) Kırlık bölgelerdeki nüfusun % 50'sinin «fazla», yani egemen üretim biçimi için gerekenden fazla olduğu hesaplamıştır.

(9) Tarım birimlerinin % 36'sı, 10 hektardan daha küçüktü. % 36'sı 10 ile 30, % 24'ü 30 ile 100 arasında ve sadece % 4'ü 100 hektardan genişti.

(10) 1929 yılında, her köylünün ortalama 5,6 parça toprağı vardı. Bazen bunları önemli mesafeler ayırıyordu. Ayrıca köylünün ancak 1,5 ile 2 insan doyurabilecek kadar ürettiği hesaplanmıştır.

A.B.D.'nin yeni göç kanunu bu hareketi önemli ölçüde kısıtlamıştı[11].

Tarım alanında önemli sermaye yatırımları olmamasının bir diğer nedeni, modern tekniklerin uygulanmasını sağlayacak kadar geniş tarım birimlerinin yokluğuydu Kollektif Kooperatifler başlatıldığı ve teşvik edildiği halde, bunlar duruma egemen olamamıştı. Toprak sahibiyle ailesi tarafından işlenen küçük ve orta - büyüklükteki birimler, yaygın örneklerdi.[12] Bu durum topraksız bir tarım işçileri sınıfının doğmasını engellemiş ve köylülerin önemli derecede tutucu olmalarına yolaçmıştı. Tabii bu son ögenin siyasi değeri çok büyük olacaktı.

Tarım kredilerinin verilmesi, Yunan tarımının modernleşmesine yolaçacak önemli bir unsur olabilirdi. Köylülerin elindeki sermayenin azlığı engelleyici olduğundan, Yunan köylüleri ancak devlet tarafından sağlanan para ile gübre ve makine alabilmeyi ümidedebilirlerdi. Böyle bir şey de üretimin artmasını sağlayabilirdi. Ayrıca devlet kredisi, köylüleri tefecilerden kurtarmak için de gerekiyordu. Tefeciler, bazı şartlar altında satılması kanunen yasaklanmış olan toprakları köylülerin elinden alamıyorlardı ama, gerçekte köylünün posasını çıkarıyorlardı. 1929'da Tarım Bankası'nın kurulması da sorunu halletmek için yeterli değildi. Bir çok köylü, bankanın sağladığı borçlardan yararlanmıştı[13], ama bankanın sermayesi yetersizdi. Bu yüzden verilen borçların miktarı yeni bir üretici yapıyı finanse edemeyecek kadar küçüktü. Böylece bir çok köylü

(11) Amerika'ya giden Yunan göçmenlerinin yıllık ortalaması, 1901 ve 1910 yılları arasında 25.000 kadardı. 1920 ile 1930 yılları arasında bu ortalama 12.000'e düşmüştü.

(12) 1928 yılında tarım nüfusunun ancak % 6'sı topraksızdı ve bu kişiler kendilerine ait olmayan topraklarda işçi olarak çalışıyorlardı.

(13) 1932 yılında ekicilerin dörtte biri borç almışlardı. Bu borçların ortalama miktarı 3,368 drahmi idi.

olarak, ödeyemedikleri küçük borçların ertelenmesini yada iptalini istemeğe başladılar. Buna karşılık, köylülerin mahalli politikacılara olan bağımlılıkları da arttı. Köylülerle hükümet temsilcileri arasındaki ilişkiler, o güne kadar feodal ve aristokratik anlamlar taşımıştı. Köylü, küçük bir borçtan, eski bir borcun feshedilmesinden yada ürününün karşılığında nispeten iyi bir fiyat elde edebilmekten ötede bir şey bekleyemezdi.

Savaştan sonra şehirlerdeki durum da tamamen değişmişti. Uzun çarpışma yılları, Rus İhtilali'nin etkisi ve özellikle şehirli mültecilerin trajik hayat şartları; işçi sınıfını daha radikal bir temele dayanan bir örgütlenmeye sürükledi. Genel Sendikalar Konfederasyonu 1918 yılının Kasım ayında[14] ve Yunan Sosyalist Partisi bir hafta sonra kuruldu. 1922 yılında Üçüncü Enternasyonal'e katılan Sosyalist Parti, iki yıl sonra Yunanistan'ın Komünist Partisi oldu. Proletaryanın gittikçe gelişen bilinci zorunlu olarak siyasi yankılar yaratacaktı. Bu durum toplumun dayandığı temellerin daha radikal bir şekilde eleştirilmesinden korkan Liberallerin katılaşmasına yolaçtı. Fakat bu eleştirinin gerisinde yatan gerçek siyasi güçler, uzun bir süre korkutucu boyutlara erişmedi. Çünkü mültecilerin sefil ekonomik durumlarına rağmen komünistler, bunların arasında önemli bir taraftar kitlesi toplamayı başaramadılar. İki savaş arasındaki dönem boyunca komünistlerin etkisiz bir siyasi güç olarak kalması, sadece, Komintern'in 1924 yılında bir Balkan Konfederasyonu kurulmasını ve Yunanistan'dan ayrılacak olan Makedonya ve Trakya'nın bağımsız devletler olarak bu Konfederasyon'da yeralmasını destekleyen bir karar vermiş olması ile açıklanamaz.

(14) Bu konfederasyon, 60.000 üyeye sahip 214 sendikayı temsil ediyordu. Toplam sendika sayısı 336 ve toplam üye sayısı 100.000'di.

Komünistlerin çağrısının sınırlı bir karşılık görmesinin başlıca nedeni, mültecilerin sosyal kökenlerinde aranmalıdır. Atina çevresinde bir *lumpenproletarya* sınıfı meydana getiren Anadolu şehirlerinin Rum ahalisi, daha önce Küçük Asya'nın ve Bulgaristan'ın önemli şehirlerindeki sağlam orta sınıfları teşkil etmişlerdi. Yoksul durumlarına rağmen bu kişilerin çoğu, hiçbir zaman burjuva zihniyetini terketmemişlerdi. Tazminat, ev ve itibar için boş yere bekledikleri uzun yıllar boyunca, Venizelos memurları bunları ustalıkla idare etmişlerdi. Bu kişiler sonraları Yunan toplumuna endüstri işçileri olarak katılmağa başladıkları ölçüde, kaybettikleri statülerine yeniden kavuşma ümidinden vazgeçtiler ve bir işçi sınıfı olarak davranmağa ve çalışmağa başladılar. Bir sosyal ve siyasi karışıklık devresi olan dünya savaşları arasındaki dönem boyunca bu kişiler kendilerine toplumun diğer kesimleriyle kaynaşamamış bir küçük burjuva dünyası kurmuşlardı. Ve kendi sefaletleri yüzünden başlayan bir sosyal hareketi frenliyorlardı.

Son olarak, endüstri işçilerinin nüfusun küçük bir azınlığını teşkil ettiklerini göz önünde bulundurmak zorundayız. Endüstri hâlâ küçük birimler halindeydi ve teşebbüslerin pek çoğu beş işçiden az kişi kullanıyordu[15]. Aile tipi örgütlenmeler yüzünden, güçlü sosyal hareketler

(15) 1920 yılında, toplam 2.213 endüstri birimi vardı ve bunlarda 130.777 işçi çalışıyordu. Bu birimlerin 1.118'i, 1 ile 5; 743'ü 6 ile 25 arası ve sadece 282'si 25 ten fazla işçi çalıştırıyordu. 1928'de nüfusun yalnız % 33'ü herhangi bir maaş yada ücret alan kişilerden meydana geliyordu. Nüfusun yüzde 61'ini kendi hesaplarına çalışan kişiler, % 6'sını da işverenler teşkil ediyordu. Aynı yılda nüfusun yüzde 68'i, hâlâ hammadde üretiminde; % 15'i çeşitli endüstri dallarında, maden ve ulaştırma işlerinde çalışıyor; geri kalan % 17'si ise ticaret, kamu hizmetleri ve diğer hizmetlerle uğraşıyordu. Önemli olan bir diğer nokta da, kamu hizmetlerinin geniş ve fazla kalabalık bir kadroya sahip olmasına rağmen, 1 işveren başına sadece 5.5 memurun, işçinin ve ücret alan her hangi bir kişinin düşmesiydi.

ancak geniş işletmelerde ve kamu hizmetlerinde gelişebilmişti. İkinci Dünya Savaşı'na kadar endüstri hızla geliştiği halde, ağır endüstri hiçbir zaman tam anlamıyla yerleşemedi. Bu dönem boyunca işçi sınıfı sayıca az ve çoğu kez örgütlenmemiş bir halde, üstelik işverenlerin lütufkar nüfuzunun etkisi altında kaldı. Yunanistan, hâlâ azgelişmiş bir tarım ülkesiydi.

3 Demokrasinin Çöküşü (1922-40)

1922 yılında yapılan askeri darbe, ülkeyi Küçük Asya yıkımının doğurduğu büyük karışıklıktan kurtardı. Yönetimi ele geçiren radikal subaylar, pek kısa zamanda orduyu bir düzene sokmayı ve disiplin kurmayı başardılar. Bu yüzden, Türkler hasmane bir siyaset izlemekten vazgeçtiler. Görüşmeleri Venizelos tarafından yürütülen Lozan Antlaşması'nın 1923 yılında imzalanmasıyla barış sağlamlaştırıldı. Fakat Kralcılar ile Venizelos taraftarları arasındaki siyasi kan davası, bir felakete yolaçabilecek boyutlara erişmişti. İhtilal hükümetinin şiddetli hanedan aleyhtarlığı, Konstantin'in tahtan indirilmesinden sonra bir miktar yatışmış, fakat halen tutuklanmamış tek Kralcı Lider olan General Metaxas'ın 1923 yılının Ekim ayında düzenlediği başarısız ordu darbesinden sonra yeniden artmıştı. Bu darbe üzerine krallık yada cumhuriyet sorunu tekrar ortaya çıktı, fakat artık Venizelos taraftarları arasında da bölünmeler başlamıştı. Venizelos, 1928 yılına kadar faal siyasi hayatı terketti ve bu dönem içinde, sadece pek kısa bir süre eski çalışmasına döndü. Venizelos'un yokluğu,

taraftarlarını, tartışmadan kabullenecekleri bir liderden mahrum bırakmıştı. Bu durum partinin içinde şimdiye dek gizli kalmış olan bir takım güçlerin kesinlikle ortaya çıkmasına yolaçtı. 1909 yılında başlayan radikal ve ılımlı sosyalist hareketi temsil eden, fakat Venizelist akım tarafından çabucak yutulmuş olan Papanastassiou yönetimindeki sol kanat, Krallık aleyhtarı subayları şiddetle destekleyerek, Venizelos'un talimatlarını izleyen Liberaller çoğunluğuna karşı cephe aldı. İngiltere'nin isteklerini bu kez de kabullenen Venizelos, rejimin değiştirilmesi konusunda pek istekli gözükmüyordu. Bu ayrılık, Liberallerin sonraki gelişimini ciddi bir şekilde etkileyecekti. Cumhuriyetçiler, 1923 Aralığında yapılan seçimlerde çoğunluğu elde edemediler ve Kralcıların seçime katılmamaları yüzünden Liberaller kazandılar. Orduyu temsil eden İhtilal Komitesi'nin seçimlerden iki gün sonra sunduğu ültimatom Kral George'u ülkeyi terke zorladı. 25 Mart 1924 tarihinde Cumhuriyet ilan edildi ve 13 Nisan günü yapılan bir plebisitle yeni rejim onaylandı. Fakat ordunun bir siyasi parti adına duruma açıkça müdahale etmesi, üstelik ortadaki meselenin halkın oyuyla halledilmesi gerekli ve aynı zamanda mümkün bir mesele olması, siyasi hayat üstünde silinmeyecek izler bırakacaktı. Bu olay bir müdahaleler, darbeler ve ültimatomlar dizisinin başlangıcıydı. Bunlar ise, yeni cumhuriyetin zaten zayıf olan temellerini çok derinden sarsacaktı.

1924 ile 1928 yılları arasında on başbakan işbaşına geldi, üç genel seçim yapıldı ve onbir askeri *darbe* yada ültimatom hazırlandı. Kurulan diktatörlüğe bir diğer askeri *darbe* son verdi. Cumhurbaşkanı bir kere görevinden azledildi ve iki kere istifasını sundu, fakat bunları geri aldı. Ordunun siyaset sahnesindeki faal varlığı, ilericiliğin tek savunucuları olan sol kanat cumhuriyetçilerini istenmeyen bir ittifak yapmağa zorladı. Böylece bütün siyaset dün-

yasının kabul ettiği bir ikinci güç doğdu. Tüm partiler ve gruplar bu gücü tanıyarak, ona kur yapmağa başladılar. Orduyu kullanan, ordu ile gizli entrikalar tertipleyen yada çeşitli bağlaşmalar yapan her renkten Yunan politikacısı, onu en üstün hakem olarak kabul ederek «isteğini», sistemin tam anlamıyla meşru bir parçası saydı. Cumhuriyet uğruna savaşmış olan güçler, şüpheli yollardan da olsa, onu kurmayı başarmışlar; fakat şimdi silahlı kuvvetlerin bir darbe yapma geleneğini benimsemesine katkıda bulunmuşlardı.

Karışıklık kendi kendine artıyordu, çünkü her başarılı yada başarısız darbeden sonra Orduda bir temizlik yapılıyordu. Tasfiye edilen yüzlerce subay güçlü bir baskı grubu, daha ziyade bir çok baskı grupları meydana getirmişlerdi. Rütbelerinin iade edilmesini isteyen bu kişiler, sürekli bir huzursuzluk kaynağı yaratıyorlardı. İki dünya savaşı arasındaki dönem boyunca, değişik gruplar idareyi ele geçirmek için Yunan Ordusu üstüne bitmez tükenmez çekişmelere giriştiler.

Ordudaki bu darbeci unsur uzun bir süre, Krallık aleyhtarı ve Cumhuriyetçi bir tutum sürdürdüyse de, kendi varlığı ve tehdidi kurmağa çalıştığı yapıları sarstı. Gerçi Cumhuriyet rejimine uzun yıllar karşı çıkılmayacaktı ama, bu rejim yerleşmiş bir şekil olarak da halkın zihninde yer edemeyecekti. Böylece Ordu müdahalesi, Yunan siyasi hayatının kendine özgü bir niteliği olarak kabullenildi. Bir süre sonra General Metaxas yönetiminde Kral taraftarı sağcı bir diktatörlük kurulduğunda, orta sınıflar, ilk başlarda ve diktatörlüğün faşist niteliği ortaya çıkmadan önce hiddet değil, büyük bir gevşeklik gösterdiler.

Ordunun müdahaleci ttutumunun yarattığı bir diğer sonuç, 1922 yılında Liberalleri terketmiş olan ilerici güçlerin yavaşça tutuculuğa yönelmesi oldu. İlericilerin, aşırı Cumhuriyetçilerle cumhuriyet rejimi konusunda yaptıkla-

rı ittifak en sonunda onları, askeri bir grubun siyasi egemenliği altına sokacaktı. Bu askerlerin radikalizmi ise, kayıtsız şartsız krallık aleyhtarı olmalarından ibaretti. Cumhuriyetin kurulmasıyla, subaylar arasında bir birlik yaratan tek sorun ortadan kalkmıştı. Bu yüzden de müdahale tehditlerinin belli bir ideolojik ve politik anlamı kalmamıştı. Kısa bir süre sonra, bu subaylar bir çok gruplara bölündüler ve 1928 yılına kadar süren tasviri olanaksız karışıklık sırasında, bu grupların bazıları Kralcılığı benimsediler. Şiddetli iktidar hırsına mağlup olan Venizelos, taraftarlarının bir diğer lider etrafında birleşmeyi başaramamış olmalarının da etkisiyle siyasete döndü. Daha ilerici bir tutum izlemek üzere Venizelistlerden ayrılmış olan radikal Cumhuriyetçiler, birdenbire kendilerini ideolojik bir temele dayanmayan programsız bir bağlaşmanın içinde buldular. Bu durumdan kurtulmak için, ülkelerini kesinlikle saptamak zorundaydılar. Fakat, küçük olmakla beraber artık hızla gelişen genç sosyalist işçi hareketiyle birleşecekleri yerde; Liberallerle dengesiz koalisyonlar kurmayı tercih ettiler. Böylece, Liberaller bunlara tutucu siyasetlerini kabul ettirebildiler.

1927 yılında Cumhuriyet Anayasasının ilanına kadar süren dönemde, siyaset dünyasını, anayasayla ilgili önemli sorunlar meşgul etmişti. Ayrıca bu sorunlar Papanastassiou yönetimindeki sol kanat Cumhuriyetçileri ile Liberaller arasındaki ittifakın sürmesine de yardımcı olmuştu. Fakat Cumhuriyetçilerin genç işçi örgütlerinden kesinlikle uzak kalması, uzun vadede zararlı etkiler yaratacaktı. Kısa bir süre önce kurulmuş olan Komünist Partisi, araya girerek işçi sendikalarının fiili liderliğini ele geçirdi. Fakat Komintern'in tüm köylü hareketleri de dahil olmak üzere, her çeşit burjuva partilerine karşı giriştiği amansız saldırılar, sadece ilerici güçlerin etkin koalisyonlar kurmasını engellemekle kalmıyor, aynı zamanda bu güçlerin kuruldukları

günden beri hedef oldukları eziyet işlemlerini de büyük ölçüde kolaylaştırıyordu. Bu yüzden Komünistlerle diğer ilerici güçler arasındaki uzaklık arttı.

Papanastassiou'nun, Venizelistler tarafından güdülen iç siyasete karşı yönelttiği eleştiriler gittikçe yumuşadı. «Demokratik Birlik» adını alan sol kanat Liberalleri, artık 1930'ların başında Liberal Parti'ye tamamen bağımlı bir grup haline gelmişler ve Venizelos'un yerine daha tutarlı bir alternatif sunma haklarını kaybetmişlerdi. Fakat solun ortadan kalkması, diğer siyasi grupların temel sosyal sorunlar üzerine aşağı yukarı bir anlaşma içinde olduklarını belirtiyordu. Toprak sahibi sınıf ile bu sınıfın siyasi temsilcilerinin yavaş yavaş kaybolması, Liberaller ile Populistler (Tutucular) arasındaki siyaset ayrılıklarını yok etti. Fakat Venizelistler ile, eski Kralcı grup arasından gelişen güçleri temsil eden popülistler arasındaki bölünme hem siyaset dünyasında, hem de halkın kafasında öylesine derin bir yer etmişti ki, bölünmeyi doğuran sosyal nedenler ortadan kalktığı halde, iki ana grup arasındaki düşmanlık devam etti. Siyasi mücadelenin hakikatle bağlarını koparmış olması yüzünden, önemli bir takım sorunlar seslerini duyuramayacaklardı. İşçi hareketinin nispeten güçsüz olması ve Solun örgütlü bir muhalefet güdememesi yüzünden, hakiki sosyal sorunlar karanlıkta kaldı.

Yükselişleri Liberal hareketi doğurmuş olan orta sınıflar, artık sosyal ve siyasi yapıda iyice yerleşmişlerdi. Endüstri faaliyetleri halen önemsizdi ve iki dünya savaşı arasındaki dönem boyunca, Yunan finans kapitali, yerli endüstrinin geliştirilmesi görevini yüklenmeğe karşı büyük bir isteksizlik güttü. Şüphesiz uluslararası gerilemeye de bağlı olan bu durum, Yunan kapitalizminin tarihi gelişimi açısından da ele alınmalıdır. Bu süreç, Avrupa'nın Yakındoğu'daki sömürgeci çıkarlarının gelişimine tabidir. Os-

manlı İmparatorluğu'nun ve Mısır hidivliğinin(*) 19. yüzyılın ikinci yarısında tamamen çökmesiyle, Batılı güçler bu devletler üstünde yarı - sömürgeci bir egemenlik kurabilmişlerdi. Bu gelişmelerden en fazla Rum tüccarlar ve bankerler yararlanmıştı. 1880 ve 1910 yılları arasında Akdeniz kıyılarında büyük servetler yapılmıştı. Gerçi 1922 buhranı Yunanlı unsurların Türkiye'yi ve Bulgaristan'ı terketmelerine sebep olmuştu ama, bu unsurların Mısır'da ve bir ölçüde Romanya'daki sosyal konumları hiç sarsılmamış ve en nüfuzlu Yunanlı finansörler, bu ülkelerde servetlerini artırmağa devam etmişlerdi. Venizelos'un ekonomi ve bankacılık alanlarındaki en yakın danışmanları da doğal olarak bu gruba mensuptu. Bu durum, Venizelos'un İngiliz ve Fransız siyasetlerine niçin otomatik bir şekilde boyun eğmek zorunda olduğunu açıklamağa şüphesiz yardımcı olmaktadır. Ayrıca, Yunan kapitalinin, çıkarlarını ülke içindeki gelişim üstünde toplamaktaki isteksizliğini de anlatmaktadır. «Megalo İdea»nın siyasi temelleri tamamen çürüdüğü halde, uluslararası durum Yunan burjuvazisinin ülke sınırları dışında zenginleşmesini sağlamıştı. Egemen Yunan sınıfının kendine özgü bu gelişimi, 19. Yüzyılda doğmuş olan bir takım ideolojik ilkelerin yeniden canlanmasına yolaçacaktı. Burjuva liberallerin tek kaygusunun, ticari kapitalizmin engelsiz bir şekilde gelişimini sürdürmesini sağlayacak bir para dengesi yaratmak olması insanı hiç şaşırtmamalıdır. Bunun doğal bir sonucu olarak, egemen sınıf hem Liberallerle hem de Popülistlerle aynı ölçüde işbirliği yapmıştı.

Mülteci akını, iş bulma ve sosyal bütünleşme gibi büyük problemler doğurmuştu. Endüstri, kalifiye işçilere bir takım avantajlar sağlayabilirdi ama, pek fazla geliş-

(*) 1867 yılında Sultan Abdülaziz tarafından Mısır valisi İsmail paşa'ya verilen ünvan. Aslında, Kavalalı Mehmet Ali soyundan gelen bütün mısır sultanları 1914'e kadar bu adı kullanmışlardır.

memişti. Liberalleri asıl ilgilendiren, mülteci hareketinin militan işçi hareketiyle birleşmesini engellemekti. Dogmatik proletaryacı tutumunu sürdüren Komünist Partisi de, mülteci kitlelerinin ümitsizliğinden yararlanmayı başaramamıştı. Zaten Liberaller tarafından özlemleri kasten pohpohlanan mülteci kitlesi, Partinin bu çizgisini kabullenemezdi.

Venizelos 1928'de siyasete döndüğünde, cumhuriyetin iç yapısı zayıflamıştı. 1918 - 1939 yılları arasında kurulan en uzun ömürlü ve en sağlam hükümetin başkanlığını yapacak olan Venizelos'un özellikle mülteciler üstündeki büyük prestiji, Liberal ve Cumhuriyetçi güçlerin yeniden örgütlenmesini sağladı. Popülistler ise, 1922 ihtilalinin etkilerini ortadan kaldıramayacak ve Küçük Asya felaketi yüzünden kaybettikleri itibarlarını yeniden elde edemeyeceklerdi. Ciddi bir muhalefetle karşılaşmamasına rağmen Venizelos, ortaya çıkan bir takım güçlüklerle baş edemeyecek ve kısa zamanda bu güçlüklerin halledilemeyeceği anlaşılacaktı. En önemli ekonomik sorun, mültecileri ülkenin bir parçası haline getirmekti. Tarım kesiminin çok düşük üretkenliği, zaten kalabalık olan kırlık yörelere daha 800.000 çiftçinin yerleşmesiyle büsbütün azalacaktı. Ekime elverişli yeni topraklar yaratmak ve yeni çiftlik birimlerini finanse etmek için büyük yatırımlar gerekiyordu. Gerçi önemli bir miktar yeni toprak ekime elverişli bir hale sokulmuştu ama, üretim çok yavaş artıyordu. Topraklarını terkeden köylülerin yeniden yerleştirilmesi, 1929 ve 31 yılları arasında çok kötü mahsul alınması ve Yunanistan'ın başlıca ihracat maddeleri olan lüks tarım ürünlerine karşı uluslararası talebin azalması; tarım problemlerinin yoğunlaşmasına ve artan ticaret açığının büyümesine yolaçacaktı[16].

(16) Bu yüzden 1929 ve 1943 yılları arasında Yunanistan'ın brüt ticareti, miktarca % 21.5 oranında ve fiyatlar açısından da % 70.5 oranında bir azalma gösterdi. 1934 yılında ihracat 280 milyon franka düşmüştü. Bu sayı, ithalat tutarının yarısından azdı. 1929

Şehirlerdeki bir çok mülteciye konut sağlama sorunu da aynı derecede önemliydi. Bu yüzden uluslararası kapitale başvuruldu ve dünya krizine rağmen, Venizelos'un prestiji sayesinde geniş dış borçlar sağlandı. Bu miktara, Yunanistan'a verilecek savaş tazminatının Hoover moratoryumuyla(*) ertelenmesi de eklenince, dış borçlar ağırlaşmağa başladı. 1932 de bu yekun, adam başına 100 dolara yükseldi ki bu sayı nüfus başına düşen gelirden fazlaydı. Milli bütçenin yüzde 40 ile 50 si, bu borçların hizmetine girmek zorundaydı. Uluslararası buhran, çıkmazı büsbütün kötüleştirdi ve 1932 de kısmi milli iflas ilan edildi. Bu durum yabancı alacaklıların baskısını çoğaltacaktı.

Bu koşullar altında hızla endüstrileşmeye gidilemeyeceği belliydi. Yunan endüstrisinin ithal edilen sermaye mallarına(**) bağlı olması, zaten ülkenin aleyhine olan ticaret dengesini büsbütün bozdu. Özel Yunan kapitali, küçük ölçüde geliştirilen hafif endüstriyi tercih ediyordu. En önemli teşebbüslere girişenler ise yabancı ve özellikle İngiliz firmalarıydı(17).

---

ve 1932 yılları arasında tütün ve kuşüzümü talebinin kesinlikle azalması sonucu doğan dış ticaret açığı, sonradan Almanya tarafından kapatılacaktı. Almaya bu kasıtlı siyaseti sayesinde, Yunan ticareti üstünde bir monopol kuracaktı. Almanya Yunan ihracatının % 43'ünü satın alıyordu. Bu oran, yine aynı ülkenin Birinci Dünya Savaşından önce Yunanistan'ın ticaretindeki payının üç katına yakındı.

(*) Moratoryum: buhranlı zamanlarda borcun ertelenmesi.

(**) (Capital goods). Toprak hariç sermaye olarak kullanılan mallar. Burada bilhassa makineler ve diğer endüstriyel araçlar kasdediliyor.

(17) Bu durum, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yunan ekonomisinin başlıca özelliklerinden biri haline gelecek olan konumun sadece başlangıcıydı. Yunanlıların sahip olduğu sermaye yurt dışında kârlı yatırımlarda kullanılırken, kapital eksikliği yüzünden, ülke, boşluğu doldurmak üzere yabancı sermayeye dayanmak zorunda kalmıştı. Bu zorunluluk bugün bile devam etmektedir.

Venizelos'un Yunan ekonomisinde yapısal değişiklikler yapmayı başaramayışı, iktidardan düşmesine yol açacaktı. İşçi sınıfının artan baskıları karşısında kendisini korumak zorunda kalan liberal burjuvazi, hem sosyal hem de siyasi alanlarda bir katılaşma göstermişti. Oysa bu sınıf, Venizelos'un başlıca dayanağıydı. Bu karışıklığın siyaset alanındaki yansıması, doğal olarak kararlı ve eğilimi iyice saptanmış bir liderliğin kurulamaması şeklinde olacaktı. Venizelos'un başarısızlığı ve bu başarısızlığın ardından gelen buhran, yönetici zümrenin şaşkınlığını artırdı. Ordu müdahalelerin yeniden başlaması ve geleceğin «güçlü adamlarının» ortaya çıkması, kimseyi kedere sürüklemedi ve ordu ile siyasi mekanizma içinde de birbirlerinden bağımsız karar merkezlerinin gelişmesine izin verildi. Venizelos'un 1928 yılında geri gelmesi, siyasi buhranı ancak bir süre erteleyebilmişti. Dört yıl sonra iktidardan düşmesi ise, bu buhranın gelişim hızını artıracaktı.

Liberal hükümetin düşmesini sağlıyan 1932 seçimlerinin belirsiz neticeleri, oldukça önemli bir diğer sonuç doğurmuştu: Komünistler ilk kez oyların yüzde 5'inden fazlasını alabilmişlerdi. Yeni kurulan Radikal Tarım Partisinin elde ettiği yüzde 6 oranındaki oylara, Komünistlerin de oyları eklenince ciddi bir panik başladı. 1932 yılı boyunca yer alan bir çok grevi[18] polis gittikçe artan bir şiddetle karşıladı ve Venizelos'un 1929 yılında otoriter bir takım ilhamlarla yürürlüğe koyduğu «Sosyal Rejimi Koruma» kanununa dayanılarak da, solcu unsurların ve işçi liderlerin kıyımı artırıldı. Gerçi işçi hareketi halen örgütlenmemişti ama, işsizlik ürkütücü boyutlara erişmişti. 1934 yılına kadar, işsizlerin sayısı 180.000'i bulmuştu. Ülkenin kırlık yörelerinde de durum daha iyi değildi. Uluslar-

(18) 1932 yılında 200 grev yapılmış ve bu grevlere 80.000 işçi katılmıştı. 12.000 kişi tutuklanmış ve 2.203 kişi hapis cezasına çarptırılmıştı.

arası ekonomik buhran ürün talebini durdurduğundan, Makedonya'daki tütün işçilerini ve Mora Yarımadasının kuş üzümü üreticilerini çok etkilemişti. Tarımla ilgili birçok gösteri şiddetle dağıtıldı. Köylüler arasında huzursuzluk, 1933 yılına kadar sürecekti.

1932 seçimlerinde Popülistlerden yana bir kayma görülmesi, Liberallerin yıldızının söndüğünü belirtiyordu. Halkın memnuniyetsizliği ve Popülistlerin şiddetli demagojik saldırıları yüzünden, iki ana siyasi grup arasındaki çekişme geçici olarak duraladı. Dengesiz koalisyonların işbaşına geldiği aylar zarfında bu çekişme yeni boyutlara erişti. Nihayet, Popülistler 1933 yılında Çaldaris yönetiminde bir hükümet kurmayı başardılar ve Krallığı geri getirme düşüncesi uzun yıllardan sonra yeniden canlandı. Venizelos'a karşı bir suikast tertiplenmesi ve hükümetin bu işe karıştıkları sanılan polis şeflerinin sorumluluğunu örtbas etmek isteyişi, havanın kötüleşmekte olduğunu gösteriyordu. General Plastiras tarafından yönetilen Venizelos taraftarı bir darbenin başarısızlığa uğramasıyla, ülkeyi yeni bir heyecan dalgası sardı. Bunun üzerine Orduda ve kamu hizmetlerinde Venizelos taraftarlarının tasfiyesine başlandı. Her iki grup da Orduyu ele geçirmek için yarışıyorlar, ordu içinde bir takım örgütler meydana getiriyorlar, en sonunda bir diktatörlük kurma niyetinde olduklarını da gizlemiyorlardı. Uluslararası gerginliğin artması ve Ordu'yu güçlendirme zorunluluğu, çekişmeyi şiddetlendirdi. Yunan ve İngiliz tutucu çevrelerinin baskısı altında Venizelos, o güne dek bir uzlaşma siyaseti önermişti. Fakat artık bu siyasetin sonu gelmişti. Kendi niyetlerini, yine kendi kişiliği ve adının etrafında toplanan sembolik çağırışımlar başarısızlığa uğratacaktı. İktidarda olan Popülistler, muhaliflerinin on iki yıl ellerinde tuttukları devlet mekanizmasına sürekli sızmağa ve onu ele geçirmeğe başlamışlardı. Bir seçim kaybettikten sonra Liberaller, Kurulu

Düzen tarafından da istenmediklerini gördüler ve artık sürekli olarak dışta kalacaklarından korkmağa başladılar.

Venizelos taraftarları, bu duruma 1 Mart 1935 tarihinde yapılan askeri darbe ile karşılık verdiler. Ordu'nun halen Cumhuriyetçi olan bir kesimi, Venizelos'un duasını da alarak ihtilal ilan etti. Bu darbenin eski Venizelos taraftarlarından, fakat şimdi kralcılığı benimsemiş olan General Kondylis'in başarılı yönetimiyle bastırılması, Liberallerin gücünün sona erdiğini belirtiyordu. 1.000'den fazla subay Ordu'dan tasfiye edildi ve bunların bazıları öldürüldü. Kamu hizmetleri sektörü tamamen temizlendi ve Venizelos bir daha dönmemek üzere ülkeyi terketti.

Böylece Popülistler konumlarını sağlamlaştırmış oluyorlardı. Liberallerin 1935 Haziranında yapılan seçimlere katılınayışları; sadece Venizelos taraftarlarına, eski cumhuriyetçilere ve tabii ki komünistlere karşı uygulanan terörün artmasına yaradı[19]. Aşırı Kralcılar artık silahlı kuvvetleri tamamen denetimleri altına almışlardı. Bunlar, Popülistlerin çok ılımlı olduğunu hissettiklerinden harekete geçmeğe karar verdiler. General Papagos yönetimindeki Cumhuriyetçi askerler, Kondylis'i desteklediler ve Popülist başbakan Çaldaris'in muhalefetine rağmen, Kral II. George'un ülkeye dönmesini sağladılar. Tamamen düzmece bir plebisit yapıldı; bu öylesine büyük bir sahtekarlıktı ki, sayılan oyların sayısı kayıtlı olan oy sayısından çok daha fazlaydı Seçmenlerin yüzde 98'inin Krallığı kabul ettikleri ilan edildi. George, 25 Kasımda derhal ülkeye döndü. Cumhuriyet sona ermişti.

Liberaller yumuşak bir tepki gösterdiler. Devlet meka-

(19) O dönemin Venizelos aleyhtarı basınından vereceğimiz örnek önem taşımaktadır: «Şeytanın oğlu, Beelzebub'un torunu, Esophorus'un torununun torunu. İblis'in torununun torununun torunu Venizelos, öfke dolu meşhur bir manyak. Kendisi zehirli bir yılanla evlenmiştir.»

nizmasının denetimini kaybetmiş olan Venizelos, İngilizlerin de sürekli baskısı altında kaldığından Kralı desteklemeğe karar verdi. Venizelos'a göre, Kral iki büyük siyasi gücün uzlaşmasını, yani daha 1920'lerden beri hiçbir sonuç elde edemeden teşvik ettiği uzlaşmayı sağlayabilecek bir sembol olabilirdi. Ayrıca silahlı kuvvetlerin başkomutanı olmak sıfatıyla Kral, artık tamamen Kralcıların denetimi altındaki ordunun darbeci geleneğini de yıkabilirdi. Bu yeni dünyada Venizelos, doğal lider olabilmeği ümit etmekteydi. Liberallerin çoğunluğu şeflerini izlediler[20]. Venizelos taraftarı güçlerin yalnız bir kısmı ki, bunların arasında Papanastassiou ve Papandreu da yeralmaktaydı, şefin emirlerine karşı geldiler. Fakat ne bu kişiler, ne de şiddetli bir tepki gösteren Komünistler, olayların gidişini etkileyebilecek güce yada taraftar kitlesine sahip değillerdi.

Krallığın yeniden kurulması, diktatörlüğe yol açtı. Venizelos'un ümitlerinin aksine, Kral, rakip güçler arasında barışı sağlamağa çalışmadı. Düzme plebisiti tertipleyen Başbakan Kondylis'i azletti, genel af ilan etti ve Profesör Demertzis yönetiminde partilere bağlı olmayan bir hükümet kurdu, ama kendisini tahta geçiren askeri grubun hamiliğinden kurtulamadı. 1935 yılında yapılan genel seçimlerden kesin bir sonuç alınamadı, çünkü her iki parti de mutlak bir çoğunluk sağlayamamıştı. Denge, 15 Komü-

[20] Ordu'da hiçbir karışıklığın çıkmamış olması anlamlıdır. Tasfiye tam yapılmış ve etkili olmuştu. Ordu bundan böyle sapına kadar aşırı kralcı kalacaktı. Sadece İkinci Dünya Savaşı sırasında kısa bir süre için bu durum bozulacaktı. 1935 darbesini izleyen tasfiye işleminin etkileri derindi. Milli bir ordu, artık bir kraliyet ordusu olmuştu. Cumhuriyet uğruna kendi yöntemlerince yıllarca çarpışan her kademedeki subaylar aciz bir duruma düşecekti. Fakat bu kişilerin bir başka tarihi görevleri olacak ve 1943-4 yılları arasında Almanlara karşı direnme hareketine katılan eğitilmiş personelin aşağı yukarı tümünü bu subaylar meydana getirecekti.

nist parlamento üyesinin elindeydi. Komünistler ile Liberallerin lideri Sophoulis arasında yapılan gizli bir anlaşma açığa çıkınca, Papagos yönetimindeki ordu, Komünist oylara dayanan bir hükümete göz yumamayacağını bildirdi. Sophoulis bu isteği kabul ederek, 1936 Martında Demertzis yönetiminde kurulan «ekstra - parlamanter» hükümeti destekledi. Fakat başbakan yardımcılığı ve savunma bakanlığı mevkilerinde General Metaxas bulunuyordu. Metaxas, 1923 yılında yeralan başarısız darbenin lideriydi ve totaliter düşünceleri 1915'lerden beri herkesçe biliniyordu. 13 Nisan günü Demertzis ansızın öldü ve yerine derhal Metaxas geçti. Aşağı yukarı bütün siyaset dünyası, Kral'ın bu seçiminin meşru olup olmadığını soruyordu, fakat boşuna. En sonunda Popülistler ve Liberaller bir koalisyon kurmak üzere görüşmelere başladılarsa da derhal harekete geçmediler. Garip bir tesadüf siyaset dünyasının bütün görünümünü değiştirdi: Birkaç ay içinde Venizelos, Çaldaris, Kondylis ile iki eski Cumhurbaşkanı Kondouriotis ve Zaimis ardarda öldüler. Artık her çeşit düzeltmelere girişilebilirdi; meydan boş kalmıştı.

Venizelos'un ölümünden sonra Yunanistan'da yeniden bir güçlü adam bulmak zorunda kalan İngilizlerin, Kral George'un Metaxas'ı seçmesini olumlu karşıladığı söylenmişse de, bu yazılı belgelerle kanıtlanmamıştır. Bir iç buhran, olayları hızlandırdı. 1936 yılının Mayıs ayında Selanik'te yapılan genel grev, şimdiye dek görülmedik bir vahşetle bastırıldı. 30 işçi öldürüldü ve Metaxas polisleri 300'den fazla işçiyi yaraladı. Bunun üzerine 5 Ağustos günü bütün ülkede genel grev ilan edildi. Metaxas cline geçen fırsatı değerlendirmesini bildi: Yüzlerce işçi lideri tutuklanarak sınır dışı edildi. Popülistler ve Liberaller tepki göstermeğe karar verdiler. 22 Temmuz günü bir koalisyon hükümeti kurmak üzere anlaştıklarını bildirdiler ve Kraldan parlamento'nun güven duymadığı Metaxas'ın iş-

başından uzaklaştırılmasını istediler. Fakat yeni hükümetlerinin iktidara gelmesi için Ekim ayına kadar beklemek zorunda kalacaklardı. Zaten artık çok geçti. Metaxas, 4 Ağustos günü sıkıyönetim ilan ederek, anayasanın temel şartlarını geçici olarak iptal etti. Krallık, hanedan tarafından korunan bir diktatörlük şeklini almıştı.

Liberallerin Kral'ın tahttan uzaklaştırıldığı dönem boyunca tereddüt dolu ve belirsiz bir siyaset izlemeleri, güçlü bir direniş potansiyelini baltalamıştı. Liberal liderlerin çoğu, parlamenter bir hükümete karşı duydukları güvensizliği sürekli olarak ima etmişlerdi. Venizelos partilere bağlı olmayan bir hükümet kurulmasını istemiş; Papanastassiou «kollektif bir hükümeti» desteklemiş ve bu amaçla, anayasada yapılacak bir değişiklikle bütün partilerin birleşmeğe ve ortak olarak iktidara katılmağa zorlanmasını dilemişti; 1922 ihtilalinin yöneticisi olan Plastiras bile, birçok kereler güçlü ve dinç Mussolini rejimini övmüştü. Halen büyük bir prestije sahip olan Plastiras, 1936'nın Haziran ayına kadar, Metaxas yönetimindeki bir diktatörlüğün en iyi çözümyolu olduğunu düşünmüştü. Gelecekteki başbakanlardan, Venizelos'un oğlu Sofokles, «sınırlı bir süre için» totaliter bir rejim kurmak üzere Metaxas ile işbirliği yapmağı kabul etmitşi.

Bu yüzden ne Liberallerin, ne de Popülistlerin halkı Metaxas'a karşı direnişe geçirmeğe çalışmamaları, şaşırtıcı olmamalıdır. Kral'a protestolar gönderildi; durumu değiştirme ümitlerinin tümü, artık Kral'ın iyi niyetine bağlanmıştı. Papanastassiou'nun 1936 Kasımında ölmesiyle Cumhuriyetçiler son dinamik liderlerini de kaybettiler. Cumhuriyetçi politikacıların bir kısmı, ancak 1937 yılının ortalarında ciddi bir direniş tasarlamağa başladılar. Fakat artık çok geçti, çünkü Metaxas Kral'ın tam desteğini sağlamış ve faşist bir devlet yapısı kurmuştu. Bu yapı ise, mümkün olan faaliyetlerin sınırını cidden daraltmıştı.

Diktatörlüğe karşı tepki gösteren tek örgütlenmiş güç, Komünist Partisi oldu. Fakat Mart ayından beri hedef oldukları sistemli kıyım hareketleri, kudretlerini ciddi olarak etkilemişti. Komünist olmayan demokratik güçlerin genel bir ayaklanmasını gerçekleştirmeyi başaramayan ve tek başlarına rejimi devirmeği ümit edemeyecek kadar zayıf olan Komünistler, gittikçe büyüyen gizli polis tarafından merhametsizce cezalandırılıyorlardı. Metaxas taraftarı propagandada bildirildiğine göre, en sonunda 50.000 «Komünist» tutuklanarak sınır dışı edilmişti. Dört buçuk yıl aralıksız devam eden takipler sonunda, Komünistlerin yeraltı örgütleri gerçekten darmadağın oldu. Bir kaç hücre canını kurtarabildiyse de, bunlar diktatörlüğü tehdit edemezlerdi. Etkin bir örgüt, ancak yenilgiyle Alman işgali sonucu diktatörlüğün baskı mekanizmasının yıkılması ve Komünist liderlerin hapislerden ve toplama kamplarından kurtulmasıyla yeniden kurulacaktı. Şimdilik, arta kalanlar saklanmak ve faal olmamak zorundaydılar. Etki olabilecek potansiyele sahip bütün güçler saf dışı edilmişti. «Üçüncü Yunan uygarlığı» artık yerine yerleşmişti.

Metaxas'ın devleti, herşeyden önce bir polis devleti idi. Genellikle Kral'a bağlı kalan silahlı kuvvetler tamamen diktatörün denetimi altına girmemişti ama, polis ve emniyet güçleri yeni baştan faşist bir modele göre düzenlenmişti. Metaxas, kamu hizmetlerine kendi adamlarını doldurdu, basına sıkı bir sansür koydu ve ülkeyi bugüne dek görülmemiş bir cehalet taraftarlığına iteledi.[21] Toplama kampları, zulüm, kamu özgürlüklerinin kısıtlanması, sendikaların kanun dışı ilan edilmesi, tarım federasyon-

[21] Büyük kitap yakma törenleri düzenleniyordu. Heine, Shaw, Freud, Zweig, France, Gorki, Dostoyevski, Darwin gibi yazarların ve daha bir çoklarının eserleri yasaklanmıştı. Klasik Yunan Tiyatrosu'na sansür konulmuş ve Sofokles'in **Antigon** adlı eseri kanundışı edilmişti.

larının yasaklanması, başkaldıranlara sistemli bir şekilde eziyet edilmesi ve bu gibi kişilerin hapsedilmesi; gayet etkili bir biçimde tüm muhalefeti susturdu.

Metaxas'ın iç siyaseti tamamen gelişigüzeldi. Karmaşık demagojisi, ahlakçı ve hafifçe sosyalist ilkelerin doğrudan doğruya totaliter unsurlarla birleşmesinden doğmuştu. *Bir Rejimin Planı*'nda şöyle diyordu:

İki önemli mesele :

I — Toplumun şekli. Bir emek toplumu. Hiçbir Yunanlıya çalışmama izni verilmiyor. Kendi gelirine dayanarak geçinen ve çalışmayan herkes siyasi haklarından yoksun kalacaktır. Amme hukuku açısından bu kişiler, vasilik altında sayılacaklar. Emek ruhi çalışmadan ibaret olabilir. Fakat çalışma olması şarttır. İşsizlerden, yaşlılardan ve hastalardan başka.

II — Mülkiyet. Bu toplumun içinde bir fonksiyon sayılacaktır... Mülkiyet ve servet özgürlüğü vardır ama, bunlar, zorunlu olarak topluluğun yararına olmalıdır. Bu demektir ki, topluluğun yararına kullanılmayan bir servete devlet, elkoyabilir.

Bu karışık popülizme, hiç sulandırılmamış şovenizm katılmıştı. Gençlik örgütlerine şöyle denmektedir:

Bu kuruluşun amacı nedir? Kral! Kral! Vatan! Din! Aile! Yunanistan'ın yeniden doğuşu ve 4 Ağustos rejimi! Bu son noktanın, yani 4 Ağustos rejiminin üstünde önemle duruyorum. Çünkü bu rejim başkalarının güveninin sağlanması ve bu kişilerin gece gündüz korunması demektir. Bu yokken, 4 Ağustos rejimi yokken; Krallık, din, vatan, aile ve her şey nerelere düşmüştü, gördünüz.

Bütün demagojisine rağmen Metaxas, ülkenin önemli

sorunlarını halledemedi. İşçilerin ve köylülerin içinde oldukları şartları düzeltmek için Liberaller tarafından daha önce alınan tedbirleri ciddi olarak geliştirmeğe çalıştı. Fakat acı bir başarısızlığa uğradı. Sendika hareketinin özgürce faaliyetini yasakladıktan sonra asgari ücretleri artırdı, sekiz saatlik bir işgünü koydurdu, işçilere iki haftalık bir yıllık izin verdi ve emekçi sınıfların yararına bir takım başka tedbirler de aldı. Fakat işverenler bu tedbirleri hiçbir zaman uygulamadılar. Grevlerin yasaklanması, bütün karşı çıkışları etkisiz kıldı. Rejimin endüstri kapitaline gittikçe artan bağlılığı, Metaxas'ın elinden, belki de hiç olmazsa ilk başta kullanmak istediği silahları aldı.

İşverenler, gerçekten de Metaxas'tan iyi yararlandılar. Yunan endüstrisinin zaten özünde yatan yapısal hatalar çoğaldı ama, özel kâr yükseldi. Ücretlerin artırılmasına karşı dengeyi sağlamak üzere, paranın değeri düşürüldü. Vergi sistemi ise, zengin sınıfların yararına yeniden düzenlendi. Vasıtalı vergiler devlet gelirinin %79'unu teşkil ediyorlardı. Vasıtasız vergiler ise, çok şefli idarenin kokuşmuşluğu yüzünden çoğu kez ödenmiyordu. Bu dönemde, sermaye üzerinden alınan yıllık kârın %25 gibi rekor bir orana eriştiği hesaplanmıştır. (Linardates, *I Tetarti Augousto,* s. 128)

Diktatörlüğün bu siyaseti halkın rejimi desteklemesini sağlayamadı. Şehir işçileri, orta sınıflar ve Metaxas'ın demagoji sayesinde kazanmağı ümit ettiği köylüler; yavaş yavaş rejimden hoşlanmamağa başladılar. Gelir dağılımındaki eşitsizliğe artık tahammül edilemezdi[22]. Ezilen sınıfların içinde oldukları dayanılmaz koşulları değiştirecek bir gelişim yolundaki ümitler artık tamamen

(22) Profesör Evelpides'e göre 1938 yılında gelir dağılımı şöyleydi: (113 drahmi = 1 dolar)

kayboldu. 1940'larda diktatörlüğü sadece yerli ve yabancı büyük kapital destekliyordu.

Küçük burjuvazinin şovence milliyetçiliğine tekabül eden faşist bir ideoloji, hızla resmi doktrin olarak yerleştirildi. Zaten Metaxas'ın kendisi de bu sınıftan gelmekteydi. Metaxas propagandacıları, hiç yanılmaz liderin *Führerprinzipini*(*) ilan ettiler. Fakat lider, 20 yıllık faal bir siyasi hayat boyunca halkın aklında yer etmeyi başaramamış ve önemsiz bir parlamento grubunun başkanı olarak kalmış bir kişiydi. Halen klasik totaliter hükümet kanunları kullanılmaktaydı. Büyük bir propaganda mekanizması, gençlik kuruluşları, radyo, güdümlü bir basın ve etkileyici kamu şenlikleri; «Üçüncü Yunan Uygarlığının» ve liderinin faziletlerini dile getiriyordu.

Bu şekilde kurulan devlet ve yarı - askeri örgütler, daha ileride önemli bir rol oynayacak olan güçlü aşırı sağ hareketlerinin temelini atmış oluyordu.

Rejimin en iyi bir açıklamasını Metaxas'ın kendisi vermektedir:

> 4 Ağustos'tan beri Yunanistan, anti-komünist, anti -parlamenter ve totaliter bir devlet olmuştur. Tarıma ve emeğe dayanan temelleri ,onu anti - plütokratik yapmaktadır. Bu yüzden, eğer Hitler ve Mussolini savundukları ideoloji uğruna gerçekten dövüşüyorlarsa, *bütün güçleriyle Yunanistan'ı desteklemek*

Drahmi olarak gelir	Aile sayısı
20.000 in altında	630.208
20.000 — 40.000	632.768
40.000 — 80.000	271.404
80.000 — 140.000	66.897
140.000 — 280.000	31.173
280.000 — 800.000	6.048
500.000 — 1.000.000	2.602
1.000.000'dan fazla	900

(*) Führer: 1934'den sonra Hitler'e verilen ad. Führerprinzip: Führerin prensibi (temel ilkesi) anlamına geliyor.

zorundadırlar. Eğer ani çıkarlar, ve coğrafi zorunluklar Yunanistan'ı İngiltere'ye yaklaştırmışsa, bunu kabul etmek zorundadırlar. Tam aksine, Yunanistan İngiltere'den uzak kalmıştır. Zorunlu ve gerekli dostluk ilişkileri dışında, Yunanistan ne İngiltere'ye yardım etmiş ne de böyle bir söz vermiştir.

Almanya'nın Yunanistan'a saldırmasından bir gece önce yapılan bu konuşma, Metaxas'ın faşizme ve Nazi Almanyasına karşı duyduğu derin ideolojik yakınlığı ortaya koymaktadır. Fakat Kral George'un baskısı ve her şeyden önce Yunanistan'ın ekonomik yönden İngiltere'ye bağımlı olması, ülkenin Mihver Güçleriyle birleşmesini engellemiş ve Metaxas İngilizlerin isteklerini tamamen kabul etmek zorunda kalmıştı. Kral'ın müdahalesi üzerine, İngiliz alacaklılara ödenen faizin artırılmasını kabul etti ve Yunanistan'da çalışan İngiliz Şirketlerine şimdiye dek görülmedik imtiyazlar verdi.

Kendi sözleriyle:

İngiliz şirketleri karşılaştıkları güçlüklerden şikayet ediyorlar. Bence bunlar tamamen hayalidir. *Yunanistan'da imtiyazlı firmaların sadece İngiliz firmaları* olduğunu, gerçekten söyleyebiliriz... Yunanistan'daki İngilizler, Türkiye'de yada Yugoslavya'da tartışırken sahip olmadıkları özel bir duyguya sahiptirler. Bu yüzden de, bu ülkelerdeki işleri çoğu kez *İngiliz müteşebbislerinin çıkarlarına göre değil de, bu ülkelerin çıkarlarına uygun bir şekilde halledilmektedir.*

İngiliz sermayesi Yunanistan'da küçümsenemeycecek üstünlükler elde ettiyse de, ülkenin başlıca ihraç maddelerinin en önemli alıcısı Almanya idi. Balkanları siyasi denetimi altına almak için uğraşan Almanya'nın ileri sürdüğü fiyatlarla karşılaştırıldığında, İngiliz fiyatlarının çok düşük olduğu görülmektedir. Almanlar, ılımlı şartla-

ra dayanan büyük bir borç miktarı teklif etmişler ve Yunanistan'ı ziyaret eden Goebbels, Schacht ve von Schirah muhteşem ziyafetlerle ağırlanmıştı. Süratle bir buhrana doğru yaklaşan uluslararası konumda, ülkenin ikili bir ekonomik bağımlılık içinde olması rejimi büyük gerilimlere sürükledi. Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı patladığında Metaxas, bir tarafsızlık siyaseti izlemeyi denedi. Fakat Almanya taraftarlarıyla İngiliz taraftarları arasındaki karşıtlık, İngiltere'nin lehine çözümlendi. Kral, Ordu'yu halen denetimi altında bulundurduğundan, dış siyaseti de saptayabiliyordu. Savaşın arefesinde İngiliz amaçlarına bağlılıkları konusunda haklarında şüphe duyulan bazı kişiler, Ordu kumanda merkezinden tasfiye edildi. Kral'ın ve İngilizlerin tam bir güvenini kazanmış olan General Papagos Genelkurmay Başkanı olarak kaldı. Gittikçe artan İtalyan tehlikesinin yanısıra, Hitler'in Kral George'un tahttan çekilmesini istemesi de, çabucak bir kararın alınmasını gerekli kıldı. Metaxas başka bir seçim hakkına sahip olmadığından İngiltere'yi seçti. Bu seçime uygun olarak, İngiliz ve Yunan kurmayları arasında mihver güçlerinin muhtemel bir saldırısı göz önünde tutularak bir anlaşma imzalandı. Faşist Yunanistan zorunlu olarak demokrasilerin yanına itilmişti.

4 Direniş (1940-44)

Mussolini'nin 1939 yılının Nisan ayında Arnavutluk'u işgal etmesi, Avrupa buhranının Balkanlara yayılmasına yolaçtı. Yunanistan, yaklaşmakta olan genel çatışmadan kaçmayı ümit edemezdi. Gerçi Türkiye ile ilişkiler Montrö Antlaşması'yla 1936'da sağlamlaştırılmıştı ama, gerek İtalyanların, gerekse Bulgarların Kuzey sınırlarında gittikçe artan düşmanlıkları, tehditkar bir hal alıyordu. Savaşa girmemek için azami ihtiyat sarfeden Metaxas, bu arada askeri güçlerini mümkün olduğu kadar takviye etmişti. Durumu yatıştırmak amacıyla elinden gelen her şeyi yapıyordu. Hatta, 15 Ağustos 1940 tarihinde bir İtalyan denizaltısı Tinos Limanında bir Yunan kruvazörünü batırdığında, Metaxas İtalya'yı suçlamaktan kaçınmıştı. Fakat bütün bu çabalar boşa gitti. Mussolini 28 Ekim'de bir ültimatom verdi ve Metaxas'ın karşılığını beklemeden İtalyan askerleri Arnavutluk sınırını geçtiler. Yunanistan İkinci Dünya Savaşı'na girmişti.

Ordunun canlılığı ve halkın desteği sayesinde Yunanistan mihver güçlerine karşı ilk zaferini kaydetti. İtal-

yan tecavüzünün başarıyla durdurulmasının yanısıra, Yunan ordusunun yaptığı bazı karşı saldırılar İtalyanları geri çekilmeğe zorladı. Aynı yılın sonunda, cephe Arnavutluk arazisinden 60 kilometre içeri itilmişti. İtalyanların harp araçlarının, toplarının ve uçaklarının ezici üstünlüğüne rağmen, 16 Yunan tümeni 27 İtalyan tümenini zararsız hale getirmişti.

Yunan Ordusu'nun kahramanlığı ve sağlamlığı Almanlardan gelecek ikinci saldırıyı durdurmak için yeterli değildi. 6 Nisan 1941 tarihinde Yugoslavya'nın çökmesinden sonra, Bulgar müttefiklerinin yardımıyla Almanlar, Bulgar sınırını aşarak saldırıya geçtiler. Bir avuç İngiliz ve Britanya müfrezesinin yardım ettiği Yunan Ordusu, Wehrmacht(*) selini uzun bir süre durduramazdı. 23 Nisan'da General Çolakoğlu ateşkesi kabul ederken, Almanlar cepheyi aşıp ülkeye girmeye başlamışlardı bile.[23] Kral ve hükümet ülkeyi terkettiler ve 27 Nisan'da Wehrmacht Atina'ya girdi. Metaxas bu sonucu görmekten kurtulmuştu. İlk kez Arnavutluk başarısının etkisiyle halkın desteğini kazanan Metaxas Alman saldırısından bir kaç hafta önce ölmüştü. Girit'ten başka bütün ülke mihver

(*) 1935 yılında Almanya'nın hava, deniz ve kara kuvvetlerinin tümüne verilen ad.

[23] Yunan cephesinin Almanlar karşısında çökmesine yolaçan olaylar tam olarak bilinmemektedir ama, komutanların yenilgiyi kabullenmiş tavrı ve bir takım subaylarla, generallerin Alman taraftarı duyguları açıkça ortadaydı. İlk Quisling hükümetini Kuzey ordusunun generali Çolakoğlu kurmuştu. Atina polis müdürünün elinde Hitler'in imzalı resimleri vardı ve Goebbels'in resmi Metaxas ve Kral'ın resimlerinin yanına asılmıştı. Savunma Bakanı Papadimas ise Alman baskısının en fazla duyulduğu alandan Merkez Cephesindeki askerlere Paskalya izni vermişti. (St. Tavrinos, **American Dilemma and Opportunity**, s. 157) Ayrıca Metaxas'ın halefi Başbakan Korizis'in Almanlara karşı koymak istemeyen devlet mekanizmasını denetleyemediğinden ötürü intihar ettiği sanılmaktadır.

güçlerinin eline geçmiş ve diktatörlüğün yerini ondan çok daha aşağılık olan yabancı işgali almıştı.

Girit'in 1941 yılının Mayıs ayında düşmesiyle, tüm Yunan toprakları mihver güçlerinin işgali altına girdi. İtalya Yunan adalarını, Bulgaristan Doğu Makedonya ve Trakya'yı resmen kendilerine bağladıklarını ilan ettiler. Geri kalan topraklar ise Alman, İtalyan ve Bulgarlar tarafından işgal edildi.

Gerek bağlanan, gerekse işgal edilen yerlerde durum kısa zamanda çok kötüleşti. Yunan ekonomisinin işleyip işlemediği işgal güçlerini ilgilendirmiyordu. Bu topraklarda kendi savaş güçlerine önemli bir katkıda bulunabilecek fabrikalar olmadığından, ülkenin ekonomik hayatının çökmesi onları ilgilendirmiyordu. Yunanistan «işgal gideri» olarak yüklü bir para ödemek zorunda kalmıştı. Bunun yanı sıra işgalciler ülkenin bütün gelir kaynaklarına elkoymuşlar ve özel işgal banknotları bastırmışlardı. Bu banknotlar bütün askeri birlikler tarafından büyük bir rahatlıkla ve hiçbir kayda bağlı olmadan, «ihtiyaçlarının gerektirdiği» ölçüde basılıyordu. Bu durum para sisteminin kısa zamanda çökmesine yolaçtı. Uluslararası ticaretin tamamen durdurulmuş olması[24] yiyecek maddeleri ithal eden bir ülke için trajik sonuçların doğmasına sebep olacaktı. Bir hafta içinde malzeme tükendi ve karaborsa gelişmeye başladı. Kısa bir süre sonra şehirlerde yiyecek sıkıntısı başgösterdi. Yıl sonunda bu sıkıntı açlık halini almıştı. 1941-42 yıllarının kışında 300.000 kadar insan öldü. Yenilgiden ve yabancı kuvvetlerin işgalinden çok, açlığın yarattığı dehşet ve işgalcilerin işlediği zulümler Yunan halkını birleştirdi. Sonuna dek harcanmaları halkı haraketsiz kalmaya değil, çarpışmaya iteledi. Yaşamak için

[24] 1941'de ithalat 2 yıl öncesinin ancak yüzde altısı kadardı. Bu oran 1942'de % 7, 1943'te % 12 olmuştu. Yine aynı yıllarda ihracat 1939 yılındaki sayının, % 8'i, % 6'sı ve % 3'ü oluvermişti.

karşı koymak zorundaydılar. Ancak, örgütlenme ve yöneticilik sorunları karşılıksızdı.

Sürgündeki Yunan hükümeti tamamen ülkeden kopmuştu. Haberleşme eksikliği; birbirlerinden dilek, amaç ve yapı bakımından tamamen ayrı iki Yunanistan'ın doğmasına yolaçtı. Zaman zaman yurttan kaçan siyasi kişilerin de kendilerine katılmalarıyla güçlenen Kral II. George'un bakanları 1941'den 1944 yılına kadar kendi küçük dünyaları içinde yaşayarak çalışmalarını sürdürmüşlerdi. Bu dünya her şeyden çok bağlanmak istedikleri bir süreklilik sembolü idi. Ortadoğu'daki Yunan silahlı kuvvetleri bile İttifak güçlerinin Başkomutanlığı'nın emri altındayken, bu hükümetin ancak sözde bir otoritesi olabilirdi. Kral George'un Metaxas diktatörlüğü sırasında oynadığı rolden ötürü, eski faşist üyelerinden yavaşça arınan bu hükümetin prestiji çok azdı. Metaxas öncesi siyaset dünyasının zayıf politikacılarından meydana gelen bu hükümet, açık bir güvensizlik olmasa bile, kesin bir kayıtsızlık yaratmaktan öteye gitmiyordu.

Başlayacak çarpışmalar yeni güç merkezlerinin, yeni liderlerin ve yeni kitle hareketlerinin doğmasını gerektiriyordu. Sürgündeki hükümet bunları sağlıyamazdı. Bu kişilerin hareketlerini ve düşüncelerini dayandırdıkları 1940 Yunanistan'ı, 1942'den çok 1920'lere yakındı. Ayrıca 1936'dan beri siyaset sahnesinde görülmeyen eski politikacıların çoğu güçlerin gizli bir örgütlenmesini başlatamayacak kadar çekimser ve korkaktı.

Bu koşullar altında Komünist Partisi'nin boşluğu doldurmak üzere ortaya çıkması oldukça olağandı. Metaxas devletinin çökmesiyle parti «kadrosunun» büyük bir çoğunluğu hapisten kaçabilmişti. Bu kişilerin direnişe hazır ve fedakarlıktan kaçınmayan ruhları, Alman işgalinin Yunan halkında yarattığı hırçın tavra uygun düşmekteydi. Gizli faaliyetleri, örgütlemedeki tecrübeleri ve ken-

di dilleriyle seslendikleri halka karşı yapmacıksız tutumları, ilk direniş örgütlerini kuran Komünistlere, başlayacak çarpışmada çok yardımcı olacaktı. Tito'nun çetecileri 1941 yılının Temmuz ayından beri faal direnişe geçmişlerdi. Balkanlar'da ise haberler çabucak yayılırdı. Böylece 1942 yılının başı gibi erken bir dönemde direniş hareketi yoğunlaşmaya başlamıştı. İşgal altında olan Avrupa ülkelerinden yalnızca Yunanistan ve Yugoslavya'daki direniş hareketleri genel bir halk ayaklanması niteliğini taşıyacak ve silahlı güçlerin düşmanla doğrudan doğruya çatışmasına yolaçacaktı. Yunanistan'ın yüksek ve ulaşılması güç dağları ise gerillaların güvenli üslerden hareket etmelerini sağlayacaktı.

Diğer küçük partilerle güçbirliği yapan Komünist Partisi (KKE) 28 Eylül 1941'de Yunanistan'ın ilk direniş örgütü olan Milli Kurtuluş Cephesi'ni (EAM) kurdu. Ayrıca bu cephenin önderliğinde bir Halk Kurtuluş Ordusu'nun (ELAS) kurulması da tasarlanıyordu. EAM'ın amaçları, tüzüğünde, işgale karşı direnmek ve savaşın sonunda ülkede demokratik bir rejim kurulmasını sağlamak diye belirtilmişti.[25] EAM her iki amacının da, halkın büyük bir çoğunluğu tarafından tamamen desteklendiğini gördü. Milli Kurtuluş Cephesi'nin siyasi yöneticileri olan komünistlerin belki uzun vadede gerçekleştirmek istedikleri başka tasarıları da vardı ama, ülkede sosyalizmin kurulması ilk amaç olarak ortaya atılmamıştı. EAM ne işgal

---

[25] I. Ülkemizin yabancı işgalinden kurtuluşu ve milli bağımsızlığın sağlanması.
2. İşgalcilerin kovulmasından sonra, EAM'ın geçici bir hükümet kurması. Bu hükümetin tek amacı, nisbi temsil sisteminin uygulanacağı genel seçimlerin yapılmasını ve böylece bir Temsilciler Meclisi kurulmasını gerçekleştirmek olacaktır.
3. Halkın dilediği rejimi seçebilmesini sağlamak için, EAM ve ona bağlı kuruluşlar halkın isteğine karşı olan bir çözümü kabul ettirmeğe kalkışacak tüm reaksiyoner davranışları ezmeğe çalışacaktır.

boyunca, ne de sonraları başlayacak içsavaşlar sırasında kuruluş belgesinde belirtilen resmi çizgiden ayrılmadı. Bu belgede ortaya konan siyaset ile doğmakta olan diğer direniş örgütlerinin siyaseti arasında temel bir ayrılık yoktu. Bu örgütlerin en önemlilerinden olan Milli Cumhuriyetçi Yunan Birliği (EDES) ile Milli ve Sosyal Kurtuluş Hareketi (EKKA), Kral aleyhtarı ve cumhuriyetçi duygular güden subaylar tarafından kurulmuştu. Fakat bu örgütlerin hiçbiri yaygın bir milli temel sağlayarak halkın aklında yer etmeyi başaramadılar. Gerek EDES'in Epirus'taki müstahkem mevkileri, gerekse Parnassus dağı civarında EKKA'nın denetlediği yöreler yalnızca harekat üsleriydi. EAM ise, kırlık yörelerde rakipsiz bir egemenlik kurmuştu. Köylülerin geleneksel ilgisizliği yıkılmış, yerine ortak savaşa bütün varlıklarıyla katılma şevki yerleşmişti. Dağlarda köylülerin de işbirliğiyle bağımsız bir devlet kuruldu. Daha bir kaç ay öncesine kadar ekonominin kendi kendine yeterli birimler halinde işlediği, sosyal yapının çoğunlukla ataerkil ve arkaik olduğu yörelerde, bugün modern ve işlevsel kurumlar kuruluyordu. EAM'ı siyasi olarak yıkmak amacıyla Yunanistan'a paraşütle atlayan İngiliz casusu C. M. Woodhouse bu olayı şöyle anlatmaktadır:

> Almanlar tarafından kullanılan başlıca ulaşım ağları dışında ülkenin tümünü ele geçirmişler (EAM kastediliyor. Ç.) ve ona bugüne dek bilmediği şeyleri vermişlerdi. Dağlarda radyo alıcıları ve telefonla sağlanan haberleşme bugüne dek bu kadar iyi olmamıştı, hatta bundan sonra da olamayacaktı. EAM-ELAS, araba yollarını bile tamir ederek kullanmaya başlamıştı. Uygarlığın ve kültürün yararları bu dağlara ilk kez giriyordu. Savaşın son verdiği okullar, mahalli idare, mahkemeler ve kamu hizmetleri yeniden çalışmaya başlamıştı. İlk kez ti-

yatrolar, fabrikalar açılmış ve meclis toplantıları yapılmıştı. Yunan köylüsünün geleneksel bireyciliğinin yerini bir topluluk hayatı almıştı. Çocuğu EPON'da (gençlik örgütü) asker oluyor, yumurta yuvaları EA (yardım işleri) tarafından toplanıyor, kayığı ELAN'ın (EAM'ın donanma ordusu) hizmetine giriyordu. Diğer önemsiz örgütlerin uzaktan izledikleri, EAM ve ELAS, Yunan hükümetlerinin unuttuğu bir şeyin temelini atmışlardı: yani Yunan dağlarında örgütlü bir devlet kurmanın.

(The Apple of Discord pp 146-7)

Demokratik devlet kurumlarının kurulması, Yunan köylüsünde yeni bir siyasi bilincin doğmasına yolaçmıştı. Bu kurumlar, Yunan halkına tarihte ilk kez kendi kaderini tayin etme hakkını veriyordu. «Kendi kendini yönetim ve Halk Adaletinin İlkeleri» adı altında ELAS tarafından 1943 yılının Aralık ayında yayınlanan bildiri, kırlık yörelerde gerçekten demokratik ilkeleri yerleştirmek üzere girişilen ilk çabaydı. İktidar ve temsilcilik mekanizmaları aşağıdan yukarıya doğru işliyordu. Şehir, kır ve bölge idarelerinin teşkilatlarını özgürce seçilen üyeler meydana getiriyordu. Adli mekanizma seçilmiş hakimler tarafından yürütülüyordu. Ayrıca, Yunan dağ halkının geleneklerine uyan bir takım medeni kanunlar ve cezalar da ilan edilmişti.

EAM'ın sosyalist ilkelerine rağmen, yukarıda özetlemeğe çalıştığımız reformlar ancak köylüye toplumda bir yer vermeyi amaçladıkları ölçüde radikal olabiliyorlardı. Yeni bir toprak dağılımını ne kolaylaştıracak ne de engelleyecek hiçbir ön hazırlık yapılmamıştı. Ne de kollektifleştirme çabaları görülüyordu. 1920'lerin ve 30'ların Liberal hükümetleri tarafından başlatılan toprak reformunu Metaxas tamamlamıştı. Bu yüzden Yunanistan'ın kırlık yörelerinde egemen olan küçük toprak mülkiyeti köy-

lü için çok değerli bir zaferdi. Topraksız tarım işçilerinin oranının düşük olması, bir köy proletaryasının doğmasını engellemişti. Küçük ve dağınık tarımı birimlerinin doğurduğu aksaklıklar ise, giderilmez gözükmüyordu. «Kendi kendini yönetim ilkeleri»nin 65'inci maddesinde şöyle denilmişti: «Mahkemeler hiçbir zaman toprağın sahibinden başkasına verilmesini kararlaştıramaz. Mamafih, toprak sahibine adil bir kira sağlaması şartıyla yörenin fakir ve topraksız köylülerinin bu arazilere yerleştirilmesine karar verilebilir.»

EAM sosyalist yasalara ancak bu denli yaklaşabilmişti. Komünistlerin daha radikal bir program uygulamayı istememeleri, köylüler arasında yaygın olan belirli koşullarla açıklanabilir. Fakat, işgalden sonra siyasi savaş bir sınıf çatışması şeklini aldığında EAM'ın mutlak üstünlüğünün büyük bir kolaylıkla sarsılması da, Komünistlerin bu isteksizliğiyle açıklanmalıdır. İşgal sırasında Komünistlerin ideolojik alana sızmaları, EAM'ın liberal-yurtsever koalisyonunun aracılığıyla sağlanmıştı. Komünistler, liderliği elde etmişler, fakat ideolojilerini yayamamışlardı.

Bu «direniş» örgütlerinin normal koşullar altında işleyip işleyemeyeceği sorusu karşılıksızdır. Fakat, ülkenin önemli bir kısmına egemen olan arkaik alt-kültür yapılarının, ilk kez genel seçimlerde oy vermekten ötede bir anlam taşıyan bir demokrasiyle karşılaştıklarından emin olabiliriz. Yine de bu karşılaşma, köylülerin görüşlerinde derin izler bırakamayacak kadar sürmüştü ve milli direniş olayının özel ve yabancı nitelikleriyle dolu idi. Sol kanadın yenilgisinden ve yıkılmasından sonra köylüler, savaş öncesi durgunluklarına döndüler. Bu hareketsizlik bir yirmi yıl sürecekti.

Bu arada direniş hareketi yaygınlaşmış ve şiddetini artırmıştı. 1943 yılında, partizanlar (çeteciler) şehirlerden

ve Atina ile Selanik arasındaki ana yoldan başka, ülkenin tümünü ele geçirmişlerdi. Dokuz düşman bölüğü ancak garnizon görevlerini yerine getirebiliyordu. Günlük saldırılar, sabotajlar ve sonraları düzenli savaşlarla Afrika Birliklerine cephane ve malzeme sağlıyan Balkan yolunu kullanılmaz hale getiren Yunanlılar, bu bölükleri de sürekli olarak hırpalıyorlardı. Bu durumu en iyi Almanların kendileri anlatmıştı:

Yunanistan'da siyasi durum (Temmuz 1943)

> Yunanlıların yüzde doksanı bugün Mihver güçlerine tamamen düşmandır ve açık bir ayaklanmaya girişmeğe hazırdır. Mihver güçlerine karşı koyma hareketinin başlıca sorumlusu direniş örgütlerine sahip EAM'dır. Diğer çetelerin önemli bir kısmı da bu kuruluşa bağlıdır. Siyaset diliyle söylersek, EAM bugün yönetici konumdadır. Çok faal olması ve düzenli bir öncülük gütmesi yüzünden bu kuruluş, işgalci kuvvetlerin karşısındaki en büyük tehlikedir. (Bu parça N. Svoronos'un *Histoire de la Grèce moderne* adlı kitabında verilmiştir. s. 116)

Yunan direniş örgütleri arasında ilk çatışma belirtileri kısa zamanda açığa çıktı. Bu çatışmayı hangi tarafın başlattığını kesinlikle söyleyebilmek imkansızdır, ve öyle sanıyorum ki pek de önemli değildir. Her iki tarafın da diğerinden korkması için yeterli nedeni vardı. Komünist olmayan kuruluşlar, komünistlerin etkisi altındaki EAM'ın mutlak bir siyasi egemenlik elde etmiş olmasından tedirgindiler. ELAS'a eşit yada ondan daha üstün bir askeri güç kuramadıkları takdirde, savaştan sonra rejimin sola kaymasını önleme şansları cidden azalmış olacaktı. Esasen demokratik ilkelere bağlı olan bu kişiler, ELAS'a karşı güttükleri açık düşmanlık yüzünden İngilizlerin ellerine

düştüler, ve Kral'ın oyununa alet oldular. Öte yandan, EAM yöneticilerinin kendi güçlerini tehdit eden diğer kuruluşlara karşı beslediği düşmanlık gittikçe artıyordu. İlk başta, her kuruluşun kendini diğerlerinden daha güçlü kılmak istemesinden doğan bu düşmanlık, zamanla belirli ideolojik anlamlar kazanmağa başladı. Ortadoğudaki Başkomutanlıkla gerillalar arasında irtibat kurmak üzere Yunanistan'a paraşütle inen İngiliz ajanlarının davranışı, EAM'ın tutumunu değiştirmesine sebep oldu. 1942 yılının sonuna kadar son derece temkinli davranan EAM, artık düşmanlığını gizlemiyordu. İlk dönemde, İngilizler bütün direniş örgütlerine eşit ölçüde silah teçhizat ve para yardımı yapmışlardı. Oysa şimdi, komünist olmayan kuruluşları mümkün olan her yoldan güçlendirmeğe çalışıyorlar, bu arada da, birliğin ve ortak çalışmanın büyük önemi üstüne vaazler veriyorlardı.

İngilizlerin politikası, Yunanistan'ın siyasi sorunu karşısında takındıkları tutum göz önünde tutularak açıklanmalıdır. Yunanistandaki rejim uzun bir süre Metaxas diktatörlüğünün resmi bir devamı olarak sürdüğü halde Kral, Yunan halkının tek kanuni temsilcisi sayılmaktaydı. Diktatör'ün ölümünden sonra Kral şöyle demişti: «siyasi ve askeri tüm faaliyet alanları... ve Yunan gençliğini örgütleme çabaları, aynı ruhla devam edecektir.» *(New York Times,* 30 Ocak 1941). İngilizlerin şiddetli baskısı altında kalan Kral George, ancak 1942 yılının Şubat ayında, yani ülkenin işgal edilmesinden aşağı yukarı bir yıl sonra, diktatörlüğün resmen sona erdiğini bildirecekti.

Ne halk tarafından ne kadar benimsendiği, ne de halkı üstündeki nüfuzu bilinmediği halde Kral, savaşı izleyen siyasi mücadele sırasında İngilizlerin en büyük kozu olacaktı. Doğal olarak, halkın temsilcisi olma niteliklerini geliştirmesi için teşvik ediliyor, hatta buna zorlanıyordu. Elbette bu arada ilerideki konumunu tehlikeye atacak

hiçbir davranışa girişmiyordu. Bu koşullar altında EAM ile EDES ve EKKA arasındaki gerginlik de, tahammül edilmez bir hal almıştı. 1943 yılında çatışmalar başlamıştı bile. Şiddetli çarpışmalar oluyor ve güçlü İngiliz baskısına rağmen, her ateşkesi yeni acılar ve silahlı çatışmalar izliyordu. Her kuruluş diğerini Almanlarla işbirliği yapmış olmakla suçluyordu. Fakat direniş hareketinin gerek boyutça, gerekse fiilen artması önemli kuruluşların hiçbirinin işgalci güçlerle açıkça işbirliği yapmış olamayacağını kanıtlamaktaydı. Yine de EDES başkanı Zervas'ın, silah arkadaşlarından gizli olarak, Quisling(*) hükümetiyle ilişki kurduğu ve Almanların yönetimi altında EAM'a karşı çarpışacak bir örgüt tasarladığı iddialarının doğru olduğu sanılmaktadır. Krala bağlılık yemini etmiş olan ve açıkça İngilizlerin oyununu yürüten Zervas, 1943 yılının ortalarında, ELAS'ın askeri üstünlüğünün ne demek olabileceğini kesinlikle kavramıştı. «Güvenlik Taburları» adı verilen iyi silahlanmış işbirlikçi grupların kurulması hem Zervas'ın, hem de İngilizlerin amaçlarına çok uygun düşmekteydi. EAM'la çarpışacak ve hiç olmazsa geçici olarak başşehrin komünistlerin eline geçmesini önleyecek örgütlenmiş bir askeri güç, dengeyi nihayet bozabilirdi. Çünkü Churchill Tahran'dayken Balkanlara geniş bir askeri müdahalede bulunmak fikrinden vazgeçmişti.

Gerçekten İngilizler çok nazik bir durumdaydılar. Bir yandan Yunanistan'ı hiçbir şekilde ellerinden kaçırmak istemiyorlardı, çünkü İmparatorluk halen yaşıyordu ve Yunanistan İngilizlerin Doğu Akdeniz egemenliği için son derece önemliydi; öte yandan savaş çok kritik bir dönemdeydi ve direniş hareketlerinin Balkanlar üstündeki stratejik etkisi küçümsenemezdi. Bu yüzden savaş sonuna

(*) Quisling: İstilacıların aleti olarak memleketi idare eden vatan haini.

kadar EAM'la ciddi bir çatışmaya girişmek söz konusu olamazdı. Fakat Almanların çekilmeleri, ELAS'ın, Atina da dahil bütün ülkeyi, egemenliği altına alması demekti. 1944 yılına kadar Atina-Pire yöresinde yerleşmiş olan ELAS askerlerinin sayısı 50.000'i bulmuştu ve 7 milyonluk bir nüfusun, 500.000 ile 2 milyon arası bir kesimi EAM'a üyeydi. Komünistler ülkeyi ele geçirmek istemeseler bile İngilizlerin kendilerini çok güçsüz bir konumda bulacakları açıktı. Fakat savaştan sonra gerekçesiz bir askeri müdahaleyi Stalin'in kabul etmeyeceği, hiç olmazsa 1943'ün sonuna kadar, belliydi. Churchill'in Balkanlar yoluyla geniş bir askeri saldırıya geçme planları Stalin ve Roosevelt tarafından geri çevrildiğinden, Yunanistan'da komünist nüfuzunun istenmeyen bir şekilde artması, ancak güçlü bir anti-komünist Yunan askeri grubunun kurulmasıyla engellenebilirdi. Gerektiğinde bu askeri grup komünist ordusunun hareketlerini denetleyecek yada İngilizlerin askeri müdahalesini meşru kılacak bir gerekçe yaratmağa çalışacaktı. Hatıralarında Churchill bu durumu dile getirmiştir. 29 Eylül 1943'de şöyle yazmıştı:

> ... Eğer Almanlar Yunanistan'dan çekilirlerse, biz Atinaya zırhlı arabalarla ve Bren top arabalarıyla donatılmış 5.000 İngiliz bölüğü gönderebilmeliyiz... Mısır'daki Yunan müfrezeleri de, bunlarla birlikte hareket edecektir. Bu güçlerin görevi, yeniden iktidara gelecek olan *meşru Yunan hükümetini* desteklemek olacaktır. *Yunanlılar ise bu güçlerin arkasından gelecek olan askerlerin sayısını bilmeyeceklerdir.* (Churchill, *İkinci Dünya Savaşı,* cilt 10, s. 188.)

Askeri ve siyasi amaçlar arasındaki çelişme izlenen siyasette açıkça ortaya çıkmaktaydı. Ortadoğu'daki Başkomutanlık, uzun bir süre Dışişleri Bakanlığı'ndan farklı siyaset gütmüştü. Fakat Churchill'in 1943 yılının ortala-

rından sonra, Yunanistan sorununu üstüne almasıyla, siyasi planlar kısa vadeli askeri amaçlardan daha fazla önem taşımağa başlamıştı. Bu yüzden, solcu Yunan gerillalarına yapılan yardım tamamen kesilmemişti. Bu arada, tüm direniş örgütleri ve sürgündeki Yunan hükümeti, Kral'dan bir plebisitten önce ülkeye dönmesini istemişler ve Churchill bu isteği kabul etmeyen Kralı desteklemişti. Kralın otoritesinin yeniden ısrarla ortaya konmasından sonra, EAM'a karşı kullanılacak gerekli askeri bilgilerin toplanması çabaları da artırılmıştı. Şimdi İngilizler, Ortadoğu'da iki Yunan tugayının kendilerine katılmasını sağlamak zorundaydılar. Hem subaylar, hem de askerler arasındaki duyguların çok çeşitli olması bu işi güçleştiriyordu. Bir yanda faşist eğilimlere yönelen Kralcı subaylar vardı ve Metaxas rejimiyle ilişkilerinden dolayı, bu kişilere karşı güvensizlik besleniyordu. Bunlar krallığın oyununu yürütebilirlerdi, ama nüfuzları azdı. Öte yanda, EAM taraftarı olan subaylar ve askerler vardı. Sayıları pek az olmayan bu kişilerden arınmak gerekiyordu. Fakat ordunun çoğunluğunu, gerek Kralcılardan gerekse Komünistlerden şüphelenen Cumhuriyetçiler meydana getiriyordu. Bunlar orduda disiplin sağlama taraftarıydılar ve ne sağın, ne de solun etkisini kabul etmiyorlardı. En güçlü bu gruptu. Kralcıların ve Komünistlerin küçük darbeler düzenledikleri 1943'ün karışık yaz aylarında, bu kişiler sert tutumlarıyla bir buhranın önüne geçebilmişlerdi. Şimdilik durum dengedeydi. Fakat EAM'ın bu tugaylar üstündeki nüfuzu halen sağlam olduğundan, İngilizler bir buhran sırasında bunların kendi emirlerine uymalarını bekleyemezlerdi. Bu arada, komünist olmayan gerillaların da takviyesine devam ediliyordu. İşgalin başladığı sıralarda bunların konumu sadece bir takım sorunların doğmasına yolaçabilecek nitelikteydi. Fakat 1944'lerde bu konum son derece tehlikeli olmağa başlamıştı. İngilizler, bunlara

malzeme yağdırmağa devam ettikleri halde, ELAS'ın stratejik üstünlüğü sarsılmamıştı. İtalyanlar 1943 yılının Eylül ayında teslim olup, silahlarını ve malzemelerini ELAS'a teslim ettiler. EDES ve EKKA'nın bugüne dek tek avantajları olan lojistik üstünlük de böylece uçup gitti.

Gerçekten komünistlerin gücü çok kısa zamanda hissedildi. Uzun süren çetin savaşlardan sonra EKKA tamamen ortadan kaldırıldı ve lider Psarros öldürüldü. (Nisan 1944)[26].

Aynı anda ELAS, EDES'e karşı geniş bir askeri harekata girişti. Eğer Almanlar duruma müdahale edip, yoğun bir saldırıya geçmemiş ve ELAS güçlerini dağlara çekilmeğe zorlamamış olsalardı, EDES de EKKA'nın akibetine uğrayacaktı.

İngiliz siyaseti, yanlız sağ-kanadın askeri güçlerini desteklemekle yetinmiyordu. Öndüşüncelerle hareket ederek, Kralcıları değil, eski siyaset dünyasının Cumhuriyetçi ve Liberal unsurlarını da teşvik ediyor ve kullanıyordu. İngilizlerin Atina'da işbirliği yaptıkları siyasi güçler Cumhuriyetçilerdi ve yine Ortadoğu'da kurdukları hükümet-

(26) Sonradan siyasi **sohbetlerde** büyük yankılar yaratacak olan Psarros cinayeti henüz aydınlığa kavuşmamıştır. Fakat öldürme emrinin ELAS Başkomutanlığından gelmediği ve cinayetin, Aris Velouchiotis yönetimindeki gerillalar tarafından işlendiği sanılmaktadır. En fazla saygı duyulan komünist gerilla liderlerinden biri olan Velouchiotis, partinin uzlaştırıcı tutumuna açıkça karşı çıkmış ve komünistlerin derhal yönetimi ele alarak sürgündeki hükümetle ve İngilizlerle görüşmelere son verilmesini istemiş bir kişiydi. Tito'nun anlayışına yakın olan stratejisini, parti yöneticileri hiçbir zaman benimsememiştir. Fakat taraftarlarının çokluğu ve askeri nüfuzunun etkinliği yüzünden Parti, onu hiçbir zaman açıkça reddedememişti. Uzlaşma tanımayan tutumu ise, Komünistlerin siyasetinin sık sık yön değiştirmesine yolaçmıştı. Bundan dolayı, Psarros'un öldürülmesi olayı, komünist yöneticilerin EAM ve ELAS'ı ele geçirmek üzere tasarladıkları oldubittiler dizisinin bir parçası olarak görülmelidir.

ler de kralcı değil, cumhuriyetçiydi. Krallık sorunu, bu güçlere karşı büyük bir becerikliiikle kullanılan bir kozdu. Kral ilk önce, gayrıresmi olarak kendi durumunu korumağa itilmiş, sonradan yine resmi olmayan bir biçimde sürgündeki hükümeti meydana getiren cumhuriyetçi güçlerin isteklerini kabule zorlanmıştı. Dikkatlerini krallık sorununa yöneltirken cumhuriyetçiler bilerek yada bilmeyerek İngilizlerin oyununa alet oluyorlardı. En sonunda da oyunu kazanmalarına izin verildi. Kral bir plebisitten önce Yunanistan'a dönmeyi kabul etti. Bu arada Yunan ordusu «hükümetin» denetimi altına sokulmamış ve İngiliz otoritesi altında kalmıştı. İlerde yanlız komünistler değil, cumhuriyetçiler de ordudan tasfiye edilecekti. Fakat Yunan hükümetinin 1946 yılına kadar kral aleyhtarı kalmasına özellikle dikkat edilmişti.

1944 yılının başında, artık savaşın sona ermek üzere olduğu belliydi. Yunanistan'daki durum İngilizlerin çıkarlarını tehdit ediyordu. Bütün çabalarına rağmen İngilizler başlıca amaçlarını gerçekleştirememişlerdi: tüm ülke, halk güçlerinin egemenliği altındaydı ve onlara karşı çıkacak bir diğer Yunanlı güç yoktu. İşgalin son yılında Almanlar vahşetlerini iyice artırmışlar ve yüzlerce köyü yakarak, 70.000 kişiyi öldürmüşlerdi. Bu hareketler bile, halkın moralini bozamamıştı. Zafer, özgürlük ve demokratik bir Yunanistan, çok yakında gerçekleşecekti. ELAS'ın egemenliği ise öylesine kesindi ki, bir içsavaştan korkulamazdı. EAM'ın bu dönemde bile kuruluş ilkelerine, yani özgür seçimlere ve demokrasiye sadık kaldığı belirtilmelidir. İktidar yarışı, meşru siyasi yollara dökülecekmiş gibiydi. Gerçekten de, hiç olmazsa ilk başta bu yarış siyasi olacaktı. Geleneksel diplomatik ustalığını sürdüren İngiltere, son büyük zaferini elde etmek üzereydi. EAM'ın görgüsüz ve incelik bilmeyen yöneticileri onunla baş edemezlerdi.

5 Kurtuluş (Mart - Aralık 1944)

EAM, Milli Kurtuluş hareketini örgütlemek ve yönetmek, işgalden kurtulmuş olan bölgeleri idare etmek ve halkın tüm ülkeye egemen olmasını sağlamak amacıyla 10 Mart 1944 tarihinde Kurtuluş Siyasi Komitesi'ni (PEEA) kurmuştu. Komünist olmayan PEEA üyelerinin sayısı oldukça fazlaydı ve bu kuruluşa anayasa hukuku üstüne en önemli otorite olan Profesör Svolos başkanlık etmekteydi. İlk günden beri PEEA kendi yapısının demokratik özellikleri üstünde önemle durmuş ve yöneticilik görevlerini yüklenmeden önce bütün ülkede gizli seçim usülüne göre yapılan özgür seçimler düzenlenmişti (9 Nisan 1944). Seçilen temsilciler, merkezi Yunanistan'daki Korischades köyünde toplanarak bir milli meclisi meydana getirmişlerdi. «Milli Meclis» adını alan bu kuruluş, PEEA'nın otoritesini onaylamıştı. Böylece, PEEA Yunanistan'ı temsil eden bir hükümet olmuştu. Bu hükümet, Yunan toprakları içinde çalışıyor ve bir milyonluk bir kitle tarafından destekleniyordu. Churchill'in sözüyle bu durum, «sür-

gündeki Çouderos hükümetinin gelecekteki otoritesine açıkça meydan okumaktı. Bu hükümetin yerini komünistlerin denetimi altında bütün Yunanlıları bir araya toplamak amacını güden bir idare almıştı.»

PEEA'nın kurulmasının etkileri gerçekten çok büyük olmuştu. Tito örneğini izleyen milli direniş hareketi savaş sonrası Yunanistan'a şekil verecek örgütlü bir siyasi güç olma amacını ortaya koymuştu. Komünist bir devlet kurma tasarlanmıyorsa da, bir plebisitten önce Kral'ın yurda dönmesine ve sürgündeki kukla hükümetin gücü eline geçirmesine göz yumulmayacağı açıktı. Güçler dengesi ise, öyle bir durumdaydı ki, PEEA'nın egemenliğine karşı çıkılamazdı. ELAS ülkede mutlak bir üstünlüğe sahipti. Mısır'daki askeri birlikler arasında değişik duygular egemendi. «İhtilalci ve komünist unsurlar buradakileri rahatlıkla zehirleyebilir. Şeytan, hâlâ tembel ellere yaptıracak muziplikler buluyor.» (Churchill, Vol. 10, s. 192, 5 Nisan 1944). PEEA kurucularının amaçları, Tito'nun Yugoslavya'da kurduğu benzer örgütün güttüğü amaçlardan farklıydı. Ülkenin siyasi güçlerini arasına almayan ve sadece EAM tarafından denetlenen bir merkezi hükümetin kurulması tasarlanmamıştı. Krallığın gelecekteki kaderi hiçbir şekilde saptanmamıştı. Sürgündeki hükümete ise yalnız direniş örgütlerinin üyelerini kapsamadığı için Yunan halkının gerçek temsilcisi olamayacağı düşüncesinden hareket edilerek karşı çıkılıyordu.

PEEA hiçbir zaman kendi temsilcilerinin de yeralacağı milli bir koalisyon hükümeti kurulmasını istemekten öteye gitmedi. Başbakanlık makamında bile hiçbir hak iddia edilmiyordu. Bu barışçı tutum ise, İngilizlerin bir takım oyunlara girişebilmesi için meydanı boş bırakıyordu. Sorunun siyasi bir düzeyde ele alınıp, gelecek hükümetin yapısı üstünde bir tartışma şekline girmesi, güçler dengesinin değişmesine yolaçtı.

ELAS'ın yapısı aynı tutumun askeri yönünü yansıtmaktaydı. Dağlarda örgütlenen Tito partizanları, bir halk ordusu temeline dayanıyordu ve bu ordu gelecekte siyasi savaşın başlıca gücü olacaktı. Oysa EAM'ın tek meşguliyeti örgütlenmiş ELAS ordusu değildi. EAM üyelerinin çoğu şehirlerde kalarak sabotajcılık yada muhabere ajanlığı görevlerini yüklenecekti. Bu kişiler «ELAS yedekleriydi» ve sayıları halk ordusunun askerlerinden daha fazlaydı. Yedeklerin gelecekteki rolü daha çok politik olacaktı. Bu stratejinin doğurduğu sonuçlar iki türlüydü. Birincisi, ELAS birliklerinin asker gücü önemli bir biçimde azalıyordu. Bu ise diğer askeri birliklerin ELAS'ın egemenliğini tehdit etmesine yolaçmış ve bu kuruluşun İngilizlerle pazarlığa girme yetkisini kısıtlamıştı. İkincisi, komünistlerin şehirlerdeki gücü azalmıştı; çünkü ilkin Almanlarla işbirlikçilerin, sonradan da Kralcıların saldırılarına hedef olmuşlardı. Daha fazla çeşitlenme gösteren şehir nüfusu, Komünistlerin yöneticiliğini sorgusuz sualsiz kabul etmemişti. Bu yüzden EAM'ı meydana getiren geniş koalisyonunun devamını sağlamak gerekiyordu. Bu durum komünistlerin sık sık değişen ve çelişki dolu stratejisinin nedenini açıklamaktadır. Zaten onları yenilgiye sürükleyen de bu stratejiydi. Ülkenin ekonomik çöküşüyle özerk bir çıkar grubu olmaktan çıkan orta sınıf, genellikle EAM'ın önderliğini kabullenmişti. Buna rağmen, EAM'ın gevşek bir şehir örgütü kurmuş olması şehirlerin savaş öncesi sosyo-ekonomik şekillerini yıkmamış, yalnız bunların işleyişini bir süre durdurmuştu. Kurtuluşun sağlanması ve normal bir ekonomik hayata dönüş tasarıları, savaşın sildiği sınıf farklarının yeniden ortaya çıkmasına yolaçtı.

PEEA'nın 10 Mart 1944 tarihinde Başbakan Çouderos'a çektiği telgraf, olayların ilk dönüm noktasıydı. Kuruluşunu bildirdikten sonra PEEA şöyle demişti:

> Başlıca amacımız bir milli birlik hükümeti kurmaktır... Milli gereksinmeleri anlayacağınız ve milli birlik hükümetinin kurulmasına muhakkak yardım edeceğinizden emin olduğumuz için Ekselansınıza hitap ediyoruz.

Bu isteğin Ortadoğu'daki Yunan ordusu üstünde yarattığı etki çok büyüktü. Çouderos hükümeti PEEA'nın bu isteklerine karşılık vermediğinden, askerlerin büyük bir çoğunluğunu temsil eden bir heyet PEEA'ya sert bir muhtıra sundu. Bu muhtırada, mümkün olduğu kadar kısa zamanda bir Milli Birlik hükümetinin kurulması isteniyor ve bu yapılmadığı takdirde hükümetin sorumlu olacağı önemle belirtiliyordu. Bu askeri ültimatomun kimler tarafından teşvik edildiği halen tartışılan bir konudur. Gerek EAM'ın, gerekse PEEA'nın büyük bir şaşkınlığa düşmesinden; bu ültimatomun EAM'ın emri üstüne kaleme alınmış olamayacağı bugün anlaşılmaktadır. Bu muhtıranın, söylediği gibi İngiliz ajanlarının kışkırtması, yada daha muhtemelen Yunan ordusunun çoğunluğunu meydana getiren Cumhuriyetçi ve solcu unsurların doğal bir tepkisi olup olmaması, konumuzla o kadar ilintili değildir. Açık olan bir şey varsa o da bu durumun İngilizlerin planlarına pek güzel uymuş olmasıdır. İstifasını vermiş olan Çouderos'u makamında kalmağa zorlayan Churchill, bu muhtıraya karşı çıkılmasını istedi. Bu karşı çıkışta kullanılan sözler ise ancak buhranı artırmaya yaradı. Ayaklanma belirtilerinin ortaya çıkmasıyla, İngilizler istenmeyen unsurları ordudan tasfiye etme fırsatını elde ettiler. Churchill açık saldırıya geçti. 9 Nisanda General Paget'ye çektiği telgrafta şöyle deniliyordu:

> Kralın başkanlık ettiği meşru Yunan hükümetiyle kesin ilişkilere girmiş bulunuyoruz... Gerilla birlikleri ise, Yunanistan'ın kanuni temsilcileri olamazlar. *Geleneksel haydutlardan pek de farklı olmayan bu*

kişiler, köylüler sayesinde geçimlerini sağlarken bir yandan da kendilerini ülkenin kurtarıcıları olarak göstermektedirler.

Oysa daha bir kaç ay önce, aynı kişilerden: «otuz düşman birliğini durduran cesur gerillalar» diye söz etmişti.

> ... Yunan birliklerinin bu fırsatı hiç de asil olmayan, hatta sefilce bir disiplinsizlikle karşılaması üzücü bir durumdur. Her halde, pek çok kimse bu davranışın cepheye gönderilmiş olmanın korkusundan ötürü geldiğini sanacaktır. Aslında Yunan birliklerini sürekli olarak üzen durum, cepheye *gönderilmemiş* olmalarıydı. Eğer kan dökmeden disiplin sağlayabilirsen büyük bir başarı kazanmış olacaksın. Fakat disiplin mutlaka sağlanmalıdır. (Churchill, vol. 10, s. 195).

Churchill'in 14 Nisan günü sürgündeki Yunan hükümetinin İngiliz elçisine gönderdiği telgraf ise şöyleydi:

> Müzakerelere başlamayı çok arzuluyormuş gibi görünme. Üstün bir güçle ve silahla çevrelerini sar ve bırak. Açlık, görevini yerine getirsin. (sayfa 197)

Ertesi gün Churchill şöyle diyordu:

> Bu ciddi meseleyi tatlıya bağlıyarak sonuçlandırmak ciddi bir yanlış olacaktır. Bu adamları silahsız, şartsız ve mümkünse kan dökmeden ele geçirmek zorundayız. (sayfa 197).

Gerçekten de onları ele geçirdi. Asi bölükler uzlaşmayı sağlayacak bir çözümyolu bulmayı denediler. Sundukları tekliflerin Churchill'in emirleri üstüne reddedilmesiyle, İngilizlere teslim oldular. Aşağı yukarı 200.000 kişi, yani Ortadoğu'daki askeri mürettebatın yarısı, Libya ve Eritre'de toplama kamplarına gönderildi. Britanya siyasetinin ilk amacı başarıya ulaşmış ve Yunan ordusundaki istenmeyen unsurlar tamamen tasfiye edilmişti. Or-

dunun geri kalan kısmının ise, sonuna dek Kral'ın tarafını tutacağı belliydi. Buhran yatışır yatışmaz PEEA'nın istekleri görüşüldü. Çouderos'un yerini Sofokles Venizelos aldı. Fakat, Churchill'in de dediği gibi «kendisinin bu göreve uygun olmadığı düşünüldüğünden» 27 Nisan'da «özellikle Yunanistan'dan getirtilen» George Papandreu, başbakan oldu. Yeni hükümet başlıca amacının bir koalisyon hükümeti üstüne görüşmeleri başlatmak olduğunu iddia ediyordu. Yunan ordusunu istenmeyen unsurlardan temizlemek için bir bahane olarak kullanılan ulusal birlik çağrısı, bu kez de yarımadanın siyasi güçlerini bir sürü karmaşık tartışmalara ve tuzaklara sokmak üzere kullanılıyordu. Bütün bunlar ise sol kanat güçlerinin egemen konumunu sarsacaktı.

Bu çok nazik ve ince iş için Papandreu biçilmiş kaftandı. Eleftherios Venizelos kabinesinde bakan olarak görev almıştı. Sağlam cumhuriyetçi duyguları ise herkesçe biliniyordu ve bu yüzden sol kanat kendisine karşı büyük bir güven besliyordu. Kendisine EAM başkanlığı bile teklif edilmişti, fakat bunu kabul etmedi. Şimdi kendisinden EAM'ı ortadan kaldırması isteniyordu. İyi bir eğitim görmüş olan Papandreu, aynı zamanda oldukça zekiydi. Ayrıca kendi neslinin en parlak hatibiydi de. En önemlisi, eski siyaset dünyasının Almanlara karşı direnişe katılmış ve bu yüzden de hapse girmiş ender kişilerinden biriydi. İngilizler de kendisine tamamen güvenmiyorlardı. Daha 1921'lerde Müttefik Devletleri Başkomutanlığına bir muhtıra yollayarak, ülkenin siyasi durumunu açıklamış ve komünistlere karşı bir İngiliz müdahalesinin gerekliliğinden söz etmişti. Papandreu başbakan olur olmaz siyasetini şimdiye dek görülmedik bir açıklıkla ortaya koydu: hükümetinin amacı ulusal birliği sağlamaktı, fakat komünistlere hiç bir şekilde taviz verilmeyecekti. Asilerin şiddetle cezalandırılmaları gerektiğinde ısrar etti ve «Yuna-

nistan'ın kırlık yörelerindeki terörist hareketlerin bastırılacağına» dair söz verdi.

Bu açık hilekarlığa rağmen sol kanat uzlaşma tutumundan vazgeçmedi. 17 Mayısta Lübnan'da toplanan konferansa bütün partilerin ve direniş örgütlerinin temsilcileri katıldı. Konferansı açan Papandreu, EAM ve ELAS'a karşı şimdiye dek görülmedik derecede şiddetli bir saldırıya geçerek, bu örgütleri «teröristler ve katiller» diye suçladı. EKKA lideri Psarros kısa bir süre önce öldürülmüştü. EAM/ELAS temsilcileri bu olayla bir ilgileri olmadığını belirttikleri halde, kendilerini savunmak zorunda kalmışlardı. Papandreu'nun saldırısı öyle şiddetliydi ki, neredeyse konferansın dağılmasına yolaçarak kendi amaçlarının boşa gitmesine sebep olacaktı. Fakat EAM ve ELAS'ın uzlaşma istekleri üstün geldi ve konferans devam etti. 30 Mayısta bir Milli Beyanname kabul edilerek, imzalandı. Bu belgenin en önemli noktası, ülkedeki bütün gerilla güçlerinin birleştirilerek Papandreu'nun başkanlığındaki milli hükümetin emrine girmesinin kabul edilmiş olmasıydı. Fakat PEEA ve EAM temsilcilerinin, askeri güçlerini emrine verdikleri bu hükümetin kimlerden meydana geleceği sorusu karşılıksızdı. PEEA devlet bakanlıklarının yüzde ellisinin kendisine verilmesini istemişken, Papandreu yalnızca yüzde yirmi beşini teklif etmişti. En sonunda Papandreu'nun parlak zekası üstün geldi ve sorun bir sonuca bağlanmadan kapandı. PEEA temsilcilerinin ülkeye dönmesinden sonra, bu örgütün yöneticileri, yüzde elli oranında hükümete katılma isteklerini Papandreu kabul etmediği takdirde anlaşmayı tanımamaya karar verdiler. Papandreu vakit geçirmeye çalışıyordu ve bu yüzden tam üç ay boyunca karşılıklı teklifler gidip geldi, fakat hiçbir sonuca ulaşılamadı. Durum gittikçe gergin bir hal alıyordu. Temmuz ayının ortalarında EAM'ın sabrı tükenmiş gibiydi. Papandreu anlaş-

mayı bozmuş olmakla suçlandı ve 7 Temmuz günü kendisinden bakanlıkların yarısının derhal EAM'a verilmesi istendi. Aksi takdirde duyurunun tanınmayacağı bildirildi. İngilizler başlangıç noktalarına dönmüş gibiydiler. Fakat ne gariptir ki, EAM siyasetini tamamen değiştirecekti.

PEEA 20 gün sonra yani 29 Temmuzda bir tek şart öne sürürek hükümete katılmayı kabul etti: Papandreu'nun yerine başkası getirilecekti. 15 Ağustosta ise bu istekten de vazgeçildi. 3 Eylülde altı PEEA temsilcisi önemsiz görevlerle hükümette yeraldılar. Yüz seksen derecelik dönüş tamamlanmıştı.

1944 yılının Eylül ayında Yunanistan'ı tamamen denetimi altına almış olan solun, bu olağanüstü ve şaşırtıcı teslimiyetini açıklamak için uluslararası durumunu ele almak gereklidir. İngilizler Yunanistan'daki siyasi sorunun barışçı bir çözüme ulaşabileceğine hiçbir zaman inanamamışlardı. Ülkedeki İngiliz askeri heyetinin başı olan Albay Myers'e siyasi planları bildiren gizli bilgiler daha 1943 yılının Nisan ayında verilmişti. Kahirede'ki yetkililere göre, kurtuluşun ardından içsavaşın başlaması kaçınılmaz bir sonuçtu. Fakat böyle bir savaşın Stalin'in kararı, yada hiç olmazsa rızası olmadan başlaması düşünülemezdi. 18 Mayıs 1944'de Eden, Londra'da Sovyet Elçisi Gusev ile uzun bir görüşme yaptı. Bu görüşmenin konusu, Romanya'nın Rus, Yunanistan'ın da İngiliz nüfuz sahaları içine alınmasıyla ilgiliydi. Ruslar pek istekli gözükmüyorlar ve A.B.D. Hükümeti'nin bu kararı kabul etmesini istiyorlardı. Churchill'in baskısıyla A.B.D. Başkanı boyun eğdi ve 19 Haziran günü Eden, Sovyet Hükümeti'ne «bu genel sorumluluk paylaşmasının» (Churchill, cilt II, sayfa 67.) kabul edildiğini bildirdi. Churchill'in Stalin'e gönderdiği 2 Temmuz tarihli telgraf bu kararı onaylıyordu. Stalin'in cevabı tam bir kabulü bildirme-

mekle beraber yeterli derecede güven telkin ediyordu... Churchill Stalin'in müdahale etmeyeceğinden artık emindi. 6 Ağustos'ta Eden şöyle yazmıştı:

> Elbette, Bay Papandreu'ya başbakanlık görevini sürdürmesini ve onların tümüne meydan okumasını söylemeliyiz... Papandreu'yu yükselttiğimiz gibi bir adam yükseltelim ve sefil Yunanlı Komünist haydutların ilk ulumaları karşısında onun kurtların eline düşmesine izin verelim. İşte bunu yapamayız... Kanımca durum şu noktaya ulaşmıştır: ya anlaştığımız gibi gerektiğinde güç de kullanarak Papandreu'yu destekleriz, yada Yunanistan'la bütün ilgimizi keseriz.

Aynı gün kurmay başkanlarını da ikaz etmişti:

> Bir ay gibi bir süre zarfında Atina'ya tank, tüfek ve zırhlı arabalarla silahlandırılmış on bin yada on iki bin kadar asker göndermek zorunda kalabiliriz... Böyle bir gücü şimdi de harekete geçirebiliriz, ve belki siyasi buhran için tam zamanında yetişmiş oluruz. Bu buhran Majestelerinin Hükümetinin siyaseti açısından çok önemli sonuçlar doğurabilir.

Ruslarla İngilizler arasında Balkanların geleceği üstüne yapılan anlaşma, İngiliz amaçlarını pek değişikliğe uğratmadığı halde, Rus siyaseti tamamen ters dönecekti. 26 Temmuz günü, Albay Popov yönetimindeki bir Sovyet askeri heyeti Yunanistan'a paraşütle indi ve hemen Yunan Komünist Partisi'nin yöneticileriyle temas kurdu. Bu görüşmelerin konusu hiçbir zaman açıklanmamıştır ama, EAM'ın siyasetindeki ilk önemli değişikliğin Sovyet heyetinin gelmesinden yanlızca üç gün sonra yer almış olması dikkati çekmektedir. Bunun bir tesadüf olması çok olanaksızdır. Öyle görünüyor ki, Stalin henüz resmileşmeyen bu pazarlıkta vermiş olduğu sözü tutmuştu. EAM ile PEEA'nın karar verici güçleri olan Yunan komünistleri

ise, vazifeşinas bir tavırla boyun eğmişlerdi. Büsbütün terkedildikleri kendilerine bildirilmiş miydi bilmiyoruz ama, birdenbire Papandreu'nun istediklerini kabul etmelerinin tek nedeni ancak Sovyet baskısı olabilir. Ekim ayında Stalin'le Churchill arasında yapılan Moskova konferansında Balkanların paylaşma kararı resmen onaylanacaktı. Çabucak yarım bir kağıt parçası üstünde Balkanların geleceğiyle ilgili bir karara varılmıştı ve Yunanistan İngilizlere bırakılmıştı. Churchill anlaşmanın sonuçlanmasından sonra, «Milyonlarca insanın kaderiyle ilgili olan bu meseleler üstünde böylesine laubali bir tarzda karara ulaşmış olmamız, oldukça sinik sayılmayacak mıdır? Kağıdı yakalım» demişti. Stalin «Hayır sizde kalsın» diye karşılık vermişti. (Churchill, cilt II sayfa 201).

Siyasi denge değişmiş olmakla beraber, ülke içindeki askeri güçler dengesi değişmemişti. Hem Papandreu, hem de İngilizler, EAM'ın ülke içindeki askeri ve siyasi egemenliğinin mutlak olduğunu biliyorlardı. Almanların çabucak işbirlikçi grupları silahlandırmaları, aradaki farkı ortadan kaldıramamıştı. Fakat komünistler, İngilizlerin isteklerini sonuna dek kabul etmek üzere Stalin'den kesin emir almışlardı. Gücü ellerine geçirmek için siyasi bir yarışmaya girme stratejisini kabul ettiklerinden, askeri düzeyde tamamen boyun eğmeye razıydılar. Eylül ayında yapılan Caserta Antlaşmasında, yalnızca Müttefik yani İngiliz askeri otoritelerinin emri altına girmeyi değil, Alman güçlerinin çekilmesinden sonra İngiliz müfrezelerinin ülkeye gelmesini de kabul etmişlerdi. ELAS, doğrudan doğruya İngiliz sevk güçlerini yönetecek olan General Scobie'nin emrine verilmişti. Churchill'in Almanların ülkeyi terketmesinden sonra güçler arasında doğacak dengesizlikle ilgili korkuları da böylece yatışmış oluyordu. İngiliz güçleri, «meşru» Papandreu hükümetinin iktidarı resmen eline geçirmesini sağlayacak kadar güvenli

bir köprübaşını rahatlıkla tutabilirlerdi. Caserta görüşmeleri sırasında gerilla güçlerinin bu kayıtsız teslimiyetine yalnızca ELAS güçlerinin komünist olmayan yöneticisi General Saraphis'in karşı çıkmış olması önemlidir. Açıkça görülüyor ki General Saraphis'e hiçbir siyasi sır verilmemişti, ve kendisi durumu yalnızca mesleki bir açıdan değerlendirerek, haklı olarak korkutucu bulmuştu. Fakat Moskova'yı izleyen Komünist temsilciler bu itirazları rahatlıkla geçiştirmişlerdi. Churchill'e göre, «EAM'a engel olmanın en iyi yolu, önceden hiç bir buhrana yol açmaksızın aniden saldırıya geçmek» idi. (Churchill, cilt II, sayfa 251) Fakat bu artık gereksizdi. Churchill'in kendisi bile, Stalin'in ve onu izleyen Yunan Komünist Partisi'nin bu denli cömert davranacaklarını ummamıştı.

12 Ekim 1944 tarihinde Almanlar Atina'yı boşalttılar. Üç gün sonra, General Scobie yönetimindeki İngiliz birlikleri tasviri imkansız sevinç gösterileri arasında şehre girdiler. Köprübaşı bu kez de ele geçirilmişti. Atina'daki güçler dengesizliği yalnızca bir kaç gün sürmüştü. Churchill'in iktidarı ele geçirmek için girişilecek muhtemel bir yarış konusundaki bekleyişleri yine yersizdi. Daha birkaç gün önce, 6 Ekimde, Komünist Partisi'nin resmi gazetesinde kurtuluş münasebetiyle yayınlanan «Yunan halkına bir çağrı» şu sözlerle sona eriyordu:

> Şimdi siz, kamu düzeninin ve demokratik özgürlüklerin kurucuları olacaksınız. Yurtseverler, bir *Ulusal Birlik Hükümetinin yöneticiliği altında* Yunan kurtuluşunu tamamlamak üzere ELAS ve *Müttefiklerimizle* birleşin.

Komünist stratejinin halen legal olduğu bu denli açıktı. 18 Ekimde Papandreu hükümetin başında Yunanistan'a varınca sevinç gösterileri son raddeye ulaştı. Başlarda hükümetin otoritesinin herkes tarafından kabul edildiği görülüyorduysa da, durum bu denli basit olmaktan

epey uzaktı. Gerçek güç, ülkenin tümünü rakipsiz bir şekilde yönetmekte olan EAM'ın elindeydi. Papandreu ancak Atina kesiminde ve İngiliz ordusunun erişebildiği bir takım diğer şehirlerde etkin bir otorite kurabilmişti.

Papandreu'yu ve İngilizleri meşgul eden başlıca sorun, gücün gerillalardan merkezi hükümete devri idi. Churchill'in dediği gibi: «Hazırlıklarımızı deneme anı gelmişti. Moskova Konferansı'nda Rusların ortadan çekilmelerini sağlamak bana çok pahalıya mal olmuştu.» Caserta Antlaşması'na göre bütün gerilla güçleri terhis edilecek ve bunlar Ortadoğu'daki Yunan askeri güçleriyle birlikte, merkezi hükümetin otoritesi altına girecek olan yeni Yunan Ordusu'nun çekirdeğini meydana getireceklerdi. Kısa bir süre sonra İngilizlerle Komünistler arasında bu önemli meseleyle ilgili ve giderilmesi güç bir takım görüş ayrılıkları çıktı. Orduya katılacak güçlerin her birinin sayısı, kurulacak birimlerin kendilerine özgü nitelikleri korumaları mı yoksa bunların bir bütün haline sokulmaları mı gerektiği, yani ordunun yöneticiliğinin kimin elinde olacağı gibi sorunlar üstünde bir anlaşmaya varmak imkansızdı. En önemli mesele, çok ağır bir şekilde silahlanmış olan Ortadoğu tugayının geleceğiydi. Daha önce değindiğimiz temizleme hareketinden sonra bu birlikte koyu bir Kralcılık sürmekteydi. EAM bu gücün de gerillalarla eşit oranda terhis edilmesini istedi, fakat Papandreu bunu kabul etmedi. 27 Kasımda birdenbire bütün görüşmeler kesildi. Papandreu ve EAM, birbirlerini verdikleri sözlerde durmamış olmakla suçluyorlardı. Hareket tamamen çıkmaza girmişti. Tarafların birbirlerine karşı yönelttikleri suçlamalardan gerçeğin ne olduğunu çıkarmak imkansızdır. Fakat öyle görünüyor ki, Papandreu ve komünistler bir anlaşmaya varmışlar ve her iki taraf da bunu imzalayarak onaylamıştı. Ertesi gün, yani 28 Kasım'da komünistler Papandreu'yu iki yüzlülükle

suçlayarak anlaşmayı tanımadıklarını bildirdiler. Bu önemli kararın nasıl ve niçin alındığı halen bilinmemektedir.

Komünist Partisi'nin hem geçmişteki, hem de gelecekteki stratejisinin tümü göz önüne alındığında, bu ani sertleşmeye bir açıklama bulmak oldukça güçleşmektedir. Bu tutumun nedeni ne olursa olsun, tatmin edici bir uzlaşmaya ulaşılmadığı takdirde, silahlı çatışmaya girme kararı yine aynı gece alınmıştı.

Churchill, Komünistlerin yönetimi mutlaka ele geçirmeye kalkışacaklarına gerçekten inanmış olsun yada olmasın, askeri müdahaleyle ilgili planlarını hazırlamıştı bile. 7 Kasım'da Eden'e şöyle bir telgraf çekmişti:

> Kanımca, Yunanistan'da harcket muhtariyetini elde etmek için Ruslara ödediğimiz fiyattan sonra İngiliz müfrezelerini... Papandreu'yu... desteklemek üzere kullanmaktan çekinmemeliyiz... Bu demektir ki. İngiliz müfrezeleri kanun dışı hareketleri engellemek üzere elbette müdahale edebilir... Ümit ederim Yunan Tugayı kısa zamanda orada olacaktır ve gerektiğinde ateş açmaktan kaçınmayacaktır... *EAM'la silahlı bir çatışmayı tamamen kabul ediyorum. Bastığımız yeri iyi seçtiğimiz sürece bundan ürkmemeliyiz.* (Churchill, cilt II Sayfa 254.)

Papandreu, elçi Leeper'le görüştükten[27] ve İngilizlerin desteğini sağladıktan sonra daha sert bir tavır takınmağa karar verdi. Kabineyi toplantıya çağırarak, tüm gerilla güçlerinin 10 Aralık'a kadar terhis edilmesi gerektiğini bildiren resmi bir karar yayınladı. General Scobie, hükümetin bu kararını bir ültimatom olarak bildirme görevini yüklendi. Zaten 1943'de Almanlar tarafından EAM'a karşı çarpışmak üzere kurulmuş olan aşırı sağcı işbirlikçi grupların hareketleri, havanın gittikçe bozulma-

[27] Woodhouse'a göre, Papandreu Leeper'e başvurmadan tek adım atamazdı. **(Adı geçen eser, s. 106)**

sına yolaçıyordu. Başlıca Metaxas diktatörlüğünün istihbarat servisi üyelerinden meydana gelen bu «Güvenlik Taburları» iyi silahlanmıştı ve direniş hareketine karşı kullanılmıştı. Bir takım başka anti-komünist gruplar ve özellikle EDES ile Atina ve Makedonya yörelerindeki diğer önemsiz grupların başkanı olan General Zervas, EAM'a karşı bu «Güvenlik Taburları» ile açıkça işbirliği yapmışlardı. Dört yanlı ittifaklara girişilmiş ve bazen işbirlikçilere katılıp Komünistlere karşı savaşmışlar, ayrıca işgalci güçlere karşı da çarpışmalarını sürdürmüşlerdi. Kurtuluştan sonra eski kan davalarının yeniden ortaya çıkması ve hesapların görüşülmesi, kaçınılmaz bir sonuçtu.

İşbirlikçilerin geleceği, o güne dek önemli bir anlaşmazlık konusu olmamıştı. Bütün partiler bunların şiddetle cezalandırılmaları gerektiğini, prensip olarak kabullenmişlerdi. Gerçekten de hükümet kurtuluştan hemen sonra işbirlikçi hükümetlerin üyelerini ve en kötü tanınan Alman ajanlarının bir kaçını tutuklamıştı. Fakat bunların çoğu saklanıyor ve olayların gelişmesini bekliyorlardı. EAM ile hem Papandreu, hem de İngilizler arasındaki anlaşmazlığın ciddileşmeğe başladığı yavaş yavaş açığa çıkınca, iki yönlü bir hareket gelişmeğe başladı. Bir yandan hükümetin polisi ve jandarmayı yeniden örgütleme çabaları, açıkça işbirlikçileri bu kollara kaydetme işlemine dönüşüyordu. Yeni bir yuva bulmaktan son derece memnun olan bu kişiler ise kendilerine verilen emirleri fazlasıyla yerine getirerek ve fırsat buldukça muhaliflere dehşet salarak yeni sahiplerine olan bağlılıklarını ortaya koyuyorlardı. Öte yandan kırlık yöreleri halen denetimleri altında bulunduran ELAS gruplarının çoğu, bu işbirlikçilerin hakkettikleri cezadan kaçıp, silahlı güçler olarak kendilerine karşı çarpışacaklarından korkmağa başlamışlardı. Gerçekten de, kaçıp kurtulabilen yada ELAS tarafından resmi otoritelere teslim edilen bu işbirlikçilerin

çoğu ELAS'a karşı savaşacaklardı. ELAS bunun üzerine halk mahkemeleri kurdu. Ekim ayına kadar bu mahkemeler bütün ülkede çalışmağa başlamıştı. Doğal olarak, davalar çoğu kez özet halinde görülüyor ve bir sürü insan ölüme mahkum edilerek idam ediliyordu. Bu durum faşist çetelerin yeniden örgütlenmesine yolaçtı ve karşılığında EAM bu işbirlikçilerin istihkamlarına karşı terörist saldırılara geçti. Direniş örgütleri arasındaki içsavaşların acıları bir kez daha canlandı. Sağ-kanat gerillalarından arta kalanlar ise Güvenlik Taburları'nın yanında yer aldı.

İngilizler aşırı sağ kanat güçlerinin doğal olarak gelişen bu gruplaşmasını derhal desteklemişler, hatta bir süre sonra resmen mali yardıma başlamışlardı. Caserta Anlaşması'nın şartlarından birinde, Güvenlik Taburlarının düşman kurumları sayılmaları gerektiği ve buna uygun bir muamele göreccekleri bildirilmişti. Buna rağmen General Scobie 27 Eylül'de, yani Alman güçlerinin ülkeyi terketmesinden önce Atina askeri komutanlığına atanmış olan General Shiliotopoulos'a bir emir göndererek «Almanların çekilmesinden sonra Güvenlik Taburları'na ya *kaçıp saklanmaları* yada İngilizlere teslim olmaları gerektiğinin bildirilmeşini» istemişti. Kasım ayının ortalarında ise «500 kişilik milli muhafız taburlarının kurulması ve teçhizatlandırılması için hazırlıklara girişilmişti. En sonunda otuz tabur kurulmuştu. Bunlar, bizlere düşman olan silahlı sivilleri etkisiz hale getirmekte ve askerlerimiz tarafından ele geçirilen yöreleri savunmakta çok yararlı olmuşlardı.» (Churchill, cilt II, s. 254).

Scobie'nin, ELAS askerlerinin terhisi için emir vermesi baradağı taşıran son damla oldu. EAM bakanları Milli Birlik Hükümeti'nden istifa ettiler ve 3 Aralık'ta bir gösteri yapılmasına karar verildi. Gözteri iznini Papandreu'nun kendisi vermişti. Fakat sonradan Leeper'in baskısıyla bu izni kaldırdı. Buna rağmen gösteri iptal edilme-

di ve 3 Aralık'ta Anayasa Meydanı'nda büyük bir kalabalık toplandı. Silahsız olan bu kitle, en ufak bir kuşkuya dahi kapılmadan Papandreu aleyhine bağırmağa başlamıştı. Fakat kullanılan sloganlar genellikle İngiliz aleyhtarı değildi. Birdenbire ateş açıldı. Yüzlerce ölü ve yaralı kaldırımlara serildi. Çarpışma başlamıştı. Başlarda ateşin hangi taraftan açıldığı üstüne büyük anlaşmazlıklar çıkmıştı. Artık bugün polisin büyük bir soğukkanlılıkla ve hiç nedensiz ateş ettiği bilinmektedir. Polis Şefi bu hareketin «bir kendini savunma» olduğunu iddia ederken, ateşe ilk kendilerinin başladığını itiraf etmişti. Olaya tanık olan Byford Jones adlı bir İngiliz Albayı ise kuşkusuz kalabalığa ateş için verilen emirleri duyduğunu ve gördüğünü belirtmişti. Ayrıca, Times Gazetesi, United Press ve New York Radyosu muhabirleri ateşin kasten açıldığı ve hiçbir ön kışkırtmaya dayanmadığı konusunda hemfikirdiler. Ancak sonraları, anti-komünizm bir hastalık halini alınca «Kanlı Pazar»a kimlerin sebep olduğu konusunda şüpheler doğacaktır. Fakat bu emirlerin kimler tarafından verildiği bugün bile bilinmemektedir. Halen bunların Yunan hükümetinden mi, yoksa İngiliz yetkililerinden mi geldiği yada olayları hızlandırmak isteyen aşırı sağcıların bir tertibi mi olduğu belli değildir.

Bir takım yorumcular bu katliamın çatışmayı başlatmadığını, yalnızca hızlandırdığını söylemektedirler. Fakat bu gözlem daha temel bir soruyu ortaya çıkarmaktadır. EAM'ın, yönetimi silah yoluyla eline geçirmek istemediğinden emin olabiliriz. Rusların nasihatını göz önüne almasak bile, bütün resmi ve gayriresmi kanıtların ışığı altında komünistlerin bir iktidar hevesi içinde olduklarını söylemek gülünç olacaktır. Böyle bir amaçları olmuş olsaydı, sonradan gerek siyasi, gerekse askeri alanlarda neden geri çekilmişlerdi? Kendi denetimi altında olan halk hükümetinin otoritesinden başkasını tanımağa yanaş-

maya ve Churchill'i Yugoslavya'ya bir askeri müdahalede bulunması için özellikle ikaz eden Tito örneği gerçekten çok şey açıklamaktadır. (Tito'nun bu ikazı Stalin'le eşit bir nüfuz hakkı konusunda anlaşmış olan ingilizleri en sonunda müdahaleden vaz geçirmişti.) Komünist Partisi silahlı çatışmayı seçmiş olsaydı, herhalde 1944 yılının Aralığına kadar hareketsiz beklemeyecekti.

Yunan komünistlerinin işgal süresi boyunca Tito ile sürekli ilişki halinde olmaları, stratejiler arasındaki ayrılığı daha belirgin bir biçimde ortaya koymaktadır. Komünist Partisi'nin sekreteri Siantos daha 1943 yılının Ağustosunda İngilizlere «Yunanistan'ın, İngilizlerin sorumluluğu altında olan bir Avrupa kesimine dahil» olduğu konusunda teminat vermişti. Bu hayret verici açıklama Yunan ve Yugoslav gerilla liderleri arasındaki toplantıdan sonra doğan İngiliz korkularını yatıştırmak üzere yapılmıştı. Siantos'a göre «bu yüzden Yunanistan'ın bütün Balkanları kapsıyan bir gerilla hareketine katılması imkansızdı.» Aslında iki ülkenin milli kurtuluş hareketleri arasındaki işbirliği, istihbarattan ve bir takım teknik planlardan ibarettir. Siantos'un açıklaması ise herhalde EAM'ın gerçek düşüncelerini temsil ediyordu. Tito ile ELAS arasında irtibat subayı olan S. Voukmanoviç (Tempo) daha sonra ELAS yöneticilerini «ideolojik yönden iktidarı ele almağa hazır olamamakla» suçlamış ve Yunan Komünist Partisi'nin legal tavrını belirterek, Yugoslav Komünist Partisi'yle arasındaki farkı ortaya koymuştu Yugoslavların tutumu başlangıçta da pek değişik değildi ama, İngiliz ve Amerikalıların Balkanlar yolu ile geniş bir saldırıya geçmeleri ihtimalinin Tahran Konferansı'ndan sonra ortadan kalkmasıyla, bu türlü düşünceler bile tamamen gereksiz olmuştu. Fakat EAM hiçbir zaman siyasetini değiştirmedi. Aksine Sovyet Askeri Heyetinin baskısından sonra tutumunu daha da yumuşattı. Askeri üs-

tünlüktcn vaz geçtikleri ve mücadeleyi parlamenter bir temelden sürdürmelerini sağlayacak bir siyasi çözüm bulmak üzere olanca güçleri ile çalıştıkları halde komünistlerin örgütlü ve planlı bir saldırı hazırladıklarına inanmak oldukça gülünçtür. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, Atina'da çarpışmaların başladığı o önemli günlerde ELAS Birliklerinin büyük bir çoğunluğu başkentten çok uzakta bulunuyordu. Komünistlerin sorunu, çarpışmak değil, tek taraflı bir silahsızlanmayı önlemekti.

6 Aralık 1944: Dönüm Noktası (1944-46)

3 Aralık günü 28 kişinin ölmesi ve yüzden fazla insanın yaralanması, silahlı çatışmanın başladığını belirtiyordu. EAM, genel bir grevin başlamasını istedi ve 4 Aralık günü bir miting yapmaya karar verdi. Bu miting sırasında ne EAM, ne de İngilizler olay çıkarmadılar. Fakat göstericiler, dağılırken, Albay Grivas yönetimindeki aşırı Sağcı örgüt «X»e bağlı silahlı grupların ve diğer işbirlikçi çetelerin saldırısına uğradılar. Bu saldırı yüzden fazla insanın ölümüyle sonuçlandı. Belki olaydan ne hükümet ne de İngilizler sorumluydu ama, artık son kıvılcım da tutuşmuştu. O günün gecesi ELAS, halen tasfiyeye uğramamış polis karakollarına karşı silahlı bir saldırıya geçti. Örfi idare ilan eden Scobie ise ELAS'ın iki gün içinde Atina'yı terketmesini istedi.

Churchill ertesi gün, (5 Aralık) Scobie'nin bu hareketini resmi emirlerle onayladı.

> Bütün askeri kuvvetlerin senin yanında kalması ve gerekli her takviyenin gönderilmesi için General Wilson'a talimat verdim... Atina'da İngiliz hüküm-

lerine ve birlikte çalıştığımız Yunan otoritesine karşı koyan hiçbir silahlı erkeğe ateş etmekten çekinmeyin. Elbette emirlerinin bir Yunan hükümetinin yetkisiyle sağlamlaştırılması daha iyi olurdu. Leeper, Papandreu'ya sizlere yardım etmesini bildiriyor. *Fethettiğiniz bir şehirde mahalli bir ayaklanma gelişiyormuş gibi davranmaktan kaçınmayın.*

Şehre yaklaşmaya kalkışacak ELAS çetelerine gelince; silahlarınızla bunlara öyle bir ders verebilirsiniz ki, diğerleri öyle bir şeye kalkışmaktan çekinecektir... *Atina'yı elimizde bulundurmak ve ona egemen olmak zorundayız. Kan dökmeden bu işi başarabilmek büyük bir şey olurdu. Fakat gerektiğinde kan da dökerek başarıya ulaşmalıyız.* (Churchill, cilt II, sayfa 256. İtalikler asıl tekstte verilmiştir.)

Scobie bir savaşa girişmek için askeri yönden tam hazırlıklı değildi, çünkü bütün Yunanistan'da 500 İngiliz müfrezesi olduğu halde, elinin altında yalnızca 10.000 asker bulunuyordu. Buna rağmen Churchill, derhal kesin bir çatışmaya girilmesini istedi. Churchill'in ülkenin siyasi unsurlarını hiçbir şekilde göz önüne almadan hareket etmiş olması; ancak Yunanistan'ın her ne bahasına olursa olsun İngiltere'in «sorumluluk» sınırları altında kalmasına karar vermiş olmasıyla açıklanabilir. Aynı gün Leeper'e çektiği telgraf bu kararını pek güzel belirtmekteydi.

Yunan siyasetiyle eğlence olsun diye uğraşacak yada çeşitli eğilimlerdeki Yunan politikacılarının olayları etkileyebileceklerine inanacak konumda değiliz. *Yunan hükümetlerinin kimlerden meydana geldiği seni düşündürmesin.* Bu bir ölüm kalım meselesidir.

Papandreu'yu görevini yerine getirmesi için zorlamalısın ve bunu yaptığı takdirde, bütün güçle-

rimizin kendisini destekleyeceklerini bildirmelisin. Bu kitle ayaklanmasını bir Yunan politikacılar grubunun etkileyebileceği zamanlar geçmiştir. Papandreu'nun tek şansı bizle birlikte başarıya ulaşmaktır. (Churchill, cilt II s. 257.)

Churchill'in bu son gözlemi gerçekten çok isabetliydi: İstifasını vermiş olan Papandreu bunu geri alacak ve savaşın sonuna kadar Leeper'in talimatlarına sorgusuz sualsiz uyacaktı.

İngiliz siyaseti yeterince açıktı, ama Komünist Partisi'yle EAM'ın amaç ve niyetleri halen çelişkilerle doluydu. Silahlı bir çatışma başlatma kararı daha 27 Kasım'da alındığı halde, silahlı hareket, siyasi bir çözüm sağlamaya yardımcı olacak bir şey sayılıyordu. Çatışmanın başladığı 4 Aralık gününden sonra bile, bunun ne denli genişletileceği ve hangi genel strateji içinde bütünleştirileceği konusunda ciddi anlaşmazlıklar vardı. Çünkü EAM üyelerinin önemli bir kısmı, halen bir uzlaşmaya varılabileceğine inanıyor ve bu yüzden de, ELAS'ın bütün gücüyle çarpışmaya katılıp katılmaması gerektiğinde tereddüt ediyordu. İlk başta ELAS savaşçılarına İngilizlerle çarpışmaktan kaçınmaları, sadece Yunan Kraliyet müfrezeleriyle ve polisle çatışmaya girmeleri bildirilmişti. Bu yüzden, İngilizlerin çarpışma dışında kalamayacakları açığa çıktığında bile, ELAS güçleri, İngilizlere ateş etmekten kaçınacaktı. Böylece bütün savaş boyunca İngilizler sadece 237 ölü verdiler. Çatışmaların süresini ve şiddetini göz önüne alırsak, bu sayının ne kadar gülünç olduğu ortaya çıkacaktır. Dikkati çeken bir başka nokta, Selanik'te ve diğer şehirlerde yerleşmiş olan İngiliz birliklerine hiç saldırılmamasıydı. Oysa ELAS, Atina'dan başka her yerde asker ve teçhizat bakımından büyük bir üstünlüğe sahipti. Bir başka paradoks da Atina'da umutsuz bir savaş veren ELAS birliklerini, diğer yörelerde bulu-

nan kuvvetlerle takviye etmek için pek az çaba gösterilmesiydi. Bu paradoksun tek açıklaması, Komünistlerin siyasi bir çözümün varlığına inanmaktan bir türlü vazgeçememiş olmalarıdır. ELAS yöneticileri, bütün güçleri Atina'ya sevkedecek yerde, Epirus'ta kalmış olan bir kaç EDES birliğine karşı saldırıya geçilmesine karar vermişti. Oysa bu birlikler dağılmaya başlamışlardı bile, EDES'in kısa zamanda ortadan kalkması, ELAS'a kırlık yörelerde mutlak bir askeri ve siyasi egemenlik sağlamış, fakat bu arada Atina'daki birliklerinin karşılaştığı güçlükler de artmağa başlamıştı. Gerçi ELAS askerce, sayıları 20.000 kadar olan İngilizlerden daha üstündü ama, birlikleri gerek eğitimden, gerekse teçhizat ve erzaktan yoksundu.

Her şeye rağmen ELAS güçleri ilk günlerde başarı kazanmış ve İngilizleri, şehrin göbeğinde, yüzölçümü bir mil kareden fazla olmayan ve Atina'nın Belgravia'sı(*) Colonaki semtini de kapsayan bir alana kıstırabilmişti. İngiliz mevzilerine karşı girişilecek son bir saldırı, İngilizlerin o güne dek ellerinde tuttukları köprü başını yıkabilirdi. Fakat bunu yapacak yerde, ELAS, Kralcıların denetimi altında olan küçük alanlara karşı saldırıya geçerek çabalarını pek de önemli olmayan amaçlar uğruna harcamıştı. ELAS'ın tam güçle nihai bir saldırıya geçme konusunda bu denli kararsız olması, ateşkesi sağlamak için sarfedilen sürekli çabalar göz önünde tutularak açıklanabilir, çünkü askeri konumu çok üstün olduğunda bile ELAS, bu çabalarından vazgeçmemiştir. Böylece, EAM ve ELAS temsilcileri 10 Aralık günü Scobie'yi ziyaret ederek ateşkes isteyecekti. Fakat talimat almış olan Scobie'nin öne sürdüğü şartlar kayıtsız şartsız teslim olmak demekti: ELAS derhal Atika yarımadasını terketmeli ve silahlarını

(*) Belgravia: Londra'da bütün yabancı elçiliklerin, diplomatların, çeşitli siyaset adamlarının oturdukları bir semt.

teslim etmeliydi. Scobie beş gün sonra sunulan uzlaşma tekliflerine de aynı sertlikle karşılık verecekti. Churchill kaya gibiydi. Stalin'in tutumundan son derece emin olduğundan, ELAS'ı tamamen yok etmeğe ve tam bir teslimiyetten başka bir şeye yanaşmamağa karar vermişti. ELAS'ı Avam Kamarasında Troçkist diye tasvir ederek, Stalin'e göz kırpmış ve 8 Aralıkta Scobie'ye şöyle demişti:

> Bu gece basın, ELAS'ın sulh teklifinden çok sözediyor. Elbette bu meselenin hallolmasından memnuniyet duyacağız. Fakat nüfuzunu kullanarak, kazandıklarımızı yada birliklerimizin halen kazanabileceklerini, iyi niyet uğruna terketmememizi sağlamak zorundasın. Ayaklanmadan önce kabul ettiğimiz şartlardan daha az tatmin edici bir şeyin reddedileceği anlaşılmalıdır.
>
> *Kesin amacımız EAM'ın yenilgisidir. Çarpışmanın sona ermesi buna bağlıdır.* (Churchill, c. II, s. 258)

Uluslararası ve İngiliz kamuoyu büyük ölçüde harekete geçmişti. 13 Aralık günü Sendikalar Birliği (Trade Union Congress), İngiliz Hükümeti'nin Yunanistan siyasetini tasvip etmediğini 137.000'e karşı 2.455.000 oyla, yani ezici bir üstünlükle belirtmişti. Üstelik hatalı istihbarat yüzünden ELAS gücünün yanlış değerlendirildiği de ortadaydı. Bütün bunlara rağmen Churchill kararından dönmeyecekti. Wilson'un yerine Ortadoğu birlikleri Başkomutanlığına atanan Mareşal Aleksandr, Atina'ya asker ve teçhizat yağdırıyordu. 20 Aralık'a kadar güçler dengesi İngilizlerin lehine dönmüş ve Scobie'nin askeri konumu güven altına alınmıştı. Şimdi sorun siyasi bir çözüme ulaşabilmekti. 22 Aralık'ta Churchill, Aleksandr'a şu telgrafı gönderdi:

> Atina - Pire yöresinin dışında askeri bir harekata girişmek söz konusu değildir. Fakat bir Yunan hükü-

metinin çalışabilmesini sağlamak için bu yörede askeri bir temel kurmak zorundayız...

Bunu sağladıktan sonra Yunanistan'da kalmağa niyetli değilim. Nasıl bir şey olacaksa olsun, bu yeni hükümetin milli bir Ordu, yada Milis Kuvveti kurması için gerekebilecek süreden önce, elbette çekilemeyiz. Ümit ederim ki bu ordu yada Milisler, seçimleri, plebistleri, vs. yürütebileceklerdir! Zayıf ve tedirgin bir temele dayanarak görüşmelere girişirsek, siyasi bir çözüm elde edemeyiz. (Churchill, cilt II, sayfa 274)

Noel günü (25 Aralık), Churchill durumu görmek için Atina'yı ziyaret etti. Bütün siyasi partilerin, EAM'ın ve İngiliz otoritelerinin temsilcileri bir konferansa davet edildi. Ne gariptir ki, Sovyet askeri heyetinin başı olan Albay Popov de konferansa çağrılanlar arasındaydı. Albay Popov çatışmalar sırasında tam üniformasını kuşanmış ve gayet sakin bir tavırla, Anayasa Meydanındaki Grande Bretagne (Büyük Britanya) otelinde oturmuştu. Bu otel aynı zamanda Scobie'nin askeri karargahını da barındırmaktaydı. Stalin'in hüsnüniyetini Churchill'in kendisi de takdir edecekti.

Stalin Ekim anlaşmamıza tam anlamıyla sadık kaldı. Atina sokaklarında Komünistlere karşı çarpıştığımız o uzun haftalar boyunca, ne Pravda'dan ne de Izvestiya'dan bir kınama gelmedi. (Churchill, cilt II)

Fakat şimdi de EAM-ELAS temsilciler heyeti kaya gibiydi. Askeri durumlarının kötüleşmesine rağmen, hâlâ siyasi bir zafer elde edebileceklerine inanıyorlardı. Bu yüzden gerçekleşmesi olanaksız bir takım istekler öne sürdüler. Hükümete yüzde elli oranında katılma ve İçişleri Bakanlığıyla diğer önemli bakanlıkların kendilerine verilmesi yolunda daha önce yaptıkları teklifi, bu kez de sundu-

lar. Ayrıca, düzenli Yunan Tugaylarının dağıtılmasını, polis kuvvetleri arasında bir tasfiye yapılmasını ve genel seçimlere Nisan ayından önce gidilmesini istediler. Tabii ki bu istekler kabul edilmedi ve çarpışmalar yeniden başladı. Ocak ayının başlarında ELAS, askeri mevzilerini koruyamaz hale geldi ve 5 Ocakta Atina boşaltıldı.

Komünistlerin tutumundaki bu ikinci sertleşmenin nedenini bulmak oldukça güçtür. Askeri durumlarının ciddi olarak zayıfladığını görmüş olmaları gerekir. Sürekli takviyeler sonucu Scobie, rakipsiz bir üstünlük elde etmişti. İngilizler havaalanını denetimleri altında bulundurmaları sayesinde, çarpışan birliklerini sürekli olarak artırabilmişler ve askerlerinin sayısını 40,000'e çıkarmışlardı. Öte yanda, ELAS güçlerini sağlamlaştırmak için ciddi bir çaba sarfedilmiyordu. ELAS birliklerinin büyük bir kısmı, hâlâ kırlık yörelerdeki önemsiz çeteleri dağıtmak ve ortadan kaldırmakla uğraşıyordu. İngilizlere karşı genel bir saldırıya geçmeyi de düşündükleri yoktu. Zaten böyle bir hareket artık mümkün değildi. Öyle görünüyor ki EAM, yerli ve uluslararası protestoların Churchill'in siyaseti üstünde yaratacağı etkiyi biraz fazla önemsemişti. Belki Churchill'in Atina'ya gelişini usule uygun bir hareket olarak değil, bir güçsüzlük belirtisi olarak yorumlamış ve düşmanın teslim olmak zorunda kaldığını sanarak, bu zorunluktan yeterince faydalanmayı tasarlamıştı. Belki de Sovyet Rusya'nın diplomatik desteğine güvenmişti, ama bu konuda acı bir hayal kırıklığına uğratılacaktı. Çarpışmaların yeniden başladığı günün ertesi Stalin, Papandreu hükümetini resmen tanıdığını bildirecek ve Elçi Sergiev'i Atina'ya tayin edecekti. EAM'ın, durumu bu denli yanlış değerlendirmesinin gerisinde yatan niyetler halen araştırılmaktadır. Yunan Komünist Partisi'nin tutumunu, Tito'nun etkisiyle sertleştirdiği söylenmişse de, bu açıklama doğrulanmamıştır. Ayrıca KKE'nin Stalin'in istekleri karşı-

sında ne denli uysal davrandığı göz önüne alındığı takdirde, bu tutumun nedeninin Sovyet teşvikleri olabileceği belirtilmiştir. Fakat bütün resmi ve gayriresmi kaynaklar, hiç olmazsa bu dönemde Stalin'in tutumunun cesaret verici olmadığını kanıtlamaktadır. Aslında, KKE'nin bu önemli günlerde saptadığı strateji henüz bilinmemektedir. Açık lanması güç bu yanlışların, sallanmaların ve tereddütlerin sorumluluğun kime ait olduğu sorusu, Komünist yöneticilerin, zaten meydanda olan yetersizliklerine bağlanamaz. Yunan Komünist hareketinin gerçek karar verme mekanizması, ancak sürgündeki Yunan Komünistlerinin tarihlerini yazma zamanı geldiğine karar vermeleriyle aydınlanacaktır.

Ay sonunda daha büyük yankılara yol açacak olaylar gelişiyordu. Askeri durumları gittikçe kötüleşirken, ELAS birlikleri, işbirlikçi ve faşist çetelere karşı uyguladıkları cezaların şiddetini artırmakla kalmayıp, sivilleri de rehin olarak almağa başladılar ve bu kişileri çabucak Atina'dan kaçırıp dağlara götürdüler. Bu rehin alma işlemi gelecekte Sağcı hükümetlerinin en önemli ve etkili propagandalarından biri haline gelecek ve halkın bağlılığının yavaşça soldan sağa doğru kaymasında çok önemli bir rol oynıyacaktı. Bu acımasız işlemin yaygınlığını kesinlikle saptayabilmek olanaksızdır. Yalnız Atina yöresinden alınan rehin sayısının 15.000 ile 35.000 arasında olduğu söylenmiştir. Öyle görünüyor ki, bu kişilerin 4.000 kadarı öldürülmüş yada kötü şartların sonucunda ölmüştür. Fakat bu hareketlerin sadece komünistler tarafından yapılmadığını da belirtmek gerekir. Aralık - Ocak ayları arasında Yunan ve İngiliz otoriteleri, sadece Atina yöresinde 15.000 kişiyi tutuklamışlardı. Bu kişilerin hemen hepsi Kuzey Afrika'da toplama kamplarına gönderilmiş, çoğu da bir daha ülkeye dönememişti. Askeri yenilgiden çok, Aralık ayının son günlerinde yapılan terör komünistlerin

trajik sonuna yolaçacak; üstelik bu, yalnız komünistlerin değil, bütün ilerici güçlerin trajik sonu olacaktı.

Askeri üstünlük sağlayan İngilizler, siyasi sorunu ele aldılar. Bu sorun rejimin şekli ve hükümetin kimlerden meydana geleceğiyle ilgiliydi. Churchill'in baskısıyla Kral, ülkeye derhal dönme fikrinden vazgeçmiş ve kendi yerine bir naibin atanmasını kabul etmişti. 10 Ocak 1945 günü naipliği kabul eden Başpiskopos Damaskinos, çarpışmaların sona ermesi gerektiğini bildirdi. Papandreu görevini yerine getirmişti. Komünistlerin yenilgisine yol açan siyasi entrikalar kendi içyüzünü ortaya çıkarmıştı. Artık arabulucu olabilecek yetenekte, fakat İngilizlerin planlarına hizmet edecek kadar da uysal yeni bir kişi bulmak gerekiyordu. Namuslu, ama kararsız bir emekli asker olan Nicholas Plastiras, yönettiği 1922 ihtilalinin Kral aleyhtarı ve taviz vermeyen cumhuriyetçi ruhunu canlandırıyor ve bu yüzden, öne sürülen her iki şarta da uyuyordu. Fransa'da 10 yıl sürgün kaldıktan sonra, bir kaç hafta önce Atina'ya gelmişti. Tabii bu süre zarfında yeni siyasi gerçeklerle tüm ilişkisi kesilmişti. İngilizler'in kendisine ihtiyaçları kalmadığı zaman açıkladıklarına göre, kandırılarak Krala bağlılık yemini de etmişti. General'in başbakanlığa atanmasını, Komünistler bir uzlaşma belirtisi olarak kabul ettiler ve 11 Ocakta ateşkes imzalandı.

Ateşkes savaşın sona erdiğini belirtiyordu. Fakat ülke harabolmuştu. Yunanistan'daki yıkım ancak Yugoslavya, Polonya ve Rusya'dakiyle karşılaştırılabilir. 1940 ile 1944 yılları arasında 550.000 kişi, yani nüfusun yüzde sekizi ölmüş ve toplam milli servetin %34'ü çökmüştü: 401.500 ev tamamen harap olmuş, böylece 1.200.000 kişi evsiz barksız kalmıştı; 1.770 köy yıkılarak ortadan kaldırılmış; büyük limanlar, demiryolları, buhar makineleri, telefon ağları, sivil hava alanları ve köprüler tamamen yı-

kılmış; yük gemileri tonajının %73'ü, yolcu gemilerinin %94'ü batmış; yolların %56'sı yıkılmış; hususi arabaların%65'i, kamyonların %60'ı otobüslerin, %80'i ortadan kaldırılmış; atların ve sığırların %60'ı küçük hayvanların %80'i ölmüş ve ormanların %25'i yanmıştı. 1944 yılında tahıl üretimi %40, tütün üretimi %89 ve kuru üzümü üretimi de %66 oranında bir azalma göstermişti.

Uzun ve hararetli tartışmaların sonunda, EAM ile İngilizler ve Plastiras hükümeti arasında 12 Şubat günü Varkiza Anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre, bütün gerilla grupları dağıtılacak ve ELAS iki hafta içinde silahlarını teslim edecekti. EAM hükümette temsilci bulundurmayacak ve Plastiras hükümeti, bir yıl içinde krallık sorunu üstüne bir plebisit düzenleyecekti. Öte yanda, Komünist Partisi siyasi çalışmalarını sürdürebilecek, ELAS ve EAM savaşçıları affedilecekti. Fakat bu son şart önemli bir anlaşmazlık konusu oldu. Af normal ceza kanununa tabi suçları kapsamıyordu. Bu ise, öldürücü sonuçlar doğuracaktı. EAM yöneticileri hakkında hiçbir işleme girişilmiyecekti ama, gerillalar sınırsız cezalara uğrayacaklardı. Çünkü ceza kanunu biraz çekiştirildiğinde, bütün gerilla faaliyetleri suç olarak bunun kapsamına girebilirdi. Bu sakat anlaşma yüzünden onbinlerce gerilla ıstırap çekecek, fakat çalışmaları «siyasi» diye tanımlanan yöneticilere hiç dokunulmayacaktı. Komünistlerin Atina yenilgisine rağmen, ülkenin büyük bir çoğunluğunu ellerinde bulundurdukları bir dönemde tamamen teslim olmaları, anlaşmaların ardından başlayacak olan beyaz teröre kanuni bir zemin hazırlayacak ve nihayet içsavaşa yolaçacaktı. Bu kez de açıklamamıza yardımcı olacak öge, Sovyet baskısıdır Yunan Komünist Partisi Siyasi Bürosu Üyesi Partsalides, sonraları düşmana teslim olmakla suçlandığında, açıkça dış baskıları ima edecekti. Varkiza Anlaşması'nın Yalta Konferansı'nın yapıldığı sırada imzalanmış olduğu unu-

tulmamalıdır. Belki de Stalin, hüsnüniyetini kanıtlamak için biraz acele etmişti.

Komünistler Varkiza anlaşmasının şartlarını harfiyen yerine getirdiler. Anlaşmaya uygun olarak, 100 top, 81 havan topu, 410 makineli ve 2.115 otomatik tüfek, 138 hafif havan topu, 48,653 tabanca ve tüfek ve 57 tank - savar silahı (bu sayı şartlarda kabul edilenden çok daha fazlaydı) otoritelere teslim edildi. Yine de Komünistler önemli bir miktar silah ve cephaneyi devretmeyeceklerdi. Bu hareketin nedeninin, komünist yöneticilerin bu silahları başka bir çarpışmaya saklamak yolunda bir karar almaları olduğu sanılmamaktadır. Fakat yiğit gerilla savaşçısı Aris Velouchiotis'in de aralarında olduğu bir takım ELAS grupları, anlaşmayı tanımayarak bir kere daha dağlara çekilmişlerdi. Beyaz terör genişledikçe, silahlarını terke yanaşmayan ELAS savaşçılarının sayısı da artıyordu. Fakat silahların sükünet içinde ve çabucak teslim edilmesi için emir vermiş olan Komünist Partisi ve EAM, artık bu savaşçılarla bir ilişkileri kalmadığını belirteceklerdi. Aris yakalanacak ve öldürülecekti. Buna rağmen bir çok arkadaşı onun örneğini izleyecek ve gerek tutuklanmadan gerekse ölümden kaçmak üzere dağlarda kalacaktı.

1945 yılının ortalarında beyaz terör korkunç boyutlara erişmişti. 5 Haziran günü Plastiras ile yeniden canlanan Merkez Partilerinin liderleri Sophoulis, Kafandris, Mylonas ve Çouderos bir bildiri yayınladılar. Bu arada görevini tamamlayan Plastiras da azledilmiş ve yerine başkası getirilmişti. Bu bildiride şöyle deniyordu:

> Aşırı sağın Aralık ayından sonra bütün ülkede başlattığı terör, hergün şiddetini artırmaktadır. Bu terörün gelişmesi ve yaygınlaşması, Kralcı olmayan tüm yurttaşların hayatını çekilmez bir hale getirmekte, ayrıca özgür bir plebisitin yada seçimlerin ger-

çekleşebileceği konusundaki ümitlerimizi tamamen ortadan kaldırmaktadır. Almanlar tarafından silahlandırılmış ve onlarla işbirliği yapmış olan aşırı sağın terörist kuruluşları, ne silahlarını terke zorlanmış, ne de kanuni bir işleme tabi tutulmuşlardır. Bugün bu kuruluşlar bütün demokratik düşünceyi boğmak üzere emniyet güçleriyle işbirliği yapmaktadır.

Emniyet güçlerinin büyük bir kısmını aşırı sağcılar meydana getiriyordu. Yani emniyette herhangi bir tasfiyeye girişilmemiş, bilakis o güne dek «özel» bir temele dayanarak çalışmış olan kuruluşların üyeleriyle emniyet güçleri daha da zenginleştirilmişti. O dönemin Savaş Bakanlığı müsteşarı sonradan şunları söyliyecekti. «İlk Millı Muhafız Birlikleri benim teşebbüsümle, Güvenlik Taburları'nın üyeleri arasından kurulmuştu.» Resmi emniyet güçlerinin ve onlarla tam bir işbirliği içinde olan Grivas yönetimindeki «X» adlı bir kuruluşun başlıca amacı, eski ELAS gerillalarının cezalandırılması ve öldürülmesiydi. 1945 yılının Şubat ve Temmuz ayları arasında 20.000 kişi tutuklanmış, 500 den fazla insan öldürülmüş ve Yunan hükümetinin bildirdiğine göre, 2.961 kişi ölüme mahkum edilmişti. 1945 yılının Aralık ayında Adalet Bakanı şöyle bir açıklama yapmıştı:

> ...hapiste olan kişilerin sayısı 17.984'dür. Bunların 2.388'i kanunen mahkum edilmiştir. 15.596'sı ise tedbir olarak alıkonmaktadır... EAM/ELAS üyeleri olarak gösterdikleri faaliyetlerden ötürü 48.956 kişi hakkında kovuşturma açılmıştır. Tahminlerimize göre halen tutuklu olan kişileri de hesaba katarsak, yargılanacakların sayısı 80.000'i aşacaktır.

EAM'ın verdiği bilgiye göre, Varkiza Antlaşması'ndan seçimlerin yapıldığı 31 Mart 1946 tarihine kadar, 1.289 kişi öldürülmüş, 6.671 kişi ağır yaralanmış, 31.632 kişiye işkence edilmiş ve 84.931 kişi tutuklanmıştı.

Bu arada Şubat ayında Yalta Konferansı toplanmış ve Churchill ile Stalin arasında Balkanlar üstüne daha önce yapılan anlaşma onaylanmıştı. Fakat bu konferansın uluslararası durumla ilgili imaları daha genişti; çünkü önceki anlaşmaların geçici olduğu iddia edildiği halde, bu Konferansta Balkan'lardaki nüfuz bölgeleri kesinlikle saptanmıştı. Isaac Deutcher'in belirttiği gibi, Stalin burjuva müttefikleriyle yaptığı pazarlığı garip, hatta Bizansvari bir kanuni titizlikle sürdürmüştü. Yunan Komünistlerinin trajedisi de bu noktayı görememiş olmalarıydı... Savaşın sonunda Fransız ve özellikle İtalyan komünistleri, aşırı sağın benzer, ama daha az önemli tahrikleriyle karşılaşacaktı. Yunan komünistlerinin tutumu ise bunlarınkine hiç benzemeyecek ve gayet sınırlı bir görüşe saplı kalacaktı. Kendisine karşı tertiplenen suikastten sonra intikam duygularının bir yana bırakılması ve insaflı davranılması için çağırılarda bulunan Togliatti'yi hatırlamak bile yeter. Oysa tam tersine, yapılan işkenceler Yunan komünist hareketini daha ihtilalci bir tutuma sürükleyecekti.

1945 yılının Haziran ayında Yunan Komünist Partisi Genel Sekreteri Zachariades ülkeye döndü ve derhal eski görevine başladı. Moskova tarafından eğitilmiş olan Zachariades, Metaxas hapishanelerinde üç yıl yattıktan sonra Almanya'ya gönderilmiş, orada bir toplama kampında hapsedilmiş ve hayatını mucize kabilinden kurtararak yurda dönmeyi başarabilmişti. İlk başlarda Zachariades, İngilizlerin Yunanistan'daki egemenliğini tamamen kabullenmiş, askerlerin dağıtılması ve silahlı çarpışmanın sona ermesi hakkındaki kararı da onaylamıştı. Fakat Komünist strateji duruma uygun bir hale getirildiği halde, olayların daha derin bir değerlendirilmesi yapılmamıştı. Zachariades'in tek düşüncesi Sovyetlerin isteklerine uymaktı. Stalin'e körükörüne bağlı olması ve Yunanistan'ın kuzey Epirus'taki topraklar üstüne iddia ettiği hakları tanı-

mak isemeyişi, komünistlere karşı yapılan propagandanın güçlenmesine yardım etti. Yunanistan'ın Batı Blokuna bağlanmasını kabul ederek, bunu «İngiliz - Akdeniz ile Avrupalı (Rus) - Balkan kutuplarını birbirine bağlayan Yunan ekseni» diye tanımladı. Fakat bu tanımlamayı ancak Stalin dikte ettiği sürece kullanacaktı.

Komünistler şimdilik bütün ümitlerini, ülkenin üzücü ekonomik durumunun kaçınılmaz olarak doğuracağı sosyal karşılıklara bağlamış gibiydiler. İşgal sırasında ekonominin tamamen çökmesi sonucu hızla yaklaşan enflasyon durdurulamadı ve Birleşmiş Milletler Yardım Teşkilatı'nın (UNRRA) bütün çabalarına rağmen onarım programı etkili olmadı. Hatta bir takım vilayetlerde büyük bir yiyecek kıtlığı başgösterdi. Plastiras'ın yerine geçen kukla hükümetler yoz ve güçsüzdüler. Otoriteleri ise, kağıt üstünde kalmaktan öteye gitmiyordu. Böylece ülke yeni bir karışıklığın içine girdi.

Gerçek güç hâlâ İngiliz Ordusu'nun elindeydi ve Scobie, İngiliz elçisi Leeper ile birlikte, hem hükümetleri, hem de bunların izleyeceği siyasetleri zorla kabul ettiriyordu. 1945 Ocağı ile 1946 Temmuzu arasında sekiz hükümet kurulmuştu. Bunların en uzun ömürlüsü, Ortadoğu ordusunda 1944 yılında çıkan ayaklanmanın bastırılmasında önemli bir rol oynıyan Amiral Voulgaris başkanlığındaki hükümet olmuştu. 1945 yılında İngiltere'de İşçi Partisi'nin iktidara geçmesi de İngiliz siyasetinde hiç bir değişikliğe yolaçmadı. Aşırı Kralcı grubun Orduda ve emniyet güçlerinde idareyi ele geçirmesine karşı çıkmak istiyen her Yunan hükümeti, İngiliz Askeri Heyeti'nin vetosuyla karşılaşıyordu. Ayrıca, daimi bir Ekonomik Heyet kurulmuştu. Bağımsız bir İktisadi İşler Bakanlığı gibi çalışan bu heyet, yardım fonlarının faaliyetlerini düzenliyor, hatta para basma işlemini de yürütüyordu. İngiliz ekonomik denetiminin sertliği, ülkenin iktisadi güçlüklerini daha da

artırmıştı. Bütün önemli kararların Londra tarafından onaylanması gerekiyordu. Öyle ki, 1946 Haziran'ında Londra'yı ziyaret eden Başbakan Çaldaris'in başlıca isteklerinden biri, İngiliz Elçisine yada heyet başkanına silahlanma, teçhizat, askerlerin tayını ve üniformaları gibi konularda derhal karar verme yetkisinin tanınmasıydı.

İngilizlerin savaş öncesi ekonomik nüfuzları da güçlenmiş, savaştan önce kurdukları ve işlettikleri, Atina - Pire seferleri yapan tramvay ve tren hatlarının sular idaresinin ve elektrik enerjisi şirketinin yönetimini tekrar ellerine geçirmişlerdi.

Seçimlerin 1946 yılının Mart ayında yapılması kararlaştırılmıştı. Gittikçe artan terör sağdan başka her siyasi grubun seçim kampanyasını yürütmesini, imkansız demiyelim ama, oldukça güç kılıyordu. Yalnız Komünistler değil, savaş öncesi liberallerinin mirasçıları olan Merkez Grupları bile oynanacak seçim farsını tanımayacaklarını belirtmişlerdi. Dışişleri Bakanı Ocak ayında ve Başbakan yardımcısı Kafandaris Martta istifa ettiler. Kendilerini onüç hükümet üyesi izledi. Hepsi de durumda asgari bir normale dönüş görülünceye dek seçimlerin ertelenmesini istiyordu. Fakat İngiliz Dışişleri Sekreteri Bevin, Başbakan Sophoulis'in seçimleri erteleme isteğini sert bir şekilde reddetti ve seçim tarihi 31 Mart olarak kaldı. Bunun üzerine Komünistler ve Merkezci Cumhuriyetçilerin büyük bir kısmı, yine öldürücü bir hata işlediler. Seçimlere katılmamaya karar vererek, çok önemli olan gelecek dört yıl boyunca, demokratik Yunan güçlerinin mecliste temsil edilmemesine sebep oldular. Oysa beyaz teröre rağmen, kurulmakta olan yeni siyaset dünyasına hiç olmazsa varlıklarını kabul ettirecek şansa sahiptiler. Seçimlere katılmayışları, Bevin'in siyasetine nefis bir şekilde uymuştu. Aday gösterilmesi için saptanan bitiş tarihinden iki gün sonra, Solcu güçlerin önemli bir kısmı, verdik-

leri kararı bir kere daha gözden geçirmek isteyerek, bitiş tarihinin ertelenmesini dilediler. Fakat Bevin bu kez de vetosunu kullanarak Sophoulis'e engel oldu. Böylece Yunan halkının yarısı, yeni mecliste temsil edilmeyecek ve tek muhalefet şekli, parlamento dışı muhalefet olacaktı. Bir kere daha yöneticileri, Komünist Partisi'ni, seçimlere katılmamanın açık bıraktığı tek iktidar yoluna, yani iç-savaşa sürükliyeceklerdi.

Seçimler sırasında başlıca mesele Krallık sorunuydu. Metaxas dönemi öncesinin partileri, dağınık kalıntılarını bir araya toplayarak yeniden örgütlemeyi başarmışlardı. Konstantin Çaldaris yönetimindeki Popülistler, Krallığın tarafını tuttular ve 600.000 oy alarak ezici bir çoğunluk elde etiler. Seçmen listelerinde yer alan 2 milyon 200 bin kişiden oy vermiş olanların sayısı ancak 1 milyon 100 bini aşıyordu. Yani seçime katılmayan yurttaşların oranı yüzde elliye yakındı. EAM taraftarlarının büyük bir çoğunluğunun listelerde yer almadığı, devlet mekanizmasını ellerinde bulunduran sağcıların yaygın olarak kullandıkları bir kereden fazla oy kullanma işlemi ve ülkede hüküm süren açık terör havası göz önüne alındığında, seçilen Meclis ile kamuoyunun düşüncesi arasındaki uyuşmazlık daha da belirginleşmektedir. Fakat halk temsil edilmemiş olsa da, seçimler hükümeti meşrulaştırmış ve yeniden canlanan Kralcılığı pekiştirmişti. Eylül ayında Krallık konusunda yapılan referandum beklenen sonucu getirdi. Kral George'un ülkeye dönüşü yüzde 68.9 oranında bir çoğunluk tarafından onaylandı ve Kral derhal ülkeye döndü.

Böylece İngiliz siyaseti tam bir başarıya ulaşmış oluyordu. Askeri alanda İngilizlerin müttefikleri, büyük bir özenle korunan ve silahlandırılarak ELAS'a karşı kullanılan aşırı sağcılar ve işbirlikçi gruplar idi. Siyasi müttefikler ise, savaş öncesi siyaset dünyasının ilerici ve Cumhu-

riyetçi unsurları arasından seçilmişti. Bu kişiler arabulucu ve uzlaştırıcı tavırlar takınabilirlerdi ve nitekim Papandreu, Plastiras, Sophoulis, bu tavrı yüklenmek üzere görev başına çağrılmışlardı. Varlığı, sağ kanat egemenliğinin onaylanması olarak yorumlanacak Kral ise, büyük bir dikkat ile ülkeden uzak tutulmuştu. Hükümetlere bir uzlaşma çizgisi izlemeleri salık verilirken, ordunun ve emniyet güçlerinin yeniden kurulması işlemi daha dikkatsiz (!) ellere teslim edilmişti. Ülkeye egemen gücün 1945 yılından itibaren yavaş yavaş geliştirilen bu iki cephesi, yani siyasi görünüm olarak demokratik, fakat baskı mekanizması açısından Kralcı ve faşist olan yüzleri, gelecekte çok önemli bir rol oynıyacaktı. Yeni ordunun hükümet otoritesine tabi olmayan özerk bir bütün olarak kurulması işlemi, içsavaşın sona ermesinden sonra da sürdürülmüştü. 1952 ve 1963 yılları arasında sağ kanat iktidarda olduğu halde, ordunun «dokunulmazlığı» devam edecek ve İngilizlerin daha 1944 - 46 yılları arasında kurmayı tasarladıkları, Kral'ın sözde otoritesi altındaki silahlı kuvvetlerin bu özel konumu, Yunan siyasi oyununa egemen bir unsur olacaktı.

Fakat artık kurumlaştırılmış olan beyaz terör öyle bir boyuta erişmişti ki, neredeyse kendi amaçlarını kendi elleriyle yıkacaktı. 1946 yılının Mart ayına kadar tutuklanan kimselerin sayısı 85.000'e ulaşmıştı. Kurbanlarının sayısını daha da artırmak isteyen «X» çeteleri ise, taşra eyaletlerine sürekli akınlar yapıyordu. Yeni Çaldaris hükümeti durumu kontrol etmek için hiçbir çaba sarfetmiyordu. İşbirlikçilere, resmi olmasa bile, gayri resmi bir şekilde eski yetkileri iade edilmiş ve Quisling hükümetleri tarafından çıkarılan kanunlardan müktesep hak olarak yararlanılması onaylanmıştı. Artık Sağ müfritleri hiçbir şekilde kısıtlanmıyor ve rahatsız edilmeden faaliyetlerini sürdürüyorlardı.

Quisling'lerin canlanışı Yirminci Yüzyıl Fonu'nun(*) *Yunanlılar üstüne rapor* (1947) adlı yayınında pek güzel verilmektedir: «Tanınmış zengin işbirlikçiler, yani sanayiciler ve diğerleri hükümetten himaye ve yardım gördü, hatta kendileriyle çeşitli mukaveleler imzalandı» (s. 35). UNRRA'nın malları bu işadamlarına satılıyor, bunlar da bu malları büyük bir kârla yeniden satışa çıkarıyordu. Durumun dengesizliği ise, yeni spekülasyon fırsatları yaratıyordu: «Sanayiciler ve işadamları... kendilerine en az yüzde 40 kâr vadetmeyen yatırımlara girişmekten kaçınmaktadır, çünkü paralarını döviz işlemlerinde kullanarak, bu kadarını rahatça elde edebilirler» (s. 75). Toplam özel gelirin yarısından fazlası bin ailenin, yani nüfusun %0.5'nin elinde bulunuyordu (Mathiopoulos, *Geschichte der Sozialen Frage in Griechenland,* sayfa 164). O dönemde yardım işlerini yürüten Amerikalı Paul Porter şöyle demişti: «Vurguncular, yani tüccarlar, spekülatörler ve karaborsacılar; servet ve lüks içinde yüzmektedir. Hiçbir hükümet bu sorunu etkili bir şekilde halletmeğe çalışmamıştır. Oysa büyük insan kitleleri geçimlerini zar zor sağlıyabilmektedir» (*Economic Report,* April 1967).

Somut bir örnek bu duruma daha büyük bir açıklık getirecektir. Bay Çironikos işgal boyunca Quisling hükümetinin ikinci başkanıydı. Sürgün hayatını Bükreş şehrinde geçiren Kral George ile 1920'lerde tanışmış ve onunla dost olmuştu. O sırada Bay Çironikos İngiliz petrol hisselerinin Bükreş temsilcisiydi. Çironikos İkinci Dünya Savaşının başlamasından birkaç gün önce ilk defa yurda gelmişti. Almanlar ülkeyi işgal eder etmez, Quisling hükümetinin iki numaralı adamı olmuş; kendisine ekonomik işlerin yürütülmesi görevi verilmiş ve işgal sonuna

(*) 1919 yılında ABD'nin Massachusetts eyaletinde kurulmuştur. Eğitim sorunları, sosyal ve ekonomik sorunlar üzerine araştırmalar yapar, her yıl bir rapor yayınlar.

dek bu görevde kalmıştı. Almanların Yunanistan'ı terketmesinden sonra Bay Çironikos onları izleyen pek az kişiden biriydi. Almanya'nın çökmesiyle Amerikalılar tarafından yakalanmış ve Yunanistan'a gönderilmişti. Bir işbirlikçi olarak ölüme mahkum edilmiş ve tabii bu ceza yerine getirilmemişti. Kısa bir süre emniyet merkezinde lüks koşullar altında kaldıktan sonra serbest bırakılmıştı. 1952'de Mareşal Papagos hükümeti başa geçtiğinde, Çironikos eski itibarını yeniden elde etmiş ve Koordinasyon Bakanı Spiridon Markezinis'in özel danışmanlığına atanmıştı. Markezinis ise, Kral George'un Ortadoğu özel sekreterliğini yapmış, 1946 yılında Krallık konusunda düzenlenen referandumun mali işlerini yürütmüş ve bu iş için kendisine *tam bir yetki* tanınmıştı. 1952 yılında Markezinis, Sağ kanadın yükselen yıldızıydı ve bir ekonomi sihirbazı sayılıyordu. Markezinis'in Yunanistan ile Bundesrepublik arasındaki ekonomik ilişkileri yeniden kurmak amacıyla Federal Almanya'nın başkentine yapacağı resmi ziyareti düzenlemek üzere Çironikos Bonn'a gönderilmişti. Bir yıl sonra Siemens - Telefunken skandalı ortaya çıktı: Markezinis'in, Federal Almanya Ekonomi Bakanı Ludwig Erhard'a Yunan radyo neşriyatı sisteminin Telefunken'e ve milli telefon şirketinin de Siemens'e verileceğini vadeden mektubu kamuoyuna açıklandı. Sanki savaştan önce yürürlükte olan yerli ve yabancı kapitalist çıkarlar arasındaki bağlar, savaşa rağmen sürmüş ve savaş sonrası karışıklık yatışır yatışmaz hiç parçalanmamış bir biçimde ortaya çıkmıştı.

Komünist Partisi içindeki dağınıklık da doğal olarak artmıştı. Partinin tutumuna rağmen, dağa çıkan eski gerilla savaşçılarının sayısı gittikçe artıyordu. Bu kişiler kısa bir süre sonra «kendini savunma birlikleri» halinde örgütlendiler ve dağlarda zaman zaman patlak veren çarpışmalar sıklaşmaya başladı. Ayrıca binlerce gerilla sınırı aşarak

Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'a geçtiler. Buna rağmen, Komünist Partisi yöneticileri izlemeleri gereken yolu saptayamadılar. 1945 yılının Eylül ayında yapılan Yedinci Parti Kongresinde bütün ülkede bir gerilla savaşının başlatılması ima edilmişti, ama bu karar ancak 1946 Şubatında, genel seçimlerin bir oyun olacağı anlaşıldığı zaman alınacaktı.

Ülkenin iç gelişimi Komünistlerin siyasetindeki bu değişikliği açıklamak için yeterli değildir. Sovyetlerin bu yeni ayaklanmayı teşvik ettiğine dair kesin deliller yoktur, ama Sovyet tutumunun 1945'in ortalarına doğru sertleştiği belirtilmelidir. Potsdam Konferansı sırasında Molotov, İngilizlere bir muhtıra sunarak «eski ve kesinleşmemiş bir yetkiye dayanan» İngilizlerin Yunanistan sorununu idare ediş biçimlerini Sovyetler Birliği'nin tasvip etmediğini, hatta bunu protesto ettiğini ilk kez bildirdi. Ayrıca Stalin, Yunanistan'da Sovyetler Birliği'ne bir askeri üs verilmesini istedi ve yer olarak Selanik'i yada Alexandroupolis'i ileri sürdü. Churchill bu isteği yeterince reklam edecekti.

Komünist Partisi'nin Yedinci Kongresi, Potsdam Konferansı'ndan birkaç hafta sonra yapılmış ve bir ayaklanma ihtimali ilk kez bu kongrede ortaya atılmıştı. Fakat durum altı ay muallakta kalacaktı. Sovyetler Birliği, ancak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ilk toplantısının yapıldığı 1946 yılının Ocak ayıda İngiliz birliklerinin derhal Yunanistan'ı terketmesini isteyecek, silahlı çarpışmayı başlatma kararı ise Şubat ayında alınacaktı. Fakat Yunanistan Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi üyeleri, daha 1945 yılının Aralık ayında Yugoslavya ve Bulgaristan Genelkurmay temsilcileriyle Bulgaristan'ın Petrich şehrinde bir toplantı yapmışlardı. Bu toplantıda yer alan görüşmelerin aslı açıklanmamıştır, ama bunların böyle bir ayaklanmanın tatbik imkanı ve Yugoslavlarla

Bulgarların vereceği askeri yardımla ilgili olmaları gerekir. Nereye kadar yardım teklif edilmişti? Sovyetler Birliği, Yunan Komünist Partisini, bir çarpışma başlatması için açıkça teşvik etmiş miydi? Stalin, Komünistlerin yönetimi ele geçirebileceklerine inanıyor muydu, yoksa Yunanistan'ı uğrunda feda ettiği Balkanların gerilimini artırmak mı istiyordu? Bu sorulara henüz bir karşılık veremeyiz. Fakat hiç şüphe yok ki, Sovyet nüfuzu 1944 yılının ortalarında Komünistlerin tutumlarını yumuşatmalarından sorumlu olduğu kadar, 1946'da silahlı çatışmanın başlamasından da sorumluydu. Yunan gericilerinin uzlaşmaz tutumuyla Sovyet etkisi bu kez de üç yıl süren bir içsavaşa yolaçtı.

Yine de Komünist Partisi'nin siyaseti sallantıdaydı. Partinin 1946 Nisanında yapılan milli konferansında bu konuya değinilmemişti bile. General Markos Vafiades'in, dağlarda «demokratik orduyu» kurmak üzere görevlendirildiği Ağustos ayında dahi, Komünistler silahlı bir çarpışma'dan kaçınabilmeyi ümit ediyorlardı. Savaş başladığı halde, ta 1947'nin Temmuzuna kadar, durumun normale dönmesi için hükümete baskı yapmaları yolunda Merkezcileri kandırma çabaları sarfedilmişti. Fakat komünistler bu kez de pazarlığa girişme yetilerini abartmışlardı. Savaşta elde ettikleri ilk başarılardan cesaretlenerek, İngiliz ve Amerikan niyetleri hakkında ise trajik bir cehalet sürdürerek bir takım istekler öne sürmüşlerdi. Bu koşullar altında bu istekler ancak aşırı sayılabilirdi. Yakın bir geçmişte yer alan plebisitin ve genel seçimlerin onayladığı Kralcı Hükümet, hem İngiliz hem de Amerikan hükümetlerinden askeri, maddi ve manevi yardım görüyordu. Küçümsenemeyecek bir savaş gücü haline gelmekte olan ordu da bu hükümeti destekliyordu. Hükümet tartışmalara eşit bir temel üstünde girişmeyi kabul edemezdi. Birbiri ardına bütün teklifler reddedildi. Yunanistan kendi gele-

ceği üstünde ölçülemeyecek kadar geniş yankılar yaratacak olan içsavaşa doğru ilerliyordu. Bu kez de ok yaydan fırlamıştı.

7 İçsavaş (1946 - 1949)

Komünist Partisi'nin silahlı bir çarpışma başlatma kararı hakkında başka ne denirse densin, kanımca bu, güçler dengesini değerlendirirken yapılan temel bir yanlışa dayanıyordu. Gerçi ekonomi mahvolmuştu ve sürekli dış yardım almadan, bir düzeltme hareketine girişmek olanaksızdı; hükümet ise halkın duygularını temsil etmekten uzaktı. Fakat bu koşullar altında dahi Yunanistan, 1944'-dekinden farklı bir konumdaydı. EAM çerçevesi içinde KKE ile işbirliği yapan bütün küçük partiler artık Komünistleri terketmişlerdi. İç durumun Varkiza'dan sonra nisbeten dengeye kavuşması, ülkenin normal bir siyasi hayata döneceği kanısını doğurmuştu. Bu yüzden komünist olmayan solcu güçleri yeniden bir araya toplamak için çalışmalara başlandı. Bu güçlerin siyasi etkinliği pek fazla olmadığından, bu çalışmalar ciddi yankılar yaratamadı. En önemlisi, artık yalnız kalan Komünistler kendilerini geniş bir halk koalisyonu olarak gösteremezlerdi ve ideolojilerini açıkça ortaya koymak zorundaydılar. Daha sonraları Zachariades yönetimi, bu harekete günün koşullarına uy-

gun olmayan «sosyalist - ihtilalci bir nitelik» vermekle suçlanacaktı. Fakat komünist olmayan unsurların yeni bir silahlı çarpışmaya katılmak istemeyişleri, Zachariades'in suçu değildi. Halkın büyük bir kısmına altı yıl sürekli çarpışma yetmişti. EAM'ın işgal sırasında uyguladığı Milli Cephe Stratejisi ise, köylüleri komünist bir rejim kurmak için çarpışmaya ideolojik yönden hazırlayamamıştı. Bunların yanısıra, işgal sırasında EAM'ın başlıca destekleyicileri olan orta sınıflar, bugün yeni bir savaşın tamamen karşısındaydılar. Ekonomik durum normale dönmüş sayılamazdı ama, orta sınıfların tek ve en acil gereksinmesi ekonomik istikrarın sağlanmasıydı. Bu yüzden sürekli bir karışıklık ihtimali bu sınıfların çıkarlarına ve arzularına ters düşmekteydi. Şehir nüfusunun savaş öncesi sınıflanmasının kaba hatları yeniden belirmeğe başlamıştı. Doğal olarak orta sınıfların çoğunluğu, sarsılan konumları düzeltecek bir duruma taraftardılar. Aralık ayının son günlerinde Komünistlerin yaptığı terör ve Kralcı hükümetlerin propagandacılarının bunları ustalıkla abartmaları, EAM'ın eski destekçilerinin çekimser kalmasında büyük bir rol oynadı. Gerçi halkın önemli bir kısmı çarpışmanın haklı olduğuna inanıyor ve Komünistlerin tarafını tutuyordu ama, saydığımız nedenlerden dolayı KKE yeni savaşı başlatırken büyük bir direnişle karşılaştı. Sonraları, KKE Merkez Komitesinin üyelerinden olan Zisis Zographos «silahlı çarpışma kararının kitlelerin duygularına ters düştüğünü» kabul edecekti. Bir çok parti görevlileri ve üyeleri bile, bu kararı tasvip etmemişti.

Komünist Partisi'nin izlediği yol, en az EAM üyelerinin tutumu kadar önemliydi. Komünist gücün çekirdeği olan şehir örgütleri üyelerine, şehri terkedip gerillalara katılma izni verilmemişti. Marksist - leninist doktrine göre nihai çatışmalar şehirlerde yeralacağından, gerilla savaşının stratejik önemi ikinci derecede kalıyordu. Sol

eğilimli olan askeri örgütlerin bile, dağlardaki Demokratik Ordu'ya katılması engellenmişti. İşgal sırasında yapılan yanlışlar bugün daha büyük bir ölçüde tekrarlanıyordu. 1947 yılının ortasına kadar Zachariades, gerilla savaşını karşı tarafı bir siyasi anlaşmaya zorlamak için silah olarak kullanıyordu. Ayrıca, KKE yöneticileri gerilla liderlerinden kuşkulanmağa başlamışlardı. Çünkü bir süre sonra bu kişilerin partinin merkezi yapısını tehdit edeceklerine inanmışlardı. 1947 - 49 yılları arasında Zachariades, Markos'u güçlendirmekten, işgal sırasında Siantos'un Amis'i güçlendirmekten çekindiği kadar çekiniyordu. Bir iç savaş başlatmıştı ama, bu cüretli hareketin yaratacağı sonuçları görmek istememişti. En güvendiği insan güçlerinin büyük bir çoğunluğu, bir kurşun atma fırsatını bile elde edemeden kamplarda, hapislerde yada idam birliklerinin elinde can verecekti.

Partinin bu çelişki dolu siyasetinin nedenlerini açıklayan belgeler çok azdır. Fakat öyle görünüyor ki, Leninist teorilere dogmatik bir bağlılık, köylü hareketinin potansiyelinin önemsenmemesine ve bu harekete karşı güvensizlik duyulmasına yolaçmıştır. Markos'un vekili Kikitzas'ın Fransız yazarı D. Eudes'e söylediklerine göre Zachariades, köylülerin askere alınması yoluyla gerilla savaşının genişletilmesine karşı çıkmış ve gerillaların azami sayısını 10.000 olarak saptamıştı (yayınlanmamış bir röportajlar serisinden, 1947'nin baharı). Zachariades, daha 1945 haziranında yalnız %18'i işçi olan partinin «yanlış yapısını» eleştirmişti. Bu eleştirisinin başarı sağladığı söylenebilir, çünkü sonraki bir araştırmada parti üyelerinin %42'sinin işçi sınıfından geldiği anlaşılmıştı. Yine de bu üyelerin yalnız %28'i doğrudan doğruya «proletarya» kökenliydi (R.V. Burks, 'Statistical Survey of the Greek Communists', *Journal of Modern History,* XXVIII, 1955, sayfa 155). Fakat 1946 - 47 yıllarında geniş ölçüde hare-

kete geçirilmeleri mümkün olan köylülere yüz verilmemişti. Komünist Partisi yöneticileri, 1948 yılında ELAS'ı bile «küçük burjuva sapması» diye suçlamışlardı. Bu tutum ise, köylülerin partiye karşı duydukları güvensizliği ancak artırabilirdi. Böylece teorik dogmatizm ve parti otoritesini kaybetme korkusu, şehir militanlarının harcanmasına ve köylülerin partiden uzaklaşmasına yolaçtı. Demokratik Ordunun yedek asker toplarken güçlüklerle karşılaşmasına partinin bu tutumu sebep oldu. Ayrıca, sağ kanadın anti-komünizme dayanarak kırsal nüfusu nasıl rahatlıkla ele geçirdiğini de bu tutum kısmen açıklamaktadır.

Bu yüzden ilericilerin yalnız küçük bir kısmı savaşa taraftardı. Sonraları, yedek insan güçleri sorunu komünist yöneticilerin uykularını kaçırmaya başladığında, bu durumun ne denli önemli olduğu ortaya çıkacaktı. Nitekim, silahlanma çağırısına yalnız nasırlaşmış savaşçılar karşılık vermişti. Savaş gereçleri meselesi de kritik bir önem taşıyordu. Varkiza Anlaşması'ndan sonra ele geçirilen silahlar, çarpışmanın ancak geçici bir temeli olabilirdi. Bu yüzden, Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk'un desteğine tam olarak bağlanmak kaçınılmazdı. Savaşın başlamasından önce bu ülkelerin ne gibi yardımlar vadettiklerini bilmiyoruz. Fakat eğitim kampları daha 1946 yılının başında çalışmağa başlamıştı. Sonraları önemli bir miktar teçhizat da sağlandı. En önemlisi, sınırın açık tutulacağına dair söz verilmişti. Bu ise gelecekteki gerilla savaşı için büyük bir önem taşımaktaydı.

Yunan hükümetinin çok güçlü olmadığı açıktı. Walter Lippman'ın deyimiyle «kesinlikle halkın temsilcisi olmayan» bu hükümetin, ulusal bir siyaseti izleyecek yada böyle bir siyaseti zorla kabul ettirebilecek kadar, ne prestiji, ne de gücü vardı. Tek güç kaynağı İngiliz desteğiydi. Bu yüzden 1947 Şubatında Britanya hükümeti Yunanistan'a artık yardım edemeyeceğini ve birliklerini pek kısa zaman-

da geri çekeceğini açıkladığında, hükümetin geleceği pek karanlık bir hal aldı. Britanya «himayesi», sağın siyasetinin dayandığı temeldi. Yunanistan'da elde ettiği diplomatik zaferden bu kadar kısa bir süre sonra, Britanya'nın Orta - doğu'dan çekilmesi imparatorluğun çökmeğe başladığını belirtiyordu. Artan iç sorunlar ve Britanya stratejik çıkarlarının daha doğuya kayması, İşçi Partisi hükümetini Yunanistan'ı boşaltmağa zorladı ve İngiltere'nin yüz yıllık Doğu Akdeniz egemenliği sona erdi. Yalnız kalan Yunan Hükümeti'nin ise kendi konumunu koruyacak ne imkanı, ne de gücü vardı. Britanya'nın çekilmesiyle doğan bu boşluk çok uzun sürmedi, birkaç gün sonra, 12 Mart 1947'de, Truman doktrini resmen ilan edildi. Amerika Birleşik Devletleri yeni bir müdahale siyaseti başlatıyordu. Bundan böyle, henüz komünist olmayan herhangi bir ülkede sol kanattan gelecek tehditler, gerektiğinde zor kullanarak «durdurulacaktı». Amerika'nın Truman doktrininde belirtildiği üzere Yunanistan'a müdahalesi yalnız bir başlangıçtı. Yunanistan'ı Guatemala, Mısır, Lübnan, Küba ve Dominik izleyecekti.

Truman doktrini ve ardından ilan edilen Marşal Planı uyarınca Yunanistan'a akan ekonomik ve askeri yardım miktarı, daha önceki dış yardımlarla kıyaslanamazdı. 1947 yılında A.B.D. Kongresi 300 milyon dolarlık bir yardımı onaylamıştı ve bu miktar daha da artacaktı. Bu yardımın miktarı ve bunun Yunan ekonomisi üstündeki etkisi sayesinde Amerika, gayet etkili bir sürekli müdahale mekanizması kuruyordu. Savaştan önce verilen dış borçlardan farklı olarak, Amerikan yardımı daha çok bir hediye gibiydi. A.B.D. yardım miktarı ve bunun kullanımı üstünde pazarlığa girişerek, Yunan hükümetlerine Britanya'dan çok daha fazla egemen olacaktı. Bu yardımı kesmek, azaltmak yada durdurmak yolunda imalı bir tehdit, Yunan bakanlarının yüzüstü düşmesi için yeterliydi. Bütün bunlar

Amerika'nın, içsavaştan sonra bile hükümetleri, siyasetleri, hatta kişileri nasıl rahatlıkla kabul ettirebildiğini açıklamaktadır. Oysa geçmişte böyle olmamıştı. Britanya'nın nüfuzu büyük bir dikkatle geliştirilen ve oldukça karmaşık bir «ajanlar» sisteminin aracılığına dayanıyordu. Para alan yada çoğu kez almayan bu ajanlar, Yunanistan'ın karar mekanizmasında önemli mevkilere sahip olan yada bu mevkileri ele geçiren kişilerden seçilirdi. Britanya müdahalesi normal koşullar altında hiçbir zaman açıkça yürütülmezdi, çünkü işini diplomatik ve «gizli» çalışmalar sayesinde görürdü. Buna karşılık Amerikan nüfuzu, kısa zamanda herkes tarafından bilinen bir kurum oluverdi.

Böylece seksen yaşındaki liberal Sophoulis bir kez daha başbakanlığa getirildi. Arkasında Kralcı bir meclis çoğunluğuna dayanan bir hükümet vardı. Sophoulis hükümetini iktidara getiren Amerikan müdahalesi görülmemiş derecede açıktı. Meclis çoğunluğunun lideri olan eski Başbakan Çaldaris çağırılmış ve kendisine 24 saat içinde istifa edip, tertiplenen Sophoulis koalisyonuna yer vermediği takdirde bütün Amerikan yardımının kesileceği bildirilmişti. Çaldaris iktidardan çekildi ve yeni hükümet başa geçti. Sık sık kabine değişikliklerine uğrayan bu hükümet, içsavaşın sonuna kadar iktidarda kalmayı başaracaktı.

1948 yılının Ocak ayında yeni bir kabine buhranı başgösterdiğinde, Amerikan elçisi Griswold «yeni bir koalisyon kurmak için girişilecek bütün çabaların kabul edilmeyeceğini, çünkü şimdiki koalisyonun mümkün olan son parlamenter çözüm olduğunu» belirterek, siyaset dünyasını tehdit etmekten kaçınmadı. Yeni bir buhran «parlamento dışı bir çözüme yolaçabilirdi, bu ise en sonunda, diktatörce bir şey olarak gözükebilirdi». Böyle bir durumda, A.B.D. yardım siyasetini gözden geçirmek zorunda kalabilirdi.

Bu dönemde savaş öncesi siyaset dünyasının grupları yeniden ortaya çıktı. Liberaller merkezin, Popülistler ise sağın başlıca siyasi gruplarıydı. Bu gruplar da bir yığın küçük kişisel partiye ayrılmıştı. İçsavaşın yarattığı tek değişiklik gerek Liberallerin, gerekse Popülistlerin krallığı artık mutlak olarak kabullenmeleriydi. Her iki parti de, Amerikan baskısına sürekli boyun eğiyor ve koalisyon hükümetlerine katılıyordu. İçsavaşın ve Amerikan yardımının etkisi altında, aralarındaki ideoloji ve siyaset ayrılıkları da çabucak yokoldu. Sağ, ordu ve kamu hizmetleri üstündeki denetiminin her zamankinden güçlü olduğunu gördü. Merkez ise, çekici görünen uzlaşmalar arayan Amerika'nın siyasi görevlerde kendisine bir arslanpayı vereceğini umuyordu. Çünkü içsavaş ve komünistlerle ılımlı solun gözden düşmesi, siyaset dünyasında bir boşluk yaratmıştı.

1946 seçimlerinin komünistler, sosyalistler ve liberallerin ilerici unsurları tarafından boykot edilmesi, boşluğu genişletmişti. Doğal olarak içsavaş başlangıcında mecliste koltuk sahibi olan partiler siyasi hayatı monopole almak istemişlerdi. Savaş o kadar acı oldu ki, bu isteklerini gerçekleştirebildiler. 1948 yılında tek bir alternatif kalmıştı: komünizm taraftarlığı yada aleyhtarlığı. Buhran sırasında meclise katılmayan diğer ilerici güçler, artık olayları hiçbir şekilde denetleyemediklerini gördüler. Taraftarları gittikçe azaldı. Gelecekteki karanlık baskı günlerinde, sağ kanat propagandacıları, komünist olmayan sol kanatla komünistleri rahatlıkla bir gösterdiler. Ne de olsa EAM ortak bir çaba değil miydi? Çok kritik bir anda yalnız bırakılmayı affedemeyen komünistler ise, ılımlı ilerici güçlerin kendilerinden uzaklaşmalarına sebep oldular. Komünist olmayan bir çok solcu, daha önce toplama kamplarında ıstırap çekmişti ve beyaz terör sonucunda daha da çekeceklerdi. Fakat komünistler bunları «hain» diye gör-

meye devam ettiler. Birbirleriyle acı bir çatışmaya giren iki kesim arasında kalan Yunan sosyalist hareketi başarısızlığa uğramağa mahkumdu. Böyle bir hareket ancak yirmi yıl sonra, tamamen değişik koşullar altında yeniden canlanabilecekti.

İçsavaşın ilk dönemi, resmi başlangıç tarihi sayılan 1946 şubatından ertesi yılın baharına kadar sürdü. Bu süre boyunca taraflar kendilerini güçlendirdi. Komünistlerin faaliyetleri, küçük ve terkedilmiş köylere ve askeri birliklere karşı girişilen dağınık saldırılardan ibaretti. Sayıları henüz az olan komünist gerillalar bu saldırılarıyla, kırlık bölgelerde bir güvensizlik ve terör havası yaratmaktan ileri gidemediler. Gerilla çalışmalarını örgütlemek ve bir düzene sokmak üzere, 1946 yılının Ağustosunda dağlara gönderilen Markos Vafiades, ciddi güçlüklerle karşılaştı. Ne yeterli derecede adamı, ne de silah ve cephanesi vardı. Düzenli Yunan ordusu henüz harekete geçmediği halde, 50.000 kişilik Milli Jandarma ve onlara yardım eden sağcı çeteler, komünistlerin faaliyetlerini asgari bir ölçüde tutmayı başarıyorlardı. Becerikli bir stratejist olan Markos, «vur - kaç» taktiğinin uygulanmasını teklif etti ve bu taktiği savaşın sonuna dek kullandı. Bu arada, başlangıçta yalnız 4.000 kadar olan güçlerini takviye etmeğe çalışıyordu. Yavaş yavaş, bir çok ELAS savaşçısı kendisine katıldı. Elbette, bu kişiler Alman işgali sırasındaki kadar istekli değillerdi. Üstelik elindeki asker sayısı yetersizdi ve Markos, zorunlu olarak, köylülerden asker toplamağa başladı. Ordusunun temelini bu kişiler meydana getirecekti. Fakat başlangıçta gönüllü olarak toplanan köylüler, sonraları gerillalara zorla katılabilecekti. Bu orduda kadın ve erkek yanyana savaşıyordu. Kadınların oranı gittikçe arttı ve en sonunda %25'e eriştı. Markos'un yirmi bin kişilik bir ordu kurmasını sağlayacak olan bu yöntemin bir çok hatalı yönü vardı. Yugoslavya eğitim

kampları vermekte devam ediyordu, fakat bu, gerillaların Tito'ya lojistik yönden bağlılıklarını artırdı ve komünist ordusunun dağınık kalmasına sebep oldu. Toplanan köylülerin sonraları gösterecekleri cesaret ve sağlamlık, askeri tecrübesizliklerini örtemedi. 1944 yılında gerilla taktikleri geleneksel savaş uğruna terkedildiğinde, profesyonel eğitim görmüş personel yokluğu acı bir şekilde hissedilecekti.

Britanya Askeri Heyeti tarafından düzene sokulan ordu ise, tatmin edici bir hale gelememişti. 1946 yılında asker sayısı yüz bine ulaştığı halde, teçhizatça zayıftı ve yeterli derecede hareket gücüne sahip değildi. Komuta fazla merkeziydi ve ehliyetsiz kişilerin elinde bulunuyordu. Ordu 1947 yılının ortasına kadar askeri harekata katılmadı ve şehirlerle denetlediği haberleşme merkezlerinin «statik savunması» ile yetindi.

Bu yüzden, 1947'nin baharında Markos gerilla savaşını yoğunlaştırdığında, ordu karşı saldırıya geçecek bir konumda değildi. Gerilla akınları arttı. Artık kırlık bölgelerin büyük bir kısmı komünist denetimi altına girmiş gibiydi. Kazandığı başarılardan cesaretlenen Markos, kısmen Yugoslavların ve Bulgarların da baskısıyla Florina, Konitsa, Kastoria, Grevena ve Alexandropoulis şehirlerine karşı daha etkili saldırılara girişmeğe başladı. Amaç, bir şehir ele geçirip, burada Komünist Devletlerin tanıyacağı rakip bir hükümet kurmaktı. Bütün bu saldırıların başarısızlığa uğramasıyla, zorunlu olarak gerilla taktiklerine dönüldü. Fakat artık Amerika, müdahaleyi genişletmesi gerektiğine inanmıştı. İlk defa, A.B.D. ile Sovyet Rusya'nın Birleşmiş Milletler'de Yunanistan sorunu üstüne tartışmalara girmeleriyle «resmileşen» soğuk savaş, 1947 Ekiminde Kominform'un kurulmasıyla daha da yoğunlaştı. Aynı yılın sonuna doğru Yunanistan'a askeri malzeme yığmaya başlamıştı. O güne dek askeri harekatı düzenleyip,

teçhizat sağlamakla yükümlü olan Ortak Amerikan - Yunan Kurmay'ını bir yana iten A.B.D. Askeri Heyeti (JUSMAPG), stratejik yönetimi ele geçirdi. Bu durumun ordu üstündeki etkileri daha da çoktu. Asker sayısı 200.000'e çıkarıldı ve özel anti - gerilla dağ birlikleri eğitildi. Ordu modern silahlar, toplar, napalm bombaları, tanklar ve uçaklarla donatıldı. Alman işgalinden beri, kullanılmayan havaalanları, yollar, köprüler ve limanlar hızla onarıldı.

Bütün bunlara ve 1948 yılı boyunca geniş karşı saldırılara geçmesine rağmen ordu, gerillaları yenemedi. Ağır zayiat verdiği halde Markos, taktiklerini başarıyla sürdürüyordu: Beklenmedik anlarda sert vuruşlar yapıyor ve geri çekiliyor, çok sıkıştığında da kuzeydeki uluslararası sınırı geçiyordu. 1948 yılı çekişmeli bir satranç oyunu gibi geçmişti ve her iki taraf da diğerine pes dedirtememişti.

Yine de, güçler dengesi köklü bir biçimde değişmişti. Askeri güçleri zaten zayıf olan hükümet birliklerinin kesinlikle yenilmesi için şehirlerde genel ayaklanmalar çıkmasını bekleyen komünistler, bu ümitlerinin suya düştüğünü gördüler. Polisin komünistlere karşı baskılarını artırması, Partinin kanun dışı ilan edilmesi ve binlerce Parti üyesinin tutuklanması, şehirlerdeki komünist örgütlerin parçalanmasına yolaçmıştı. Binlerce kişi önemsiz suçlardan dolayı tutuklanmış, yargılanmış ve idam edilmişti (idam edilenlerin sayısı henüz açıklanmamıştır). Önceleri yalnız seçilen kişiler askere alınır ve Yunan ordusunun temelini bunlar teşkil ederdi. Böylece bir çok solcu şehirlerde çalışmalarını serbestçe sürdürebilirdi. Fakat bu sistemden vazgeçildi ve bütün genç komünist sempatizanlar askere alındı. Bu kişiler ordunun geri kalanından ayrı tutuluyor, Makronissos ve Youra şehirlerindeki toplama kamplarına gönderiliyordu. Komünistlerin şehirlerdeki gücü tamamen yıkılmıştı ve yoğun bir gerilla savaşıyla hükümeti zayıflattıktan sonra yönetimi ele geçirmeyi tasar-

layan strateji de, böylece suya düşüyordu. Artık zaman aleyhlerine ilerliyordu. Ordu sürekli olarak sayıca, silahça ve teçhizatça gelişen korkunç bir makine olmaktaydı. Hükümetin komünistlerin saldırısına uğrayan yörelerdeki köylüleri daha sakin bölgelere yerleştirmiş olması yüzünden, gerillaların adam toplaması gittikçe güçleşiyordu.

28 Haziran 1948'de, Komünistlerin yenileceğini belirten bir olay oldu. Stalin'le Tito arasındaki anlaşmazlığın büyümesiyle, Yugoslavya Kominform'dan çıkarıldı. Bu durum, Yunan komünistlerini korkulu bir ikileme soktu. Yugoslavya kendilerine gerekli teçhizatı sağlayan başlıca kaynaktı ve tehlikeli anlarda Markos'un birlikleri Yugoslavya sınırının gerisine çekilirlerdi. Pek fazla fiili yardımda bulunmamakla beraber Rusya, ortodoks komünistlerin ve özellikle Zachariades'in sorgusuz sualsiz itaat ettikleri merkezdi. Neyse ki, henüz Yunan komünistleri taraf tutmak zorunda değillerdi ve bütün bir yıl boyunca tarafsız kalabileceklerdi. Tito yardımını sürdürdü, Sovyet Rusya da Zachariades'ten Yugoslavya'nın tanınmaması gibi bir şey istemedi.

Demokratik Ordu'nun moralini bozan da, askeri değil politik zorluklardı. Kırlık yörelerin boşaltıldığı sıralarda komünistler, terörist akınları yoğunlaştırdılar ve rehin olarak adam toplamağa başladılar. Oysa 1944 yılının aralığında bu tip rehin alma hareketleri görüldüğünde Komünist Partisi yöneticileri bunları resmen kınamıştı. Bu aşırı hareketler ve özellikle üçle on dört yaşları arasındaki çocukların kaçırılması, komünistlerin davalarının taraftar kaybetmesine yolaçtı. Kendi istekleriyle yada zorlanarak gerilla birliklerine katılmış köylülerin yakını olan bu çocuklar, Yugoslavya ve Bulgaristan'a gönderiliyordu. Bu ise, halka, Osmanlıların belli zamanlarda hristiyan çocukları toplayıp, yeniçeri yaptıkları karanlık dönemleri hatırlatmıştı. Okul çağındaki her Yunanlı oğlan, despot bir

yabancı baskısının sembolü haline gelmiş olan bu «çocukları kaçırma» işleminden nefret etmeyi öğrenir. Elbette, tarihsel paraleli daha da abartarak, bunu propaganda aracı haline sokan hükümetleri de unutmamak gerekir.

Komünistlerin en büyük siyasi hatası Makedonya azınlıkları sorununu yeniden ele almak olmuştu. Küçük Asya mültecileri akınından sonra, Yunan Makedonyasındaki nüfusun çoğunluğunu Yunanlılar teşkil ettiği halde Komünist Partisi, Venizelos yüzünden, devamlı bağımsız bir Makedonya ulusu sorununu ortaya atmıştı. «Geçici Demokratik Hükümet» daha 1947 aralığında, ulusal azınlık sorununun öneminin belirterek, Başbakan Markos'un denetiminde bu işle uğraşacak bir komite kurmuştu. 1949 yılının Ocak ayında toplanan Yunan Komünist Partisi'nin 5. genel kongresinde Zachariades, Bulgarların baskısıyla bu sorunu bir kez daha ortaya attı; çünkü Bulgarların desteği artık kritik bir önem taşımaktaydı. Resmi kararda şöyle deniliyordu: «Yunan komünistleriyle birlikte kahramanca çarpışan Makedonya ulusunun çıkarları, onların ulusal haklarını ezen Yunan şovenlere karşı korunmalıdır.» Yunanistan'ın dış politikasını yıllardanberi huzursuzluğa sürükleyen Makedonya sorununun ortaya çıkması, sağın ideolojik silahlarının etkinliğini belki de her şeyden fazla artıracaktı. Bulgarların mihver güçlerinin işgali sırasında giriştikleri zulümlerin taze hatırası, korkunç çağırışımlarla dolu slav fobisinin (slavophobia) canlanmasına yolaçtı. Özellikle, yoğun çarpışmalara sahne olan kuzey sınırlarında yaşayan köylüler arasında bu gibi korkular daha çabuk yayıldı. Gerillalar, artık kendilerini «suda balık» gibi hissetmiyorlar, bilakis tek dayanakları olan köylülerin açık güvensizliği ve düşmanlığıyla karşılaşıyorlardı.

1948 yılının sonunda askeri hareketta önemli değişmeler oldu. Artık Tito'nun yardımına da pek güvenilemezdi, üstelik vakit de ilerliyordu. Bu baskılar altında Zacha-

riades, gerilla taktiklerini geleneksel savaş uğruna terketmek istemeyen Markos'a karşı çıktı. O güne dek orduya başarıyla karşı koymuş olan küçük, bağımsız, kendi kendilerine yeten gerilla grupları güçlü tugaylar halinde örgütlendi. Bu taktik değişikliklerinin sonucunda girişilecek savaş ancak bir ölüm kalım savaşı olabilirdi. Bu da, komünist yöneticiler arasındaki anlaşmazlığı belirtmektedir. Bir süre sonra Markos «sağlığından dolayı» görevinden uzaklaştırıldı ve Zachariades askeri ve siyasi liderliği eline geçirdi.

Bu arada Orduyu yeniden düzenleme çabaları da ilerliyordu. Amerika'nın baskısıyla, subay kadroları tamamen değiştirildi. Genç ve enerjik subaylar yüksek kademelerde görev aldılar. 1940 Arnavutluk savaşının komutanı General Papagos, 25 Şubat 1945'de silahlı kuvvetlerin başına getirildi ve kendisine, diktatörce diyebileceğimiz yetkiler verildi. Bütün bu değişikliklerin toplam etkisi kesin bir sonuca varılmasını sağlayacaktı. Gençleştirilmiş ve iyi donatılmış bir ordu, 1949 yılının baharında temizlik hareketlerine başladı. Martın orasında, Mora yarımadasındaki bütün gerillalar temizlenmişti. Nisan ayında, ordu birlikleri Rumeli'ye (Merkezi Yunanistan) doğru ilerlemeğe başladılar ve zorlu çatışmalardan sonra, bu yöreyi de ele geçirdiler. Komünistler, Yunanistan'ın kuzey sınırı boyunca uzanan dağlara kıstırılmıştı. Florina şehrine yapılan akın başarısızlıkla sonuçlandı. Artık gerillalar kayıplarını telafi edecek yeni güçler de toplayamıyorlardı. Geleneksel savaş taktiklerinin komünistler üstündeki etkisi korkunç oldu. Gerilla savaşı döneminde o kadar önemsenmeyen adam ve teçhizat kıtlığı, bugün öldürücü bir hal almıştı. Sürekli malzeme sağlayacak bir ulaştırma ağı sorunu çözümlenemiyordu. Hükümet ise anlaşma tekliflerini geri çeviriyordu. Temmuz ayının başında Yugoslav sınırındaki Kaymakçalan dağlarına yaptığı bir saldırıyla hükümet, komünist güçleri

ikiye böldü. 10 Temmuz'da Yugoslav sınırının kapatıldığını ilan ederek Tito, *öldürücü darbeyi* indirdi. Tüm Komünist güçler Yunanistan, Arnavutluk ve Yugoslavya sınırlarının kesiştiği noktanın yanıbaşındaki üçgen biçiminde bir yöreye kıstırılmıştı. Bulgar sınırında kalan önemsiz güçler Ağustosun başına yok edilmişti. Bu yöreyi kaplayan Grammos ve Vitsi dağlarına karşı genel bir saldırıya geçildi. Uzun ve çetin çarpışmalar oldu, fakat ay sonuna doğru Demokratik Ordu'nun son kalıntıları Arnavutluk sınırının gerisine kaçtılar. Artık içsavaş sona ermişti. İki ay sonra, 16 Ekim 1949'da Komünist Partisi resmen ateş kes ilan etti.

8 İçsavaşın Sonrası ve Liberallerin Başarısızlığı (1949-52)

Resmi kaynaklara göre, içsavaşta 40.000 insan ölmüştü. Resmi olmayan tahminler ise, bu sayıyı 158.000'e çıkarmaktadır. Savaşın sonunda yüzbinlerce kişi evsiz barksız kalmıştı. Maddi zarar açısından ise ülke, 1944'dekinden daha iyi bir konumda değildi. 80.000 yada 100.000 kişi tekrar göçmen olarak sınırı aşıp bir takım komünist ülkelere yerleştiler. Bu göçmenlerin kuracağı en büyük koloni, Orta Asya'daki Taşkent şehri olacaktı. Fakat son incelemede görülmektedir ki içsavaşın en önemli mirası, yarattığı insani ve maddi felaketler değil, «ulusal tutum» diye adlandırılan tavır ile ilerici güçlerin son kalıntıları arasındaki kesin siyasi, idcolojik ve kültürel bölünmedir.

Her içsavaşın kaçınılmaz sonucu, yenenlerin yenilenleri ezmesidir. Fakat bu ezme işlemi Yunanistan'da siyaset sınırlarını aşmıştı. Yüzbinlerce kişi sürüldü, öldürüldü, katledildi. Bunlarla yetinmeyen yeni rejim, aynen İspanya'da olduğu gibi, maddi gücüyle birlikte kültürünü de zorla kabul ettirmeğe çalıştı. Yine de Franco rejiminden farklı olarak, Yunanistan'da hiç olmazsa biçimsel anlamda bir

«demokrasi» kalacaktı. Bu durumun etkilerini ölçmek yada tanımlamak oldukça güçtür. Ülkeyi baştan başa kaplayan bu yeni ortaçağ ruhu sadece kaba kuvvetle yerleştirilmemişti; bu ruhu siyaset alanındaki bölünme doğurmuştu.

Herhangi bir kültür esasen bir sınıf kültürü ise, yani toplumdaki egemen zümrenin tavrını ve görüşlerini belirtiyorsa, karşıt görüşleri azaltmaya yada hadımlaştırmaya çalışan mekanizma, ya bilgilenme kaynaklarını denetleyecek yada daha kibar bir tavırla karşıt düşünceleri yakalayarak, bunları kendi sistemi içinde eritmeye çalışacaktır. Oysa Yunan kültür sisteminin en büyük özelliği, gücü elinde tutan sınıfın eleştiriyi ve muhalefeti zor kullanarak tamamen sindirmesiydi. Savaş sonrası dönemde tüm siyasi ve sosyal alternatifler ortadan kaldırılacaktı. «Megalo İdea»nın son kalıntılarının 1922 yılıdan sonra uçup gitmesi, Yunan burjuvazisini havada bırakmıştı. İçsavaş sırasında egemen sınıf, kendi yeteneksizliğinden ve uluslararası olaylardan dolayı sağlam bir ideolojik çerçeve kuramamıştı. İlerici güçlerin zayıf kalıntıları ise, uzun diktatörlük, işgal ve direniş yılları sırasında büsbütün kaybolmuştu. İlerici hareketlerin 1945 yılından beri içinde oldukları büyük karmaşalığı izleyerek Komünist Partisinin 1949'da siyaset alanından silinmesiyle, savaş sonrası Yunanistan'da muzaffer sağın siyasi egemenliğini dengede tutacak hiçbir şey kalmıyordu. Sağın ise, siyasi ve askeri güçten başka sunacak bir şeyi yoktu. «Özgür dünyanın» siyasi bir görüş olarak tek müşterek noktası anti-komünizm ise, Yunanistan'da toplumsal ve kültürel hayatın her yanına sızmıştı.

Siyaset alanındaki bölünme tamdı. Sol yenilmiş ve parça parça edilmişti. Ulusun ilerici seçkinlerini teşkil eden binlerce kişi öldürülmüş, hapse atılmış yada ülkeden sürülmüştü. Bu büyük kurban töreni, ancak İspanya entelijansyasının karanlık kaderiyle kıyaslanabilir. Sonraları

Sol'un siyaset alanında temsil edilmesi kabul edilecekti. Ama 1951'de EDA'nın (Birleşik Demokratik Cephe) kurulması zaten çökmekte olan hareketi tamamen nötralize edecekti. Kurulan ideolojik ve siyasi gettoya giriş imkansızdı. Sol ise ülkenin hayatından tamamen kopuktu. Siyasi işler düzenlenirken sol kanadın oyları sayılmıyordu. Solla işbirliği yapmak isteyen, fakat komünist olmayan herhangi bir grup derhal gözden düşüyor ve reddediliyordu. Cılız sosyalist düşünce akımı da bu süreç tarafından çabucak yutulmuştu. İnançlarına sadık kalanların siyasi hayatlarına son verilmiş, prensipleri daha zayıf olanlar ise, Liberallerin içinde eriyip gitmişlerdi.

Bu koşullar altında vizüel sanatların(*), müziğin ve şiirin gelişmesi; sosyal bilimlerin, edebiyat eleştirisinin ve düz yazının ise, ortaya büyük yapıtlar koyamaması bir rastlantı olamaz. Egemen burjuvazi yalnızca siyasi muhalefeti değil, kurulu düzene karşı çıkan tüm ilerici görüşleri, ilhamını komünistlerden alan bir yıkıcılık taşımakla suçluyordu. Laik olmakla beraber, modern Yunan kültürü dini çağırışımlarını tam anlamıyla silkip atamadı. Din adamlarına karşı çıkan akımların en önemlileri bile, yaygın statükoculuğa saplanmaktan kaçamadılar. Yunanistan, esasen Batı'ya dönük olduğu halde, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'da gelişen ve mistisizmi yıkan eleştirisel düşünce akımına katılmak istememişti. 1922 felaketi sonrasının Yunanistan'ında aradıkları milli ve kültürel değerleri dile getirmiş olan başlıca romancılar, bugün bu eserlerini bir takım bölümlerinden arındırarak yeni baştan yazıyorlardı. En yetenekli düşünürlerin bir kısmı, örneğin Kazancakis, kendilerini metafizik etnografi sorunlarına adayarak, çağdaş Yunanistan'ın somut gerçeğine sırt çevirdiler.

Zaten bu eğilimler, egemen sınıfın kendi benliğinin

(*) Resim, heykel, tiyatro ve benzeri sanat dalları (Ç).

bir görüntüsünü yaratmak amacıyla 1930'larda giriştiği kısır çabaların özünde yatmaktaydı. Ülkenin kültürel hayatını için için sömüren bu süreç, içsavaşın ardından şahlandı. Venizelos'un 1930'un ilk yıllarında köhnemiş eğitim sistemine çekinerek getirdiği bir takım çağdaş yenilikler ortadan kaldırıldı. Bugün bile uluslararası ve milli tarih, sadece Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar öğretilmektedir. Almanlara karşı direniş dönemi ise, ya sürekli olarak aşağılanmakta yada tamamen es geçilmektedir. «Laik» bir eğitim sistemi içinde, bütün çocuklar din ve kutsal kitap derslerini 12 yıl izlemek zorundadırlar. Ortaokul boyunca her gün klasik Yunan grameri okutulur, fakat klasik tekstlerin kapsadığı konular, ne incelenir, ne de tartışılır. Yüksek öğrenim sisteminin durumu daha da acıklıdır. Para yetersizliklerinden dolayı teknik okullara modern kolaylıklar sağlanamamış, hatta araştırma laboratuvarları bile kurulamamıştır. Sosyal bilimlerde ise düpedüz tutuculuk sürmektedir. Bundan birkaç yıl öncesine kadar, belki bugün bile, Atina Üniversitesi Felsefe Bölümünde Freud'un adı sadece «rüya tabirleri üstüne otorite» olarak tanıtıldığı bir dipnotta geçerdi. Elbette Marx afaroz edilmiştir. Sosyoloji ise ,bilinmeyen bir bilim dalıdır. Felsefe tarihi Kant'la biter. Bundan kısa bir süre önce, Atina'nın sözümona ciddi gazetelerinden biri Darwin'i bile tehlikeli ve bozguncu düşünceler taşımış olmakla suçlamıştı.

Yunanistan'ın egemen sınıflarını bütün 19. yüzyıl boyunca meşgul eden milli bir benlik yaratma çabaları, en sonunda acı bir başarısızlığa uğramıştı. Bu başarısızlığın kavranması, 1930'larda kişileri yeni yönler aramaya sürükleyen başlıca ögeydi. Bu yeni yönelişler siyasi alana Alman'lara karşı direniş şeklinde yansımışlardı. İçsavaş sırasında ve sonraları bu yaygın uyanış hareketini denetim altına almak gerekince, anti - komünizm ortaya atıldı ve Greko - Hristiyan geleneğinin kısır rahmine dö-

nüşü doğrulayacak genel bir ideoloji halini aldı. Böylece içsavaş, kendi kendini tüketmiş, başarısızlığa uğramış ve dinamik gelişim yeteneğini yitirmiş olan bu sistemin egemenliğini sürdürmesine yaramıştı. Ve yine içsavaş, tüm dayanak noktalarını bir daha geri gelmeyecek bir biçimde kaybetmiş olan bir kültür sisteminin birleştirici bağı ve «varoluş nedeni» olmuştu. En sonunda, bir diğer «kayıp nesil» yaratmayı başaracaktı.

Anti - komünizm adına dilin arılığı ve toplumun zorunlu bir çerçevesi olarak Hristiyanlık da korunmuştu. Toplumsal, ahlaki ve hukuki kurumların eleştirisi yasaklanmıştı. Yada bu eleştiri, daha iyi günlerde kullanılmak üzere saklanıyordu! 1952'de ilan edilen yeni anayasa vicdan özgürlüğünü sunuyor ve Devlet ile Kilisenin ayrıldığını belirtiyordu. Fakat aynı anayasa «Yunanistan'da egemen olan din, İsa'nın Ortodoks Doğu Kilisesidir» sözleriyle başlıyordu. Bugün bile, ülkede tanınan tek kanuni nikah, dini evliliktir. En önemlisi, bu yeni teokrasinin zaten pek az gücü olan kilise tarafından yerleştirilmemiş olması, fakat egemen grupların bilinçli bir seçimi sonunda gerçekleştirilmesiydi. Savaşın iyice sarstığı egemen sınıf, korkmuş ve kendi içine kapanmıştı. Bu konumda, bu sınıfın sunacağı kültür değerleri ancak geçmişinkiler olabilirdi ki, bunları canlandırmak için de her olanaktan faydalanıyordu. «Geleneklerin» yüceltildiği bu dönemde, her türlü yenilik ve entellektüel dürüstlük bozgunculukla özdeşleştiriliyordu. Kültürel ortodoksluk tehdit edildiğinde arı ve ebedi değerler canlandırılıyor, böylece anti - komünizmle başkaldırma «fesadını» birbirlerinden ayıran bir sınır çiziliyordu. Atina'nın gazete dükkanları Paris'li seks dergileriyle dolup taşarken, Sartre'ın *Duvar* adlı eseri müstehcen diye yasaklanmıştı.

Çok dengesiz olan, fakat yine de homojen bir özellik gösterebilen bu tarihi dönemde gerek partilerin, gerek-

se kişilerin adları devamlı değişmişti. Bu durumun önemini kavrayabilmek için Sol'un 1946 seçimlerine katılmadığını, bu yüzden de halkın gerçek temsilcisi olmayan bir sağcı parlamentonun ortaya çıktığını, fakat İngiliz ve Amerikalıların içsavaş sırasında liberal başbakanların yönetiminde merkezcilerin çoğunlukta olduğu hükümetler kurduklarını hatırlamak gerekir. Bu garip koşullar altında hükümet, halk iradesini parlamentodan daha fazla temsil edebilmişti. Bu paradoks savaşın sonunda daha fazla ortaya çıkacak ve sadece siyasi yapının en üst kademelerinde görülmeyecekti. Halk, dengenin sağlanmasını, ülkenin onarılmasını arzuluyor ve özellikle «geçmişi unutalım», «genel af» diye sesleniyordu. Bu seslenişler kısa bir süre sonra da liberallerin sloganı haline gelecekti. Fakat krallığın canlandığı 1944 - 47 döneminden beri, ordunun ve idare mekanizmasının kilit noktaları aşırı sağcıların elindeydi. Özel sektörden ve ülkeye yapılan yardımı denetleyen yarı sivil, yarı askeri karanlık durumlardan söz etmek bile gereksiz. Halk ılımlı bir ulusal siyaset izlenmesini istediğinden, doğal olarak liberaller tek egemen parti durumunda idiler. Buna rağmen sağcılar, gittikçe tedirginliği artan ve dengesini kaybeden siyaset sahnesinden çekilmeyeceklerdi. Bunun da nedeni, her alanda siyasete egemen olmak için süren mücadele ve Amerika Birleşik Devletleri'nin politik amaçlarındaki değişikliklerin yarattığı yankılardı.

1949 yılında U.S. State Department, içsavaşın doğurduğu eğilimlerin kesinlikle farkındaydı. Ayrıca oldukça güçlü bir durumdaydı. Ülke ekonomisi mahvolmuştu. Hükümetin çalışmalarını sürdürebilmesini ve nihayet savaşı kazanmasını da Amerikan yardımı sağlamıştı. Fakat barışın ilan edildiği dönemde, ekonomik sorunlar daha çapraşık bir hal almış ve daha da kötüleşmişti. Normal hayata asgari bir dönüşü sağlamak için ülkeye dolar akması gerekiyordu.

Amerikalılar, halkı mümkün olduğu kadar temsil edebilen bir hükümete taraftardılar. Siyaset dünyasının hiçbir kesimi, Yunanistan'ın Amerika'ya dayanmak zorunda olduğundan şüphe duymuyordu. Bunun üzerine A.B.D., Yunan Hükümetinin uzlaşma taraftarı eğilimlerin tümünü kapsayacak bir biçimde genişletilmesini destekledi; bir süre sonra da bunu açıkça emretti.

Bu dönem boyunca Amerikalılar, ekonomik yardımı kısma yada tamamen kaldırma gibi tehditlere başvurarak dilediklerini yaptırmışlardı. Nitekim liberal lider Sophoulis'in 1949 Haziranında ölmesi ve popülistlerle liberaller arasındaki koalisyonun dağılma belirtileri göstermesi üzerine, Elçi Gardy, Amerika'nın yeni bir seçime taraftar olduğunu belirtti. Savaşın bitişi ve iki ana siyasi grup arasında zorla gerçekleştirilen barış, artık halk tarafından onaylanmalıydı. Amerikalılara göre, halkı 1946 parlamentosundan daha fazla temsil edebilecek yeni bir parlamento kurulmalıydı.

Seçimler 5 Mayıs 1950 tarihinde yapıldı. İtidal taraftarı olan liberaller kesin bir zafer elde ettiler. Fakat partinin düşman gruplara bölünmüş olması, etkin bir koalisyon kurma işlemini güçleştiriyordu. Bu grupların en önemlilerinin başında Plastiras, Sofokles Venizelos ve George Papandreu bulunuyordu. Venizelos yönetimindeki sağ kanatla Plastiras yönetimindeki sol kanat, genel af sorunu yüzünden ayrılmışlardı. Aslında bu dönemde kişisel uyuşmazlıklar, güdülen siyasetler arasındaki ayrılıklardan daha önemli bir rol oynuyordu. Plastiras ile çalışmayı istemeyen Venizelos, Sağ'la işbirliği yaparak bir hükümet kurdu. Amerikalılar işe karışarak Venizelos'u iktidardan düşürdüler ve Plastiras yönetiminde daha geniş bir koalisyon kurdular. Plastiras hükümeti, aşağı yukarı 18 ay iktidarda kaldı. Bu dönem, Yunanistan'ın bir barış siyaseti uygulamak ve savaşın açtığı yaraları iyileştirmek üzere elde etti-

ği ilk fırsattı. Fakat Plastiras zor durumlarla başedebilecek bir kişi olmaktan uzaktı. Saf, namuslu fakat sınırlı bir zeka sahibi olan Plastiras, içine düştüğü perde arkası manevralar ve uzlaşmalar atmosferinden rahatsız oluyordu. Görüşlerini kabul ettirmeyi başaramadıysa da, prestijini açıkça ortaya koyabildi. Ülke ekonomisine yeni baştan bir çekidüzen verme sorunu, iç siyasetin daha genel meselelerini çabucak yoketti. Plastiras gücünü yitirdi ve parlamento oyununun ustaları, kısa zamanda onu gölgede bıraktılar. Venizelos, Papandreu gibi ustaları ve diğer profesyonel politikacıları ister istemez kabinesine almak zorunda kaldı. Korkunç bir durumda olan ekonomide hiçbir iyileşme belirtisi görünmüyordu. Yaşlı general, bir yandan ücretlerin artırılması yolundaki istekleri kabul etmek, öte yanda hızla ilerleyen enflasyonist eğilimleri ortadan kaldırmak gibi bir ikilemi çözümleyemedi. Sonunda istifa etti. Bu, başarısızlığı kabulleniş demekti.

Bu istifayı izleyen karışık dönemde, kabineler ve koalisyonlar birbiri ardından değişti durdu. Önceleri sağ kanadın, sonraları Sol'un da desteklediği Venizelos, bir yıla yakın bir süre başbakanlığı elinde tutabildi. İç sorunlar ve hükümetin dengesizliği, ülkenin onarımı işlemini daha da güçleştiriyordu. 1950 - 51 yılları arasında durum, daha kötü olamazdı. Kayıtlı işçilerin %20'ye yakın bir oranı işsizdi. Yardımların dağıtımı 1945'den beri kodamanların elindeydi. Hükümetin bunları denetleyememesi ise, onarım hareketinin hızını azaltıyordu. Plastiras'ın istifasından sonra, baskı yeniden başladı. Bu karışıklık, liberallerin sağlam ve iyice yerleşmiş bir liderlik kuramıyacaklarını ortaya koymuştu. Bu dönemde tutarlı bir reform programı da öne sürülememişti.

Oysa bu arada önemli uluslararası gelişmeler olmuştu. 1950 Mayısında Kore savaşı başlamıştı. Bu savaş sonunda, yerli cephelerde anti - komünistlerin konumlarını

güçlendirme eğiliminin ortaya çıkması ve bu eğilimin McCarthy'cilik şeklinde Amerika'ya yansıması, Amerika'nın Yunanistan siyasetini değiştirmesine yolaçtı. Stratejik ve siyasi hesaplar açısından güçlü bir iç dengenin sağlanması ve komünizme karşı tetikte olunması, geniş bir temele dayanan demokratik bir hükümetin kurulmasından daha önemliydi. Plastiras disiplinli bir idare kuramayacağını kanıtlamakla kalmamış; her şeyden önce, içsavaşın doğurduğu bölünmeyi samimiyetle gidermeye çalışmıştı. Mamafih, uluslararası konum açısından böylesine lüks uğraşılar yalnızca lüzumsuz değildi, yavaş yavaş istenmeyen çalışmalar olacaktı.

Sevimli Gardy'nin yerine John Purifoy'un elçi atanması, Amerika'nın bu yeni görüşünü ortaya koymaktaydı. Çetin bir operatör olarak tanınan Purifoy, Yunanistan'a kesin bir görevle gelmişti: güçlü, dengeli ve şiddetli komünizm aleyhtarı bir hükümeti iktidara geçirmek. Çaldaris'in beceriksiz yönetiminden dolayı Kralcı partinin güçlü durumu sarsılmıştı. Bu yüzden, ilk iş olarak yeni elçi Sağ'ı örgütledi. 1930'larda Kralcı partinin askeri lideri, Metaxas'ın en büyük destekçisi, Arnavutluk zaferi kahramanı ve içsavaşın son döneminde Milli Yunan Ordusunun başkomutanı olan Mareşal Papagos, birden siyaset sahnesine sokuldu. Bu çaba sansasyonel bir başarı sağladı. Yunanistan ile Fransa'nın sorunları arasıda bir benzerlik kurmaya çalışan ve kendini de Gaulle gibi bir milli kurtarıcı olarak göstermek isteyen Papagos, partisine «Yunan Rallisi» adını taktı. Bu arada, hareketinin partilerin üstünde ve ötesinde olduğunu bildiren o malum iddiayı tekrarlamayı da unutmadı. Bu iddia yine de işe yaradı. Sağ'ın siyasi kişileri ve yükselen yıldızın farkına varan bir sürü liberal politikacı, bir anda Papagos'un çevresini sardı. Kamuoyunun intibaı olumlu idi ve basın çok hevesli görünüyordu. Purifoy planının ilk bölümünü başarıyla uygulamıştı.

Bir sonraki adımı uygulamak için yalnızca zaman gerekiyordu. Birbiri ardından doğan hükümet buhranları, pek kısa zamanda yeni seçimlere gidilmesini gerektirdi. Seçimler 1951 yılının Aralık ayında yapıldı ve oyların %36,5'unu toplayan Papagos, yeni gözde olarak ortaya çıktı. Eski Sağ'ın dağınık kalıntıları ve bunların arasına serpilmiş olan Popülistler kesinlikle ortadan kayboldu. Sağlam bir hükümet kurulmasını herkes istiyordu. Sürekli olarak karışan liberal hükümetler ise itibarlarını kaybetmişlerdi. Gerçi Papagos'un gücü açıkça ortadaydı ama, halkın %60'ından fazlası, daha ılımlı bir çözüm bulma taraftarıydı. İyice reklam edilen kişisel yetersizliklerine rağmen, general Plastiras'ın barışçı çağrıları unutulmamıştı. Oyların %23,5'unu alan Plastiras, Venizelos'un ayağını kaydırdı ve en güçlü Merkez örgütünün başına geçti. EDA adı altında ortaya çıkan ve oyların %9'unu toplayan Sol ise, Plastiras'a bu tutumundan ötürü şiddetle saldırdı. Seçim sloganlarında Plastiras ile Papagos arasında bir ayırım yapmayan EDA, bu davranışıyla kendi durumunu güçlendiremedi ama, rakiplerinin büyük bir ustalıkla kurdukları siyasi gettonun işlevselliğini artırdı. Tam bir demokratik hareketin ön koşullarını yaratmaya çalışan Plastiras ve sonraki liderler, yaklaşmak istedikleri Sol tarafından itileceklerdi. Kötü sonuçlar doğuracağı şimdiden belli olan bu bölünmeyi gidermek için çalışan güçleri, hem Sağ, hem de Sol engelleyecekti.

Kendisiyle işbirliği yapmayı tercih ettiğini bildiren Venizelos'un koalisyon teklifine inatla karşı koyan Papagos, ister istemez Plastiras yönetimindeki bir hükümette görev alacaktı. Bir yıldan fazla dayanamayan bu son hükümet ise, iktidara ancak 12 yıl sonra dönmeyi başarabilecek liberallerin veda şarkısıydı.

Son liberal hükümet öncekiler kadar başarısızdı. Başbakan yardımcısı Venizelos'un genel af ve uzlaşma soru-

larını sürekli sabote etmesi üzerine Plastiras, yüklendiği görevin temel toplumsal desteklerinden vazgeçmek zorunda kaldı. Üstelik 1952 yılında ciddi bir şekilde hastalanmıştı. Resmen başbakan olmakla beraber Plastiras, artık yerini Venizelos'a kaptırmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni hükümete karşı güttüğü açık güvensizlik, bu hükümetin kendi içindeki eğilimlerin hızlanmasına yolaçtı. Amerikan yardımının daha Ocak ayında önemli bir şekilde kısılması, ekonomik güçlükleri çoğaltmış ve onarım sorununu tamamen çıkmaza sokmuştu. Venizelos'un Kralın desteğine başvurma kararı da yeni olanaklar yaratamadı. Halen geçerli olan Anglo-Amerikan çekişmesini ele alan Venizelos, yanlış ata oynadı ve Londra'nın desteğine başvurdu. Böylece Kral Paul'un taraftarlığının sağlanması ve otoritesiyle sarayın müdahale gücünü tehdit eden Papagos'a karşı Kralın duyduğu kişisel düşmanlık bile, dengeyi Venizelos lehine çeviremedi. Yardımı günlük bir ihtiyaç haline gelmiş olan A.B.D., «Yunan Ralli»sini desteklemeye karar vermişti. Artık Venizelos'un bütün manevraları boşunaydı. Anti-komünist kanunlar çıkararak Amerika'nın hoşnutsuzluğunu gidermeye çalışması ise, sadece Sağ kanadın gelecekteki siyasi tekeline temel atmaya yaradı. Bu kanunlar ve polis tarafından alınan tedbirler baskıyı artırdı. Yeniden toplama kampları kuruldu ve birçok komünist idam edildi. Bütün bunlar liberallere oy vermiş olan kesim arasında huzursuzluğun artmasına ve ilerici kanadın liberallerden uzaklaşmasına sebep oldu. Uzlaşmaz gruplara bölünen merkez, Plastiras'ın istifasıyla prestij sahibi ve herkesçe kabul edilen bir liderden yoksun kalmıştı. Onarım hareketinin ekonomik sorunları ile baş edemeyince, merkezin ayağının altındaki topraklar kaymaya başladı.

1952 yılının Mart ayında, gelecek seçimlerde kullanılacak sistem üzerine ciddi anlaşmazlıkların doğmasıyla,

Purifoy Sağ'ın iktidara gelmesini hızlandıracak yeni bir fırsat elde etti. (Seçimlerde uygulanacak herhangi bir sistemin parlamentoda çoğunluk taranfından kabul edilmesi gerekiyordu.) Kurnaz merkez siyasetçileri, bağlı oldukları küçük partilerin yararına işleyecek olan nispi temsil sistemini destekliyorlardı. Plastiras ise ya bunamadan ötürü yanlış bir hesap yaparak, yada eldivenini yere atarcasına bir tutum takınarak, çoğunluk sistemine taraftar olduğunu belirtti. Bunun üzerine çabucak harekete geçen Purifoy, resmen şunu bildirdi: «Amerika Birleşik Devletleri, ilkel nispi temsil sistemi uygulandığı takdirde hükümet dengesizliklerinin devam edeceğine ve bu durumun Amerikan yardımının etkin bir şekilde kullanılmasına engel olacağına inanmaktadır.» İçirdiği ilacı tatlılaştırmaya çalışarak şöyle devam etti: «Amerikan Büyük Elçiliği, bu konuda başbakan Plastiras'ın yurtsever tutumunu desteklediğini bildirmeyi görev bilir.» Bu bildirinin yeterli olmamasından korkan Purifoy, nispi temsil sistemi uygulandığı takdirde Amerikan yardımının tamamen durdurulacağını da, perde arkasından söylemeyi ihmal etmedi. Hükümet yenilgiyi kabul etti ve çoğunluk sistemi yürürlüğe girdi. Artık Purifoy ile Papagos'a, yeni seçimlerin bir an önce olması için baskı yapabilecekleri bir fırsatın doğmasını beklemek kalmıştı.

Bu fırsat sonbaharda ellerine geçti. Hükümetin giderlerini kısmak zorunda olan ve Amerikan yardımının sürekli ambargosu altında kalan Plastiras, askeri giderlerin 35 milyon dolar kadar kısılmasını kabul etti. Bu karara hemen tepki gösterildi. Gerek Papagos, gerekse A.B.D., Plastiras'ı ülkenin savunma gücünü tehlikeye atmakla suçladılar. İki merkezci milletvekili hükümeti terk ederek, Papagos'a katıldılar. Hükümetin çoğunluğa pek az bir farkla sahip olmasından ötürü, bu durum parlamenter denge sorununu doğurdu. Bunun üzerine iki EDA milletvekili-

nin Plastiras'ın partisine katılmasıyla geçici bir denge sağlandı. Fakat Purifoy henüz son kozunu oynamamıştı. Yunan basınına, şimdiye dek görülmedik bir cüretle şu demeci verdi:

> EPEK (Plastiras'ın partisi) iki üyesinin yerine eski EDA solcularını almıştır. Bu olayı ve süratli siyasi gelişimleri gözönüne alarak, Yunanistan için en iyi şeyin çoğunluk sisteminin uygulandığı yeni bir seçimin derhal yapılması olduğu kanısındayım.

Purifoy'un demecinin bütün çıplaklığına rağmen, başbakan kaçınılmaz olanı kabul etti. Genel seçimler 16 Kasım 1952 tarihinde yapıldı. Bu, iki yıl içinde yapılan üçüncü seçimdi. Papagos oyların %49,2'sini elde etti, fakat çoğunluk sistemi yüzünden parlamentodaki yerlerin %82,3'ü onun oldu. Böylece Purifoy'un görevi sona eriyordu. Kendisi liberallerin güçlerini baltalayan işlemin uygulayıcılığını yapmış ve Sağ'ın iktidara gelmesini sağlamıştı[28]. Liberal hükümetlerin kendi başarısızlıklarına, bir de Amerika Birleşik Devletlerinin ekonomik şantajları ve açık müdahalesi eklenmişti. Yunanistan tutucu bir dengenin egemen olacağı bir döneme giriyordu. Fakat ne yazık ki bu denge öldürücü olacaktı.

---

[28] Bir yıl sonra Purifoy, Guatemala'nın solcu hükümetini deviren ve Castillio Armas'ın diktatörlüğünü kuran hükümet darbesini hazırlamakla görevlendirilmişti. Tekrar başarıya ulaştı, nihayet Güneydoğu Asya'da «esrarengiz» bir araba kazasında öldü.

9 Sosyal ve Ekonomik Tutucu «Denge» (1952-63)

1952 ve 1963 arasındaki 12 yıl boyunca ülkenin görünümü önemli değişikliklere uğradı. Şehir nüfusu şimdiye dek görülmedik bir artışla, Yunan tarihinde ilk kez kır nüfusunu biraz aştı. 1951 sayımına göre, şehir nüfusu genel nüfusun %37'sini teşkil ediyordu. 1961 sayımında ise şehir nüfusu %43'e erişmiş, kır nüfusu %44'e düşmüş, yarı şehirli nüfusun oranı değişmemiş ve %13 olarak kalmıştı. Bu önemli kaymanın başlıca nedeni, nüfusun Atina yöresinde toplanmasıydı. Bu yöre, iki nüfus sayımı arasında görülen genel artışın %62.7'sini kendinde toplamış ve 1961 yılında, nüfusu, ülkenin geri kalanının toplam şehirli nüfusunu aşmıştı. Kuzeydeki Selanik şehri bu dönemde gelişen tek önemli merkezdi. Artık Atina ekonomik ve sosyal hayatın bütün cepheleri üstünde mutlak bir egemenlik kurmuştu. 1961 yılında başkent ve çevresi, endüstriyel iş sahasının yarısından fazlasını sağlıyor; vasıtalı vergilerin %75'ini, vasıtasız vergilerin %65'ini ödüyor ve ithal mallarının %80'i kendisine geliyordu. Bu yörenin gelir ortalaması, milli ortalamadan %40 oranında

daha yüksekti. Toplam gazete dağılımının yarısından fazlası bu yöreye aitti. Hastane yataklarının çoğu bu yörede bulunuyor ve mütehassıs doktorların %85'i, ayrıca epey kalabalık olan kamu hizmetleri personelinin çoğu, bu yörede yaşıyordu.

Mamafih, az gelişmiş ülkelerin kalabalık diğer başkentleri gibi, Atina da boyuna ve büyüklüğüne rağmen bir endüstri şehri değildi. Kayıtlı «faal» nüfusunun ancak üçte birinden azı, endüstriyle meşguldü. Bu kişilerin aşağı yukarı yarısı, 10'dan az insanın çalıştığı ve genellikle ilkel bir nitelikte aile teşebbüsleri olan endüstri birimlerinde çalışmaktaydı. Kayıtlı «faal» nüfusun üçte ikisi ve belki de hiç kayıtlı olmayanların yarısından fazlası, yeni gelişen bütün ülkelerde görülen kalabalık hizmet sektörünü teşkil etmekteydi. Şehirli nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getiren bir yarı bağımsız küçük tüccarlar, aracılar ve geçici işçiler sınıfının ortaya çıkması, belki de Küçük Asya mültecileri akınından sonra Yunan toplumunda görülen en önemli değişiklikti. Atina faal nüfusunun üçte birinin ve diğer şehirlerde daha küçük bir sayının ücretli olarak sınıflandırılması, hızla çoğalan bu şehirli grupların, küçük burjuva ve *Lumpen proletarya* hayat tarzları arasında gidip geldiğini açıkça ortaya koymaktaydı.

Büyük nüfus hareketlerine rağmen, kendisine yeni bir geçim yolu sağlamış ve ilkelden modern bir yaşam tarzına yükselebilmiş, nitelikleri kesinlikle belirgin hiçbir toplumsal sınıf yoktu. 1951 ve 1961 yılları arasında taşradan Atina'ya göç eden kişilerin sayısı 220.000'di ve bunların %66'sı tamamen kırsal bölgelerden geliyordu. Fakat daha önemli bir nokta, yeni gelenlerle şehirlilerin meslekleri arasında büyük farkların görülmemesiydi. Atina'da göçmenlerin %30.9'u ve asıl nüfusun %30.8'i endüstride çalışmaktaydı. Diğer büyük şehirlerde bu oran %31.2 ve %28.5'ti. Atina'nın gerçek sahipleri daha çok ticaret iş-

leriyle uğraşıyordu. Bu sahada Atinalıların oranı %17.9, yeni gelenlerin oranı ise %10.5 idi. 'Diğer' hizmetlerde bu oran %25.3 ve %31, ve tabii ki inşaat işlerinde %7.9 ve %11.7 idi. Her iki gruptaki işsizlik oranının çok yakın olması en önemli noktaydı. Demek ki, savaştan önce ortaya çıkmış olan Küçük Asya mültecilerini nüfusun geri kalanıyla kaynaştırmak sorununun tam tersine, iç göçmenler, şehirli işçi sınıfıyla ve işgal ile içsavaş sırasında geniş ölçüde yıkılan savaş öncesi orta sınıfın kalıntılarıyla, aşağı yukarı otomatik bir şekilde kaynaşmışlardı.

Bu yüzden kırlardan şehirlere doğru gelişen hareketi ve bu on yılın sonraki bir döneminde bu hareketin yerini alan göç akınını, daha büyük değişiklikler gölgede bırakabilmişti. Bunlar mesleklerde, tüketim biçimlerinde ve ilkin ekonomiyi sabitleştirmek, sonra da geliştirmek amacını güden hükümet siyasetlerinde görülen değişikliklerdi.

İlk başlarda ekonomik «kalkınma» yerine, ekonomik «onarım» sözcüğü kullanılmaktaydı. Papagos'un iktidara gelmesine kadar ve özellikle içsavaş sırasında, en önemli mesele, hızla yaklaşan enflasyonun durdurulması olmuştu. Daha sonraki bir dönemde, ücretler dengesinin bozulmasını engellemek sorunu ortaya çıkmıştı. Her iki dönemde de, evsiz ve aç insanlara yardım etmek ve endüstri ile alt yapıyı yeniden işler bir hale getirmek gerekmişti. Yapılan planları uygulayabilecek kalifiye insangücünün bulunması, en az planların hazırlanması kadar önemliydi. Liberallerin neşeli günleri sırasında kurdukları idari mekanizmayı Metaxas aşındırmış, işgal ise aşağı yukarı tamamen yıkmıştı. İdari işler içsavaşın sonuna kadar yabancı ekonomik heyetler tarafından yürütülmüştü. Savaş tazminatları yada dış yardım ve borçlar tarafından finanse edilecek olan başlıca onarım yada kalkınma planlarının, bu atmosfer içinde fazla birşey başaramamalarına şaşmamak gerekir. Çünkü yabancı ekonomik heyetler endüstrileşmeyi teşvik

etmemekle kalmıyor, hatta bunu engellemek için uğraşıyorlardı. Almanlar 1949 yılında savaş tazminatının bir parçası olarak Yunanistan'a bir çelik fabrikası verdiklerinde, Amerikan ekonomik heyetinin başkanı Paul Porter vetosunu kullandı. Makineler hiçbir zaman Hamburg dışına çıkartılmadı ve en sonunda Yunan hükümeti hesabına hurda olarak satıldı. Yunanistan'ın OECD temsilcisi Profesör Nicolaides'e göre:

> Endüstrileşmeye şiddetle karşı çıkıldı. Bu tutumun başlıca nedeni, endüstrileşmenin ilgili ülkelerin dış ticareti üstünde yaratacağı etkiydi. Fakat Yunanistan'ın endüstrileşme sayesinde kısa, bir süre sonra ekonomik yönden kendi kendine yeterli bir hale gelebilmesi de, bu tutuma yolaçan önemli bir nedendi. Ekonomik heyetlere katılan ülkelerin Yunanistan'ın endüstrileşme planlarına karşı kayıtsız şartsız bir düşmanlık göstermesi, ticari, ekonomik ve *siyasi* çıkarlara dayanıyordu. *(Nea Oikonomia,* June 1965)

Yabancı ekonomik heyetlerin tavrı ile kullanıma elverişli birkaç para fonunun savaştan hemen sonraki dönemde hesapsız bir şekilde harcanması, atbaşı gitmişti. Parazit faaliyetlerin gelişim kaynağı da bu durumda aranmalıdır.

Mesken ve ticaret işleri, endüstride görülenden daha az bir güvensizlikle daha yüksek karşılıklar sağlıyordu. Ekonomik sistemin kendisi üretici iş sahaları sunamadığı takdirde, halk bu sisteme bağlı başka geçim yolları bulmak zorundaydı. Yaratıcı Akdeniz aklı, yeni ürünler, teknolojiler, hizmetler ve meslekler «keşfetmekte» gecikmedi. Sayıları saptanamayacak kadar çok insan, üretici sistemin kenarlarında aşağı yukarı parazitçe bir geçim sağlamanın yolunu buldular. Yüz binlerce kişi küçük ticaretle, el sanatlarıyla, her nevi kişisel hizmetlerle ve çeşitli aracılık faaliyetleriyle meşguldü. Çoğu kez aracılık, yurt-

taşın uyuşuk ve yeteneksiz bir kamu hizmetlerine erişmesini sağlayan oldukça karışık yarı - idari bir mekanizmaya dayanıyordu. Zamanla, bu yaşantı tarzı sabitleşti. Bu yaşantıyı «yaratanların» yavaş yavaş tabakalara ayrılmasıyla, yeni tabakanın bir kesimi gittikçe gelişmekteydi, ama faal şehir nüfusunun % 20'ye yakın bir oranının sürekli işsiz olması ve bu işsizliğin bir sonucu olan meslek hareketliliği, katı bir orta sınıfın yeniden doğmasını engellemekteydi. Ancak 1950'lerin sonuna doğru ve 1960 yılları boyunca hızlı ekonomik gelişim, kesinlikle belirgin bir teknisyenler, icraatçılar, serbest meslek sahipleri, idareciler ve aydınlar tabakasının ortaya çıkmasına yolaçtı. Bu yeni «mesleki» gruplaşmalar, yerleşmiş bir orta sınıftan ve özellikle «oligarşiden» çok farklıydı. Bunların sosyal bir güç olarak ortaya çıkışları, 1963 yılında Merkezi yeniden iktidara getiren halk hareketiyle çakışacaktı.

Sağın ilk önemli başarısı devalüasyonu gerçekleştirmek oldu. Yavaş yavaş devalüasyon % 50'ye yakın bir orana erişmiş ve savaş sonrası Avrupası'nda görülen bu gibi işlemlerin en başarılılarından biri olmuştu. Devalüasyon, tasarrufları nakit para şeklinde olan emekçilere zarar verdi, fakat ticari sınıflara bir hediye oldu. İthalat kontrolü sisteminin kaldırılmasıyla hükümetin en önemli huzursuzluklarından biri ve aynı zamanda büyük bir kokuşma kaynağı kayboldu. Düşük devalüasyona rağmen, tüketim malları ithalatı arttı.

Pek yakında yeni bir tüketim biçiminin belirgin hatları ortaya çıkacaktı: Hali vakti yerinde olanlar bulabildiklerini ithal edecek, şehirlerin fakir halkları ve köylüler, yerli endüstrinin pazarı haline gelecekti. Talep biçimi arzı etkileyecek kadar güçlüydü; yerli endüstri, üretimin aşağı yukarı tümünü ihraç etmeyecekti. Tabii ki bu durum ücretler dengesini kontrol altında tuttu. Ticaret açığının büyümesiyle Yunanistan, görünmeyen kazançlara, ülkeye

akan özel sermayeye, dış yardımlara ve borçlara bağlanmaya başlamıştı. Görünmeyen kazançlardan gemicilik gelenekseldi, fakat turistlerin ve yabancı ülkelere göç edenlerin sağladığı döviz de önemli yekunlara erişiyordu. Dış yardımlar ve borçlar A.B.D.'nin yönetimi altındaydı. Yüksek gelir sahibi gruplar tarafından ithal edilen lüks malların tehlikeli artışını denetlemek üzere hiçbir ciddi çaba gösterilmedi ve köhnemiş ithalat vergileri tarifesi devam etti. Hükümet «pazarın en iyi yol gösterici olduğu» özel sektöre karışmağı reddetmekle, ithalatın yerinin doldurulmasına da karşı çıkmış oluyordu.

Dogmatik anti - komünizmin ekonomik cephesi olarak, özel teşebbüse tapmanın ortaya çıktığını görmek oldukça eğlencelidir. Sağın, devalüasyondan ve serbest ticaretten başka bir endüstriyel yada ticari siyaseti yoktu. Tarım ürünlerine başka bir pazar sağlanamadığı için, sosyalist blokla ikili anlaşmalar yapmak gerekti. Fakat, bu anlaşmalar üstünde pek fazla tartışılmadı ve bunlara, düzenli bir neo - klasik sistemden pek hoş olmayan sapmalar, diye bakıldı. Doğu'dan bir takım araçlar satın almak üzere girişilen görüşmeler, bir siyasete yapılan yardımlar olarak değil de, akıllıca pazarlıklar olarak görülüyordu. Olumsuz kontrolleri tanımadığını belirten Sağ, kalkınma yolu olarak İtayanların kamu teşebbüsleri deneyinin ve Fransız usulü bir planlama mekanizmasının taklit edilmesini teklif etti. Özel sektör, kabaca «sayesinde servet yapılması mümkün bir şey» diye tanımlanmış ve bu tanımlamanın makro - ekonomik imaları ve içerdiği sosyal siyaset göz önüne alınmamıştı. Sağ, onarım döneminin sona erdiğine karar verildikten sonra, ekonominin idaresinde Keynesçi bir tutum izlemeğe çalıştı. Fakat idari nedenlerden ve en önemlisi vergi sisteminin mütedenni(*) olmasından dolayı,

(*) Mütedenni vergi: Vergi matrahı yükseldikçe, vergi oranının azalması.

bu çok güçtü. En sonunda mali siyaset, ekonomik faaliyetlerin sarsıntılarını artırdı.

Tabii ki, maliye otoriteleri kendi görevlerinin enflasyonu önlemek olduğunu düşündüler. Tedavüle karşı duyulan güveni artırmak, Sağın «sağlamlık» diye tanımladığı şeyi destekleyen başlıca sloganlardan biri oldu. Bu konuda Merkez Bankası çok etkiliydi. Fiyatlar sabit kalırken, kişisel tasarruflar, ülkenin gelir düzeyi açısından önemli sayılacak oranlarda gelişme gösterdi. Mali otoriteler enflasyona karşı çarpışmanın yanısıra, üretici harcamaları teşvik etme ve üretici olmayan harcamaları engelleme görevini de yükümlendiler. Teşvik edici unsurların ve özellikle para fonlarının kullanımındaki büyük inceliğe rağmen Banka, ne özel yatırımların her alanda artmasını sağlıyabildi, ne de paranın lüks ithal pazarına akmasını önliyebildi. Bu lüks pazar ise gittikçe artan mesken işlemlerinden ve sermayenin doğrudan doğruya kanunsuz ihracından ibaretti. Bu dönem boyunca Merkez Bankası'nın müdürü ve bu mali siyasetin tasarlayıcısı olan X. Zolotas'ın dediği gibi:

> Dağıtılan kredinin, 1957 ve 1958 yıllarında endüstriyel üretimin gelişim oranının *dört katından fazla* bir artış göstermesi, ticari bankaların yeni görevlerini yerine getiremediklerini ve kredinin endüstriyel faaliyetlerle hiçbir ilgisi olmayan işlere doğru *aşırı* bir şekilde akmasını engelleyemediklerini gösterir *(Monetary Equilibrium and Economic Development,* s. 79).[29]

---

[29] Yatırımların dağılımı önemlidir: 1952 ve 1963 yılları arasında 171,341 milyon drahmilik toplam yatırım miktarının 62,297 milyonluk bir kesimi yani % 36'sı, meskenlere; 24,912 milyonu yani % 15'i tarıma ve sadece 22,049 milyonu (700 milyon doların biraz üstünde) **yani toplam miktarın yalnızca % 13'ü endüstriye yatırılmıştı.** Toplam milli üretimin % 3.7 ile

Özel sektörün endüstri yatırımlarına girişmek istemeyişi, kökleri çok derinlerde yatan nedenlere bağlıydı. Yukarıda da gördüğümüz gibi, kredi azlığı bir neden olamazdı. Bilakis yatırımı teşvik edici bir unsurdu. OECD'nin bir tahminine göre özel endüstri sermayesinin aşağı yukarı % 70'i ticari bankaların borçlarıyla sağlanmıştı. Kurum halinde işleyen gerçek bir ulaşım ağının yok oluşu, tamamen uydurma olmamakla beraber, gereğinden fazla abartılmış bir ögeydi. Çünkü bayındırlık işleri süratle tamamlanmıştı. Endüstrinin gelişmesini engelliyen gerçek nedenler ekonomik değil, sosyal ve psikolojikti. Güvensizlik duygusunun etkisi kesinlikle saptanamaz ama, büyük değişiklikler geçirmiş bir ülkede bu duygu belki de kesin bir önem taşımaktaydı. Fakat güvensizlik duygusu, küçük yatırım sahiplerinin cesaretini kırmakta daha etkili olmuştu. Zaten bu kişiler için, bankada bir tasarruf hesabı açmanın yanısıra bir diğer yatırım alanı daha vardı. Bu ise, mesken işleriydi. Hisse senetleri piyasası yok gibiydi. Aile teşebbüslerine ait hisselere sahip olmak da hiçbir kârı garantilemiyordu. Ayrıca bu teşebbüsler de, sağlam bir endüstriyel gelişmeyi ticaretten yada spekülasyondan hem daha güç, hem de daha az kârlı buluyorlardı. Bununla birlikte mevcut sanayi ayakta durabiliyordu. Çünkü savaş öncesi depresyon döneminden kalma vergi tarifeleri, buhar çağı teknolojisini bile koruyabilecek nitelikteydi. Aile teşebbüsleri ancak evlenme yoluyla birleşiyordu. Bu yüzden endüstri birimleri parça parçaydı ve ne yeni ürünler çıkartacak kadar geniş alanları, ne de yeni teknolojileri için yeterince geniş pazarları vardı. Endüstriyel üretimin artışı, yerli üretimin tüketicileri olan sınıfların gelirlerindeki artışa bağlıydı. Köhnemiş teknolojiyi rasyonelleştirmek

% 6.2 arasında değişen bir oranı, mesken yatırımlarından ibaretti. Belki bu oran, Avrupa'da görülenlerin en yükseğidir ama, % 2.3 oranını hiç aşmayan manüfaktür yatırımı da mutlaka en düşüğüdür.

ve düzenlemek işlemi ancak ülkenin 1961 yılında Ortak Pazar'a girmesiyle başladı, çünkü bu durum üretimi koruma tedbirlerinin azalacağı yolunda korkular doğurmuştu. Ortak Pazar'a girişle pek de az olmayan bir miktarda yabancı endüstri sermayesinin ülkeye akmağa başlaması, bir rekabet unsuru doğurdu.

En sonunda Sağ bile, özel sektörün ülkeyi endüstrileşme yolunda gösterdiği isteksizliğin derecesini kavradı. Fakat bu arada, hükümet, değişik bir alanda ekonomiye girmeğe başlamıştı. Bakanlar devlet için «uygun» olmayan işlemlere karışmamakta direttilerse de, sonunda ulaşım ağları üstüne büyük çabalar sarfedilmesi gerektiğini ve bu ağı kurmanın tek yolunun hükümet yatırımları olduğunu kavradılar. Kamu yatırımları harcamalarının genişletilmesi, şüphesiz Karamanlis'in tarihi kararıydı. Kararın tek yönlülüğüne ve bu durumun kaçınılmaz bir yan ürünü olarak ortaya çıkan yolsuzluklara rağmen bu değişiklik, Liberal düşüncedeki kişilerin önemli bir kesimini Sağ'ın sadece yıkıcı olmadığına nihayet kandırabilecek kadar radikaldi. Kamu yatırımları harcamaları 1952'de 1.7 milyar drahmi iken, 1962'de 5.8 milyara çıktı ve toplam milli üretim yüzde 7 oranında yıllık bir artış gösterdi.

Tabii ki, kamu yatırımlarının, tek başına kalkınmayı sağlamaya yeterli olmadığı bellidir. Fakat görünmeyen ihracat, kalkınma mekanizmasının diğer yarısını teşkil ediyordu. Turizm 1957 yılındanberi hatırı sayılır bir boyuta erişmişti. Turistlerden sağlanan kazanç, yılda %20 oranında bir artış göstermeye başlamıştı. Bu durumun bir diğer yararı da, kazancın ülkenin değişik yörelerindeki çeşitli meslek sahiplerine ve çeşitli sınıflara gitmesiydi. 1956 yılından sonra yabancı ülkelere göç, görünüme daha değişik bir biçimde katıldı. 1960 yılına kadar her yıl Yunanistan'ı terkedenlerin sayısı 100.000'e çıkmış ve bu kişilerin yurda gönderdiği döviz de 1963 yılında 173 mil-

yon dolara erişmişti. Son olarak da, gemiciliğin 1963 yılında ülkeye sağladığı 170 milyon dolarlık döviz vardı. Gemicilik, ayrıca adalarda yaşayan halkın büyük bir çoğunluğuna da iş sahası sağlıyordu.

Yabancı ülkelere göç, bir süre için kalkınmaya katkıda bulunmuş olabilir. Ancak bu olay, Sağın sağladığı ekonomik kalkınma tarzının halledemediği, bilakis daha da kötüleştirdiği iki temel sorunu da yansıtmaktaydı. Bunların birincisi herkese iş sağlanamaması; ikincisi de, gelir dağılımında gittikçe artan eşitsizliğin denetlenememesiydi. Endüstri sektörünün ekonomik hayata öncülük edemediğini daha önce görmüştük. 1952'den 1963'e kadar bu sektörün toplam iş sahasına katkısı diğer sektörlere nazaran azaldı. Ayrıca daha önceki yıllarda gösterdiği katkıda da ufak bir düşüş oldu. Büyük bir hızla geliştikleri halde ne hizmet sektörü, ne de parazit faaliyetler sektörü, nüfus artışını karşılamağa yeterli değillerdi. Devamlı ve artan bir gelir kaynağı sağlayamıyorlardı. Zaten bu üçüncü sektörün gelişmesi, diğer sektörlerin üretici işler sağlamayı başaramamış olmasını yansıtıyordu. İlkin şehirlere sonra da yabancı ülkelere göç edilmesi, şehir ve kır arasında gittikçe artan gelir farkları göz önünde tutulmadan açıklanamaz. Az gelişmiş tarım artık özlemlerini tatmin edemediğinden, köylüler daha iyi bir hayat bulmak üzere şehirlere ve yabancı ülkelere göç etmişlerdi. Fakat bu yerlerde de hayat şartları ne kolay, ne de sabitti. Yüksek gelir sahibi grupların Avrupai tüketim biçimlerine yolaçan «gösteriş tutkusu» sosyal sistemin tümüne yayılmıştı.

Tarım halen en geniş üretim sektörüydü. Fakat savaş öncesinden bu yana köylülerin dünyasında önemli değişiklikler olmuştu. Zaten Almanlara karşı direniş, içsavaş ve yoğun nüfus hareketleri, şehir ve köy arasındaki karşılıklı kültürel etkilenmeleri artırmıştı. Savaştan sonra bu gibi etkilenmeler yoğunlaştı ve endüstriyel toplumun ha-

yat biçimleri, kırlık yörelere sızmaya başladı. Yollar turist getiriyordu, sinemaların ve transistorlu radyoların yaygınlaşmasıysa, köylünün gözlerini modern tüketimin çekiciliğine açmıştı. Kısa süren EAM deneyiyle ilk defa sarsılan kapalı ve pederşahi bir sosyo - ekonomik düzenin son kalıntıları da yıkılmağa başlamıştı. Genç köylüler yavaşça modern dünyaya doğru yöneliyorlardı.

Gerçi kırlık yöreler şimdiye dek görülmedik bir ölçüde dış dünyaya açılmışlardı ama, üretimin yeterli derecede etkin olmayan yapısı hiç değişmemişti. Fazla köylü nüfusu, çok düşük üretkenlik, mevcut işlerin yetersizliği, bazı yörelerin tek ürün yapısına bağlı olmaları, küçük ve parsellenmiş birimler, makine, gübre azlığı ve toptancıların üreticilere ödediği çok düşük fiyatlar üstüne kurulmuş bir sömürü sistemi, halen başlıca sorunları teşkil etmekteydi. Hükümet bu sorunları halletmek için bazı çabalar gösterdi. Ürün ekimi programı tedricen düzeltildi ve 1958'de tahıl üretimi ülkeye yeterli bir hale geldi. Şeker üretimi desteklendi ve tütün, kuşüzümü, zeytinyağı gibi geleneksel ihraç maddelerinin yanına pamuk, taze yemiş ve sebze, pirinç gibi ürünler eklendi. Geniş alanların gübrelenmesine başlandı. 1940 yılında 1.500 olan traktör sayısı, 1962 de 24.000'e çıktı. Tahıl ekimine elverişli alanların çoğaltılmasına büyük bir dikkat sarfedildi ve on yıl içinde verimli toprakların miktarı %6 oranında bir artış gösterdi. Tarım alanındaki kamu yatırımları, devletin sermaye harcamalarının yarısından fazlasını teşkil ediyordu.

Fakat bu çaba yanlış bir temele dayanıyordu. Üretimin ve üretkenliğin artmasına rağmen, tarım genellikle ekstansif bir tarzda yapılıyordu. Tahıl üretiminde görülen büyük artışlar, zirai çalışma usulünü değiştirdi ve yerli üretimin maliyeti ile dünya fiyatı arasındaki farkı karşılamak zorunda kalan hükümet bütçesi sürekli bir gerilim altına girdi. Bu durum gerek üreticiler, gerekse toptancılar

için o kadar kârlıydı ki, ekili toprakların yarısı tahıla ayrıldı. Fakat yetiştirilmesi büyük çaba isteyen pamuk gibi bir ihracat malının üretimi yeterince teşvik edilmedi ve ekicilerine düşük kârlar sağladığı için durdu. Ekstansif tarım, ithalatın yerini çoğu kez yanlış bir biçimde aldı, üstelik işsizliği de artırdı.

Tarımın geliştirilmesi epey pahalıya malolmuştu. Zayıf bir planlamaya dayanan ve kötü bir şekilde yürütülen kamu hizmetlerinin maliyeti, bu işi yapan özel şirketlerin sağladığı kârlardan dolayı her zaman hükümet bütçesinde tesbit edilen tutarı aşıyordu. Yine de 1952 ve 1963 yılları arasında randıman aşağı yukarı iki kat arttı.

Teknikler değiştiği halde, yapısal çerçeve aynı kalmıştı. Sömürü sistemi eskisi gibi devam etmekle kalmamış, üstelik takviye edilmişti. Ürünlerin çoğu geleneksel toptancılar kesiminin aracılığıyla pazara götürülüyordu. 1950'lerde başlayan güçlü kooperatif hareketi genellikle teşvik edilmiş, fakat iktidardaki partinin sıkı kontrolü altında tutulmuştu. Bir Amerikalı antropolog hükümetin tutumunu şöyle açıklamaktadır: «Toprakları birleştirmek fikri, komünist bir kollektif çiftlik modelini çok hatırlattığından, hükümet borç vermeden önce büyük bir dikkatle bozguncu etkilerin var olup olmadığını araştırıyordu» (I.T. Sanders, *Rainbow in the Rock,* p. 69). Böylece geleneksel toptancılara, bir de kooperatiflerin resmi denetim altında olan yönetici komiteleri eklendi. Her ikisi de, çiftçiyle pazar arasında çalışıyor ve gerek Ziraat Bankası'na, gerek se hükümetin seçimleri kazanma mekanizmasına çok yakından bağlı güçlü bir baskı grubu teşkil ediyorlardı. Köylülerin geçimlerine böylesine bir pençe atmış olması sayesinde Sağ, onları siyasi, ideolojik ve ekonomik yönlerden tecrit etmeyi amaçlayan siyasetini yürütebilecek ve dilediği yöne sevkedebilecekti. Bunu daha ilerde göreceğiz. Son

incelemede bu durumun, Sağ'ın «anayasa sınırları içinde» iktidarda kalmasını da sağladığı görülecektir.

Zorluklarla dolu ve bağımlı ekonomik durumlarından ötürü köylüler, uzun bir süre güçlü bir siyasi harekete girişmediler. Kırlık yörelerde hüküm süren kötü şartlar ayaklanmaya değil, şehirlere göçe yolaçtı. Bu durumun şehirlerde doğurduğu işsizlik sorunu, 1955 yılından itibaren tehlikeli boyutlara erişmişti. Bu soruna bulunan çözüm ise, Yunan ekonomisinin sınırları dışında kalıyordu. Avrupa ekonomisinin savaştan sonra gösterdiği gelişim daha fazla insangücüne ihtiyaç doğurmuştu. Bunun üzerine gelişmiş ülkeler, Avrupa'nın güneyindeki az gelişmiş ülkelerde işçi aramaya başlamışlardı. 10 yıl içinde nüfusun yüzde 7'si, Yunanistan'ı büsbütün yada geçici olarak terketti. 1955 - 64 yılları arasında 600.000 kişinin göç ettiği tahmin edilmektedir. Gizli göçlerin çok olması yüzünden kesin bir sayı verebilmek, bir de geçici ve daimi göçler arasında ayırım yapabilmek mümkün değildir ama, 1957'den sonra yabancı ülkelere göç miktarının nüfusun doğal artışını aştığını kesinlikle söyliyebiliriz. Göçmen kitlesi daha çok gençlerden meydana geliyordu ve tahminen bu kişiler, emek gücünün maceracı kesiminin bir parçasıydı. Daha sonra kalifiye işçiler de kuzeye doğru yapılan göçe katıldılar; 1961 yılında göçmenlerin %49.6'sını kalifiye işçiler teşkil ediyordu. 1962'de bu oran %56.2'ye erişecekti. Bu göçlerin uzun vadede doğuracağı sonuçlar korkunç olacaktı ama, Sağın siyasi planlarına pek güzel uydukları için şimdilik teşvik ediliyorlardı. Geniş işsizler kitlesi arasındaki kaynaşma böylece ortadan kalkıyor, yerli emeği kontrol etmek kolaylaşıyor, göçmen işçilerin ülkeye gönderdikleri paralar ise, ücret dengesinin korunmasına ve ekonominin parazit sektörüne yardımcı oluyordu. Belki uzun vadeli ihtimaller açısından sosyo - ekonomik yapı zayıflamıştı, fakat bu arada Sağın dayandığı sosyal temel güçlen-

mişti. Yabancı sermayenin ülkeye girmesini, Sağ uzun zamandan beri bir kaç kuşu birden vuracak bir taş diye görüyordu. İktidara geldiği ilk yıllarda bu sermayeyi yetersiz yerli finansmana yardımcı olacak bir ek saymıştı. Sonraları ve A.B.D.'nin yardımı gittikçe azalıp ortadan kalkınca Sağ, ücretler dengesinin sağlanmasına daha fazla önem vermişti. Nihayet yerli teşebbüs hiçbir şekilde ortaya çıkmayınca, yabancı sermaye ülkeyi endüstrileştirmenin tek çaresi oluverdi. Ülkenin «koruyucularına» kapıları açmakla Sağ, NATO ile ekonomik ve siyasi yönlerden bütünleşmeyi de güven altına almıştı. Başlıca düşüncesi elde ettiği üstünlükleri tehlikesiz bir şekilde sürdürmekten ibaret olan ekonomik oligarşinin çıkarlarına, Sağın siyaseti tamamen uyuyordu. O dönemde yaygınlaşan Ortak Pazar «ideolojisini» iyice benimseyen oligarşi, Yunanistan'ın «Brüksel'den yönetileceği» ve böylece rengi ne olursa olsun hiçbir Yunan hükümetinin, sürdürdüğü rahat hayata karışamıyacağı zamanın gelmesini bekliyordu. Bu yüzden yabancı sermaye daha büyük bir hoşgeldinle karşılandı. Yabancı sermayeye bu denli dayanma, en sonunda ulusun ekenomik ve siyasi bağımsızlığıyla uzlaşamayacaktı ama (sonraları bu durum fazlasıyla açıklık kazanacaktır); Sağın kendi çıkarlarına tamamen uygun, aşağı yukarı sarsılmaz ve gittikçe kendini güçlendiren bir sosyal yapının ilelebet devam edeceği yolunda ümitler beslemesini sağlıyacaktı. Yabancı sermaye ve göçmenlerin gönderdiği para ülkeye akmaya devam ettiği sürece, şehirli nüfusun gelirinin hızla artması da sürebilir ve Sağ'ın haklı olarak halen tehlikede olduğunu düşündüğü bir sosyal denge, böylece sağlamlaştırılabilirdi. Gelir farklarının önemli sosyal gerilimler yaratacağı zaman geldiğinde, Yunanistan A.B.D. blokuna öylesine bağlanmış olacaktı ki, egemen sınıflar her türlü tehlikeden uzak kalabileceklerdi.

Yatırım sahiplerine özel vergi muafiyetleri sağlayan,

sermayeyi, faizi, kârı tekrar ülke dışına çıkarma izni veren ve daha birçok kolaylıklar gösteren bir kanunun 1953 yılında yürürlüğe girmesiyle, Yunan ekonomisinin yabancı özel sermayeye açılması resmileştirildi. Fakat teklif edilen şartlar olağanüstü olduğu halde, yabancı sermaye yatırımı 1960 yılına kadar pek önemli olmadı. Gerçi hükümet, 1954 ve 1964 yılları arasında 450 milyon dolar tutarında yatırımları onaylamıştı ama, bu miktarın sadece 170 milyonu ülkeye girdi. Bu sermayenin %40'ının Amerikalılara ait olması, A.B.D. finansının Yunan ekonomisine ilk dikkati çeken girişini belirtiyordu. Sayılar ilk anda pek o kadar etkileyici gözükmeyebilir. Fakat bunları Yunan manüfaktüründeki toplam sermaye yatırımıyla karşılaştırmak gerekir. ERE Koordinasyon Bakanı tarafından 1962'de verilen sayılara göre, savaştan sonra toplam yerli manüfaktür yatırımının tutarı 632 milyon dolardı. Bu miktarın sadece 220 milyonu en büyük 477 şirkete aitti. Demek ki, 1964 yılına kadar ülkeye yatırılan yabancı sermaye, aşağı yukarı yerli manüfaktür sektörünün toplam sermayesine eşitti. Fakat, kurduğu birimler çok daha geniş olduğundan yabancı yatırımların gücü, yerli sermayeyle karşılaştırılamayacak kadar büyüktü.

Bir örnek bu işlemi açığa kavuşturmaya yarayacaktır. 1962 yılında güçlü ESSO Anonim Şirketi, Selanik civarında bir endüstri sitesinde bir petrol rafinerisi, bir çelik plantasyonu ve bir petrokimya tesisi kuracaktı. Projenin tamamlanmasına doğru sitenin müşterek Yunan-Amerikan şefi Pappas, Yunan manüfaktürünün toplam kapasitesinin beş ile altıda bir arasındaki bir oranını kontrol ediyordu.

Elbette, ekonomik karar mekazinizmasının denetimindeki değişiklik, siyasi gücün yapısını da değiştirdi. İngiliz sermayesinin savaştan önce ülke ekonomisine girişi, daha çok Yunan güç mekanizmasının aracılığıyla gerçekleş-

tiğinden, bu sermaye, ülke ekonomisinin geleceğinde uzun vadeli çıkarlara sahip sağlam müttefikler bulmuştu. Bundan tamamen farklı olarak savaş sonrası döneminin yabancı yatırımları, yerli ekonomik çıkarlardan bağımsızdı. Bu yüzden ülkeyle olan bağları doğrudan doğruya hükümetle kurduğu ilişkilere dayanıyordu. Bu durum ise zorunlu olarak iktidar partisiyle ittifak demek oluyordu.

Sağın bir «Yunan ekonomik mucizesi» yarattığı yolundaki iddiası, ancak kısmen doğrudur. Uluslararası ekonomik durumun elverişli olduğunu, kaçırılan fırsatların sayısını, sonuca ulaşmak için işlenen ekonomik yanlışları ve ödenen sosyal bedeli göz önüne almazsak, Sağın iktidardan düştüğü sırada milli gelirin adam başına 400 doları aştığı doğrudur. Yunanistan henüz zengin olmamakla beraber, artık fakir bir ülke de değildi. Fakat bu, ülkenin ekonomik kalkınma yoluna girmiş olması demek değildir. Sağın eşitsizliği ve haksızlığı gittikçe artan bir toplum yarattığını gözönüne almasak da, güdülen ekonomik siyasetin, sadece teknik bir yönden bile yetersiz olduğu görülmektedir: Sağ, Yunanlıların kendi ülkelerinde yaşamasını sağlayacak iş fırsatları yaratmayı başaramamıştı.

10 Tutucuların Siyasi Üstünlüğü (1952-63)

Bu yıllarda gelişen sosyo-ekonomik yapının siyasi cephesi, Papagos'un partisi «Yunan Rallisi»nin 1952 yılında iktidara gelmesiyle başlıyan siyasi «dengenin» korunmasıyla çok yakından ilgilidir. Siyasi ve ekonomik dengeyi sağlama vaadleri Sağın iktidarı ele geçirmesine çok yardımcı olduysa da; bu vaadler yeterince geniş, sağlam bir sosyal ve siyasi tabana ilelebet sahip olmak için yeterli değildi. Anti-komünist propagandanın etkisi zorunlu olarak ortadan kaybolacak ve olayların gücü kaçınılmaz bir şekilde oligarşinin imtiyazlarıyla uzlaşmayan bir takım radikal çözümlere gidilmesi için baskı yapacaktı. Sistemin dayandığı temellere meydan okuyan yeni halk güçleri ortaya çıkacak ve parlamenter sistemin yerleşmiş hükümleri, en sonunda Sağ'ın korumakla yükümlü olduğu davayı sarsmaya başlayacaktı. Mamafih iktidardaki parti, on iki yıl (1952-63) hiç rahatsız edilmeden ülkeyi yönetecek, geniş bir parlamento çoğunluğu tarafından

desteklenecek, aldığı oyların oranı ise, % 42 ile % 51 arasında değişecekti.[30].

Fakat Sağ'ın iktidarda kalması, belli dönemlerde halkın oylarıyla onaylanıyorsa da, parlamento, güçlerin gerçek dengesini temsil etmekten uzaktı. Papagos'un 1952'de iktidara gelmesini A.B.D.'nin zorla kabul ettirdiği çoğunluk sistemi sağlamıştı. Aynı şekilde, Karamanlis'in sonraları ERE adını taktığı «Yunan Rallisi» de, seçim sistemlerini büyük bir ustalıkla idare ederek ve her genel seçimden önce bu sistemleri büyük bir inceliklе duruma uygun bir hale getirerek, parlamentodaki temsilcilerinin sayısını artırmayı ve iktidarda kalmayı başardı. Yeni seçmen listelerinin 1951 yılında yapılan nüfus sayımına göre düzenlenmesi isteğinin kasten reddedilmesi, Merkezin ve Solun daha güçlü olduğu şehir merkezleri ile Sağ'ın güçlü olduğu tarım bölgeleri arasında ciddi temsilcilik dengesizliklerinin doğmasına yolaçtı. Örneğin 1957 yılında ERE'nin Atina'da aldığı oyların oranı % 29'du ve 23.244 oy bir sandalyeye tekabül ediyordu. Sağ'ın sınırsız bir egemenliğe sahip olduğu Thesprotaia'da (Epirus) ise, bir mebus çıkarmak için 6.862 oy gerekiyordu. En fazla temsilci çıkaran yedi seçim bölgesinin altısında, ERE'nin aldığı oylar ortalamanın üstündeydi.

1956 yılında ERE'ye muhalif koalisyon, bu partiden daha fazla oy aldıysa da, Parlamento'daki yerlerin ancak yüzde 44'ünü elde edebildi; oysa yerlerin % 56'sı

---

(30) Başlıca siyasi güçler tarafından elde edilen oyların ve Parlamentodaki yerlerin oranını gösteren bu tablo oldukça önemlidir.

Yıl	Sağ		Merkez		Sol	
1952	49.28%	(82%)	34.22%	(17%)	9.55%	(—)
1956	47.38%	(55%)		48.15%	(44%)	
1958	41.17%	(57%)	20.68 10.62%	(12%) (3%)	24.33%	(26.5%)
1961	50.81%	(59%)	33.66%	(33.5%)	14.63%	(8%)

iktidar partisine gitmişti. 1958 yılında yapılan seçimlerde ise, koalisyonları cezalandırmak üzere ustaca geliştirilmiş bir sistemin ortaya atılması, hükümete muhalif olan güçlerin gruplaşmasını engelledi. Böylece, aldığı oy oranı % 47.38'den yüzde % 41.7'ye düşerken ERE, milletvekillerinin sayısını 165'ten 171'e çıkarabildi. 1961 yılında seçim sistemi daha da karışık bir hale geldi: taşra eyaletlerinde çoğunluk sistemi, şehirleşmiş yörelerdeyse nispi temsil sistemi uygulandı. Taşra'da uygulanan sistem, köhnemiş 1940 nüfus sayımına dayanıyordu. Oysa daha o yılın Mart ayında yeni bir nüfus sayımı yapılmıştı.

Fakat muhalefet güçleri, 1961 seçiminin sonuçlarına şiddetle karşı çıktılar. Seçimde yapılan hileler açıklandı ve seçim sisteminin bütün sahtekarlığı ortaya serildi. Çünkü hükümet bu kez sadece seçim sisteminde kendi yararına değişiklikler yapmakla yetinmemişti. İktidar Partisi doğrudan doğruya yanlış temsile yolaçan çapraşık bir sistemi, en ufak ayrıntısına kadar geliştirmişti. Büyük bir çoğunlukla ERE lehine olan asker oyları, askeri kontrol altındaki değişik listelerde tasnif edilmişti. İki kere yada daha çok oy vermeyi sağlamak üzere, seçmen kütüklerine işlenen kanunsuz kayıtlar ortaya çıkarılmıştı. İki kere oy verenlerin sayısı çok yüksekti: bazı tahminlere göre bu sayı 500.000 civarındaydı. Siyasi tartışmaların kızışması yüzünden yapılabilecek abartmalara bir pay bırakırsak da, ERE'nin önemli miktarda hayali seçmene dayanarak kendisini güçlendirdiğinden şüphe edemeyiz.

1961 seçimlerinde hilenin yanısıra şiddet hareketlerine de başvurulmuştu. Kırlık yörelerde özellikle seçim kampanyaları sırasında, sistematik baskı hareketlerinin uygulanması, zaten hatalı olan temsilcilik sistemini tamamlamıştı. Merkez taraftarı ve sol eğilimli seçmenler, köylerde ve küçük kasabaların seçim istasyonlarında (hücre) gayet iyi tanındıklarından, atılan oyları sonra-

dan kontrol etme işlemi çok kolay olmuştu. Hükümet taraftarı imzalı oy pusulaları dağıtılmış ve bunlar tasnifte görülmediği takdirde sahiplerinin cezalandırılacağı bildirilmişti. Gerçekten bu pusulaların bir kaçının oylamadan sonra kontrol edilmesi, ceza tehditlerinin varlığını kanıtlamaktadır. Bütün bunların yanısıra, siyasi başkaldırıyı engellemek üzere kullanılan tehditler de gayet etkiliydi. Köylülerin büyük bir çoğunluğunun, hükümetin denetimi altındaki Ziraat Bankası'nın sağlıyacağı borçlara devamlı dayanmak zorunda oluşu yada borçların ertelenmesini sürekli olarak istemesi; gittikçe çiftçinin devlete olan ekonomik bağımlılığını artırmıştı. Mahalli jandarmanın ağır para cezaları verme hakkına sahip olması ve köylüleri gerçek yada hayali küçük suçlarla itham etmesi, bu bağımlılığı daha da çoğaltmıştı. Köpeğin bağlı olmaması, bahçelerin temiz tutulmaması yada duvarların badanasız olması gibi suçlar yüzünden köylüler hakkında açılan kovuşturmalar, aslında bu kişilerin siyasi yönden uysal olup olmamalarına bağlıydı. Bu şekilde yüklenen aşırı derecede yüksek cezalar ve masraflar, köylülerin ekonomik hayatını merkezi otoritenin temsilcilerine, yani jandarmanın iyi niyetine tabi kılmıştı.

Ekonomik baskı sadece bireyi değil, mahalli idare mekanizmaları aracılığıyla bütün topluluğu etkiliyordu:

> Topluluk komitesi(*) kanun ve nizamı yürütmemektedir. Mahalli okullar hakkında da fazla bir diyeceği yoktur. Bütçenin hazırlanması ve vergilerin toplanması gibi kendi kararına bağlı olan işlerde dahi, İçişleri Bakanlığı tarafından atanan Nomarch'ın (Fransız prefectinin eşiti)(**) onayını almak zorundadır (Sanders, sayfa 229).

(*) Muhtemelen «ihtiyarlar meclisine» tekabül eden bir kuruluş. (Ç).

(**) Prefect: Fransa'da mahalli hizmetleri yürütmekle görevli memura verilen ad.

Bu onay ise tamamen siyasi bir ölçüye dayanılarak veriliyordu. «Şu yada bu mümkün değildir, çünkü köy, iktidar partisine oy vermemiştir.» (aynı eser, sayfa 232).

Ekonomik baskıya bir de cziyet eklenmişti. Sağcı çeteler jandarmaya yardım ediyorlardı. İlkin sınır bölgesinde kurulan özel bir sivil muhafız teşkilatı (TEA) daha sonra bütün ülkeye yayılmıştı. Köylerde bir terör havası yaratmakta TEA'nın rolü çok büyüktü. Her zaman silahlı dolaşan bu kişiler, kendilerine karşı koyanları dövüyor, köyleri talan ediyor ve başkaldıranların ürünlerini ve çiftliklerini yakıyorlardı. Bu kişiler solun en ufak ideolojik sızıntısını, hatta epey ılımlı hükümet aleyhtarı propagandayı bile engelleyen daimi bir kale gibiydiler. Sol eğilimli gazeteler taşra eyaletlerine dağıtılmıyor, Merkez taraftarları bile tehlike içinde satın alınıp, okunuyordu. Radyoyu açmak, parti propagandası dinlemek demekti. Sınır bölgelerinde daimi bir gerginlik vardı. Bölge halkından olmayanların yöreye girebilmesi için otoritelerin izni gerekliydi... Solcu adaylara, bazan merkez adaylarına, hatta parlamento üyelerine bile; seçim kampanyaları sırasında dahi yöreye girme izni verilmiyordu. Bu yasakların hükümet tarafından değil de, ordu otoriteleri tarafından konması ilgi çekicidir.

Sınır bölgelerinde alınan seçim sonuçları, baskının etkinliğini ortaya çıkarmaktadır. 1958 yılında ERE bu bölgelerdeki oyların % 71'i ile % 86'sını topladı. Baskı'nın son hadde ulaştığı 1961 yılında ise, bu oran % 91 ile % 100'e yükseldi.

Fransız gazetesi *Le Monde*, Litochoron köyündeki durumu anlatmıştır. Bu örnek, hakim atmosferi açıkça ortaya koymaktadır. 10 Ekim 1961 günü TEA askeri şefi köylüleri jandarma istasyonunda toplayarak, köyde görüldükleri takdirde solcu adayları öldürmeğe teşvik etti.

İki gün sonra, 12 Ekimde, üniformalı bir subayın yönetimindeki 20 kişi bir solcu adayı ve dört köylüyü ağır yaraladı. Bölge idari şefinin (Nomarch) duruma müdahale etmesi istenince, bu zat, sistemin özgür çalışmasını bozmak istemediğini ileri sürerek bu isteği reddetti!

Kırlık yörelerde bir türlü sonu gelmeyen eziyetler bile, Sağın iktidarda kalması için yeterli değildi. Orta sınıfların gelirlerindeki hızlı artış ve parazit üçüncü sektörün büyümesi, eskiden sağın hizmetinde olandan daha geniş bir sosyal temel yarattıysa da, yüksek ve aşağı orta sınıflar arasındaki birleşme, sağın sosyal güçler arasındaki karşılıklı etkilenmelere göz yummasını sağlıyacak kadar geniş değildi. Çünkü bu etkilenmeler, kaçınılmaz bir biçimde içsavaşa dayanan propagandanın yıkılmasıyla sonuçlanacaktı. Ayrıca bu birleşmenin kendisi de pek sağlam değildi, çünkü varlığı, orta sınıfların büyümesini sağlayan ekonomik gelişmenin devamına bağlıydı.

Bu yüzden, içsavaş sırasında alınan tedbirlerin niçin ortadan kaldırılmadığını açıklamak kolaydır. Komünist Partisi halen kanun dışıydı ve bir takım kimselerin hükümet tarafından sınırdışı edilmeleri devam ediyordu. Olağan bir mahkumiyet yüzünden hapiste yatan kişilerin yanısıra, aşağı yukarı Karamanlis yönetiminin sona ermesine kadar, binlerce kişi Agios Efstarios ve Yaros adalarındaki toplama kamplarında tutuklu kalmıştı. 1962 yılında bile, 1350 siyasi mahkum vardı. Kamplar ve sol eğilimli yüz binlerce gencin askere alma bahanesiyle gönderildikleri kabuslar adası Makrinissos, karşı çıkmağa eğilimli olan bütün kişileri tarafsız olmağa zorlamakla kalmayıp, Komünist hareketin kalıntılarının içinde olduğu dağınıklığı da artırmıştı. Komünizmi inkar eden yazılı belgeler sağlamak üzere işkence, tecrit ve şantaj kullanılıyordu. O zamanın Savunma Bakanı Panayiotis Kanellopoulos, bu işleme «Yeni Partenon'un inşası» diye değin-

mişti. Komünist Partisi'nin kararlı bir şekilde «imzaya hayır» tutumunu sürdürmesi, işkenceye dayanamayan bütün kişilerin gizli yada açık olarak yardakçı, hain yahut kısaca «partiye layık olmayanlar» diye ilan edilmesine ve böylece yenilgiyi kabul eden bir çok kişinin, siyasi alanda tecrit olmasına yolaçtı. Bu işlem sayesinde sayısız militanın ilk önce tarafsızlaştırılması, sonra da depolitize edilmesi ve savaşın sonunda sosyalist ülkelere sığınan 80.000'den fazla Yunanlıya hükümetin yurda dönüş izni vermeyişi, Sol'u eski faal üyelerinden yoksun bıraktı.

Fakat örgütlü solun siyasi ve idcolojik tarafsızlığının sağlanması da yeterli değildi. İşçi hareketini engellemek amacını güden baskı, büyük şehirlerde yeni kılıklara bürünüyordu. Açık terör hareketlerinin 1955 yılından sonra daha az görülmesine rağmen, baskı mekanizması ortadan kalkmadı. Devlet hizmetine girmek, özel yada devlet tarafından denetlenen bir şirkette iş bulmak, ehliyet almak, pasaport çıkartmak, üniversiteye girmek, avlanmak, yada balık avlamak gibi şeylerle, herhangi bir nedenden dolayı otoritelerin iznini almayı gerektiren bir çok günlük faaliyetler için, bir «ulusal dürüstlük vesikası» şarttı. Bu durum boğucu bir atmosfer yarattı. Halkın çoğunluğu için, hiç olmazsa 1950'lerde başlayan kitle göçlerine kadar işsizliğin en büyük sorun olduğu bir ülkede, iş bulmama tehdidi belki de en etkili siyasi kontrol yöntemiydi. Polisin elinde «milliyetçi olmayanların» gayet incelikle hazırlanmış listeleri vardı ve vesikalar bu listelere göre veriliyordu. Bu kara listedekilerin sayısı kesinlikle bilinmemekle beraber, bunun 1.000.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Sendikaların hükümet tarafından denetlenmesi, emekçi sınıfların ezilmişliğini artırıyordu. Çaldaris'in sendika yöneticilerini işlerinden uzaklaştırıp, yerlerine Metaxas loncalarının artıklarından olan kendi adamlarını getirdiği

1946 yılından beri, işçiler, gerçek bir temsilciliği imkansız kılan kurumsal güçlükleri yenememişlerdi. Sendikacılık prensipte özgür olduğu halde, radikal bir işçi liderliği ihtimalini ortadan kaldıran çapraşık bir temsilcilik sistemi geliştirilmişti. Üye olanların sayısı göz önüne alınmaksızın, her sendika Genel Konfederasyona ancak bir temsilci gönderebilirdi. 10 üyeye sahip cüce sendikalar «kuruldu» ve bunlar, binlerce üyeye sahip sendikalara karşı dengeyi sağlıyarak, Konfederasyonun bütün yapısını ele geçirdiler. Konfederasyon ise, bütün işçilerin ücretlerinin önemli bir kısmını yatırmak zorunda kaldıkları «resmi» bir sendika oluverdi. «Genel Konfederasyonun» işçi aleyhtarı tutumuna, dürüst temsilcileri ve sendika üyelerini kovulmayla, öldürülmeyle tehdit eden devletin ve işverenlerin baskısı da eklenince; işçi hareketi yozlaştı ve gelişemedi. 1963 yılında, işçilerin yarıdan fazlası örgütlenmemişti.

Grevlere karşı güdülen resmi tutum daha da sertti. Anayasa işçiye grev hakkını tanıdığı halde, hükümete «grevcileri siyasi askere alma» yetkisini tanıyan Metaxas kanunu sık sık uygulanıyor ve böylece grevin sürdürülmesi kanuni bir suç haline sokuluyordu. Çalışma Bakanının işverenlerle grevcilerin aracılığını yapmayı teklif etmesinden sonra, 1955 yılında grevleri yasaklayan bir kanunun çıkartılması da aynı sonucu doğurdu. Zaten halk gösterileri biraz genişlemeğe yüz tutunca, polis, müdahale etmekten kaçınmıyordu. Genellikle işçi gösterileri en sistematik bir şekilde bastırılanlardandı.

Kısacası, bu dönemde yürürlükte olan idari çerçeve kesinlikle Anayasaya aykırıydı. Bu sistemin çalışmaları tamamen hukuki bir açıdan kanuni gözükmektedir, çünkü resmen ilan edilen bir yasalar dizisine dayanmaktadır. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, bu sistemin temelleri, içsavaş sırasında atılmıştı ve o dönemde «olağanüs-

tü» kanunların çıkarılması, anayasanın lafzıyla olmasa bile, genel ruhu açısından doğrulanabilirdi. Fakat bu sistemin, her türlü «olağanüstü» durumun ortadan kalktığı ve ne iç, ne de dış tehlikelerin görünürde olmadığı 1950'ler boyunca sürdürülmesinin tek amacı, Sağ'ı işbaşında tutmak ve sadece askeri yenilgiye uğramış, moralleri kırılmış ve siyaset alanından tecrit edilmiş Komünistlere karşı değil, Sağ'ın siyasi monopolünü tehdit eden her türlü sosyal güce karşı korumaktı.

Yunanlıların Yarı - Anayasa diye adlandırdıkları «kanuni» idari çerçeve tek başına, Sağ'ın ebedi egemenliğini sağlıyamazdı. Siyasi ve ekonomik baskı tedbirlerinin yanısıra polisin de aldığı tedbirlerin yürütülmesi için, geniş bir zorlama mekanizmasının işlemesi gerekiyordu. Bir kurum haline getirilmiş olan sözde meşruluğun kenarlarında işleyecek olan zorlama mekanizması zaten yerindeydi. Metaxas'tan, Nazilerden ve iç savaştan kalan mirası atacağı yerde, Sağ, bunu daha da güçlendirdi: polis ve jandarma güçleri, sivil muhafızlar ve gizli istihbarat servisi korkunç boyutlara erişti. Normal bütçelerde hiçbir zaman gösterilmeyen ve her türlü kontrolden uzak olan büyük yekunlar, emniyet güçlerine ayrılmıştı. Bir tahmine göre, emniyet güçlerinden gizli ücret alan kişilerin sayısı 60.000'i aşıyordu.

Demek ki, ne anayasanın, ne de parlamenter sistemin varlığı, kendilerinin yanısıra özerk bir otorite ve güç merkezinin gelişmesini ve güçlenmesini engelleyememişti. Bu «paralel» devlet içinde, silahlı kuvvetlerin konumu da çok büyük bir önem taşımaktaydı. Bu kuvvetler, normal bütçenin % 40 ila % 50 arasındaki bir kısmını tüketmekteydi. Bu durum, kısmen Amerika'nın ve NATO'nun sürekli baskısıyla açıklanabilir. Bunun yanısıra, silahlı kuvvetler siyasi otoritelerin mali ve yapısal alanlardaki denetiminden aşağı yukarı tamamen bağımsızdı. Te-

mel görüşü vargücüyle desteklediği iktidar partisinden hiç farklı olmadığı halde Ordu, ilk defa 1943 ve 44 yılları arasında İngilizler tarafından kurulan yarı - özerk statüsünü hiçbir zaman terke yanaşmadı.

Ordunun içindeki gerçek güç, 1944 yılının Ekim ayında Ortadoğu'da kurulan «IDEA» adlı gizli bir örgüttü. Bu gizli örgüt Orduyu kontrolü altında tutuyor ve ideolojik bütünselliğini sağlıyordu. Toplumsal düzenin korunması yolunda «en son garantiyi» sağlama bağlamak isteyen IDEA, en ılımlı reform tasarısını bile, tehlikeli bir bozgunculuk faaliyeti olmakla itham ediyordu. Ordunun yapısı, anti - komünizm salgınının gelişmesine çok elverişliydi. Muvazzaf subayların düşük ücretleri, mesleki tatminsizlik ve toplumla yeterince kaynaşamama, «ulusun» kültürel, dini ve tarihi özünün koruyucuları olarak kendi önemlerini şişirme şeklinde yansıyordu.

IDEA'nın liderlerinden olduğu söylenen General Gogousis'in 1950 yılında açıklanan bir mektubunu örnek olarak alabiliriz. Bu mektubunda General, «mücadeleye zarar veren ve anavatana ihanet eden herkesin öldürülmesi» için IDEA'da özel bir servis kurulmasını salık veriyordu. Ordunun «korumağa hazır olduğu» sembollere karşı duyulan bu mesihçe imanın kökleri, subayların çoğunun geldiği küçük burjuva çevresinin fanatik dindarlığında yatmaktaydı. Bu on yıl boyunca subay birlikleri kendi yağlarında kavruldular ve «soğuk savaşa karşı çarpışmak», «iç düşmanı» yıldırmak üzere daha fazla kredi isteyip durdular. Yunanistan'ın NATO'ya katılmasından ve Kore Savaşı'ndan sonra, bu kişilerin durumları daha da güçlenmişti. Kendi gizli servislerini ve istihbarat örgütlerini yürüten silahlı kuvvetler, devlet içinde devlet kurmuş, hatta Sağdan bile bağımsız bir hale gelmeye başlamıştı. 1961 seçimlerine Ordunun açıkça müdahale etmesi, silahlı kuvvetlerin özerkliğinin gittikçe arttığı bu uzun sürecin do-

ruğuna ulaştığını belirtiyordu. Savaşın sonundan beri, Ordu ilk kez *açıkça* siyaset sahnesine katılıyordu. Mareşal Papagos'un 1951 yılında Ordudan istifa edip, siyasete atılması üzerine tertiplenen bir *darbe* teşebbüsünün, yine Papagos tarafından bastırıldığı söylenmiştir. (Fakat bu söylentiyi onaylayan delillerin yokluğundan dolayı, bu darbeyi göz önüne almıyoruz.) Bu müdahalenin Karamanlis'in muhalefetine rağmen yapıldığının söylenmesi, Sağın «yanlışlarına» karşı gittikçe azalan bir hoşgörünün belirtisiydi. 21 Nisan 1967'de yeralan *hükümet darbesi*, doğrudan doğruya bu anlayışın soyundan gelmektedir. Yine de, güdülecek amaçlar üstüne temel bir anlaşmaya varıldığı sürece, ortak düşmana karşı koymada tam bir işbirliği vardı.

Kısacası, bir takım baskı tedbirlerinin kurumlaştırılması ve ustalıklı bir zorlama sisteminin geliştirilmesi sayesinde Sağ, siyasi monopolünün devamını sağlayacak şartları yaratmış oluyordu. Fakat demokratik yapıların kökünü kurutan bu sürecin kendisi, en sonunda karar merkezlerinin siyaset dünyasından başka yerlere kaymasına yolaçacaktı. Papagos'tan sonra Karamanlis'in başbakanlığa getirilmesini sağlamak üzere kralın duruma açıkça müdahale etmesi, sağın demokratik bir parti yapısı kurmadaki başarısızlığına katkıda bulunmuştu. Kendisinden önce gelenler gibi, Karamanlis de, partisini tam bir diktatörlükle yönetiyor ve kendisini işbaşına getiren güçler tarafından destekleniyordu.

Savaş öncesi dönemlerde olduğu gibi şimdi de, aşağı yukarı belli bir bütünselliğe sahip bir kuruluş olan Partinin iş gören sadece iki unsuru vardı: danışmanlar «çemberiyle» çevrili başkan ve parlamentodaki milletvekilleri grubu. Fakat devlet mekanizmasının öncesiyle karşılaştırılamayacak kadar geniş boyutlara ve güce erişmesi yüzünden, bu grubun durumu önemli bir şekilde zayıflamış-

tı. Parti siyaseti ve propagandası, partinin tüzüğünde belirtilen (aslında böyle bir tüzük yoktu ya) organların değil, doğrudan doğruya devletin aracılığıyla yürütülüyordu ve devlet mekanizması, hiç olmazsa yüksek kademelerde, tamamen partiyle bir tutuluyordu. Milletvekilleri, hatta bir ölçüde kabine üyeleri bile, karar verme mekanizmasının sorumlu yürütücüleri olacakları yerde, tek başına siyaseti saptayan, kredi ve himaye dağıtan Başbakana tamamen bağımlıydılar. Karamanlis kabinesinin kıdemli bakanlarından biri, Başbakanla sekiz aydır görüşemediğini ileri sürerek 1959 yılında istifa etmişti.

Temsilcilik usulü incelendiği takdirde, milletvekillerinin Başbakana bağımlı olmalarının nedeni ortaya çıkacaktır. Siyasi «komisyonculuk» sisteminin yeniden kurulmasıyla, seçmen kitleleriyle onları temsil edenler arasındaki ilişkiyi sağlama işi, mahalli eşrafa düşmüştü. Milletvekillerinin sosyal ve siyasi rolü, hâlâ oy verenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelerine dayanıyordu. Ülkenin az gelişmişlik derecesi göz önüne alındığında, bu ihtiyaçların somut bir şekilde karşılanması ihtimalinin son derece önemli olduğu görülmektedir. İstenilen bir iş bulunması, bir hastanede bedava tedavi görmek, borç sağlanması, devletten bir ihale yada seçim bölgesinde küçük, büyük yatırım ve kamu hizmetlerinin yürürlüğe konması için baskı yapılması olsun, seçmen gruplarının isteklerini karşılamak, Başbakan ve denetlediği devlet mekanizmasının elindeydi. Bir milletvekilinin tekrar seçilip seçilmemesi de bu isteklerin karşılanmasına bağlıydı. Bu yüzden parlamento, yavaş yavaş kişilere yada belli gruplara ait çıkarların artırılmasıyla meşgul bir daire konumuna düşerek yozlaştı. Bu işlemi gizlemek üzere kullanılan metodlar, bir takım kanuni yönetmeliklere, belli kişilere yada gruplara avantajlar sağlayan «kişisel» şartların eklenmesine kadar varmıştı. Böylece Atina'da yeni bir eğlence türü gelişmeğe başladı:

her yeni kanunun yada kararın gerisinde «kimin olduğunu» bulmak.

Başbakanla samimi çevresi, devlet siyasetinin uygulayıcılarıydı ama, kendileri de, Karamanlis'i iktidarda tutan çıkarlara bağlıydılar. Kralın taraftarlığı sayesinde işbaşına getirilen Karamanlis, sadece görünürde patrondu. Parlamenter sistemin yine kendi otoriter yönetim tarzından dolayı çürümesi, hükümetinin parlamento dışı «Kurulu Düzenden» bağımsız olabilmesine sağlam bir dayanak teşkil edebilecek meşru temeli yıkmıştı; çünkü Parlamentonun ve hükümetin ötesinde asıl güç merkezleri; Ordu, Saray, küçük bir politikacılar ve memurlar grubu ile bir takım bankerler, sanayiciler ve armatörlerdi. Siyasi ve ekonomik oligarşiler arasındaki yakın ilişki; en nüfuzlu altı politik «ad»ın, büyük işadamlarıyla, askeri çevrelerle ve Saray mensuplarıyla kişisel yada ailevi bağları olmasından bellidir.

Bu dönemdeki siyasi rolünü abartmanın bile gereksiz olduğu Saray, ayrıca dolaylı yada dolaysız yollardan ekonomik faaliyetlere de karışmıştı. O kadar ki, artık kendisi de büyük işlerin bir parçası olmuştu. Fakat bu faaliyetleri çevreleyen büyük gizlilikten dolayı Sarayın tam rolünü saptamak oldukça güçtür. 1964'de Krala resmen verilen paranın miktarı, yılda 650,000 dolara erişmişti. Ayrıca kendisi, daha doğrusu Kraliçe Frederika, «Kraliçe Fonu»nun yöneticiliğiyle görevlendirilmişti. Bu fonun aracılığıyla Saray, 10 milyon dolar tutarındaki bir kamu sermayesini, devlet tarafından hiç denetlenmeyen hayırlı amaçları finanse etmek üzere kullanmıştı. Sarayın, «Kraliyet çetesi» diye bilinen bankacılar, sanayiciler ve armatörler grubunun aracılığıyla, diğer şüpheli ekonomik faaliyetlere hangi ölçüde katıldığını kesinlikle söyleyemeyiz. Emin olduğumuz nokta, kamu hayatının önemli hiçbir sektörünün, «kraliyet grubunun kapalı si-

yaseti» adını alan bu işlemin kontrolundan bağımsız olmadığıdır. Tabii kesin ilişkiyi bilemiyoruz. Başbakan, Parti, Ordu ve ekonomik oligarşi, Kralı hükümdarları ve hamileri olarak görüyorlardı. (bak. J. Meynaud, *Les Forcer Politiques en Grèce* s. 338) Tek bir güç merkezinden söz etmek mümkün olsaydı, bunu Saray duvarlarının gerisinde arayacaktık. Taçlı demokrasi, yavaş yavaş 19. Yüzyıl modeline geri gitmekteydi: meşruti, yada gayri meşruti krallık!

11 Yabancı Güçler ve Kıbrıs Sorunu (1952-64)

Truman doktriniyle Yunanistan Amerika'nın yörüngesine giriyordu. Fakat bu bağlaşma ancak Yunanistan'ın 1952 yılında NATO'ya girmesiyle kesinlikle onaylandı. Zaten NATO, Truman doktrininin kaçınılmaz sonucuydu. Belki değişik koşullar altında Yunanistan'ın dış politikası Balkanlardaki komşularına yada Ortadoğu ülkelerine doğru yöneltilebilirdi ama, içsavaşın ülkede yarattığı sonuçlar, uluslararası soğuk savaş konumu ve A.B.D.'ne ekonomik bağımlılık, Yunanistan'a bir seçim hakkı bırakmamıştı. Eğer, NATO'ya girme kararını bu tarihi çerçeve içinde ele alırsak, bunun kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu görürüz. Komünistlerin iktidarı ele geçirmeye kalkışmaları ihtimali, bu gerçek yada uydurma olsun, daha geniş ve daha kapsamlı bir kuvvet blokuna katılma zorunluluğunu Yunan dış siyasetinin en önemli sorunu haline getirmişti. Zaten, Yunanistan'ın NATO kurucu üyelerinde olmamasının tek nedeni, İngiltere'nin o dönemde Yunanistan'ın bu kuruluşa girmesine karşı çıkmış olmasıydı. Gerçekten İngiltere, Doğu Akdeniz'de kendi dene-

timi altında benzer bir savunma örgütü kurmak amacıyla, bir süre Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya girmesini engellemeğe çalışmıştı. Fakat Yunanistan'ın iç siyasetinde yarattığı yankıları daha önce gördüğümüz kısa Anglo-Amerikan rekabeti kaçınılmaz olarak İngiltere'nin yenilgisiyle sonuçlanmıştı. 1951 yılının Ağustos ayında Yunanistan NATO'ya başvurarak, kuruluşa girmeği istedi ve 18 Şubat 1952'de Türkiye ile NATO'ya kabul edildi. Fakat bu olayın yaratacağı sonuçları Yunan politikacıları, hatta anlaşmanın görüşmelerini yürüten ve imzalayan iktidardaki Merkez Partisi bile görememişti. (Sağın, sonradan merkezi gizlice komünist olmakla suçlamasına karşı bu olayı hatırlamak yerindedir.) NATO'ya katılmak en önemli ulusal sorunları halletmenin tek çaresi olarak görüldüğünden, girişle ilgili şartlar yada imalar üstünde tartışılmamıştı bile. Aşağı yukarı bütün Yunan politikacıları, gökten gelen bu hediyeyi kabul etmekte o kadar acele ediyor ve şartlar üstünde durarak müttefiklerini gücendirmekten o kadar korkuyorlardı ki, Yunanistan, karşılığında kendisine düşen sorumlulukların ne olduğunu bilmeden NATO'ya girdi. Parlamentodaki tartışmalar dikkatle incelendiği takdirde, bu durum ortaya çıkmaktadır. (Theodore A. Koloumbis, *Greek Political Reaction to American and NATO Influences* s. 49) NATO, ülkeyi dış saldırılara karşı korumanın ötesinde bir şey yaptı: A.B.D. nüfuzunun sürekli olarak faaliyette bulunmasını sağlayacak ilişkiler çerçevesini kurdu. Yunan Ordusunun NATO'ya katılmasına kadar, Amerika'nın Ordu üstündeki kati gücünü doğrulayan, içsavaş sırasında ve hemen sonra görülen olağanüstü durumlardı. Durumun normale dönmesi, A.B.D. nüfuzunun «normal» diplomatik ve ekonomik alanlara kısıtlanması demekti. NATO, A.B.D. kontrolünün devamını sağlayacak ağın korunması için gerekli olan yapısal çerçeve ve kurumsal araç görevlerini taşıyordu.

Fakat, A.B.D.'nin varlığının kurumlaşmasından doğan sonuçların tümünün ortaya çıkması için uzun yılların geçmesi gerekiyordu. Şimdilik, Amerikalılar herkes tarafından alkışlanan kurtarıcılar durumundaydılar. Ulusal bağımsızlığın kısıtlandığı, tabii ki görülmüş ve kabul edilmişti. 1952 yılında Papagos bunu çok açık bir biçimde ifade etmişti:

> Sadece kendi kararımız sayesinde değil, Amerikalıların varlığı sayesinde varolduğumuz sürece, onlar da bunu yurttaşlarına bildireceklerdir. Öyleyse Amerikalıların kendi düşüncelerine sahip olma haklarını, hangi mantık kuralı içinde inkar edebiliriz... Bir uluslar ailesinin üyesi olduğumuzu anlamak zorundayız ve bu, yeni bir gerçek yaratmaktadır. Bağımsızlık döneminin sona erdiği ne kadar çok şeyin artık kamu hayatımızın kuralları haline geldiğini göreceğiz.

Papandreu'nun tutumu daha farklı değildi:

> Bugünkü yeryüzünde eski egemenlik anlayışımıza bağlı kalarak yaşayabileceğimizi sananlar yanılmaktadır. Bağımsızlık döneminin sona erdiği ne kadar kesinse, esaret döneminin, özgür uluslar için değil, demirperde ülkeleri için geçerli olduğu da, o kadar kesindir.

A.B.D.'nin Liberal Plastiras hükümetinin devrilmesinde ve Papagos'un Partisi «Yunan Rallisi»nin iktidara gelmesinde oynadığı önemli rolü daha önce görmüştük. Kayıtsız şartsız bir dostluk teklif eden bir hükümetin sayesinde, A.B.D., müdahalelerini daha az aşikar bir şekilde yürütmeyi umabilirdi. A.B.D. Ordusuna Yunan topraklarını serbestçe kullanma izni veren anlaşma, Kralın ülkede ve Parlamentonun da toplantıda olmadığı bir sırada, büyük bir sus-pus içinde imzalanmıştı. Baskı altında kalan Dışişleri Bakanı Stefanopulos, 25 Kasım 1953

günü Parlamentoda, 12 Ekim anlaşmasını imzalamadığı takdirde Yunanistan'ın NATO'dan ihraçla tehdit edildiğini ve anlaşmanın bu tehdit karşısında kabul edildiğini bildirdi. Zaten anlaşmanın muhtevasına hiçbir karşı çıkış gösterilmemişti. Bu anlaşmayla Yunanistan A.B.D.'ne ülkenin bütün yollarını, demiryollarını ve askeri amaçlar için ihtiyaç duyulan sahalarını hiçbir kayda bağlı olmadan kullanma izni veriyor, bütün Amerikan personeline hiçbir denetime tabi olmadan ülkeye giriş, çıkış, hareket ve Yunan topraklarını kullanma haklarını tanıyordu. Amerikalıların faaliyetleri her türlü vergi ve ücretten muaf tutulmuştu. Bu yüzden A.B.D., her türlü hizmetin «Yunan silahlı kuvvetleri tarafından ödenen fiyatları aşmayacak» bir ücret karşılığında, yani çoğu kez bedava yapılmasını isteyebilirdi. Ayrıca bütün tesisler ve gereçler serbestçe geri alınabilirdi. Ülkede bırakmak istedikleri şeylerin bedelini Yunan hükümeti ödemeyi kabul ediyordu. En son maddeyle de, asker ve sivil bütün Amerikalı görevlilere ve ailelere devlet selahiyeti dışında kalma hakkı, yani Yunan sulh ve ceza mahkemelerinin kararlarından muafiyet hakkı tanınıyordu.

Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan arasında 1954 yılının Ağustos ayında Balkan Paktı'nın imzalanması, Yunan dış siyasetinin bütün özlemlerini gerçekleştirmişti. Batılılarla sağlam bir bağlaşma yapmış olan Yunanistan, şimdi de komşularıyla tam bir işbirliğine giriyor ve bu, sürmekte olan soğuk savaşa rağmen gerçekleşiyordu. Üstelik Yugoslavya, bağımsız bir Makedonya ulusunun haklarını talep etmekten artık vazgeçiyordu. 1940'ta başlayan savaş durumu resmen sona ermediği, aslında bugün bile devam ettiği halde, Yunanistan'ın Arnavutluk'tan kuzey Epirus'taki toprakları istemesi, pek ciddiye alınmamalıdır. Bu istekler belli bir şey sağlamak için değil, zaman zaman, gösteriş olsun diye tekrarlanırdı.

Demek ki, Kıbrıs'ın muhtariyeti meselesi çıkıncaya kadar dış siyaset sorunları üstündeki tam anlaşmayı tehdit edecek hiçbir şey yoktu. Elbette, tamamen güçsüz olan Soldan başka. Birdenbire patlak veren Kıbrıs sorunu, Balkan Paktı'nı parçaladı; NATO'nun güneydoğu kanadını yıkmakla tehdit etti; üç kere Yunanistan ile Türkiye'yi savaşın eşiğine getirdi ve Yunanistan'da demokrasinin çökmesine büyük ölçüde katkıda bulundu. Bu sorun, aşağı yukarı 15 yıldır, iktidarda yada muhalefette olan bütün Yunanlı politikacılarının kabusu haline gelmiştir.

Her şey 1878 yılında başlamıştı. Berlin Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Padişahı Kıbrıs'ı İngilizlere vermişti. 400 yıl süren Osmanlı egemenliği, nüfusun hakim Yunanlı niteliğini değiştirememişti. 1881 yılında Kıbrıs'ta 137.631 Yunanlı ve 45.458 Türk yaşıyordu; yani oran üçe karşı birdi. Tabii ki adanın Rum halkı, İngiliz yönetimini, Yunanistan'la birleşmenin başlangıcı sanmıştı. İlhakın sadece bir zaman meselesi olduğu düşünülüyordu. İngilizler İon adalarını Yunanistan'a terk hareketinin benzerini mutlaka tekrarlıyacaklardı. 1907 yılında Ada'yı ziyaret eden Churchill, halkın anavatana katılma isteğini hoş karşılayarak, «Böyle duygular, Yunan halkına asil bir özellik kazandıran vatanperver bağlılığın bir ifadesidir» dedi. Yunanistan'ın itilaf devletlerinin yanında savaşa katılması büyük bir önem taşıdığından, 1915 yılında Kıbrıs Yunanistan'a teklif edilmişti. Kral Konstantin kandırılmadı ve teklif uyutuldu. İki yıl sonra yer alan Venizelos ihtilali Yunanistan'ı savaşa soktuğunda, Kıbrıs'ın sözü bile edilmedi. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi durumu sağlamlaştırdı. Türkiye ilkin Sevr (1920), sonra da Lozan Antlaşması'yla (1923) ada üstünde iddia ettiği bütün haklarından vazgeçti. Kıbrıs resmen İngiltere'ye bağlandı ve 1925 yılında bu krallığın bir kolonisi oldu.

Artık Yunanistan'a ilhak ihtimali, Kıbrıslılar için her zamanki kadar uzaktı. Rum cemaati arasında gittikçe yayılan ajitasyon, 1941 yılında ciddi olayların başgöstermesine yolaçtı. Yaygın halk gösterileri sırasında «Enosis», yani Yunanistan'la birleşme, sloganı doğdu. Fakat İngiliz otoriteleri bu gösterileri gaddarca bastırdılar. İngiliz isteklerini her zaman kayıtsız şartsız kabule hazır olan Başbakan Venizelos ise, Kıbrıslıların davasını desteklemeyi reddetti. Yunanistan'dan destek gelmeyişi ve uluslararası durumun hızla kötüleşmesi yüzünden ajitasyon hareketleri yavaş yavaş sindi. İkinci Dünya Savaşı başladığında Kıbrıslılar, Yunanistan'la birleşme saatinin yaklaştığı yolundaki imalarla, İngilizler için çarpışmağa teşvik edildiler. Bunun üzerine, baskı korkusuyla dikkatlice saklanmış olan Yunan bayrakları direklere çekildi ve 30,000 Kıbrıslı, gönüllü olarak Müttefiklerin yanında yeraldı.

Zaferin kazanılmasından sora, Kıbrıslılar sekiz yıl çabalarının doğal mükafatı saydıkları şeyin gerçekleşmesini beklediler. 1950 yılında düzenlenen bir plebisit halkın isteğini açıkça ortaya koymuştu: Yunanlıların %96'sı, ve Adanın toplam reşit nüfusunun %79'u Enosis'i onaylamıştı. Fakat Yunan hükümetleri yardımcı olmaktan uzaktılar. Başbakan Çaldaris daha 1946 yılında şöyle demişti: «Kıbrıs sorunu bir istek değildir ve ikinci bir tavırla ele alınmamalıdır. Bu sorun sadece Yunanistan'ı ve dostu İngiltere'yi ilgilendirir.» Kendisinden sonra gelenler de, aynı şeyleri söyleyeeckerdi. Yunanistan İngilizlerin nüfuzu altında olduğu sürece uluslararası baskı diye bir şey varolamazdı. İngilizlere karşı çıkan ilk Başbakanın, Papagos olması bir tesadüf değildir. Çünkü kendisi, İngiliz ve Amerikalıların Yunanistan üstüne giriştikleri sessiz çekişmenin Amerika lehine sonuçlanması sayesinde iktidara gelmişti. Fakat İngilizlerin de, iki ülke arasındaki sürekli ateşkesin sona erdirilmesi için yeterince neden sağladıkla-

rı gerçektir. Başpiskopos Makarios'un güçlü yöneticiliği altında yeniden başlayan ajitasyon hareketi yüzünden Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler'e gelmesinden bir yıl sonra, 1954'de, İngiliz Müstemleke İşleri Sekreter yardımcısı General Hopkinson, Kıbrıs konusunda bir açıklamada bulunmanın zamanı geldiğini düşündü; «Britanya Uluslararası Topluluğu üyelerinden olan bazı devletler tam bir bağımsızlığa kavuşabileceklerini *hiç bir zaman* ümit etmemelidirler.» Çünkü Macmillan'ın dediği gibi, «Kıbrıs, hımm... Disraeli onu Kraliçe Viktorya'ya nasıl tasvir etmişti? Batı Asya'nın anahtarı» (Charles Foley, *Legacy of Strife* s. 16) O dönemde İngiltere Süveyşteki savunmasız konumunu terkediyordu.

Eden'in belirttiği gibi:

> Coğrafi ve taktik açılardan Türklerin Kıbrıs üstündeki hakları daha çoktur; ırk ve dil açısından Yunanlıların ve İngiliz endüstri hayatı İran Körfezindeki petrol yataklarına bağlı olduğu sürece de, stratejik açıdan onların hakkı üstündür. (*Full Circle* s. 315)

Kıbrıs'ı bir sömürge olarak elde tutmayı amaçlayan İngiliz stratejisinin gerisinde yatan mantık buydu.

Amerikan desteğine bu kez de güvenebileceğini sanan Papagos, Kıbrıslıların davasını savunmaya karar verdi ve meseleyi Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna getirdi. Bunun üzerine İngilizler, Kıbrıstaki hareketsiz Türk unsurunun Yunanistan'ın isteğine karşı koymada yararlı olabileceğini düşündüler. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri Türklerin bütün hakları ihmal edilmiş ve oranı dörtte birden beşte bire düşen Türk azınlığı dünya savaşları arasındaki dönemde yeralan ajitasyon hareketleri boyunca siyaset sahnesinde hiç görünmemişti. İki cemaat arasında tam bir ahenk hüküm sürüyordu ve Türk azınlığın, çoğunluğun isteklerine karşı çıkması ihtimali, 1947 yılında Rodos'un Yunanistan'a verilmesinde olduğu kadardı. Üstelik Ro-

dos, hem Türkiye'ye daha yakındı, hem de Türklerin oranı daha yüksekti. C.M. Woodhouse'un belirttiği gibi, «İngilizler, daha Türkler böyle bir şey düşünmeden Türk haklarını ileri sürmeye başlamışlardır.» *(The story of Greece* s. 271) Kıbrıslıların bağımsızlık isteğinin değişik biçimler altında ortaya çıktığı aşağı yukarı 50 yıllık dönem boyunca, Türkler hiçbir zaman karşı koymaya yeltenmemişlerdi. Gerçekten, İngilizlerin herhangi bir tartışmaya girişmeyi kesinlikle reddetmeleri, bağımsızlık isteğini akademik görüşmeler düzeyinde tuttuğu sürece Türkler işe karışmamışlardı.

Türkiye'nin meseleye karışması yolunda yapılan daveti Türk hükümeti tabii ki reddetmemişti. Çünkü bu durum Türk hükümetine, kamuoyunun dikkatini alevlenmiş iç sorunlardan uzaklaştırmak fırsatını sağlamıştı. Böylece Kıbrıs anlaşmazlığı, sömürge halkının sömürgecilere karşı verdiği tipik bir savaş olmaktan çıkmış, Kıbrıs halkının yanısıra, hepsi de NATO üyesi olan üç Avrupalı ülkeyi ilgilendiren uluslararası bir sorun haline gelmişti. Kısa bir süre sonra Macmillan omuzlarını silkip; «Kıbrıs meselesinden ne diye bizi sorumlu tutuyorlar? Bu Türkler ile Rumlar arasında çıkan bir kavgadan başka bir şey değildi ve biz bu kavgayı yatıştırdık» diyecekti. (Foley, s. 14).

Barışçı yollarla bir çözümün sağlanabileceğine dair ümitlerini kaybeden Kıbrıslı Rumlar, varlıklarını daha iyi duyurabilmek için, 1955 yılının Nisanında silahlı bir çarpışma[1] başlattılar. EOKA adını alan gizli direniş örgütü, çabucak adaya egemen oldu. «X» çalışmalarıyla ün salmış tecrübeli Albay Grivas'ın önderliği ve Başpiskoposun takdisiyle, sakin ada bir şiddet cehennemi haline geldi. İngilizler bir ikilemle karşı karşıyaydılar: Ya yenilgiyi kabul edip, bir uzlaşmaya razı olacaklar yada aşağı yukarı tüm ada nüfusu tarafından desteklenen bu harekete karşı uzun ve şiddetli bir baskıya girişeceklerdi. 1955 yılında İngiliz,

Yunan ve Türk hükümetleri arasında yapılan konferansta Kıbrıs temsil edilmemişti. Konferans bir felaketle sonuçlandı. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Selanik'te bir Türk camisinin bombalandığını «uydurarak» İstanbul'da geniş bir kitlenin Rumlara karşı misilleme kabilinden giriştiği saldırıyı tertipledi. Menderes'in bu şiddet hareketini tertiplemekteki rolü Türk ordusu tarafından yapılan yargılamalar arasında ortaya çıkmıştır. Menderes daha sonra başka nedenler yüzünden asıldı. Yine de o dönemde bu olay çok geniş yankılar yaratmıştı. Türk - Yunan dostluğunun bozulmasının yanısıra Türk kamuoyu, Türkiye'nin yeni tanımlanan çıkarlarına uymayan hiçbir çözümü kabule yanaşmayacak kadar harekete geçirilmişti ve Türk halkının düşüncesi, NATO'nun iç sağlamlığı yönünden çok önemliydi; hatta Yunan halkının gözünde bile, Menderes gayet becerikli bir manevrayla, Kıbrıs sorununda İngilizlerin daimi yandaşı olarak ortaya çıktı. Menderes'i meseleye karıştıran İngiltere'ydi ama, şimdi onu ne dışarı çıkarabiliyor ne de ılımlı bir çözümü kabule razı edebiliyordu. Menderes rolünü fazlasıyla iyi oynadı. Yunanistan ve Türkiye'nin çatışan isteklerini bir karara bağlamak üzere bir hakem gerekliydi. Bunun üzerine İngiliz hükümeti hakemliğini teklif etti. Fakat yapılan bütün konuşmalar ve görüşmeler kaçınılmaz bir şekilde başarısızlığa uğradı. Çünkü otomatik olarak ENOSİS'e yolaçacağından, muhtar bir yönetim ihtimali, uzak da olsa hiç tartışılamazdı. İngilizler üslerini korumanın sürekli çaresini bulmuşlardı; ENOSİS ihtimali ortadan kalktığı sürece diğer çözümlerin tümünü kendi kontrolleri altında tutabilirlerdi.

1955 ve 1956 yılları boyunca EOKA'nın mücadelesi yoğunlaştı. Şiddetli baskıya ve Başpiskopos Makarios'un Seychelles'e sürülmesine rağmen, Kıbrıs direniş hareketi sindirilemedi. İngilizlerin kendi yönetimleri altında muhtar bir hükümet kurma yolundaki tüm planlarını Rumlar red-

dettiler. Çünkü bu arada Yunan kamuoyunun baskısı da artmıştı. İstanbul'daki şiddet gösterilerinden sonra 1955 yılının sonbaharında, NATO devletlerinin tümü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Yunanistan aleyhine oy kullandılar. Bunun üzerine halkın hiddeti son raddeye çıktı. İngiliz ve Amerikan aleyhtarı duygular bütün ülkeye yayıldı ve Yunanistan'ın NATO'ya bağlılığı ilk kez sorguya çekildi. Sağ kanat bile çok huzursuzdu. Hükümetin hiçbir zaman mesleyi açıkça ortaya atmamasına rağmen, en aşırı sağcı gazetelerden biri dahi, açıkça İngiltere'ye ve A.B.D.'ye saldırmış, bağımsız ve kesinlikle tarafsız bir dış siyaset izlenmesini istemiş ve «Hükümetin ne istediğini bilmiyoruz. Fakat halk, NATO'dan ayrılmayı istiyor,» demişti *(Kathimerini,* 22 Eylül 1955). İki hafta sonra Papagos öldü. Karamanlis'in ansızın Başbakanlığa getirilmesi, A.B.D.'nin buhranlı duruma son vermek üzere yaptığı güçlü baskılar açısından ele alınmalıdır. Karamanlis'i iş başına getirmekle Kral Paul, kendi yetkilerinin sınırlarını aşmıştı. Yeni başbakan göreve başlar başlamaz, daha uzlaşmalı bir tutuma doğru kesin bir yönelme görülmüştü ama, kamuoyu o kadar harekete geçmişti ki, ENOSİS'i kapsamayan herhangi bir çözüm şekli bilinmeyen boyutlarda bir olaylar dizisinin başlamasına yolaçabilirdi. Bu yüzden, yeni başbakan ülkenin NATO'ya kayıtsız şartsız bağlılığını ve Türk - Yunan dostluğunun yararını ilan etmekte aceleci davrandıysa da, ENOSİS'ten tamamen uzaklaşmayı göze alamadı. İngilizler, 1957 yılında Radcliffe Anayasası adını alan ve savunmayla dış siyaset konuları dışında Kıbrıs'a tam bir muhtariyet tanıyan bir çözüm teklifi sundular. Fakat bu teklif kati bir şekilde reddedildi.

Bunun üzerine İngilizler öylesine ciddi bir yanlış yaptılar ki, mesele kontrol edemeyecekleri kadar çapraşık bir hal aldı. Uzlaşmayı kabul etmesi için Yunanistan'a şantaj yapmak üzere, Lennox Boyd adanın taksimini bir alterna-

tif olarak ortaya attı. Fakat iki cemaat, tam bir coğrafi bütünlük içinde yaşadıklarından taksimin uygulanması tamamen imkansızdı. Bu amaçla, ada nüfusunun yarısını yerlerini terke zorlamak gerekiyordu; bu ise korkunç sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurabilirdi. Fakat Türkler bu yemi çabucak kaptılar. Bundan böyle ne zaman Yunan baskısı artmaya başlasa, Türk Hükümeti kendi hakkını gerektiğinde zor kullanarak almak tehdidini ortaya atacaktı. NATO dağılma tehlikesi içindeydi. İngilizlerin Yunanlılara karşı dengeyi sağlamak üzere olaya karıştırdıkları Türkler, hakem olarak araya girmek zorunda kalan A.B.D. için ciddi bir sorun yaratıyorlardı.

EOKA'nın şiddet hareketlerini artırması ve iki Kıbrıslı cemaat arasındaki ilişkilerin hızla bozulması yüzünden 1957 yılında durum, uluslararası bir patlamaya yolaçacak boyuta erişmişti. Makarios'un serbest bırakılması ve hiçbir uzlaşma kabul etmeyecek kadar sert olan Mareşal Harding'in yerine daha becerikli ve daha liberal Sir Hugh Foot'un getirilmesi bile durumun düzelmesine pek yardımcı olamadı. Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında 1958 yılının Temmuzunda yeralan bir takım şiddetli çatışmalar iki ana ülkeyi bir kaç hafta savaşın eşiğinde bırakınca, Amerikalılar duruma karşı ciddi bir ilgi duymaya başladılar. Tehlikede olan sadece İngiliz üsleri değildi. NATO'nun güneydoğu kanadı artık çalışamıyordu ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilimin, özellikle Sovyetler Birliği durumu sömürmeye uygun bulduğu takdirde, nerelere kadar erişeceğini kimse kestiremezdi. Bu yüzden, ne bahasına olursa olsun, bir çözümyolu bulmak gerekiyordu. En sonunda Yunan hükümetine ENOSİS dışı bir çözümü kabul etmesi için çok ağır baskı yapıldı. Bu mümkün gözüküyordu. Karamanlis'in durumu daha da sağlamlaşmıştı; 1958 seçimlerini kazanmış olduğundan halkın bir miktar hoşnutsuzluğunu göze alabilirdi. Üstelik kamuoyu

da bıkkın gözüküyordu. Bir kaç ay önce Türkiye ile savaş ihtimalinin ortaya çıkması, Kıbrıslıların muhtar bir yönetimin derhal kurulması yolundaki isteklerini destekleyen bir takım uzlaşmaz unsurların aklında yeni düşünceler yaratmıştı. Bir alternatif olarak Kıbrıs'ın tam bağımsızlığı teklif ediliyor, fakat ENOSİS ortadan kalkıyordu. Bu yüzden, yeni devletin başına getirilen Makarios, baskıya ve bir takım ayartmalara karşı kati bir direniş gösteremedi.

A.B.D.'nin sürekli baskısıyla, 1958'in sonbaharında yapılan NATO Konferansında, ilk görüşmelere başlandı. Kıbrıslılar bu konferansta da temsil edilmemişti. 11 Şubat 1959 tarihinde, Yunan ve Türk Dışişleri Bakanları arasında Zürich'te resmi bir anlaşma imzalandı. Londra 8 gün sonra anlaşmayı onaylıyarak imzaladı. Makarios'un güçlü bir baskı altında kalmasıyla, Kıbrıslılar da anlaşmayı kabul ettiler.

Böylece NATO'nun birliği korunmuş oluyordu. İngiliz, Türk ve Yunan siyasetçileri, iyi niyetin ve uluslararası anlayışın bu zaferini sevinçle karşıladılar. Fakat gerçek, sanıldığı kadar basit değildi. Yeni cumhuriyete verilen ve Yunan ve Türk tavırlarının uzlaşmaz bir birliğine dayanan Anayasa'nın uygulanması tamamen imkansızdı. Kağıt üstünde bile anlaşılmaz olan bu Anayasa, uygulandığında ise kanuni bir hilkat garibesiydi. Kaynaşma eğilimlerini destekleyeceği yerde, iki cemaat arasındaki ayrılığı bir kurum haline getiriyordu. Rum olması gereken Başkanı, Türk olması gereken İkinci Başkan, günlük kararlar konusunda dahi veto edebilirdi. Bütün hükümet, idare ve devlet mevkilerinin %70'i Yunanlıların, %30'u ise Türklerin olacaktı. Orduda bu oranlar %60 ve %40 oluyordu. Anayasa, büyük şehirlerde hem idari, hem de coğrafi yönlerden ayrı belediyelerinin kurulmasını emrediyordu. Vergiler her iki cemaat arasında ayrı ayrı toplanıyordu. Bu du-

rum, azınlığın haklarının güven altına alınması demek değildi. Kıbrıs'ta biri çoğunluğa, biri de azınlığa ait olmak üzere iki hükümet kurulmuştu. Bu hükümetlerin ikisi birden çalışıyor ve zaman zaman biri diğerinin alanına girmek zorunda kalıyordu. Charles Foley'in belirttiği gibi, Kıbrıs, Anayasası'nın çoğunluğun egemenliğini tanımadığı ilk ülkeydi *(Legacy of Strife,* s. 164)

Başpiskopos 1 Mart 1959 tarihinde adaya döndü ve 15 ay sonra bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin ilk başkanı oldu. Fakat idari mekanizmanın normal bir şekilde işlemesi mümkün değildi. Makarios'un ve ikinci Başkanı Dr. Küçük'ün bütün çabalarına rağmen, iki cemaat arasındaki gerilim, bu kez de çabucak arttı. 1963 yılında durum tamamen çıkmaza girmişti. En sonunda Makarios, idari mekanizmanın tekrar çalışmasını mümkün kılacak kesin adımı atmaya karar verdi. 9 Aralık günü Anayasa'yı tek yanlı bir düzeltmeden geçireceğini ilan etti. Bu durum her zamankinden daha tehlikeli bir buhrana yolaçtı. Noel günü bir Türk donanması Kıbrıs'a yaklaşıyordu ve adada iki ay süren şiddetli çarpışmalara bir de Türkiye'nin askeri müdahale tehditleri eklenecekti. Güçlü A.B.D. baskısı ve Sovyet tehditleri bir savaştan kaçınılmasını sağladı. Fakat kan akmağa devam ediyordu. Bu duruma ancak, Kıbrıslı Türklerin ve Rumların birbirlerinin boğazlarına sarılmalarını engelleyecek kadar güçlü bir tarafsız polisin varlığı son verebilir gibi gözüküyordu. Makarios Birleşmiş Milletler'e başvurdu. Aynı anda, Birleşmiş Milletler'in henüz harekete geçmemesi için manevralar yapmakta olan A.B.D., bir NATO «çözümü» teklif etti. Karışık bir NATO gücü çarpışanları ayırmak üzere adaya gelecek, sonradan güvenliği sağlama düşünceleri bu gücün sürekli varlığını zorunlu kılacak ve böylece ada bir NATO üssü olacaktı. Makarios'un tarafsız kalma eğilimlerinin önüne geçilecek ve adada *bilfiil* ortak bir Türk, Yunan ve NATO egemen-

liğinin kurulması, müttefiklerin askeri nüfuzlarının sürmesini sağlıyacaktı. İngiltere'nin Türk unsurunu çok zekice kullanması, beklenmedik bir sonuç yarattı: İngiltere çıkıyor, yerine NATO, yani A.B.D. giriyordu.

Türkiye ve Yunanistan bu planı desteklemeye razı edilmişlerdi. Yunanistan'ın bekçi Başbakanı Paraskevopoulos, bir takım itirazlarda bulunduysa da, NATO şefi General Lemnitzer'in Atina'ya kısa bir ziyaretinden sonra bunlar siniverdi. Oysa Makarios kaya gibiydi. Kennedy'nin bela yağdırıcısı George Ball, Kıbrıs'a gönderildi. Fakat Başpiskoposun fikrini değiştiremedi. Buna rağmen A.B.D. baskısını sürdürdü, Lemnitzer'in *fiili* bir taksimi zorla kabul ettirmeye kalkıştığı söylenmişti. Yunan ve Türk hükümetlerine telgraflar göndererek, onları adaya asker çıkarmaya teşvik etti. Böyle bir şey gerçekleştiği takdirde, karışık NATO güçleri, Yunanlıları ve Türkleri ayırmak üzere adaya gelecek ve Makarios bir *oldu bitti* ile karşılaşacaktı. (Kouloumbis, aynı eser, s. 184) Fakat Makarios'un kararlılığı galip geldi. George Papandreu yönetimindeki yeni ve güçlü Yunan hükümetinin ve Başpiskopos'u kaybedemiyecek kadar değerli bulan İngiltere'nin, gayet gizli bir şekilde desteklediği Makarios, nihayet Birleşmiş Milletlerin adaya bir Barış Gücü gönderme kararını almasını sağladı. Böylece NATO planları suya düşüyordu. Makarios'un otoritesi sağlamlaşmış ve Birleşmiş Milletler gücü, kendisine sınırlı bir özgürlük tanımıştı. Fakat buhran yatışmadı. 1964'ün Ağustosunda bir Türk - Yunan savaşı anlık bir mesele oluverdi ve Türk hava kuvvetlerinin, Albay Grivas'ın bir Türk köyünde giriştiği terörist hareketlere karşı misilleme olarak Kıbrıs - Rumlarının istihkamlarını bombalamasından sonra ancak son anda durdurulabildi. Durum bu kez de, bir çıkmaza girmişti. Savaş önlenmişti ama, NATO'nun birliği yine tehlikedeydi. Papandreu ENOSİS'i kapsamayan her uzlaşmayı reddediyor, Türkler

ise, buna devamlı karşı çıkıyorlardı. Bunun üzerine, Yunan Başbakanı Türkiye ile ikili görüşmelere girmeyi bile kabul etmedi. Makarios ile ortak bir cephe kuran Papandreu çözümün Birleşmiş Milletler tarafından kararlaştırılmasında ısrar etti. Fakat Türkiye stratejik denge açısından Yunanistan'dan çok daha önemliydi. Yunanistan'ınkinden üç kat geniş bir orduya ve çok daha güçlü bir donanmayla hava kuvvetlerine sahipti. Ayrıca NATO'nun Sovyetler Birliği ile Arap Dünyası arasındaki sınırıydı. Bu yüzden NATO'nun bütün düşünceleri, Türkiye lehine bir karar alınmasına yolaçacaktı. Papandreu'nun tutumu her iki tarafı da memnun edecek bir çözümü imkansız kılıyordu. Fakat Amerika için NATO'yu Kıbrıs'a sokmaktan daha önemli olan bir şey vardı: genel gelişmeler ve Yunanistan'ın siyasi tutumu, bu ülkenin NATO'dan çekilmesi ihtimaline işaret ediyordu. Birleşmiş Milletler'in Kıbrıslıların davalarına karşı gittikçe artan sempatisi sonucu alınacak Yunan taraftarı bir karar, yeni bir buhran doğurabilir ve Solun sürekli baskısı altında olan Papandreu tarafsız yada, de Gaulle'cü bir yöne sapmak zorunda kalabilirdi.

1965 Temmuzunda hükümetin düşmesi, daha ilerde göreceğimiz gibi, yerli ve uluslararası unsurların oluşturduğu karmaşık bir bütüne dayanıyordu. Yine de Papandreu'nun yerine geçen Stefanopulos'un derhal Türklerle gizli görüşmelere girişmeyi kabul etmesi, dikkati çekmektedir. İç buhran arttıkça, Papandreu'nun «ihanet» diye tanımladığı şeye karşı güttüğü taviz vermeyen tutum sertleşmişti. Ayrıca, gelecek seçimlerde muzaffer olacağı da belliydi. Bu ise, NATO zevatını pek memnun etmeyecekti. Bu yüzden Kıbrıs sorununun, A.B.D. ordusunun 21 Nisan 1967'de yeralan darbeye göz yummasını sağlayan nedenlerden biri olduğunu söylemek, pek de yersiz bir şey olmayacaktır.

12 Liberal Güçlerin Doğuşu (1959-63)

Sağın on iki yıl siyasi istikrarı koruyabilmesi, yukarıda incelediğimiz baskı sistemine geniş ölçüde bağlıysa da, uygun bir siyasi alternatifin ortaya çıkamaması da bu istikrarın korunmasına yardımcı olmuştu. 1953 yılında Papagos'un zaferine yolaçan nedenlerden biri, Plastiras hükümetinin bir uzlaşma siyaseti yürütme konusunda tamamen başarısızlığa uğramış olmasıydı. İktidara geçer geçmez Papagos, bir otorite ve disiplin atmosferi yaratmıştı. Elbette, savaşın ardından tam sekiz yıl büyük bir karışıklığın sürmesi, bu atmosferin candan bir hoşgeldinle karşılanmasını sağlamıştı.

Muhalefette olan Liberaller ise, Papagos'unkine eşit bir otorite ve ahenk sağlıyabilmeyi artık eskisinden de az ümidedebilirlerdi. Plastiras'ın ölümüyle, zaten dağınık bir halde bulunan siyasi şöhretleri bir araya toplayabilecek ve halkın beğenisini kazanabilecek tek liderden yoksun kalmışlardı. Bütün çabalara rağmen Sağ ve Sol arasında açılan büyük boşluk, güçlü bir Merkez grubu tarafından doldurulamadı. Bir çok tanınmış Liberal, baştan gemiyi ter-

kederek ya Papagos'a katılmış yada onunla işbirlği yapmayı kabul etmişti. Papagos'a katılanlar arasında Çuderos ve Kanellopulos gibi eski başbakanlar, işbirliği yapmayı kabullenenler arasında da George Papandreu ve bağımsızlar diye adlandırılan diğer kişiler yeralmaktaydı. Lambrakis ailesine ait Liberal eğilimli en büyük gazete grubu da «Yunan Rallisi»ni desteklemekteydi. Böylece bu parti, yurtta yayınlanan dokuz günlük gazeteden yedisinin taraftarlığına güvenebilirdi. Papagos'a karşı çıkan bir çok partinin en önemli ikisi bile, güvensizlik telkin etmekten öteye gidememişti. Bunlar, Sofokles Venizelos yönetimindeki Liberaller ve Plastiras'ın ölümünden sonra Papapolitis tarafından yönetilen EPEK'ti. Papandreu tekrar Merkez'e döndü ve Venizelos'un siyasetten çekilmesiyle Liberal Partinin başkanı oldu. Fakat kararını değiştiren Venizelos, eski partisi tarafından reddedilince yeni bir parti kurdu. Bu gibi olaylar, sadece, Merkez güçleri arasında süren kargaşalığın daha belirgin bir halde ortaya çıkmasına yarıyordu. Bu güçleri bir araya toplamak için birbiri ardına gösterilen bütün çabalar, sadece yeni bölünmeler meydana getirdi. Bu bölünmelerin esas nedeni ise, kişisel hırslar ve uyuşmazlıklardı. Papagos'un aldığı sosyal ve ekonomik tedbirlerin sonuçlarının ortaya çıktığı 1954 yılından sonra, değişik bir siyasete duyulan ihtiyaç arttığı halde, Merkezciler bunu sunmayı başaramadılar.

Çünkü bitmez tükenmez aile kavgaları inandırıcı olma güçlerini ciddi bir şekilde sarsmışken, kendi görüşleri ve politik çizgileri de gerçek bir alternatifi belirleme konusundaki isteksizliklerini çok artırıyordu. Papagos'la aralarındaki tek fark, kendilerinin anayasanın sunduğu demokratik ilkelere uymağa hazır oluşları, Mareşalinse bunları aşağı yukarı hiç göz önüne almamasındaydı. Fakat bunun ötesinde Merkez, hâlâ eski Venizelist geleneğin tutucu - liberal eğilimlerini temsil etmekteydi. Aslında Mer-

kezcilerin büyük bir çoğunluğu, önemli siyasi konular üstünde Sağ'dan pek de farklı görüşlere sahip değildi. Bu çoğunluğun dışında kalan sosyal-demokrat azınlık ise, iç savaş ve sonrasında varlığını sürdürebilmiş, fakat Liberalizm ve Komünizm arasında kaldığından siyasi ve ideolojik yönlerden ezilmişti. Merkezciler, bir takım demagojik amaçlarla sık sık Papagos yönetiminin bazı cephelerini eleştiriyorlardı. Skandallar ortaya çıkartılıyor ve bir takım yolsuzluklar gayet şiddetli sözlerle suçlanıyordu. Fakat genellikle bu eleştiri, ikinci derecede önem taşıyan sorunlara yöneliyor ve sistemin kendisine saldırılmıyordu. Kendilerinden önce gelen Plastiras gibi; Papandreu, Venizelos, Papapolitis ve Baltatzis de egemen burjuvazinin parçası ve temsilcisiydiler. Birkaçının adını verdiğimiz bu Merkezciler, General Plastiras'ın halka karşı duyduğu samimi sevgiden yoksundular. Oysa bu sevgisinden ötürü General, ezilen kitlelerin davalarını savunmağa sürüklenmiş ve bunu, ideolojik ve programlanmış hiçbir amaç taşımıyarak yapmıştı.

En tanınmış Liberallerden bir çoğunun büyük sermaye çevreleriyle kişisel yada ailevi bağları vardı. Bu kişiler de patronluk esasına dayanarak iş görüyorlar ve müşterilerinin isteklerini karşılamak için büyük çaba sarfediyorlardı. İşte bu yüzden, kendileri de devlet mekanizmasına en az hükümetin milletvekilleri kadar bağlıydılar. Genellikle aynı kaynaklar[31] tarafından finanse ediliyorlardı. Yeniden seçilme kaygusu, bunların da başlıca düşüncesiydi. Yani krallık sorunu bir çözüme bağlanalıberi, Sağ ve Merkez arasında pek az bir fark kalmıştı. Her iki parti de, ege-

(31) Yunan siyasi partilerinin bütçelerini bildirmek yada mali kaynaklarını açıklamak gibi bir zorunlukları olmadığından, finansmanları her zaman gizli kalmıştır. Fakat gerek partilerin, gerekse siyasi kişilerin, bilhassa seçim kampanyaları sırasında bankerler, sanayiciler ve armatörler tarafından cömertçe finanse edildikleri bilinmektedir. Bu kişiler her yöne,

men burjuvaziyi temsil ediyor ve ülkenin başlıca sorunları için, aynı olmasa da, benzer çözümler öneriyorlardı. Artık aralarındaki tarihi ayrılıklar da kaybolmuştu. Kendilerini ayıran tek nokta, bir grubun iktidarda olmasıydı. Yine de Sağ, Merkezden daha avantajlı bir konumdaydı. Çünkü belli bir uyuma, otoriteye ve A.B.D. tarafından tamamen desteklenen bir lidere sahipti.

Mareşal Papagos, 1955 yılının Eylül ayında öldüğünde, onun yerini alacak birini bulabilmek büyük mesele oldu. Papagos hükümetinin ileri gelen simalarından biri ve ayrıca ekonomik siyasetin planlayıcısı olan Markezinis, Başbakanla kavga ederek bir kaç ay önce istifa etmek zorunda kalmıştı. (13 yıl siyasi bir sallantı içinde kalan Markezinis'in, bugün albayların arasındaki karanlık şahsiyetlerden biri olduğu söylenmektedir.) Partinin milletvekili grubu başkanlarından Kanellopulos ve Stefanopulos'un da Sağın bütünselliğini sağlayamayacak kadar zayıf oldukları düşünülüyordu. Bunlardan Kanellopoulos, Mareşal'in hastalığı sırasında geçici olarak başbakanlık yapmıştı. Bu kişilerin zayıflığı karşısında Kral Konstantin, Karamanlis'i başbakanlığa atadı. Karamanlis pek tanınmış bir politikacı değildi. Fakat kamu ilişkileri dairesini etkin şekilde yürüttüğünden, enerjik bir Kamu Hizmetleri Bakanı olarak ün salmıştı. Anayasanın Krala tanıdığı yetkileri kesinlikle aşan bu beklenmedik seçimde, Amerikan baskısının şüphesiz bir rol oynadığını daha önce görmüştük. Gerçekten iki ay sonra Amerikan ekonomik yardımı bir misli arttı. Karamanlis'in tepelerinden atlatılarak Başbakanlığa getirilmesi üzerine, Stefanopulos ve Kanellopulos

hatta bazen Sol'a bile geniş para yekunları sağlıyorlardı. Gerçi bu «finansmanı», her zaman sağ-partilerin «patronlara» karşı bir takım sorumluluklar yüklenmesi izlemiyordu ama; bu işlem, aşağı yukarı siyasi kişilerin tümünü sosyal ve ekonomik yönlerden çıkar gruplarıyla birleşmeğe sürüklüyordu.

partiyi terkettiler. (Liberallere katılan Stefanopulos, Kralın 1965 yılında Papandreu'yu azletmesinden sonra kukla Başbakan olarak işbaşına getirildi. Kanellopulos ise, daha sonra Karamanlis'e katılarak başbakan yardımcısı oldu.) Bu olayın dışında Saray tam başarı elde etmişti. Başbakanlıkta gözü olan bu iki kişinin partiyi terketmesi, Kral'ın seçimini soru sormadan kabul eden Sağ'da hiçbir bölünmeye yolaçmadı. Karamanlis'in Milli Radikal Birlik (ERE) adını verdiği «Yunan Rallisi», 1956 yılında yapılan seçimler sırasında da birliğini muhafaza etti. Sağcı muhalifler ile Merkez ve Sol'un sırf seçimleri kazanmak amacıyla kurdukları koalisyon ise, her türlü ideolojik ve fonksiyonel birlikten yoksundu. Karamanlis, yürürlükte olan seçim sistemi sayesinde iktidarda kaldı ve tabii ki muhalif koalisyon, seçimlerden hemen sonra dağıldı.

Fakat Merkezciler bu olaylardan da bir ders alamamışlardı. 1956 seçimlerinde tekrar ezici bir yenilgiye uğradılar. Solcu parti EDA, oyların % 25'ini alarak ikinci oldu ve 78 milletvekili çıkarttığından, ana muhalefet konumuna geçti. Geniş partilerin yararına işleyen ve her türlü koalisyonu cezalandıran seçim sistemi, Solun parlamentodaki temsilci sayısının artmasına geniş bir katkıda bulunmuştu. Fakat Merkezin çöküşüne yol açan gerçek neden, Liberalleri destekleyen geniş kitlelerin, Merkez liderleri arasındaki bitmez tükenmez tartışmalardan artık bıkmış olmalarıydı.

EDA, yasaklanan Komünist Partisi'nin yerine kurulmuştu ve sürgündeki Komünist yöneticilerin temsilcileri tarafından idare ediliyordu. Oranları toplam nüfusun % 10'unu aşmayan sağlam taraftarlarının çoğunu, işçiler ve solcu entelijensiyanın kalıntıları meydana getiriyordu. Gerçi EDA'nın hiç gizlemediği komünist eğilimleri kesinlikle desteklenmese de, ileri sürdüğü iyice belirlenmiş ideoloji ve program, Merkezin yoksun olduğu çarpıcı niteliklen-

dendi. Gittikçe çoğalan servet farklarını sürekli olarak ortaya atan ve sosyal adaleti savunan tek parti olması, EDA'nın çağrısını güçlendirmişti. Fakat 1958'de Sola doğru görülen büyük kayma, siyasi düşüncenin kesinlikle değiştiğini belirtmiyordu. Merkezin bir bütünsellik sağlamayı başarıp, tekrar birleşmiş bir parti olarak ortaya çıktığında kaybettiği oyları hemen geri alabilmesi, bunu kanıtlamaktadır. Liberal seçmenlerin büyük bir kesimi, her şeyden önce Merkez'in dağınıklığını, güçsüzlüğünü ve bu yüzden de siyasi bir alternatif sunamayışını protesto etmişlerdi. Fakat Solun birdenbire ana muhalefet partisi olup, Merkezin yerini alması epey yankı yaratacaktı. Artık Sol, içsavaşın sonundan beri içine hapsedildiği gettodan kısmen kurtuluyordu. Parlamentodaki koltukların üçte birini ele geçirdiğinden, sesi bastırılamazdı. En önemli nokta, Sol'u geri getiren olayları hiçbir şekilde göz önüne almamış olan Sağ'ı ve A.B.D.'yi, bu durumun ciddi bir şekilde endişelendirmesiydi. Sol'a doğru eğilim devam ettiği takdirde, Yunanistan siyasi bir kutuplaşmanın içine girebilir ve böyle bir şeyi, parlamenter sistem içinde barındırmak çok zor olabilirdi.

Sağ iktidara geldiğinden beri Sola karşı zaman zaman giriştiği savaşı yeniden başlatarak, bu rekabete karşılık verdi. EDA'nın yeni gücüyle ortaya çıkan tehdidi, kendini doğrulama tartışmalarına katan Karamanlis, baskı sistemini yoğunlaştırdı. «Paralel devletin» ancak 1958 seçimlerinden, yani içsavaşın bitişinden aşağı yukarı on ve Sağın iktidara gelmesinden de altı yıl sonra mükemmelleştirilmesi, önemli bir noktadır. Bu durumun yarattığı sonuçlar üç yıl sonra yapılan genel seçimlerde hissedilecekti.

1958 seçimleri Liberallerin 20 yıldır uğradıkları en ciddi yenilgiydi. Köklü bir değişiklik yaparak yeniden örgütlenmedikleri takdirde, iktidara dönebilmeyi ümidedemeyeceklerini anlayan Merkez liderleri nihayet birbirleriy-

le uzlaşmaya karar verdiler. Fakat güçlükleri yenebilmeleri, iki buçuk yıl sürecek ve Merkez Birliği, ancak yaklaşan seçimler yüzünden 1961'in Eylülünde birleşmiş bir parti olarak ortaya çıkacaktı. Böylece, ERE ve Sol arasında kalan bütün siyasi güçler, iktidardan düştükten tam sekiz yıl sonra George Papandreu ve Sofokles Venizelos yönetimindeki bir örgütte toplanabilmeyi başaracaklardı.

Bu durumun gerçekleşmesinde A.B.D. etkisi, önemli bir rol oynamış gibidir. Amerikalılar hâlâ Karamanlis'i destekliyorlardı ama; güçlü bir Solun yeniden ortaya çıkmasından sonra siyaset dünyası üstündeki nüfuzlarını sürdürebilmeleri için, sağlam bir Merkez Partisi'nin gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Bu siyaset dünyası ise, çift partili, tutucu ve Amerikan taraftarı olacaktı. Bu yüzden sistemli bir şekilde Liberalleri bir araya gelmeye teşvik ettiler ve bir süre sonra da bir Merkez hükümetini hoş karşılayabileceklerini sezdirdiler.

Merkez Birliği'nin kurulması, oldukça önemli bir siyasi olaydı. Sağın egemenliğine karşı savaştan sonra ilk kez bir başka alternatif beliriyordu. Bu yüzden, 29 Ekim 1961 günü yapılan seçimler büyük bir değer taşıyordu. Seçim'in boğucu bir atmosfer altında yapılmasına rağmen, Merkez Birliği oyların %33.5'ini aldı. İlk bakışta ERE'nin de konumunu güçlendirdiği sanılabilirdi; fakat ortaya çıkan sıralanma, yani Sağ, Merkez ve Sol blokları, ergeç ERE'nin düşmesine yolaçacaktı.

Amerikalılar memnundular. A.B.D. elçisi Briggs, şöyle bir demeçte bulundu: «Bu seçimler, Yunan halkının bireysel özgürlük ve insanlık onuru ilkelerine karşı duyduğu inancın somut delilidir» (*Le Monde,* 29 Aralık 1961). Bir Merkez muhalefeti yaratabilmişlerdi ya, Sağ'ı desteklemeye açıkça devam edebilirlerdi.

Fakat sadık muhalefet rolü artık Merkez'i tatmin et-

miyordu. Mücadele havası geçmiş zaferlerin hatıralarını canlandırmıştı. Seçimlerin hemen ertesi günü Karamanlis'e karşı tam bir saldırıya geçen Papandreu, sonuçların doğru olmadığını ileri sürdü ve seçimler sırasında kullanılan baskı sistemini ortaya çıkardı. Bu davranış Partisinin birliğini güçlendirdi, aynı zamanda hiç umulmadık yaygın bir halk desteği kazandı. Özellikle aşağı orta sınıfa mensup bir çok seçmen, sadece dengesiz koalisyonların ve siyasi anarşinin geri gelmesinden korktukları için, Sağ'a oy vermişlerdi. Fakat «paralel devletin» ulaştığı boyutlardan da gittikçe ürkmeye başlamışlardı. Bu yüzden ERE'yi terketme ve bir Merkez hükümetinin kurulmasını isteme yolundaki eğilimleri artmıştı. Ayrıca Merkez Birliği, seçimlerde uğradığı yenilgiye rağmen, ortadan kaybolmamış, üstelik olağanüstü bir sağlamlık ve azimle ERE'ye saldırmıştı. Geçici olarak EDA'ya kayan önemli bir çoğunluk artık yeniden gençleşen Merkez'e dönebilirdi.

Gerçi Merkez Birliği'nin kurulması bir değişik hükümet ihtimalini ortaya atmıştı ama, değişik bir siyaseti belirlememişti. İlk başta yeni parti, uzun yıllar boyunca iktidardan uzak kalmış siyasi kişilerin yeniden gruplaşmasından başka bir şey değildi. Siyasi tabanını genişletebilmesi ise, desteğini kazanmak istediği sınıfların ümitlerine uygun, açık bir sosyal ve ekonomik program sunması sayesinde olmamıştı.

Merkez Birliği'nin ne yapısı, ne de (belirlenmemiş) ideolojik ilkeleri, parti siyasetiyle halkın gereksinmeleri ve istekleri arasında bir köprü kuramamıştı. George Papandreu'nun inanılmaz dayanıklılığı ve ataklığı, özellikle kendisinin başlatıp yönettiği «tavizsiz mücadele»den sonra, Venizelos'u arka plana itmişti. Bunun sonucu Papandreu, iç demokrasi ilkelerini ve resmi kuralları gözetmeyerek partiyi yönetmeye başladı. Bu ise, Karamanlis'in ERE içinde kurduğu istibdattan pek farklı değildi. Fakat Papandreu

meslektaşları üstüne eşit ölçüde otorite kuramıyacaktı, çünkü partisi iktidarda bulunmuyordu ve bu yüzden de nimet dağıtacak durumda değildi. Fakat meslektaşlarını kendisine tabi kılmak için elinden geleni yaptı. Kişisel cazibesini ve halkın gözündeki hayalini kullanarak, Parlamentodaki izleyicilerinin kendisine itaat etmesini sağladı. Kitlelerin kendisini desteklemeleri için sloganlar yeterli olduğundan, demokratik ilkelere dayanarak işleyen bir parti mekanizmasının pek de gerekli olmadığını düşündü. Oysa böyle bir mekanizma, yöneticilerle üyeler arasında karşılıklı fikir ve siyaset alışverişi için sürekli bir temel teşkil edebilir ve bu sayede belirgin bir siyasi program ortaya atılabilirdi.

Öte yanda Merkez Birliği'nin iş hayatıyla ilişkisi, ERE'ninkiler kadar dostane olmakla beraber, artık önemli bir değişme geçirmeğe başlamıştı. Merkez, burjuvaziyle arasındaki eski bağı koparmamıştı. Ülkenin ekonomik gelişimi büyük patronlar yada bir oligarşi yarattığında, doğal olarak bunların çıkarlarını Liberal liderler ifade etmişlerdi. Gerçekten de, Liberallerin ilk şekillenmeğe başladıkları Birinci Dünya Savaşından önceki dönemde, ekonomik reformun öncülüğünü bu «büyük iş» unsuru yapmıştı. Bu unsur, iki dünya savaşı arasındaki dönem boyunca ve hatta aşağı orta sınıfların tutuculuğa yönelip Popülistleri desteklediğinde dahi, Liberallerin arkasında yeralmıştı. Fakat 1950'nin son yıllarında durum çok değişmişti. Savaş öncesi büyük iş hayatını, Akdeniz kıyısındaki dağınık Yunan yerleşmelerinden dönen patronlar kurmuş ve bu yüzden de güçlü bir İngiliz taraftarlığı sürmüştü. Fakat, 1950 ve 60'larda iş hayatına, bir takım yeni gruplar hakimdi.

Marşal yardımı programından yararlananlar, savaşın hemen ardından gelen yıllarda büyük servetler yapmışlardı. Kamu hizmetleri ve konut - yapımı, hem müteahhitlerin, hem de arsa spekülatörlerinin zenginleşmesini sağla-

mıştı. Bir de, dünya savaşı, Kore savaşı ve Süveyş buhranı sırasında güçlenen uluslararası patronlar vardı. Bunların arasında Niarchos, Onassis ve Pappas'ı sayabiliriz. İşte bu kişiler de Sağın 1953 yılından beri yabancı sermayeye teklif ettiği şartlardan yararlanmışlardı. Doğal olarak, bütün bu çıkar grupları, kendilerine kontratlar ve imtiyazlar sağlayacak olan hükümet partisini destekliyorlardı. 1963 yılına kadar iktidarda kalmış olan ERE, bu durumdan muhaliflerinden daha fazla yararlanabilmişti. Merkez'in, özellikle Venizelos yönetimindeki tutucu kanadında iş hayatıyla ilişkileri iyiydi[32]. Fakat iyi ilişkiler başka bir şey, müşterek çıkarlar daha başka bir şeydi. Sağ kanadın uzun süre iktidarda kalması, kaçınılmaz olarak, ekonomik ve siyasi düzenler arasında bir takım bağlar yaratmıştı. Üstelik başkalarıyla paylaşılamayacak kadar güçlü bağlar! İmtiyazlı şartlar ve haklar sağlama işlemi sayesinde özellikle büyük yatırım dallarında bu gruplar ve hükümet arasında öylesine yakın bağlar kurulmuştu ki, artık bu ikisini ayırdetmek olanaksızdı. Tabii Yunanistan'ın genişliği, kaçınılmaz olarak endüstrinin birkaç dalında monopollerin doğmasına yolaçmıştı. Bir pazarlık yapıldığında, bunun sürmesini sağlayacak olan çıkar grupları aşağı yukarı devlet mekanizmasının bir parçası haline geliyordu. Bu gruplar Karamanlis ve ERE ile öylesine yakın ilişkilere girmişlerdi ki, kendi imtiyazlı konumlarını tehlikeye atacak bir hükümet değişikliği istemiyorlardı. Yani burjuvazinin önemli bir kesimi, Liberalleri desteklediği yada Liberalle-

(32) Partinin en tanınmış kişileri arasında daha sonra da karşılaşacağımız bir bira patronu, Petros Garufalios, bir banker, bir armatör ve bir tütün ihracatçısı yeralmaktaydı. Diğerleri ERE'deki benzerleri kadar kötü şöhrete sahip kişilerdi. Partinin ortak başkanı Venizelos armatördü ve Kral'ın yakın arkadaşı olmanın yanısıra, bu kişinin bankacılık ve endüstri kuruluşlarıyla da mükemmel ilişkileri vardı.

re eğimli olduğu halde, ekonominin hızlı ve plansız gelişimi, oligarşinin sınırları içinde günden güne güçlenen ve Sağ'ı kayıtsız şartsız destekleyen yeni çıkar grupları meydana getirmişti.

İlk başta «tavizsiz mücadele», Sağ'ın kurduğu devlet yapısının resmi özelliklerini hedef almıştı. Çünkü bu yapı Merkezin iktidara gelmesine sürekli bir engel oluyor gibiydi. Muhalefetin saldırıları, demokratikleşme çağrıları, rezaletlerin ve yolsuzlukların ortaya serilmesi ERE'nin etkin olmayışı gibi noktalarda toplanmıştı. Papandreu'nun eğitim sorunlarına karşı duyduğu kişisel ilgi sayesinde, eğitim sisteminde köklü değişmeler yapacak bir program hazırlanmıştı ama, Merkezin sosyal ve ekonomik programı; dürüstlük, adalet ve yeniden düzenleme gibi genel vaadler sunmaktan öteye gidememişti. Fakat ne gariptir ki bütün bu belirsizliğe rağmen Merkezin ileri sürdükleri, ERE'nin kendi başarılarını açıklayan ayrıntılı savunulardan daha kesin bir beğeni toplamıştı. «Sayılar iyi gibi gözüküyor. Asıl ıstırap çeken halktır.», demişti Papandreu. Fakat kitleler,sadece Papandreu'nun rakipsiz hitabet yeteneği sayesinde kazanılmamıştı. Yalnız kendisi, emekçi kitlelerin ve özellikle köylülerin sosyal adalete karşı duydukları özlemi yakalamıştı. Hükümet gayet etkileyici ekonomik kalkınma oranları ilan etmekle gururlanıyor, fakat hem kendi ideolojisi hem de fırsatçı işadamlarıyla olan ilişkisinden dolayı, yeni bir gelir dağılımını düşünmek istemiyordu. Oysa tam tersine Papandreu, hızlı ekonomik gelişimin özellikle tarım kesiminde çalışan yoksullar için eşitsizliğin artması demek olduğunu kavramıştı. Zaten bu dönemde, bu kitle arasında yabancı ülkelere göç başlamıştı. Bir anlamda slogandan başka bir şey olmadıkları halde, «yaşlı köylülere emekli aylığı», «ürünleri karşılığında daha yüksek fiyatlar», «bedava tıbbi bakım» ve özellikle «çocukların eğitimi» gibi sözler, kırlık yörelerde yaşayan

ahalinin gözünde en usta siyasi programın elde edemiyeceği bir değer kazandılar. Yaşlı adam, tam bir yıl öküz arabasıyla köyden köye dolaştı ve halkla heyecanlı, hatta bir ölçüde mistik bir havaya bürünen sohbetlere girişti. Tabii, bu arada bazı kibar politikacılar bu oyunun kazanılıp kazanılamayacağını düşünüyorlardı. Garip bir şekilde Merkez'in seçim kampanyasının ana sloganları, «tavizsiz mücadele» sırasında doğmuş ve daha önce tasarlanan bir tüzüğe göre geliştirilmemişti. Bunlar, hiçbir zaman belli bir hedefler ve kademeler sistemi haline sokulmayacaktı. Papandreu, her şeyden önce hükümetin halka karşı yeni bir tavır gütmesi gerektiğini savunuyordu. Hâlâ kendisi, eski ekole bağlı bir Liberaldi. Gerçi daha eşit bir gelir dağılımı sorunuyla ilgilenmişti ama; bu vaadlerini, yürürlükte olan sosyo-ekonomik yapı içinde gerçekleştirebilmeyi ümidediyordu.

Papandreu'nun saldırıları, 1962 yılı boyunca daha da şiddetlendi. 1961 yılında yeralan seçim «oyununu» açığa vurduktan sonra, yavaş yavaş sistemin her yönüne saldırmaya başladı. ERE hükümetini, kanunsuz yollarla iktidarı elinde tutan bir «çete» diye tanımlandı; ordunun rolü ifşa edildi ve seçim dönemi boyunca iktidarda olan kraliyet «hizmet» hükümeti suçlandı[33]. Kral'dan Karamanlis'i azletmesi ve yeni bir seçim yapılması istendi. Kral bunu reddedince, Saraya karşı ciddi saldırılara girişildi. Kral-

(33) İktidardaki partiler, seçimler sırasında genellikle istifa ederlerdi. Bunların yerini alan «hizmet» hükümetlerinin tarafsızlığı ise, seçimlerin hilesiz yürütülmesini garantilerdi. Papandreu'nun deyimiyle 1961 seçim «cümbüşü», General Dovas'ın başkanlığı altında yapılmıştı. Daha önce Ordu Başkomutanı olan Dovas, Kral Paul'un askeri danışmanıydı. Kral tarafından atanan ve aşırı sağcı olmakla tanınan kişilerin de yeraldığı bu hükümet, tarafsızlıktan şaka olarak bile söz edemezdi. Savaş sonrası döneminde iş başına getirilen ve sözümona yüksek kademedeki memurlardan meydana gelen bu hizmet hükümetlerinin yapısı önemlidir; üyelerin % 30.8'i üniversite

lığın kendisi sorguya çekilmiyordu ama, Kralın danışmanlarının faaliyetleri şiddetle eleştiriliyor ve ısrarla Kral'a, anayasanın kendisine tanıdığı sınırlara çekilmesi bildiriyordu.

Gittikçe sertleşen saldırılar, Sağın kötüye kullanıp, zarar verdiği bütün kurumları hedef aldı. 1963'ün başında durum, ciddi bir patlamaya yolaçabilirdi. Merkez Birliği'nin sarsılmayan tutumundan alınan cesaretle, hükümete karşı gösteriler başladı. Şehirlerde ve köylerde, her sınıftan halk büyük memnuniyetsizliğini belli etmeye başladı. Ülke bir mitingler, grevler ve gösteriler dalgasıyla sarsılıyordu. Polis, bu gösterileri taviz vermeyen bir sertlikle karşıladı. Kitle halinde tutuklamalar ve «paralel devletin» adamlarının gittikçe artırdığı baskı tedbirleri, anlaşmazlığı daha şiddetli bir hale getirdi. Tütün ekicilerinin Merkezi Yunanistan'da yaptığı bir gösteri sırasında, jandarma'nın bir köylüyü öldürmesi üzerine bütün ülkede tertiplenen düzinelerce mitingde kızgın insanlar, ERE hükümetinin yönetiminden hesap sormaya başladılar.

1963 yılının Mayısında durum, bir dönemece ulaştı. EDA milletvekili Gregori Lambrakis, Selanik'te partisine hitabettiği salonun dışında ve bir çok polisin gözü önünde öldürüldü. Bu cinayet hem toplanmış olan gerilimi artırdı, hem de dayanılmaz baskının bir sembolü haline geldi. Cinayeti araştırmakla yükümlü yetkililerin görevini gazeteciler yüklendi. Yetkililer ise, ilk başlarda en azından ihmalkar (!) davranıyorlardı. Araştırmaları yürütmekle gö-

profesörü, % 14.1'i adli hizmetliler, % 13.1'i sanayiciler, % 12.8'i emekli generaller, % 12.6'sı serbest meslek sahipleri ve sadece % 8.9'u yüksek kademeli memurlardan ibaretti. Değişik bir sıralama yaparsak; bu üyelerin % 52'sini kamu teşebbüsleri idare heyetlerinin üyeleri ve serbest işadamları, % 22'sini bakanlık genel sekreterliği yapmış, yani tamamen siyasi bir görevde bulunmuş kişiler, % 12'sini kraliyet mahkemesi üyeleri ve sadece % 8'ini Atina Akademisi üyeleri meydana getiriyordu.

revli jandarma Generali Vardulakis, tanıkları, bildiklerini gizlemeye zorladığı için sonradan hapse mahkum edilecek ve görevinden uzaklaştırılacaktı. Kısa zamanda cinayetin mahalli polisle tam bir işbirliği içinde olan aşırı sağcı bir kuruluşun üyeleri tarafından işlendiği kanıtlandı. Mesele şimdiye dek rastlanmadık bir boyuta erişirken, yüksek kademedeki polis şeflerinin işe karıştığı ilan edildi. Mahalli jandarma komutanının ve kuzey Yunanistan jandarması Başkomutanının Lambrakis'e karşı tertiplenen suikastten tamamen haberdar oldukları kanıtlandı.

Temyiz mahkemesi Başsavcısı Konstantin Kollias (Kral'ın adamı ve 21 Nisan 1967'den sonra Başbakan), bütün işi bir gizlilik perdesi altında tutmakla görevlendirildi. Bu çabaya rağmen, polis şeflerinin olaya karıştığı saklanamadı. Fakat Kollias, bu noktada araştırmaları durdurmayı başarabilirdi. Polis şeflerinin cinayetin tahrikçileri olduğuna dair şüphe kalmamıştı ama; bu kişilerin «paralel devlet» içindeki kesin rolleri ve kademeleri, gerçek amaçları, Ordu, Hükümet ve Saray çevreleriyle olması muhtemel ilişkileri, hiçbir zaman açıklanmadı. Fakat Karamanlis hükümeti sarsılmıştı. Lambrakis cinayetinin olayları kendisine bildirildiğinde, Karamanlis'in ümitsizlik içinde «Allah için, bu ülkeyi kim yönetiyor?» diye bağırdığı söylenmiştir. Bu sorunun cevabını kısa bir süre sonra öğrenecekti! Birkaç hafta sonra ve fırtına en şiddetli noktasına yaklaşırken Karamanlis'in, Kral ve Kraliçenin Londra'ya yapacakları bir resmi ziyaret üstüne anlaşmazlık çıkardığı ortaya atıldı. Karamanlis bu nedenle istifa etti, belki de işten kovuldu ve yerine Kral'ın başka bir adamı, Panayiotis Pipinellis geçti. Bu zat şimdi, Papadopulos'un Dışişleri Bakanıdır.

Yunan tarihinde kesintisiz bir şekilde en uzun süre iktidarda kalan hükümetin başkanı olan Karamanlis'in azledilmesinin gerçek nedenleri, elbette başkadır. Karamanlis ile Saray ve Ordu çevreleri arasındaki ilişki, 1961 seçim-

lerinden beri bozulmuştu. Başbakan ile Kralın «biricik danışmanı» Kraliçe Frederika arasındaki düşmanlık biliniyordu. Fakat durumun hâlâ karanlık olan noktaları vardır. Karamanlis'in makamının ve prestijinin elden gitmesine karşı en ufak bir direniş göstermeden, ülkeyi Mr. Triantafyllides adı altında çabucak terketmesi, hayatının tehdit edildiği söylentilerini doğurmuştur. 1963 yılından beri Paris'de yaşayan Karamanlis, hiçbir açıklama ve ipucu vermemiştir. Ayrıca, «paralel devletin» hanedan tarafından kontrol edilmesine karşı gizli bir savaş yürüttüğü ve böylece Kral'ın yetkilerini mümkün olduğu kadar kısıtlayıp kendi yönetimi altındaki hükümetin otoritesini güçlendirmek istediği de söylenmiştir.

Karamanlis'in Anayasa'da «Gaullist» bir değişiklik yapmak için gösterdiği sürekli çabalar, bu görüşü doğrulamaktadır. Fakat bunu başaramayacaktı. Yine 1961 seçimlerinde yapılan sahtekarlığı Karamanlis'in istemediği, fakat kendisini gözden düşürmek ve Sağ'ın Saray etrafında toplanmasını sağlamak amacıyla bunun yapıldığı söylenmiştir. Tabii böylece saray, daha uysal bir kişiyi başbakanlığa getirebilecekti.

Fakat Karamanlis'in iktidardan düşmesinin başlıca nedeni, «tavizsiz mücadele»nin ülke içinde yarattığı çekişme atmosferinin artmış olmasında aranmalıdır. Kral'ın siyaset sahnesine katılması yüzünden, artık tehlikede olan sadece ERE hükümeti değildi. İçsavaş sırasında olduğu gibi, bu kez de, Liberallerin, sistemin patlamasını engelleyecek en iyi emniyet sübapları oldukları düşünüldü. Eğer bu süreç sırasında, parti başkanı ortadan kaldırılabilirse, daha iyi olacaktı. Papandreu'nun «tavizsiz mücadelesini» büyük bir isteksizlikle izleyen Venizelos ve bu mücadelenin yarattığı sonuçları hissetmeye başlamış olan Kral, siyasi kutuplaşmaya doğru ilerleyen akımların yönünü değiştirmenin yolunu sürekli olarak arıyorlardı. Her iki kahra-

manın, yani Karamanlis ve Papandreu'nun sahneden çekilmesiyle çok geniş uzlaşma imkanları doğabilir ve elbette bu arada Sağ, Merkezin bir kaç ilerici unsurunu bir manevrayla saf dışı bırakabilirdi.

Pipinellis hükümetinin iktidara gelmesinden hemen sonra, bu yönde bir harekete girişildi. Merkez Partisi'nin geniş bir kesimi tarafından desteklenen Sofoklcs Venizelos, Parlamento'da Pipinellis hükümetini desteklemeye kalkıştı. Bu hareketiyle Venizelos, «tavizsiz mücadeleyi» neredeyse sona erdirdi ve Papandreu'nun otoritesini sarstı. Fakat Papandreu, şiddetli bir tepki gösterdi. Büyük kızgınlık gösterilerine girişen halk, kendisini destekledi ve Papandreu derhal Venizelos'u partiden atarak, anlaşmayı reddetti. Tekrar bir uzlaşma ve tatlı dillilik ustası haline gelen Papandreu, muhakkak yeni rolünden çok hoşlanmıştı. Kırk yıllık politika hayatından sonra nihayet 80 yaşına yaklaşırken milli bir lider olmuştu. Papandreu'nun sarsılmaz tutumu yüzünden yıkılan Venizelos çekilmek zorunda kaldı. Mücadelesine yeniden başlayan Merkez Birliği, derhal seçimlere gidilmesi için baskı yaptı.

Nihayet Kral, yenilgiyi kabullenmeye karar verdi. Siyasi bir normalliğe dönüş, Merkez ile Saray'ın barışması yolunda atılacak tek adımdı. Pipinellis'in Parlamento'da güvenoyu alması, Kral'ın birkaç hafta önce başkanlarını azlettiği Sağcılar üstündeki nüfuzunun genişliğini ortaya koymuştu. Buna rağmen, genel seçimlerin Kasım ayında yapılması kararlaştırıldı. İşbaşına getirilen hizmet hükümeti seçimlerin serbest olacağına işaret ediyordu: Bu hükümetin başkanlığına atanan Stylianos Mavromihalis hayatı boyunca liberal olmuştu. Aynı zamanda kendisi Temyiz Mahkemesinin de başkanıydı. Tecrübeli Yunan seçmeni Kral ile Merkez arasındaki bu pazarlığın, Ordunun kışlasını terketmeyeceği anlamına geldiğini biliyordu. Ordunun açık yada gizli desteği olma-

dan Sağ, elbette savunma konumuna düşecekti. 3 Kasım günü yapılan seçimlerde, Merkez Birliği oyların % 42'sini alarak, hakim parti oldu. 1961'de ancak % 39.6 oranında oy toplayabilen Merkez Birliği, bu kez ERE oylarını da almıştı. ERE oyları 1961 de % 50.8 iken, bu seçimlerde % 39.3'e düşmüştü. Papandreu yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi. Sağ'ın 20 yıl süren yönetimi artık sona ermişti.

13 Merkez Birliği İktidarda (1963-65)

3 Kasım'da yeralan seçimler Papandreu'yu başbakanlığa getirmişti ama, Merkez Birliği Partisi kesin bir parlamento çoğunluğuna sahip değildi. Ne Sağla bir koalisyon hükümeti kurmak, ne de Sol'un teklif ettiği desteğe dayanmak istemeyen Papandreu istifa etti ve mutlak bir çoğunluk sağlayabilme ümidiyle yeni bir seçime gitmeyi tercih etti. 16 Şubat 1964 günü yapılan seçimler, o zamana dek görülmedik bir oy oranı toplayan Merkez Birliğinin zaferiyle sonuçlandı. Oyların % 52.72'-sini alan Birlik, geniş bir parlamento çoğunluğu sağlamıştı. Bu seçimde ERE'nin aldığı oyların oranı % 35.26, EDA'nınkiyse % 11.80'di. Merkez Birliği Partisi'nin Kralcı kesiminin başkanı ve Papandreu'nun hayat boyu hasmı olan Venizelosun ölümü, Başbakanın Parti içindeki durumunu güçlendirmişti. Seçimlerde kazanılan zaferin başlıca nedeni, Papandreu'nun kısa yönetimi sırasında kırlık yörelere geniş bir liberalleşme ve demokratikleşme hareketinin yayılmasıydı. Devlet mekanizması hâlâ Sağın elindeydi ama, artık baskı işlemleri çok azal-

mıştı. (Askeri denetim altında kalan sınır bölgelerinde, ERE'nin yüzde 60 ile 70 oranında oy almış olması dikkati çekmektedir.) EDA'nın 55 seçim bölgesi arasından önemsiz bir güce sahip olduğu 22 bölgede aday göstermemesi, Merkezin zaferine bir miktar yardımcı olmuştu. Bu karar yüzünden EDA'nın oyları 1961'de % 14.34 iken, 1963'te % 11.30'a düşmüştü. Sağ ise, bu durumu, Papandreu ile Komünistler arasındaki «işbirliğinin», «objektif» bir delili saymıştı. Fakat Merkezi asıl güçlendiren Sol değil, Sağ olmuştu. Bu seçimlerde Sağın oyları, % 43.10'dan % 35.62'ye düşmüştü. (Markezinis'in yeni seçimlerde ERE ile işbirliği yapan küçük partisinin aldığı oyları da bu oranlara kattık.)

Sağdan Merkeze doğru kayış, en fazla kırlık yörelerde göze çarpıyordu. Altı seçim bölgesini kapsıyan Atina ve Selanik'te, ERE'nin aldığı oylar aşağı yukarı hiç değişmemişti. Dört seçim bölgesini kapsayan Girit ise, hem polis baskısı sisteminin dışındaydı, hem de tarihi nedenlerden dolayı, her zaman büyük bir çoğunlukla Merkez lehine oy verirdi. ERE, Yunanistan'ın kırlık yörelerini ve küçük kasabalarını içine alan diğer 45 bölgenin, bu kez sadece üçünde çoğunluğu sağlıyabilmişti. Oysa 1961'de çoğunluğu sağladığı bölgelerin sayısı 39, 1963'de ise dokuzdu. 1961'de bu bölgelerin hiçbirinde oyların çoğunluğunu alamayan Merkez Birliği, 1963 yılında dört, 1964'de 25 bölgede mutlak bir üstünlük elde etmişti.

Bu yüzden Sağ'ı, iktidara bir Merkez Hükümetinin gelmesinden çok, kendilerine on yıl boyunca gayet etkin bir şekilde hizmet etmiş olan baskı mekanizmasının güçsüzlüğünün kesinlikle ortaya çıkması kuşkulandırmıştı. Papandreu'nun Yunanistan'ı tamamen liberalleştireceğini bildirmesi, Kurulu Düzenin sıkıntısını artırmıştı. Çünkü bu durumun, yürürlükte olan sistemin sınırları içinde ya-

tıştırılamayacak bir takım baskı ve isteklerin serbest bırakılması demek olduğunu önceden görebilmişlerdi. Eğer inşası yirmi yıl süren bir yapıyı çökertmek için üç ay süren bir «özgürlük» yeterli gelmişse, Papandreu'nun programının gerçekleşmesi, seçim dengesini büsbütün bozacak demekti. Geniş köylü kitleleri, işçi sınıfı, radikalleşmiş orta ve aşağı burjuvazi arasında belirmeğe başlamış olan sınıf ittifakı, Sağ'ı gittikçe küçülen sürekli bir azınlık durumuna düşürecekti. Eski düzenin bu denli geniş bir parçasının, bu kadar kısa zamanda yıkılması, gerçekten çok şaşırtıcı olmuştu. Bu yüzden derhal «komünist tehdidi» sloganı ortaya atıldı. Quisling hükümeti Başbakanının oğlu, Karamanlis hükümetinin içişleri bakanı ve ERE'nin en güçlü adamlarından biri, George Rallis, alaycı bir tavırla şöyle diyecekti: «Artık roller değiştirilmiştir. Önceleri Komünistler düşüncelerini belirtmekten çekinirken, şimdi milliyetçiler inançlarını saklamak zorunda kalıyorlar. Belki George Papandreu aşırı solun adamı değildir ama, *anti-komünizme indirdiği ağır darbe yüzünden, kendisini Kremlin'in Yunanistan'daki ajanı olarak görme hakkına sahibiz.*» (Le Monde Gazetesi'nin 11 Eylül 1965 tarihli nüshasında, Eric Rouleau, bu sözleri iktibas etmiştir).

Merkez Birliği iktidara gelir gelmez, Sağ, yeni hükümeti gözden düşürmek için elinden geleni yaptı. Saldırı ilkin ekonomik cepheye karşı başladı. Papandreu'nun tarım tahsisatlarını, ücretleri ve emekli maaşlarını artıracağı söylendiğinden ERE, para konusunda şimdiye dek görülmedik bir saldırıya girişti. Papandreu drahminin sağlamlığını sarsmakla suçlandı ve halka, biriktirdikleri paranın değerini korumanın tek yolunun altın toplamak olduğu söylendi. Bu kampanyanın sonucunda, bankalardan mevduat çekildi ve altın paraların açık pazarda satın alınmasına başlandı. Bu pazarlarda altının fiyatı kısa

zamanda yükseldi. Yetkililer altın satmak zorunluluğunu duydular, böylece, resmi altın rezervleri de boşalmaya başladı. Altın pazarının dondurulması teklifleri, daha fazla panik yaratmaktan korkulduğu için geri çevrildi.

Bu saldırı güçlü bir etki yarattı. Sağın inkar edemeyeceğimiz başarılarından biri ve mali siyasetinin köşe taşı, dikkate değer bir fiyat istikrarı sağlayabilmesiydi. 1953 ve 1963 yılları arasındaki on yılı, belki Yunanlılar enflasyonun ülkeyi tehdit etmediği tek dönem olarak hatırlayacaklardı. Fakat Papandreu hükümeti sarsılmadı ve muhtemelen bazı geniş yatırımların bankalardan çekilmesiyle başlayan ani paniği, daha büyük çekilişler izlemedi. İki ay sonra buhran yatıştı. Merkez Bankası sattığı altını geri almaya başladı, para tekrar bankalara geldi ve drahminin değeri sabit kaldı. Bir felaketin yaklaşmakta olduğu kehanetlerinin tekrarlanmasına rağmen, Papandreu iktidarı boyunca fiyat istikrarı sarsılmadı. Fakat Papandreu'nun görevinden uzaklaştırılmasından sonra iş başına gelen kukla hükümetlerin dağıttığı paralar, bir miktar enflasyona yolaçtı ve altın pazarı kapatıldı.

Endüstriyel alt-yapı konusunda Merkez Birliği, ERE'nin ekonomik siyasetini sürdürdü. Fakat diğer alanlarda büyük değişikler yapıldı. Yeni bir gelir dağılımı sağlamak için önemli bir çaba sarfedildi: tarım tahsisatları, narhlar artırıldı, asgari ücretler yükseltildi. Bunların sonucunda işçi ve köylü gelirleri önemli bir artış gösterdi. Böylece tüketimin de çoğalması, mahalli imalattaki fazla kapasiteyi ortadan kaldırdı ve kısa zamanda endüstri sektöründeki sürekli durgunluğun yerini sağlıklı bir gelişme aldı. Aslında Sağ'ın mali siyaseti çok tutucu olmuştu. Ekonomiye modern bir altyapı getirilmişti, ama özel yatırım, mesken işlerinde yada sadece arsa spekülasyonunda tıkalı kalmıştı. Bu durum özellikle imalat için zararlı olmuştu. Bunun aksine Merkez, tamamen Key-

nes'çiydi. Yani gelir dağılımı, yerli tüketimi hızlandıracak etkili bir talep aracı sayılıyordu. Gerçekten de artış, çok hızlı oldu. 1965 yılında endüstri, randımanının değeri, ilk kez tarım üretiminin değerini aştı.

Merkezin ekonomik siyaseti, bir diğer alanda da ERE'ninkinden ayrıldı. Yabancı yatırımlar konusundaki düşünceler değişmişti. Çetin görüşmelerden sonra, ERE'nin en büyük yabancı teşebbüsler olan Pechiney alüminyum işletmesine ve Pappas kimya tesisine tanıdığı şartlar değiştirildi ve Yunanistan için daha yararlı olan maddeler kondu.

Merkez Birliği hükümetinin ilk iktidar döneminde izlediği ekonomik siyaset, genellikle Yunan burjuvazisini uzaklaştırmadı. İşler iyi gidiyor ve yüksek kârlar elde ediliyordu. Gümrük vergileri muafiyeti ve mali ayrıcalıklar sistemi aynı kaldı, kredi alma işlemi kolaylaştırıldı, ekonomik kalkınma hızı % 8 oranına erişti ve fiyatlar sabit tutuldu.

Öte yanda, Sağ Papandreu'nun iktidarın «paralel» yapısına karşı güttüğü siyasetten gittikçe şüphelenmeye başlamıştı. Bir kaç ay içinde özgürlük havası yeniden yaratılmıştı. Polis ve jandarma baskısı ortadan kalkmış, aşırı sağcı çetelerin bir kısmı dağıtılmış, siyasi mahkumların tümü olmasa bile, çoğu serbest bırakılmış ve «milli dürüstlük vesikası» resmen kaldırılmamakla beraber, geçerliliğini yitirmişti. Liberalleşme büyük sonuçlar doğurdu. Sağın iktidarı ele geçirmesinden yani 1935'ten tam otuz yıl sonra, siyasi demokrasi yeniden işlemeye başladı. Benzeri görülmemiş bir düşünce, tartışma, siyasi ve kültürel faaliyetler akımı, tamamen yeni bir hava yarattı. Öğrenciler, meslek sahipleri, işçiler ve köylüler arasında, ülke sorunları için yeni tasarılar hazırlamaya ve çözümler bulmaya karşı gösterilen genel heves, neredeyse toplumun temellerini sarsacaktı. Az gelişmiş ülkenin durgun suları birden canlı bir

sosyal deney halini alıverdi. Hükümetin gerektirdiği tamamen yeni eğitim programı, bütün aksaklıklarına ve çelişkilerine rağmen, Yunan eğitiminin bulanık sularını dağıtma yolunda atılmış önemli bir adımdı. Patras şehrinde bir üniversitenin kurulması ve Girit ile Epirus'ta da birer üniversite kurma tasarıları, köhnemiş kültür ve eğitim hayatına yeni bir canlılık kattı. Mecburi öğretim altı yıldan dokuz yıla çıkarıldı. Kırlık yörelerdeki bütün ilk okullarda yemeklerin bedava verilmesi ve ortaokullarda sınırlı bir burs sisteminin uygulanması; fakir köylülerin çocuklarını okula göndermektense emeklerini kullanmayı tercih ettikleri bir ülkede, kanunun hükümlerinin daha gerçekçi bir anlam kazanmasına yardımcı oldu. Papandreu'nun reformları arasında en fazla destek toplayanı, köylülerin çocuklarının «medeni insan» olma ihtimalini görmeleriydi. (Parasız okul yemekleri ve uzatılmış olan öğrenimi terk yaşı, 1967 darbesinden hemen sonra albaylar tarafından kaldırıldı.)

Genel İş Konfederasyonu'nun yapısını değiştirerek Papandreu, özgür bir sendika hareketi yaratmaya çalıştı. Temsilci sayısının üye sayısına göre saptanması için bir kanun çıkarttı. Böylece sendikalar yirmi yıl süren tepeden kontrol sisteminden kurtuluyorlardı. A.B.D.'nin nüfuzu altındaki Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ICFTU) araya girerek reformu değiştirmeyi başardıysa da, bir miktar gerçek temsilcilik ilk kez sağlanmış oluyordu.

Siyasi atmosferin tamamen değişmesi, köylüler ve işçiler arasında radikal tutumların hızla yerleşmesine yol açtı. Kısa zamanda ücret artışı ve daha başka haklar talep eden bir hareket başladı. Hükümet, hiç olmazsa ilk başta, doğrudan doğruya hedef alınmadıysa da, birçok grevler ve gösteriler yapıldı. Gerçi hükümetin tavrı kendisinden önce gelenlerinkinden çok daha liberaldi ama, gös-

tericilerle polis arasında ciddi çatışmaların çıkması önlenemedi. 1964 yazından sonra yoksul sınıfların baskısı gittikçe artmağa başladı. Elbette sol, ideolojik ve taktik alanlarda elinden geldiğince önemli bir rol oynamağa çalıştı. Solcuların en büyük problemi, siyaseti halk tarafından desteklenen ve Sol'un uzun zaman bir arada kalmasını sağlayan sorunların hiç olmazsa bazılarına bir çözüm bulan Papandreu lehine EDA'nın aşınmasını önlemekti. Bu ise Sağın korkularını artırıyordu. Çünkü zamanla tabandan gelen baskıların Merkez Birliğini iteceği, gittikçe kesinleşiyordu. Merkez Birliği içinde gelişen güçlü bir sol kanat, daha sert reformlara gidilmesi için baskı yapmaya başladı. Bu kanadı, A.B.D.'de bir süre profesörlük yapmış olan başbakanın oğlu iktisatçı Andreas yönetmekteydi. Saptanmış bir reform siyaseti konusunda başlayan bu parti içi mücadele henüz ilk devrelerini yaşamaktaydı. Fakat siyasi liberalleşme sayesinde ortaya çıkabilen sosyal isteklerin artan baskısı karşısında, Merkez Birliği'nin ergeç radikal bir siyasete yönelmek zorunda kalacağını, Sağ çok iyi anlamıştı.

Yaşlı başbakanın yerine geçmeyi ümideden birçok Merkez siyasetçisinin kişisel hırslarıyla, Kurulu Düzenin Andreas Papandreu'nun yeni belirlenen durumu hakkında gittikçe artan şüpheleri çakıştı. Andreas durdurulmadığı takdirde Partinin bölüneceği tehditleri, nihayet başkanı ekiledi. Geniş bir araştırma projesinin bir arkadaşına verilmesini sağlamak üzere Andreas'ın bir takım işlere karıştığı ortaya çıkınca, Sağ ve bazı meslekdaşları şiddetli bir saldırıya giriştiler. Bunun üzerine Andreas, Koordinasyon Devlet Bakanlığından istifa etmek zorunda kaldı. Savaştan beri ilk kez, bir bakan, bir «skandala» adı karıştığı için istifa etmek zorunda kalıyordu. Fakat bir çok politikacının çok daha karanlık işlerle ilgisi olduğu herkesçe biliniyordu. Belki de bu nedenden ötürü, olay, An-

dreas Papandreu'nun prestijini hiç azaltmadı. Görevinden uzaklaştırılmış olması ilerde kendisi için yararlı bile olacaktı.

Fakat hükümet hayati bir önem taşıyan bazı noktalarla yeterince meşgul olmamıştı. Polis devletin bir takım yan görüntüleriyle ciddi bir şekilde uğraştıysa da, bu devletin temellerine karşı yönelttiği saldırılar lafta kaldı. Yüksek kademeli polis memurları değiştirildi, bir özgürlük atmosferi yaratıldı, sendikalar serbest bırakıldı ama, Sağ'ın en önemli silahına, yani çıkar sisteminin en güçlü kalesi ve son dayanak noktası olan Orduya dokunulmadı. Baskı mekanizmasının çalışmalarının engellenmesi, bu mekanizmayı meydana getiren Kurulu Düzen'de ciddi kuşkular yaratmıştı. Fakat aslında baskı mekanizmasının yapısı, yerli yerinde kalmıştı.

Papandreu'yu bu ciddi yanlışa, Saray'ı fazla zorlama korkusu sürüklemişti. Başbakan, muhalefetteyken yorulmadan ortaya serdiği Ordu yapısına el atmaktan kaçınmakla kalmayıp, bira patronu ve Kral'ın gözdesi Petros Garufalias'ı Savunma Bakanı yaptı. Halbuki Garufalias, Karamanlis'i iktidardan düşüren «tavizsiz mücadeleye» katılmayan tek parti üyesidiydi. Öyle görünüyor ki, o günkü koşullar altında en önemli hükümet mevkii olan Savunma Bakanlığına, bu beşinci kol görevlisinin atanmasını Kral istememiş, fakat Papandreu, bunu bir iyi niyet gösterisi olarak «sunmuştu». Belli ki, Papandreu Kral Paul'ün silahlı kuvvetlere hitabını unutmamıştı. Kral, siyaset dünyasında büyük bir gürültü koparan bu hitabesinde Orduya, «Ben sizlere, siz de bana aitsiniz» demişti. Gelecekteki olaylar, bunun sadece bir «konuşma tarzı» olmadığını kanıtlayacaktı.

O dönemde Kraliyet bölgesi sayılan alanla ilgili faaliyetlerinin tümünde Papandreu, işleri pek fazla zorlama-

maya çalışmıştı. Kral'a ayrılmış olan tahsisat, aşağı yukarı iki misli artırılmış, özel bir kanunla Kraliçe Frederika'nın eleştirilmesi yasaklanmış ve Kraliçe'ye 100.000 dolar tutarında bir yıllık maaş bağlanmıştı. Oysa Frederika'nın saray «siyaseti» üstünde kötü bir nüfuza sahip olduğu söylentilerinin ortaya çıkması, Kraliçe'nin yetkilerinin kısıtlanması konusunda yaygın bir isteğin doğmasına yolaçmıştı. Kral Paul 6 Mart 1964 günü öldü ve oğlu II. Konstantin tahta geçti. Papandreu, hem genç Kral'ı istediği gibi kullanabileceğini sandığından, hem de Andreas'ın başbakanlığa oynamasına sinirlenen parti içindeki sağcı unsurların baskısı altında kaldığından, Kral'ın yetkilerini kısıtlayacağına, ona yağ çekmeğe başladı.

Liberallerin geleneksel ikilemine yakalanan Başbakan, «Sol'un tehdidinden mi, yoksa Sağ'ın baskısından mı daha fazla çekinsem» diye düşünürken, bocalamaya başlamış ve kararsızlığa sürüklenmişti. Oysa bu sırada, durumu, yavaş fakat sürekli bir şekilde zayıflatılıyordu. Kıbrıs meselesi, Papandreu'nun bağımsızlığı gittikçe artan dış siyasetinin güzel bir örneğiydi. Bu durum ise, Başbakanı umduklarından daha az uysal bulan A.B.D. yetkililerini düşündürüyordu. Gerçi Başbakan'ın NATO'ya ve Batı blokuna karşı olan bağlılığı azalmamıştı ama, Merkez'in bir takım emirleri, ERE kadar sorgusuz sualsiz kabul etmeyeceği de ortadaydı. Papandreu'nun bağımsızlığını kanıtlayan tek olay, Kıbrıs için bir NATO çözümünü kabul etmeyişi değildi. Yunan gizli istihbarat teşkilatının CIA'ya olan mutlak bağlılığını sona erdirmek üzere bir takım tedbirler almış ve Yunan ordusunun, 1964 yılının Ağustos ayında yapılan NATO askeri eğitim faaliyetlerine katılmasına izin vermemişti. Hükümet taraftarı basının güçlü bir anti-Amerikan tutum gütmesini engelleyemezdi yada engellemeyecekti. Makarios Komünistlerden silah alırken, ses çıkarmamıştı. Üstelik şiddetli NATO

baskısına rağmen, askeri giderleri azaltmağa karar vermişti.[34]

Önceleri uysal olan bir takım kesimlerde, sınıf çıkarları bilincinin gittikçe artması, sadece seçmenler arasındaki dengeyi yıkmakla tehdit etmiyor, fakat sınıf karşıtlıklarına güçlü bir anti-Amerikan ve tarafsız nitelik kazandıracağa benziyordu. Bu durum ise, A.B.D.'nin siyasi gelişmelerden dolayı duyduğu hoşnutsuzluğu çoğaltıyordu. Karamanlis'in iktidardan düşmesine yolaçan siyasi buhran iyi çözümlenmişti. Kurulu Düzenin ümitlerinin tam tersine, yeni hükümet siyasi istikrarı sağlayabilmişti. Fakat aslında buhran yoğunlaşmaktaydı. Merkez Birliği'nin sol kanadında, sosyal ve ekonomik istekler konusundaki sert hareket, Andreas Papandreu yönetiminde gittikçe güçleniyordu.

Andreas Papandreu'nun birden parlaması, geniş bir teknokratlar, aydınlar ve idareciler grubunun ortaya çıkmasından bağımsız değildi. Bu grubun yeni bir akılcılığa ve işlevselliğe olan ideolojik eğilimi, açık sözlülük konusunda Kennedy'vari bir şöhret toplayan teknokrat iktisatçıyı, kendileri için gayet çekici bir hale getirmişti. Köklü değişiklikler davasının sözcülüğünü yapan Andreas, hem şehirde hem de köyde «özgürlüğünü yeni kazanan» geniş bir dinleyici kitlesinin aklını çelmeyi başardı.

Andreas'ın gerisindeki başlıca sosyal gücü, işçiler, küçük burjuvazi ve köylülerden meydana gelen yoksul kitle teşkil ediyordu. «Tavizsiz mücadele» sırasında siyasetin oldukça içine giren bu kitle, artık ekonomik, sosyal ve kültürel özlemlerini gerçekleştirmek üzere siyasete

(34) Önceleri Genelkurmay Başkanı olan ve 1959'dan beri ERE milletvekili General Frontistis'in hayret verici sözleri, Ordunun tepkisini pek güzel örneklemektedir. «Hükümet bu adımı atmaya hazır mıdır? **Bunu kabul edecek askeri yöneticileri bulabilecek midir?**»

doğrudan doğruya katılmak istiyordu, Yıllardan beri ilk kez, Komünist olmayan bir siyasi grup, bu kitleye köklü değişiklikler vaadediyordu. Ayrıca bu grubun hükümetin içinde olması ve bu ümitleri gerçekleştirme yetisine sahip gibi görünmesi, geçmişin pek etkili olamayan ütopik sosyal demokrat çabalarından çok değişikti. Birdenbire, geniş halk kitleleri, geçmiştekilerden çok daha iyi bir lider bulduklarına inandılar. Bu ise, «komisyonculuk» sistemine dayanan siyasi temsilcilik usulünün ortadan kalkacağına dair ilk işaretti.

Radikal bir siyasete taraftar olan bir takım aydınlar, halkın duygularını harekete geçirebilen bu yeni liderin ortaya çıkışıyla çok ilgilenmişlerdi. Bu durumun, kendi siyasetlerini gerçekleştirmek için gerekli olduğunu sandıkları modern bir parti yapısının gelişimini engelleyebileceğini düşünmüşlerdi. Öte yanda Sağ, öldürdüğünü zannettiği bu «çok başlı ejderhadan» fazlasıyla korkmuş ve ne yeni hareketin, ne de liderinin ortaya çıkmasının nedeni olan objektif şartları görememişti. Saldırılarını, Andreas'ın kişisel namusuna, hırslarına ve sorumsuzluğuna yöneltmişlerdi. Bugün değerlendirdiğimizde, bu radikal hareketin zayıf noktalarını ve yapılan bir çok yanlışı kolaylıkla görebiliyoruz. Fakat bu hareketin çok derin izler bıraktığı ve Sağın iktidardan düşmesinden sonra sosyal güçlerde ortaya çıkan yeni sıralanmayı temsil ettiği bir gerçektir. George Papandreu'nun, Mitsotakis, Çirimikos, Stefanopulos ve Mavros gibi en önemli adamlarıyla, Kokkas ile Lambrakis tarafından yönetilen ülkenin en büyük iki gazetesi üstündeki nüfuzunun azalmasına, Yunan siyasetinin bu yeni unsuru sebep olmuştu. Bu yüzden, sonraları Saray'a karşı çarpışmak zorunda kaldığında, Partisi hem kendisini güçlü kılacak bir bütünsellikten, hem de seçimlerde elde edilen üstün zaferin yarattığı güven duygusundan yoksundu.

1964 yılı boyunca, iç ve dış baskılar, Merkez Birliği hükümetini bir takım tedbirler almağa zorlamıştı. Bu tedbirler ise, hem Kurulu Düzenin hem de A.B.D. yetkililerinin korkularını artırmıştı. Kıbrıs meselesi yüzünden Papandreu, 1965 yılının başında Moskova'yı ziyaret davetini kabul etmek zorunda kalmıştı. Bu olay, kendisini iktidardan düşürecek olan buhranın başlangıcıydı. Yunan dış siyasetinin bağımsızlığa ve belki de tarafsızlığa yöneleceğinden korkan, yada bu korkuyu neden olarak kullanan A.B.D. ile Sağ, beklenmedik ölçüde şiddetli bir tepki gösterdiler. Karamanlis'ten sonra ERE başkanı olan Kannelopulos, Papandreu'nun kendi adamlarını tarafından iş başından uzaklaştırmasını istedi ve böyle bir harekete girişildiği takdirde, kendilerini parlamentoda destekleyeceklerini ima etti. A.B.D. ise, Kral'ın aracılığıyla, Moskova ziyaretinin kaldırılması için baskı yapıyordu. ERE'nin açık teklifine ve A.B.D.'nin müdahalesine karşı halk geniş bir tepki gösterdiyse de, Papandreu'nun ılımlılığı, Saray ile bir çatışmanın doğmasını önledi. Fakat Moskova ziyareti *belirsiz bir süre için* ertelendi.

Fakat, çatışma ancak geçici olarak uzaklaştırılabilmişti. Köylere yaptığı yoğun geziler sırasında gelecek başbakan olarak alkışlanan Andreas Papandreu, 1965'in Nisan ayında hükümete dönünce, hakikaten babasının vekili oldu. Bir yıl önce patlak veren Kıbrıs buhranı sırasında hafifçe NATO aleyhtarı bir eğilim göstermesi yüzünden doğan şüpheler, şimdi daha da artmıştı. Papandreu'ların Haziran ayı başında Washington'u ziyaretleri sırasında Başkan Johnson şiddetli baskı yapmış, fakat yaşlı Papandreu sunulan çözümü kabul etmemişti. «Küçük zirve toplantısının» yeniden başlayan Kıbrıs buhranını çözememesi, olayları hızlandırdı. Bir takım yüksek kademeli CIA ajanları, Papandreu'nun parlamento çoğunluğunu yıkmak amacıyla Atina'ya gelmeye başladılar. A.B.D. ajanlarıyla

hükümet üyeleri (sonraki dönekler) arasında yapılan gizli toplantılar ortaya çıkarıldı: hükümetin önemli üyeleri Papandreuları kovmaya ve Sağ'ın parlamenter desteğini kabule hazırdılar. (Daha ayrıntılı bir bilgi için bakınız: Rousseas, s. 28-32). Papandreu «Perikles» planını açığa çıkartarak bütün bu saldırılara karşılık verdi. Bu belgeyle, Ordunun 1961 seçim sahtekarlığında oynadığı rol aydınlanıyordu. ERE hükümeti ihmalkarlık ederek bu belgeyi geride bırakmıştı ama, Papandreuda bunu daha önce açıklamamıştı. Başbakan, o zamana kadar kendilerine dokunulmayan fesatçıları artık Ordudan tasfiye etmek niyetinde olduğunu kesinlikle belirtti. Fakat bu bardağı taşıran son damlaydı. Artık Papandreu sistemin sadece tehlikeli bir muhalifi değil, başlıca dayanak noktasını tehdit eden bir kişi olmuştu. Siyasetini baltalamak yeterli değildi. Orduya müdahalesi etkin olamadan ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Bu harekete çabucak bir neden icadedildi. ASPIDA olayı ortaya çıkarıldı. Sözümona anayasayı çiğnemek ve Nasır tipi bir diktatörlük kurmak üzere Ordu'da bir darbe tertiplenmişti. Yirmisekiz subayın ve bir takım politikacıların, ki bunların arasında Andreas Papandreu da vardı, olaya karıştıkları iddia ediliyordu. 10.000 subaya sahip ve tamamen Kralcı bir Ordu içinde, bu kadar az adamın ancak güçsüz kalabileceği düşünülürse; bu suçlamanın ne kadar gülünç olduğu ortaya çıkmaktadır. Olay mahkemeye getirilince, ciddi delillerin yokluğu kesinlikle belli oldu. Eğer Andreas'ın ordu çevreleriyle bir ilişkisi olmuş olsaydı, George Papandreu'nun orduyu yeniden düzenleme ve sivil bir kontrol altına sokma kararı, oğlunun «suçlu» faaliyetlerini saklama çabası olarak gösterilebilirdi.

9 Haziran günü Başbakan Kral'a görevlerinden uzaklaştırılacak subayların bir listesini sundu ve güttüğü

siyaseti sürekli olarak baltalayan Savunma bakanı Garufalias'ın azledilmesini istedi. (13 Aralık 1967 günü Kral albaylardan kurtulmak üzere acıklı bir teşebbüs yapınca, Garufalias birkaç saat için Başbakanlığa getirilecekti). Konstantin, Papandreu ile meseleyi görüşmeyi kabul etmedi ve Korfu adasına tatile gitti. İstifa etmeyi kabullenmeyen Garufalias 11 Temmuzda partiden ihraç edildi. Buna rağmen, görevinde kalmakta ısrar etti. Bu arada, Kral'ın özel sekreteriyle A.B.D. yetkilileri ve ajanları, Papandreu'yu «meşru» bir şekilde devirmeye yeterli sayıda Merkez Birliği üyesi bulmak üzere delice çalışıyorlardı. Bu «çözümü» ayarladıklarını sandıkları zaman, Kral Papandreu'yu çağırdı ve ne yeni bir Savunma Bakanını, ne de subayların azledilmesini kabul etmediğini bildirdi. Papandreu, Savunma Bakanlığını üstüne almayı teklif etti. Fakat Kral, Andreas ile ilgili soruşturmayı engelleyeceği için, bu çözümü «ahlaki» nedenlerden dolayı reddetti. Başbakan Kral'ı istifa etmekle tehdit etti. Kral resmi bir şekilde sunulmayan istifayı derhal kabul etti ve Papandreu kötü bir oyuna geldi. İki saatte Meclis Başkanı Athanassiades- Novas yönetiminde ve Merkez Birliği muhaliflerinden meydana gelen bir hükümetin kurulması, gelecek planların ne kadar dikkatlice hazırlandığını belirtmektedir.

Kral oyunun ilk yarısını kazanmıştı. Papandreu kovulmuştu. Andreas ise, Kral'a ihanet etmiş olmakla suçlanıyordu.

14 Kral Darbesi mi? Albaylar Darbesi mi? (1965-67)

George Papandreu'nun 15 Temmuz 1965 günü işbaşından uzaklaştırılması, Kral'ın siyasete açıkça müdahale etmesinin sadece başlangıcıydı. Bu olayı, daha bir çok müdahale izleyecekti. Kral'ın anayasa tarafından kendisine tanınan hakların sınırları içinde hareket edip etmediğine dair ciltler dolusu Bizansvari tartışmalar ortaya serilse de, bu hareketin halkın egemenliğini ve seçmenlerin hükmünü hiçe saydığı su götürmez bir gerçektir. Anayasa maddelerinin hukuki bir yorumu yapıldığında, hem Yunanistan'da hem de dış ülkelerde mesele yanlış bir şekilde ele alındı. Kral'ın resmen bile Başbakan'ı görevinden uzaklaştırma hakkı yoktu ama, esas nokta bu değildi. O güne dek hanedan, perde arkasından siyasete karışmıştı. 15 Temmuz günü bütün maskeler terkedildi ve Konstantin, siyasi kararları alan kimse olarak ortaya çıktı. Tabii bu, sözümona rejimin temelini teşkil eden demokratik ilkelere tamamen ters düşüyordu. Halkın büyük bir çoğunluğu tarafından iktidara getirilen bir hükümet, sa-

dece sistematik bir şekilde için için yıkılmamış, en sonunda ustaca bir tertiple işbaşından uzaklaştırılmıştı.

Papandreu hükümetinin yetersizlikleri ve yanlışları inkar edilemez. Fakat, parlamenter sistem ne kadar az tatmin edici olsa da, kanuni otoritenin ifadesinde asgari bir halk denetimine ve temsilciliğine izin veriyordu. Kral'ın müdahalesi, Yunan demokrasisinin zaten zayıf olan temellerine indirilmiş ağır bir darbeydi. Bir hükümetin kabullenilmesinin ve yaşayabilmesinin Kral'ın isteğine bağlanması, parlamenter demokrasinin ilkelerini ortadan kaldırıyordu.

Kral'ın müdahalesinin bir diğer yan sonucu, Merkez Birliği Partisi içindeki muhaliflerden meydana gelen bir hükümetin kurulmasıyla sonuçlanan ve şimdiye dek görülmedik ölçüdeki manevralar sırasında kamuoyunun düşüncesine karşı tamamen sinik ve küçümseyen bir tavır güdülmesiydi. Parlamenter oyunun en ilkel kuralları bile bozulmuştu. Aslında, artık oynanacak oyun da kalmamıştı. Papandreu'nun düşürülmesi, daha ortada bir siyasi buhran yokken kararlaştırılmış ve gerçekleştirilmişti. Ayağının kaydırılmasına karar verildiği için, işbaşından uzaklaştırılmıştı. Papandreu'nun yerine geçecek kimsenin Merkez'den olması için çaba sarfedilmesi sadece minareye kılıf uydurmak çabasıydı.

Bir diğer parlamenter çoğunluğunun sağlanabilmesi için, en az 45 Merkezci Milletvekilinin partiden ayrılması gerekliydi. Bunlar, üç ay içinde ve ulusun tarihinde o güne dek görülmedik pazarlıklarla teker teker toplandı. Bakanlık mevkileri, her döneğe bir tane vadedilecek ve verilebilecek kadar artırıldı. Kurulan parti ise, sadece bakanlardan ibaretti. Fakat kukla hükümete sunulan görev, gelecek «mürtetlere» (döneklere sonra bu ad verilmişti) yeterince çekici gelmediğinde, el altından geniş para tutarlarının teklif edildiği de söylenmiştir. Kral'cı grubun başvurduğu bu

son çarenin ne denli yaygın olduğuna dair somut delil yoktur ama, partiden ayrılmayan bir takım milletvekilleri, kendilerine böyle bir teklifin geldiğini iddia etmişlerdir. Halkın çok yaygın ve çok şiddetli tepkisi ve belki de yanlış istihbarat, bu işlemi umulduğundan fazla güçleştirmişti ama, en sonunda salami(*) usulü tam bir başarıya ulaştı. Üçüncü müstakbel Başbakan Stefanos Stefanopulos ERE'nin desteğiyle bir parlamento çoğunluğu sağlamayı başardı. Papandreu hükümetinde Başbakan yardımcısı olan bu zat, daha bir kaç gün önce, Papandreu'nun rızası olmadan bir hükümet kurmayacağını, büyük bir ciddiyetle söylemişti. Gerçi sağlanan çoğunluk 148'e karşı 152 gibi çok zayıf bir çoğunluktu ama buhran resmen çözümlenmiş oluyordu.

Fakat yeni hükümetin kurulması, beklenmedik sonuçlar doğurdu. Buhranı idare eden kişilerin umduklarının tam aksine, bir ikinci Merkez hükümetinin kurulması hiç de kolay olmamıştı. Hesaba katılmayan bir öge planı geri teptirdiğinden, Kral kendi amaçlarını kendi elleriyle yıkmış oluyordu. Halkın görülmedik şiddet ve yoğunluktaki öfkesi, Kral'ın bütün isteklerinin gerçekleşmesini engelledi. Yüzbinlerce kişi, haftalar boyunca her gün, döneklere ve Saraya karşı duydukları büyük kızgınlığı ifade ettiler. Halka bir çağırıda bulunmak üzere Papandreu, Atina'dan otomobille geçmeye karar verdiğinde, başkentin merkezi bir milyon seyirciyle doldu. Bu sahne siyasi bir mitingden çok, bir Roma zafer gösterisini andırıyordu. Müstakbel döneklerin, artık halkın taptığı bir kişi haline gelmiş olan yenik şeflerini terketmeye birdenbire daha az istek göstermeleri, hiç de şaşırtıcı değildir. En büyük Mer-

(*) Salami: M. Ö. 480 yılında Atinalılar ve Persler arasında yer alan savaşın adı. Bu savaşta Atinalılar Pers donanmasını dar boğazlara sokarak yenmişlerdir. «Salami» sözcüğü dar boğazlardan geçerek başarıya ulaşmak anlamında kullanılıyor.

kezci gazete grubunun sahibi olan Lambrakis,(*) Papandreu'nun terkedilmesini savunan bir başlangıç yapmayı denediğinde, kızgın bir kalabalık, basın patronunun kumanda merkezinin etrafında toplanarak, yığınlarla gazete yaktı. Merkezciler'in Sağ kanadında yeralan ve sahne gerisindeki dümencilerden biri olan Lambrakis, rekor kıran gazete satışları sayesinde servet yaptığından, bu işten vazgeçti.

Böylece, geniş anlamda siyasi faaliyetlerle, halk baskısı arasındaki karşılıklı etkilenme süreci, yıllardan beri ilk kez işlemeye başlamıştı. Kral'ın planını en fazla tehlikeye düşüren de, kitlelerin beklenmedik bir şekilde olaya karışmalarıydı. Kitlelerin bu hareketinin, EDA'nın militan ruhuna ve özellikle Solcu gençlik kuruluşlarına geniş ölçüde bağlı olduğu, şüphe götürmez bir gerçektir. Her gün Atina'nın merkezinde kaynaşan bu gençler, Papandreu'nun mücadelesini destekliyorlardı. Fakat Sol, çok daha genel ve çeşitli olan bu halk hareketinin faal öncülerinin, ancak bir kesimini teşkil ediyordu. Bu dönemde Papandreu'yu destekleyenlerin çoğunu, Merkez'e oy verenlerin sağlam çekirdeği meydana getiriyordu. Bunların şiddetli tepkisi, demokratik ilkelerin böylesine çirkin bir biçimde ihlal edilmesini hedef almıştı. Bir takım toplumsal anlamlar ve anti - Amerikan (anti-NATO) duygular taşımakla beraber bu hareket, yıkıcı değildi. İstenilen, halk egemenliğinin yeniden kurulması ve sağlamlaştırılmasıydı; Yoksa bir rejim değişikliği değildi. Fakat yurttaşların büyük bir çoğunluğu, halk egemenliğinin kurulmasının, Kral'ın ve çıkar gruplarının gücünün temelli yıkılmasına bağlı olduğunu, ilk kez anlamıştı.

Bu yüzden parlamento grubundaki bölünmeyi, Merkez seçmenlerinin bölünmesi izlemedi. «Mürtetler», çabu-

(*) Bu kişinin. öldürülen EDA milletvekiliyle ilgisi yoktur. (K. Ç.)

cak FIDIK adını taşıyan bir parti kurdular ama, halkı yandaş almayı başaramadılar. Yıllar boyunca hem mahalli, hem de ulusal bir destek sağlamış olan bir çok güçlü politikacı, artık bu destekten tamamen yoksun olduklarını kavradılar. Kukla hükümetlerin, Papandreu yönetiminin yolsuzluklarına karşı giriştikleri kızgın saldırılar, kamuoyunu hiç etkiliyememişti. Bunun nedeni ise, dönek lerin zaten Papandreu hükümetinin önemli mevkilerini işgal etmiş olmaları değil, bu hükümetin düşmesine yol açan iğrenç manevralardı. Ayrıca bu saldırıların, yapılan işi doğrulamak için ileri sürülen bahaneler diye görüldüğünü de eklemek gerekir. Tam tersine, Papandreu'nun bütün günahları ve yanlışları affedilmişti. Artık yetersizliklerinin hiçbir somut eleştirisi, halkın gözündeki hayalini yıkamazdı. Çelişki dolu yönetimi, kendisine karşı olan rağbeti değil de, güveni ciddi bir şekilde azalttığı halde, görevinden uzaklaştırılması onu bir halk kahramanı yapmıştı. «Mürtetler,» ilk başta ne idiyseler, öyle kalacaklardı: geçici bir kukla hükümet, Kral'ın oyununda bir piyon ve Papandreu ile gerçek bir Kral'cı hükümet arasındaki devre.

Fakat Kral bir çok köprüyü yıkmıştı. Parti mücadelelerine doğrudan doğruya katılmanın yanısıra, Sağ'ın ideolojik lideri olmağa çalışmıştı. «Komünizm, Yunanistan'ın dışında doğan ve dışardan yönetilen bir mikroptur. Ahlakı, yalan ve ihanetten ibarettir. Kendisiyle ilişki kuran herkesi bozar ve anavatanın affedilmez bir düşmanı yapar.» Kral bu inanılmaz sözleri, 1 Ocak 1966 günü halka hitaben yaptığı Yeni Yıl konuşmasında söylemişti. Yani kurduğu kukla hükümetin zayıf bir parlamento çoğunluğu sağlamasından sadece üç ay sonra ve bütün tarafların ılımlılık tavsiye ettikleri bir zamanda.

Bu yüzden, siyasi buhranın yarattığı yankılar, Krallık için çok daha kötü sonuçlar doğurdu. Partiden ayrılma

akımı sırasında, büyük iş temsilcilerinin bir çoğunun da Papandreu'yu terketmesiyle, Merkez Birliği'nde önemli bir ideolojik temizlenme olmuş ve çoktan unutulan Cumhuriyetçi gelenek yeniden canlanmıştı. Parti içindeki tutucu unsurlar sayıca azalmış ve Andreas'ın ortaya çıkmasına sinirlenen müstakbel başbakan adaylarının çoğunun Parti'den ayrılması, Andreas'ın daha da ilerlemesini sağlayacak bir biçimde meydanı boş bırakmıştı. Gerçi Merkez Birliği parlamento grubu daha ilerici bir siyaset benimsemeye pek de istekli değildi ama, Andreas belki bir öneme ve rağbete sahip tek kişiydi.

Andreas'ın rakipsiz veliaht olarak ortaya çıkışının, halkın yaygın ve radikalleşmiş baskısıyla çakışması, Partinin yönünü etkiledi. George Papandreu artan radikalizm akımını yumuşatmaya çalıştıysa da, Andreas'ın demeçleri gittikçe sosyo-ekonomik yapının temellerine muhalif bir nitelik kazanmaya başladı. «Ülkenin alt yapısının, ulaştırma ve haberleşme araçlarının, kredilerin ve eğitimin tamamen kamu sektörüne ait olması gerektiğine inanıyorum... Genellikle ağır endüstri kamusal, hafif endüstri özel olmalıdır... Tüketimi ve lüks mallar ithalatını azaltmak, hatta kaldırmak üzere çaba gösterilmesi zorunludur... Yabancı ülkelerden yatırımlar çekmek için, monopol kurma izinlerinin verilmesi artık durdurulmalıdır.»

İktidardaki grupların vurgunlarını dayandırdıkları sistemin tümünün tehlikede olduğu belliydi. Andreas'ın sözcülüğünü yaptığı radikal hareket, Batı Avrupa anlamında sosyalist değildi ama, egemen Yunan sınıfını, modern bir akılcılık (rasyonellik) sınırları içinde hareket etmeye ve mali imtiyazlarıyla sınıf üstünlüklerini azaltmaya zorlamak niyetinde olduğu kesinlikle ortadaydı. Andreas'ın gerçekleştirmek istediği Fransız tipi ekonomik planlama, hem özel hem de kamusal yatırımları, uzun vadeli sosyal ve ekonomik amaçlara, aynı zamanda derhal sağlanacak kâr-

lara göre yöneltecekti. Gelişigüzel yatırım, toplumsal ziyan ve süper-kârlar dönemi sona erecekti. Andreas'ın tasarladığı bu programı uygulamayı başarabilip başaramayacağından şüphe duyulabilir. Bir rasyonalizasyon siyasetine ciddi direniş gösterecek olanlar sadece çıkar grupları değil, aynı zamanda lüks tüketim biçimlerine doğru eğilimlerini değiştirmenin zor olacağı orta sınıflardı. Böyle bir siyasetin ne denli uygulanabileceğini bir yana bıraksak bile, bir tasarı olarak ortaya atılması dahi, Sağ ile Merkez arasındaki gizli centilmen anlaşmasını bozmuştu. Oysa bu anlaşma 1961-3 yıllarının «tavizsiz mücadelesi» sırasında dahi gözetilmişti. ERE başkanı Panayiotis Kanellopulos 1964 yılında şunları söylemişti: «...ERE ve Merkez Birliği arasında ciddi ideolojik ayrılıklar yoktur. Aramızdaki ayrılıkların başlıca nedeni uzlaşmayan... tavırlardır.» Fakat Papandreu'nun işbaşından uzaklaştırılmasından sonra durum, kesinlikle değişmişti. Artık siyasi anlaşmazlığın çok somut sosyal ve ekonomik gerekçeleri vardı. Andreas'ın belirttiği gibi, «Artık Merkez Birliği sadece siyasi demokrasiyi savunan bir parti değildi. Milli değişikliğe yolaçacak temel bir güç haline gelmekteydi.»

Kısacası, Kral'ın müdahalesinin, gerçekleştirmek istedikleri, başarıya ulaşamadı. İktidardaki parti, FIDIK, hiçbir şeyi temsil etmiyordu. «Mürtetler», iktidarda kaldıkları bir yıldan uzun dönem boyunca, bir nevi halk temeli sağlamak için sınırsız bir demagoji siyaseti sürdürdüler. Fakat siyasi kutuplaşma o kadar keskindi ki, ancak ERE zararına oy alabilmeyi ümidedebilirlerdi. Zaten hükümetlerinin günlük varlığı dahi, bu partinin desteğine bağlıydı. Anayasanın saptadığı seçim dönemi yaklaşırken, Merkez Birliği'nin durumunu sadece korumakla kalmayıp, daha da güçlendirdiği ortaya çıktı. Siyasi mücadeleye sızan yeni sınıf çelişmeleri unsuru, iktidardaki blokun güçlüklerini artırdı. Bu yeni unsurdan dolayı, Merkez'i «te-

peden» bölme çabaları başarıya ulaşabilseler de, yine öncekiler gibi, tamamen etkisiz olmaya mahkumdular.

Kral'ın oyununa karşı direnişin toplandığı odak noktası, George Papandreu etrafında sabit kaldığı sürece, eski başbakan halkın artan kızgınlığının rakipsiz temsilcisi olmak zorundaydı. Bu kızgınlık, Merkez'in 1964 yılında elde ettiği siyasi zafere yolaçan sınıf ittifakını daha da pekiştirdi. Papandreu, Sol ile işbirliği yapmayı açıkça reddetmiş ve bir Halk Cephesi ihtimalini ima bile etmeğe şiddetle karşı koymuştu, ama gerçekte, tabanda etkin bir Halk Cephesi kurulmuştu bile. EDA'nın resmi çizgisinin tam tersine, EDA taraftarlarının büyük bir çoğunluğu, arzuladıkları yapısal reformları Merkez'in gerçekleştireceğine inanmışlardı. Böyle olunca, sağlam sınıf ittifakını bozmak üzere pek az şey yapılabilirdi. Halkın en azından % 65'i Kralcı müdahaleciler aleyhine oy kullanmaya kesinlikle kararlıydı ve EDA, bunların pek önemsiz bir kesimini kontrol edebiliyordu. Artık hiçbir seçim sistemi, Sağ'ın iktidara dönmesini sağlıyamazdı.

Kırlık yörelerde terör hareketlerinin yeniden başlaması bile, 1961 seçimlerinde alınan sonuçların tekrarlanacağını garantileyemezdi. Artık durum tamamen değişmişti. İki yıl, bir özgürlük havası içinde yoğun siyasi faaliyetlerin sürmesi, polis baskısına karşı faal ve moral direniş potansiyelini korkunç artırmıştı. Ayrıca, Stefanopulos hükümeti, Papandreu'nun bütün demokratikleştirme tedbirlerini ortadan kaldırdığı halde, -örneğin ERE'nin kullandığı sendikaları kontrol sistemini resmen yeniden başlattı-, canlanan «paralel devletin» tam gücünü kullanmaktan sakınmıştı. Çünkü böyle bir hareketle, kendi seçim çıkarlarına tamamen ters düşen ERE'nin işini kolaylaştırmaktan korkmuştu. Bu yüzden Sağ'ın gelecek seçimleri kazanacağı çok şüpheliydi. Şimdi tamamiyle Sağ'ın yanına geçmiş olan burjuvazinin büyük bir çoğunluğu

panik içindeydi. Her geçen gün, siyasi dolaplar çevirebilme olasılığı azalıyordu. Başlıca güç mevkilerine sahip olduğu halde Sağ, kendini tamamen kıstırılmış hissediyordu. Parlamenter oyun oynanmış ve kaybedilmişti.

Çekişme, 1966 yılı boyunca da devam etti. Stefanopulos kukla hükümetini yönetiyor, Papandreu ise, seçimlerin derhal yapılmasını istiyordu. Bu arada, gerek yerli, gerekse uluslararası olaylar aradaki ayrılığı daha da artırmıştı. Aynı yılın sonuna doğru başlayan iki önemli siyasi dava, çok büyük sonuçlar doğuracaktı. Üç yıldır muallakta kalan EDA milletvekili Lambrakis'in katillerinin muhakemesi sırasında, jandarma ve polis yetkililerinin olaya göz yumdukları kesinlikle kanıtlandı. En sonunda yüksek jandarma subayları suç ortaklığından değil de, sadece «gücü kötüye kullanmak»tan dolayı mahkum edildi ama, dava öyle bir nitelik taşımıştı ki, sağcı gazeteler bile jandarmanın durumunu kınamak zorunda kalmışlardı. (Albaylar bu kişilere yetkilerini iade ettiler, fakat soruşturmayı yürüten yargıç işten atıldı ve tutuklandı.)

Andreas Papandreu'nun olaya karışmış olmakla suçlandığı daha önemli ASPIDA davası, hedefine ulaşamadı. Yekililer bir köşeye sıkıştırıldıklarını hissettiler, çünkü sanıkların hiçbirinin aleyhinde delil bulunamıyordu. Tam tersine, askeri istihbarat servisinin yapısı ve işleyişi hakkında her gün ortaya çıkan inanılmaz gerçekler sanıkların değil, onlara karşı yapılan tertibin içyüzünü açığa kavuşturdu. KYP, yani Yunan CIA'sının, bakanların telefonlarını gizlice dinlemek üzere geliştirdiği çok ustaca bir sistem ortaya çıkarıldı; George Papandreu'nun hayatına karşı tertiplenen, fakat tesadüfi nedenlerden dolayı başarısızlığa uğrayan bir suikast aydınlandı ve iki subay, Andreas'ın Nasır tipi bir tertibe karıştığına dair sahte şahitlik yapmaları için kendilerine büyük miktarda para teklif edildiğini itiraf ettiler. İstihbarat servislerinin her devlet faaliye-

tine ne denli sızdığı, ilk kez belli oldu. Açıkçası durum kötüye doğru gidiyordu. Mahkeme, önemli devlet sırlarının açıklanacağı bahanesiyle gizli celselerde toplanmaya başladı. Fakat olan olmuştu ve huzursuzluk azalmadı. En önemli sanıklar, Lambrakis'in katillerinden daha uzun bir hüküm giyince, gürültü son hadde ulaştı. Halkın gözünden düşecekleri yerde mahkum subaylar birer kahraman haline geliverdiler ve hapishanede yazdıkları hatıralar, günlerce gazetelerin ve dergilerin sütunlarını işgal etti. Andreas'ı bir Jaurès haline sokan dümencilerin elinde şimdi de 28 Dreyfus vardı. Başarısızlık tamdı.

Başlattığı mücadeleyi, herşeyi kaybetme tehlikesine girmeden kazanabilmek için Kral'ın bir tek yolu vardı. Merkez Birliği'ndeki tek «beşinci kol ajanı» George Papandreu'nun kendisiydi. Artık Parti'nin benimsemeğe başlamış olduğu radikal çizgiden ayrılması, nazari olarak geri dönmezdi. Eğer Papandreu, Partiyi oğlu da dahil olmak üzere radikal unsurlarından temizlemek istemiş ve bir uzlaşmaya gidip Kral'm da takdisini alarak sağ ile işbirliği halinde iktidara dönmeyi kabul etmiş olsaydı, Saray ilk amacına ulaşacaktı. Yani nihai güç kaynaklarını, tamamen denetimi altında tutabilecekti. Fakat Papandreu gerçek niyetleri ne olursa olsun, oyunu serbestçe yürütmeyi göze alamazdı. Zaten oyunun başlıca aktörleri arasında blöfler, karşı blöfler ve aldatmacalar kargaşalığı arasında Papandreu'nun niyetlerinin ne olduğunu anlamak da oldukça güçtü. Kendisi de bir ölçüde, önderliğini yaptığı durdurulmaz kitle hareketinin esiriydi. Ayrıca Andreas'ın gittikçe artan otoritesiyle de uğraşmak zorundaydı. Çünkü oğlu, gerektiğinde tek başına kalmaktan korkmayacağını kanıtlamıştı. Şiddetli Amerikan baskısına rağmen Andreas, uzlaşma yolunda bir adım atmayı reddetti.

İkilemi çözmek üzere Merkez Sağcısı ve gazete patronu Hristo Lambrakis, somut bir plan sundu. Kral'ın ra-

dikal bir Merkez Birliği'nin iktidara gelmesine hiçbir zaman razı olmayacağına inanan Lambrakis, Merkezin, Solu ve Andreas'ı tasfiye siyaseti izlemesini teklif etti. Zaten askeri bir darbe söylentileri, sistematik bir biçimde 1965 yılından beri yayılmaktaydı. Merkez Solunun ve Andreas'ın tasfiyesi, kaçınılmaz bir biçimde Merkez Birliği Partisi'nin, seçim gücünü Sol lehine kaybetmesine yolaçacaktı. Herhalde Andreas da EDA'dan ibaret olan Sol'a kayacaktı. Böylece, yapılan seçimlerde hiçbir parti çoğunluğu sağlayamayacak ve George Papandreu Sağ ile bir koalisyon kurmak zorunda kalacaktı. Lambrakis de kendi gözdesi George Mavros'u yaşlı Papandreu'nun halefi olarak öne sürebilecek ve bu sayede kendisi, partinin *karanlık şöhreti* olma amacına erişecekti. Sol'un ve Merkez Sol'unun güçlenmesiyle doğacak problem, vakti geldiğinde halledilecekti.

Yıl sonuna doğru, bu plana uygun bir takım görüşmeler yapıldı. Ya gerçekten Kral tarafından tertiplenecek bir askeri *darbe* tehdidine inandığı için, yada partisinin benimsemeye başladığı radikal çizgiden korktuğu için George Papandreu, uzlaşmayı kabul etti.

Anlaşmanın esas şartına göre, Papandreu ve ERE, Kral'ın seçeceği geçici bir siyaset dışı hükümeti destekleyecek ve Papandreu artık Saray'a saldırmayacaktı. Böylece Kral'ın siyasi anlaşmazlıkla ilgisi sona erecek ve Merkez ile Sağ'ın bir Kral hükümetini desteklemeleri, seçmenlerin geniş bir kesimini Merkez'den uzaklaştıracaktı. Tabii, bu kesimin Merkezin mutlak bir çoğunluk sağlama ihtimalini yok edecek kadar geniş olması gerekiyordu. Anlaşmanın geri kalanına göre, bu durumda, Merkez başkanı yeni seçimlere gitmeyecek ve ERE ile bir koalisyon kurma görevini yüklenecekti. Ayrıca, seçim sisteminin Merkez ve ERE gibi büyük partiler lehine değiştirilmesi de kabul edilmişti. Böylece EDA gibi küçük partiler, «mu-

halifler» ve kendi partisini kurmaya karar verdiği takdirde Andreas da cezalandırılacaktı.

Fakat bilinmeyen nedenlerden ötürü, «muhalifler» arasında en güçlü adam olan Konstantin Mitsotakis bu plandan haberdar oldu. Bu planın başarıya ulaşması, tek ümitleri parlamento dengesini korumak olan «dönekleri» tamamen sahneden silecekti. Bunun üzerine George ve Andreas Papandreu'ya, bu anlaşmadan vazgeçmedikleri takdirde, planın basına verileceği bildirildi. Bu ikaza rağmen George Papandreu planı uygulamaya devam etti. ERE'nin parlamenter desteği çekmesiyle, Stefanopulos hükümeti istifa etmek zorunda kaldı. 20 Aralık günü iş başına getirilen Kral hükümetini, hem ERE hem de George Papandreu destekledi. Bu hükümetin başında Yunanistan Bankası'nın müdürü Paraskevopulos bulunmaktaydı.

Artık planın gelecek adımlarının uygulanması, Andreas'ın tepkisine bağlıydı. Çevresine kırk kadar milletvekili toplayan Andreas, şiddetle babasına saldırdı. George Papandreu, hepsini partiden atmakla tehdit etti. Sağ nefesini tutup ne olacağını beklerken, parti içindeki buhranın başlamasıyla sona ermesi bir oldu. Andreas, resmi parti disiplinine boyun eğmeye ve Paraskevopulos'u desteklemeye karar verdi. Ayrıca, Kral'a ve oligarşiye karşı yönettiği saldırıları da sürdürmekten vazgeçti. Babasına boyun eğdiği için, kendisine teselli mükafatı olarak, partinin adayları seçilirken söz hakkını kullanabileceği vaadedildi. Kral, ERE ve George Papandreu arasında yapılan gizli anlaşmayı açıklama iddiasında olan bir belge, 1 Ocak 1967 günü *Eleftheria* Gazetesi'nde yayınlandı. Bu gazetenin Müdürü Kokkas, Mitsotakis'in *ikinci şahsiyeti* gibiydi. Bu durum sadece Andreas'ın güçlenmesine yaradı. Plan başarısızlığa uğramıştı. Merkez Birliği eskisi kadar sağlamdı, Andreas hem babasının, hem de kamuoyunun

karşısında güçlenmişti, Kral olaylarla ilgisini kesememiş ve üstelik yeni seçimlere karışmak zorunda kalmıştı. Gelecekte, Merkez Birliği parlamento grubunun yapısının çok daha radikal olacağı belliydi ve yaşlı Papandreu'nun bütün tereddütlerine ve ılımlılığına rağmen, yeni seçimlerin Merkez'i her zamankinden daha güçlü olarak iktidara getireceği kesindi. Artık Kral, Ordu ve oligarşi, resmi demokrasi sürdüğü takdirde, Sağ'ın kurmak için yıllarca uğraştığı yapının yıkılacağını anlamışlardı.

Fakat Sağ, bu durumla nasıl başedileceği konusunda bir fikir birliğine sahip değildi. 1967'nin baharına doğru Sağ'ın içinde gelişmeye başlayan çelişmeli akımları, ancak bugün, bir miktar açıklayabiliyoruz. ERE'nin Panayiotis Kanellopulos yönetimindeki önemli bir kesimi, parlamento dışı bir iktidar mücadelesinin aleyhinde gözüküyordu. Bu kişiler, seçim dengesini kendi lehlerine çevirmek için, «Paralel devlet» mekanizmasının bütün gücünü kullanmaya hazırdılar ama, resmi meşrutiyet düzenini yıkmak istemiyorlardı. Partisinin bağlılığından hiçbir şekilde emin olmayan Kanellopulos, başkanlığı elinde tutmanın tek çaresinin parlamenter demokrasiyi sürdürmek olduğunu anlamıştı; böyle bir şeyin kısa vadede Merkez'in zaferiyle sonuçlanacağını bildiği halde... Fakat kendisinin parti içinde karar alma yetkisi gerçekten sıfırdı. Ne hâlâ Paris'te «sürgün» hayatı yaşayan efsanevi Başkan Karamanlis'in etkisi altında olan partiyi, ne de Ordu'yu denetleyebiliyordu. Kral'ın üstünde ise çok sınırlı bir nüfuza sahipti. Eleni Vlahu yönetimindeki en nüfuzlu sağcı gazete grubunun kendisini desteklemesi, olaylara egemen olabilmesi için yeterli değildi.

Kral'ın kesin niyetlerinin neler olduğu, halen bilinmemektedir. ERE'nin önemli bir kesiminin de işbirliğiyle, Kral yönetiminde bir askeri harekete girişilmesinin muhtemel bir çözüm olarak tasarlandığı, bugün kesinlikle

kanıtlanmıştır. Ayrıca, bu hareketin mekanizmasının, Komünist saldırısına karşı koymak üzere tasarlanan NATO planı «Prometheus»e dayandırılarak dikkatlice hazırlandığı ortaya çıkmıştır. Fakat böyle bir *darbeye* icazet verilip verilmediği ve belli bir tarihin tespit edilip edilmediği hâlâ bilinmiyor. 21 Nisan 1967 günü Kral'ın başkanlığında yapılması kararlaştırılan yüksek generaller toplantısının gündemindeki başlıca konunun, harekete geçme zamanının kararlaştırılması olduğu kesinlikle savunulmuştur. Biliyoruz ki, aynı tarihte, gerçek *darbe* yapılmıştı.

«*Kral darbesi*» adını alan bu teşebbüsün neler getirmiş olabileceği de hiç kesin değildi. Şubat ayında Washington'da yapılan çok gizli bir toplantıya katılan Kral ve Ordu temsilcileri, A.B.D. yetkilileriyle, Yunanistan'da bir askeri darbenin mümkün olup olmayacağını tartışmışlardı. Fakat kesin bir harekat kararı alınmamıştı. Toplantıya başkanlık ettiği sanılan Walt Rostow'un kahince sözlerle toplantıyı sona erdirdiği söylenmiştir: «Ümid ediyorum ki Baylar, kararlaştırdığımız, daha doğrusu kararlaştıramadığımız şeyin, Yunanistan'da gelecekte yeralacak olayları kaçınılmaz kıldığını anlamışsınızdır.» (Rousseas, *The Death of a Demagogue,* s. 59).

Belki Kral ani bir *darbe* ile, buhrana anayasa sınırları içinde bir çözüm bulmak üzere son bir teşebbüse girişmek arasında bocalıyordu ama, olayların kendi kontrolü dışına çıkmamasına kesinlikle karar vermişti. «*New York Times* Gazetesi'nin özel muhabiri ve Kral Konstantin'in yakın dostu C. L. Sulzberger, şunları yazmıştı: «Konstantin, ülkesinin uçuruma sürüklenmesini engellemek için elinden geleni yapmaya, daha aylar önce karar vermişti; yani aşırı Sol'un ülkenin rejimini ve siyasetini değiştireceğini hissettiği anda, ülkenin felakete sürüklenmesini önlemek için *her şeyden* yararlanmayı aklına koymuştu.» (Rousseas s. 120) Fakat öyle görünüyor ki, Or-

duyu kontrol eden yada ettiğini sanan genç Kral, «felaketi» önleyecek tedbirleri almakta tereddüt etmişi. Belki de Papandreu'nun mutlak bir çoğunluk sağlayamayacağını ve böylece bir uzlaşmaya gidileceğini ümit etmişti. Üstelik Merkez Birliği iktidara geldikten sonra da bir *darbe* düzenliyebilirdi. 21 Nisan darbesinden daha üç hafta önce, yeni Genelkurmay Başkanı Spandidakis'in ısrarına rağmen, derhal bir diktatörlük kurulması yolundaki ordu baskısına boyun eğmemişti. Spandidakis, Birinci «ihtilal» hükümetinin ikinci başkanı olacaktı. Demek ki, Kral'ın diktatörlüğü reddetmesi sadece bir prensip meselesi değildi. Belki Ordu üstündeki veto gücünün pek fazla olduğunu sanmıştı, ama otoritesini güçlendirecek hiçbir şey de yapmamıştı. Askeri bir darbe planının hazırlanmasına yeşil ışık yakmış, fakat subayları tereddütlerinden kurtarmanın doğuracağı sonuçları görememişti. George Papandreu'ya tekrar tekrar seçimlerin yapılacağına dair teminat vermesinin, bir aldatmaca mı, yoksa kendi gücüne karşı duyduğu saf bir güven mi olduğunu bilemeyiz. Fakat Ordunun harekete geçmesi için, kendisine sürekli baskı yaptığı bir gerçektir. Seçim kampanyası 24 Nisan'da başlayacaktı. Kral tereddütlü olsa bile diğerleri kararlıydı ve darbe 21 Nisan günü yapıldı.

Uzun zamandan beri bir darbe planlamakta olan generallerin yerini alan alt kademedeki subayların bu teşebbüsünü açıklamak üzere, gazeteler, yığınlarca bilgi sunmuşlardır. Ayrıca bu albayların birdenbire ortaya çıktığı da iddia edilmiştir. Bu değişiklik, yeni rejimin niteliğini çok etkileyecekti, ama Ordu darbesi, özünde Kral'ın planına uygundu. Tasarlanan *darbe* ile gerçekleştirilen *darbenin* gerisinde yatan mantık aynıydı: Seçimleri engellemek gerekiyordu. Üstelik bu planın yürütülmesini sağlayan nedenlerden biri de, Kral'ın idareyi ele alacağı sanısının yaygın olmasıydı. Darbe, Kral adına yapılmıştı ve ha-

yati bir önem taşıyan ilk oniki saat boyunca Kral'ın bu sıfatı kabullenmesi, *oldu bittinin* kabul edilmesini sağlamaya yeterliydi. Ayrıca, Kral ne kadar istemeyerek de olsa, reddinin albayların düşmesine yolaçabileceği bir dönemde *darbeyi* korumuştu. Doğruluğu tam anlaşılamayan *Der Spiegel* Dergisi'nin bir haberine göre, Konstantin'in tereddüdünü Kraliçe Frederika değiştirmişti. «Sus ve imzala» diye Kral'a emir verdiği söylenmiştir. Kral her ikisini de yapmıştır.

Albaylar *darbesinin* nasıl planlandığı, örgütlendiği ve gerçekleştirildiği hakkında çok kıt bilgiye sahibiz. Fakat ortaya çıkan bir çok soruya verilecek cevaplar, olayın değerlendirilmesini pek fazla etkilemiyecektir. Birkaç adamın tertiplediği askeri bir komplonun, bir *darbe* için elverişli olan nesnel koşullardan yararlanması, şaşılacak bir şey değildir. Bu adamların iktidara geçtikten sonra ne yaptıkları ve iktidarı nasıl elinde tuttuklarını incelemek de başka bir şeydir. Fakat böyle bir incelemeye girişebilmek için daha fazla bilgiye sahip olmamız gerekmektedir. Bu *darbenin* tasarlanmasında ve gerçekleştirilmesinde en önemli rolü yabancı güçler oynamıştır. Belli nedenlerden ötürü, CIA'nın faal rolü hakkındaki bilgimiz maalesef çok yetersizdir. Olayların gerçek akışını, ancak şurdan burdan toplanan bilgiler sayesinde açıklayabiliyoruz. Çağdaş olayların, hiç olmazsa uygulanış ayrıntıları yönünden her zamankinden daha büyük bir gizlilik taşıdığı bilinmektedir. Bu yüzden CIA'nın temel rolüne, ancak bir kaç delilden ve zorunlu olarak teorik olan, daha genel bir mantık silsilesinden varabiliriz.

A.B.D.'nin güttüğü Yunanistan siyasetinde, yıllardan beri belki bir ikilik olduğu bilinmektedir. Tabii, A.B.D. için büyük bir stratejik önem taşıyan ülkelere karşı güdülen siyasette de aynı şey görülmektedir. Özellikle Kennedy yönetiminden sonra, A.B.D.'nin diplomatik nüfuzu

aşağı yukarı liberal bir nitelik taşımış ve Yunanistan'ın iç işlerine açıkça müdahale etmekten kaçınır gibi gözükmüştür. Öte yanda, Pentagon ve CIA kendi bağımsız siyasetlerini sürdürmüşler ve bu siyasetlere daha sınırlı askeri ölçüler ve soğuk savaş ölçüleri egemen olmuştur. A.B.D.'nin bu iki siyaset merkezi arasında 1947 yılından beri devam eden sürtüşme, zamanla «resmi» ve «gayriresmi» faaliyetlerin birbirleriyle olan ilişkilerini adeta felce uğratmıştı. CIA ve A.B.D. elçiliği arasında tam bir siyaset uygunsuzluğu ve haberleşme eksikliği olduğunu öğrenen eski Elçi Briggs'in özel bir senato komisyonunda bu durumdan şikayet ettiği söylenmiştir.

Yunanistan'daki CIA faaliyetleri, sadece bu kuruluşun ajanları tarafından yürütülmüyordu. CIA, Yunanistan'ın «Devlet istihbarat Teşkilatı»na (KYP) o denli sızmıştı ki, bu teşkilatın finansmanı bile, doğrudan doğruya A. B. D. fonlarından ayrılan bir miktarla ve Yunan Hükümeti'nin hiçbir kontrolü olmadan yürütülüyordu. Merkez Birliği Hükümeti, bu durumu resmen değiştirmişti ama, birkaç önemli görevlinin yerine başkalarının getirilmesinin, 10 yıldan fazla bir zamandır devam eden bir faaliyetler dizisini tamamen yıkmağa yeterli olduğu çok şüphelidir. Üstelik bu faaliyetler meşru Yunan Hükümeti'ne bağlı değildi. Andreas Papandreu'nun Yunan gizli servisindeki bütün yabancı unsurları temizleyeceğini söylemesi, CIA'nın kendisini hiçbir şekilde benimsememesine, iyi bir neden teşkil ediyordu. Darbenin «beyni» olan Albay Papadopulos'un ve bugün Yunanistan'ı yönecten cuntayı meydana getiren kişilerin önemli bir kısmının, daha önce A.B.D. gizli servisiyle işbirliği yapmış KYP görevlileri olmaları bir tesadüf değildir! Demek ki, CIA'nın 1967 buhranına seçilen çözümyolunda parmağı olmadığını söylemek tamamen yersizdir.

Önemli bir CIA ajanı olan ve 1965 Temmuz'unda

Papandreu'nun görevinden uzaklaştırılması'nda önemli bir rol oynayan Richard Barnum'un, 1967 yılı başında tekrar Atina'da olduğu bilinmektedir. Kendisi, çalışmalarını Esso-Papas şirketinin aracılığıyla sürdürüyordu. Kukla hükümet ile imzalanan büyük kontratların Merkez Birliği tarafından soruşturma konusu yapılması, bu şirketin çıkarlarını tehlikeye düşürmüştü. Pappas, Yunanistan'ın askeri bir diktatörlüğe «ihtiyacı» olduğu inancını gizlemiyordu. Ayrıca Pappas'ın kardeşi tarafından yönetilen Pappas-Baston Müessesesi'nin, Yunanistan'a gönderilen CIA paralarını ülkeye soktuğu tespit edilmiştir. *Darbenin* başarıya ulaşmasından sonra Kamu Düzeni Bakanlığı'na getirilen Pavlos Totomis'in daha önce Pappas Şirketi'nde çalışmış olması, bu duruma tamamen uygundur. Totomis'in bakan olmasından pek kısa bir süre sonra, Esso kontratları Pappas lehine yeniden düzenlenmişti. Bir diğer ayrıntı, belki görüntüyü daha iyi ortaya koyacaktır. Tom Pappas, Spiro Agnew'un yakın bir arkadaşı ve en önemli mali destekçisidir. Nixon'un ikinci başkanlığa atadığı bu karanlık kişi, göreve başladığı günden beri açıkça albayları desteklemektedir.

Yunan Ordusu'nun NATO'ya girmesi vurucu gücünü çok artırmıştı ama, kendisini sürekli olarak A.B.D.'ye bağımlı kılmıştı. Kral'ın tepkisinin kesinlikle belli olmadığını düşünen albayların, hiç olmazsa A.B.D. askeri yetkililerinden gizli destek göreceklerinden emin olmaları gerekir. Diktatörlüğün başa geçmesiyle Türkiye'ye karşı daha barışçı bir siyasetin izlenmesi ve böylece, üç yıldır, A.B.D.'yi rahatsız eden Kıbrıs sorununu çözümlemek amacının güdülmesi dikkati çok çekmektedir. A.B.D., kendisine bu denli bağımlı olan bir hükümetten iyice yararlanabileceğinden, bu hükümete sonuna dek yardımcı olmanın kendi çıkarlarına uygun olduğunu da kesinlikle söyliyebiliriz.

Yunanistan'daki diktatörlüğün tamamen A.B.D. müdahalesinin bir ürünü olduğunu iddia etmek elbette gülünç olacaktır. Eğer Yunanistan'da demokrasinin yıkılmasına yolaçan en önemli etkeni diğer etkenlerden ayırmak mümkün olsaydı; bunun, çıkar gruplarının köhnemiş ve irrasyonel sosyo-ekonomik yapılarda herhangi bir değişiklik yapılmasına karşı tavizsiz bir tepki göstermeleri olduğunu söyleyebilirdik. 1945'den beri işleyen devlet içinde devlet mekanizmasını, ilkin İngiliz, sonra da Amerikan siyaseti mümkün kılmıştı, fakat bu devleti asıl yaratan, ortaçağ imtiyazlarından vazgeçmek istemeyen burjuvaziydi. Ergeç halkın bu sisteme karşı duyduğu öfke ortaya çıkacaktı. 1946-49 yılları arasındaki komünist ayaklanmalar, halkın isteklerini yansıtmada başarısız olmuştu. Fakat anti-komünizm, değişiklik isteyen baskıları sürekli ve ebediyen durduran bir silah olamazdı. Nihayet 1964'de buhran başlayınca, burjuvazi temel bir ikilemle karşılaşmıştı. Ya yenilgiyi kabul edecek yada güç kullanarak karşı koyacaktı. İkinci yolun seçilmesi, belki de Yunan egemen sınıflarının yapısından ve ideolojik eğilimlerden ötürü kaçınılmazdı. 15 Temmuz 1965'de Papandreu'nun görevinden uzaklaştırılması, zaten sonun başlangıcıydı. 21 ay sonra bu süreç mantıki sonucuna ulaşmış oluyordu.

İçindekiler

Önsöz 5

1. Bağımsız Yunanistan'ın Doğuşu (1821 - 1909) ... 13
2. Burjuva Devletinin Kuruluşu (1909 - 22) 27
3. Demokrasinin Çöküşü (1922 - 40) 43
4. Direniş (1940 - 44) 63
5. Kurtuluş (Mart - Aralık 1944) 78
6. Aralık 1944 : Dönüm Noktası (1944 - 46) 96
7. İçsavaş (1946 - 1949) 118
8. İçsavaşın Sonrası ve Liberallerin Başarısızlığı (1949 - 52) 132
9. Sosyal ve Ekonomik Tutucu «Denge» (1952-63) ... 145
10. Tutucuların Siyasi Üstünlüğü (1952 - 63) 161
11. Yabancı Güçler ve Kıbrıs Sorunu (1952 - 64) ... 175
12. Liberal Güçlerin Doğuşu (1959 - 63) 190
13. Merkez Birliği İktidarda (1963 - 65) 207
14. Kral Darbesi mi? Albaylar Darbesi mi? (1965 - 67) 221

Ezilen dünya halklarının emperyalizme karşı başlıca savaş alanlarından biri olan Ortadoğu Devrimci Çemberi içinde Yunanistan, hiç şüphesiz, özel bir yer işgal etmektedir. Yunanistan'ın durumu, özellikle 19. yüzyıl başından itibaren emperyalizmin çeşitli etkilerine ve entrikalarına açık bulunması, işbirlikçi çevrelerin halka ihanetlerinde kullandıkları yöntemler, filipin tipi demokrasi gösterileri ve faşist baskılar yönünden Türkiye'nin durumuna büyük benzerlikler göstermektedir. Bugün Washington kuklası bir faşist cuntanın pençesinde inleyen ve topyekun bir esir kampı haline getirilen Yunanistan'ın trajedisini, genç Yunan bilimadamlarından Konstantin Çukalas, «Yunanistan Dosyası»nda tarihi gelişimiyle birlikte ortaya koymaktadır. 33 yaşında olan ve cunta darbesinden sonra Paris'e geçerek orada Milli Fransız Bilimsel Araştırmalar Merkezi (CNRS) ve Vincennes Deneysel Üniversite Merkezi'nde bilimsel çalışmalar yapan Çukalas'ın bu eserinin en önemli özelliği, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunan sosyalistlerinin Alman faşizmine karşı yiğitçe direnişini ve daha sonra içsavaş döneminde İngiliz emperyalizmine ve işbirlikçilerine karşı mücadelelerini, cephe hareketinin neden başarıya ulaşamadığını, cuntanın hangi ortamdan yararlanarak iktidara geldiğini belgelerle açıklamakta olmasıdır. «Yunanistan Dosyası», kaba faşizm tehdidi altında bulunan Türkiye'de mutlaka ibretle okunması gereken bir eserdir.

LIRA